

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"

רמת בית שמש, ביתר עילית, אלעד, ברנפלד, רמות, בית וגן, רוממה, תל ציון, נוה יעקב, רמת שלמה, גאולה, ארזי הבירה, גבעת שאול, בני ברק, רכסים, קרית ספר

בגיליון:

בירור הלכה

בירורי הלכות אליבא דהלכתא

הוראת הלכה

שאלות אקטואליות ובירורי הלכות

עיון הלכה

פלפולים וחקירות בהלכה

תשובות ופסקים

בירור דעת גדולי הפוסקים וחיידושיהם

פניני הלכה

ליקוט פנינים בהלכה

שי"ח הלכה

שו"ת הגר"ח קנייבסקי שליט"א

המנהג וטעמו

בירור שרשי מנהגים וטעמיהם

האיר המזרח

טראי מקומות בפסקי רבותינו הספרדים זיע"א

מדרש הלכה

המדרש והאגדה בהלכה

מקור ההלכה

בירור ההלכה במקורותיה

גנזי הלכה

גנזות בהלכה

מכת"י גדולי הפוסקים ז"ל

עוד יוסף חי

בירור וליבון במשנתו של מרן הג"ב איש חי"

הערות והארות

הערותיהם של

אברני ורבני הכוללים

מכתבים ותגובות

מכתביהם ותגובותיהם של

צוריבי מרבנן

ביני עמודי

עיונים בהלכה מחכמי ורבני בית המדרש "אהבת שלום"

לאמתה של הלכה

בירורי ענינים ומקורות

בכתבי האר"י ז"ל

מאת הגרי"מ הלל שליט"א

בירור הלכה

תנן במנחות כח. ארבע ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת רבי ישמעאל אומר ארבעתן ארבע מצות, ובש"ס שם לו: פריך מאי בינייהו, ואמר הש"ס ג' נפקותות לדינא דנפיק לן מפלוגתת ר' ישמעאל וחכמים, וחדא מהם הוא בדין המטיל ציצית של צמר על ג' כנפות הסדין העשוי מפתחן, דלדעת חכמים אין כאן מצות ציצית כלל ולוקה משום כלאים, ולדעת רבי ישמעאל כל כנף הוי מצוה לעצמו ואינו לוקה.

עוד איתא שם דנפ"מ בפלוגתת ר"י ורבנן בדין מי שציץ ג' כנפות הטלית ובכנף רביעי לא הטיל ציצית, ויצא בו לרה"ר בשבת, דלדעת חכמים חייב חטאת, דאלו החוטין הו"ל כמשאוי מאחר שאין בהם מצוה, [ונכתבו בתוס' שבת קלט: (ד"ה ציצית) שאינם מבוטלין לפי שחשובין הם בעיניו שדעתו ליתן בטלית ציצית רביעית], אכן לדעת רבי ישמעאל דכל כנף הוא מצוה לעצמו, א"כ אף שלא הטיל אלא בג' כנפות יוצא הוא בו לרה"ר.

והנה במדרכי בהלכות קטנות סי' תתקמ"ד הביא דעת הר"ש מדרוש דמי שאין לו ציצית אסור ללבוש בגד שיש בו ד' כנפות מדאורייתא משום ביטול מצות ציצית, והיינו לפי שלבישה אסורה היא, והשיג עליו דליכא שום איסור ללבוש הבגד בלא ציצית, כי אם שע"י התעטפותו בבגד זה נתחייב להטיל בו ציצית, נמצא שאין שום איסור במעשה הלבשה, וא"כ שפיר מותר להכניס עצמו לאונס בביטול העשה.

ובחזו"א או"ח סי' ג' סקכ"ח ובכתבי הגרי"ז הקשו לדעת המדרכי מסוגיא דמנחות שם דמקשה מאי בינייהו בפלוגתת ר' ישמעאל וחכמים, והלא איכא בינייהו אם יש לו חוטין בכדי לתלות רק על כנף אחד דלדעת המדרכי מותר לו ללבוש הבגד, ובה נחלקו ר"י וחכמים האם מחויב להטיל ציצית על כנף אחד, דלר"י דכל כנף מצוה לעצמה היא טייל על אותו כנף, ולחכמים דארבע מצוות היא ילבש הבגד ולא טייל ציצית כלל, וצ"ע.

ובעונג יו"ט סי' א' [ד"ה ובוזה] כתב ליישב, דאף לדעת ר' ישמעאל דארבעתן ארבע מצוות, הרי דאם ציץ ג' כנפות עובר בכל תגרע, באופן דלפי"ז אף לדעת ר"י ככה"ג ילבש הבגד בלא ציצית כלל, בדזה אין כאן אלא משום ביטול מצות ציצית, ולכן במקום אונס יש להקל לדעת המדרכי בביטול מצות עשה, וא"כ ליכא נפקותא בזה בין חכמים לר"י לדינא, דלכו"ע צריך ללבוש הבגד בלא ציצית כלל, ודבריו מחודשים מאד.

ובחידושים המיוחסים להרשב"א בסוגיא דמנחות שם כבר עמד בזה, וכתב ליישב וז"ל, נראה לי, דאפילו לרבי ישמעאל לא קיים מצות ציצית אם אין בטלית ד' ציציות וכו', ומה דקאמר ר' ישמעאל ארבעתן ארבע מצוות, לא אמר הכי לגבי דנימא דלא עכבו זה את זה, אלא קאמר ר' ישמעאל דהם ארבע מצוות לומר דשקימים קיים ד' מצוות, ולת"ק כשקימים לא קיים אלא מצוה אחת, אבל לכו"ע מעכבי. והמשיך הרשב"א, ולכן קאמר סדין בציצית איכא בינייהו, דלגבי הא מהני האי דהו ד' מצוות, דאי נפיק בב' ציציות בסדין לא קעבר משום כלאים, ואע"ג דלא קיים ליה מצות ציצית, מ"מ להכי שוינהו קרא לכל חד וחד מינייהו מצוה באפי' נפשה, לגבי דלא לילקי משום כלאים דהואיל דכל אחת מצוה בפני עצמה היא לכשיהיו שם ד', השתא נמי דליכא אלא ב' מ"מ כל חדא מצוה היא ולא לקי, עכ"ל.

ודברי הרשב"א בפשטון סתומים, דכיון דליכא בזה קיום מצוה, למה אינו לוקה משום כלאים, גם צ"ע מהמבואר בסוגיא דמנחות שם דמי שציץ בגדו בג' כנפות ויצא לרה"ר לר' ישמעאל פטור ולחכמים חייב חטאת כיון שאין בו מצוה, וקשה דכיון דלדברי הרשב"א אף לר"י אין בו מצוה להוי משוי ויתחייב חטאת, שו"ר בקרן אורה שכיוון לדברי הרשב"א, והגרי"פ בפירושו על הריס"ג חלק העשין [ע' צד.] תמה עליו, יעו"ש שהאר"ן, וצ"ע.

והנה שם בסוגיא איתא דר' ישמעאל וחכמים נחלקו גם בטלית בעלת חמש כנפות, ופרש"י [ד"ה בעלת] דלכו"ע חייב בציצית, אלא שלחכמים מטיל בד' כנפותיו המרוחקות, ולדעת ר"י מטיל ציצית בחמש כנפותיו, ואינו מובן היאך תליא זה בפלוגתת דר"י וחכמים, וערשב"א ובפוסקים באו"ח סי' י' שנדחקו בזה, ועמש"כ בפמ"ג שם במשבצו"ז סק"א שפירש דלא כדעת רש"י, ואף להפמ"ג לא הונח בזה, ועיון ביד אפרים, וצ"ע.

ובהשגות הרמב"ן לספר המצוות שורש י"א כתב וז"ל, ראינו לבעל הלכות שמנה מצות ציצית מצוה אחת, לפי שהיא [מצות לבן ותכלת] ענין אחד, שבתשלום התכלת והלבן תשלם לנו הכוונה במצוה הזאת לזכור את כל מצות ה' ולעשותם, ואפ"פ שאמר רבי ישמעאל בארבע ציציות ארבעתן ארבע מצוות, [ולמה לא נמנו ד' מצוות], לענין שאינו מעכבין זה את זה אמרו כן, אבל בחשבון המצות העניין בתשלומו נמנה אחד.

ובפשטו דברי הרמב"ן תימה גדולה, כי בפשוטו לדעת ר' ישמעאל כל

כנף וכנף הוא מחייב לעצמו, ונמצא שהרי זה כמי שלובש ד' בגדים שכל בגד ובגד חייב בציצית, וא"כ מה עלה על דעתו של הרמב"ן למנות מצות ציצית [לשיטת ר' ישמעאל] כד' מצוות חלוקות, באופן דמוכרח מדברי הרמב"ן דאף לדעת ר"י דד' ציציות ד' מצוות המה, אין זו אותה חפצא של מצוה בד' פעמים [כמו בלובש ד' בגדים], וצריך ביאור בזה.

ובשו"ת ישיבת ציון [לבעל הנו"ב] סי' ל"ד הביא כמה חכמים שכתבו דלפי דעת ר' ישמעאל נמנית מצות ציצית לד' מצוות במנין המצוות, ויישבו בזה מה דלדעת ר' ישמעאל חסר ג' מצוות במנין תרי"ג, וכתב השיבת ציון שזו טעות, דלדעת ר' ישמעאל הוי כל כנף כבגד בפני עצמו, וא"כ ודאי שאינו בדין למנות ד' הכנפות לד' מצוות, וראיה לזה דא"כ למ"ד דטלית בעלת חמש חייבת בציצית בה' כנפותיה נמנה מצוות ציצית בה' מצוות, עכ"ד.

[והנה בשאג"א סי' מ"א הקשה על שיטת רש"י בעירובין צה: (ד"ה תק"ב) דכל לבישת איסור משווי ליה כמשאוי בשבת, דא"כ לדעת ר' ישמעאל נמצא שאם לובש טלית המצויצת בג' כנפותיה עובר בכל תגרע, ולמה אמרו בסוגיא דמנחות שם דלדעת ר"י אם יצא לרה"ר פטור חטאת, והנה אם נימא דלדעת ר"י הוי כמו ד' בגדים חלוקים לק"מ, דבדואי אין בל תגרע אם אינו מטיל ציצית על אחד מבגדיו שיש בהם ד' כנפות, והארכתיו לקמן (פס"ו פל"ח)].

אשר מוכרח בשיטתו של הרמב"ן, דלדעת ר' ישמעאל הרי זה ד' שמות של מצות ציצית, דחלות הציצית אשר הטיל בכנף שני אינה עוד ציצית, אלא הוא ציצית שני, וכן בשלישית וכן ברביעית, והרי"ז כמו לבן ותכלת שיש מקום למנותן בב' מצוות חלוקים, הא מיהא בזה מבואר גם עיקר דברי הרשב"א דלדעת ר"י מעכבין זה את זה עד שיושלמו ציציות כל הבגד, אלא דכל סוגית הש"ס במנחות אינו מובן לפי דבריו, וצ"ע.

בחלות תליית הציצית בבגד א. דין בכל כנף ב. דין בהבגד

ובפלוגתת הראשונים בדין טלית בעלת חמש כנפות ואשר יראה בזה בהקדם ביאור שיטת ר"י וחכמים, דנחלקו ביסוד דין הטלת הציצית על כנפות הטלית, דדעת חכמים דיסוד דין הטלת החוטין נתפס כלפי הבגד, כי הבגד הוא שחייב בציצית, ודין תליית הציצית הוא דין בהבגד כולו, וכנף הבגד אינו מחייב לעצמו אלא רק קביעות מקום לקיום דין הטלת הציצית בבגד, אכן דעת ר"י דכל כנף וכנף עומד לעצמו, כי כל כנף וכנף מחייב הטלת ציצית בעצמו לכנף זה בלבד.

מעתה מבואר עד מאד עיקר דברי הרשב"א, כי אמנם אף לדעת ר' ישמעאל לא קיים מצות ציצית עד שיציץ כל ד' הכנפות, והיינו משום דמצות ד' כנפות מעכבין זה את זה, אף יסודו רק הלכה בקיום מצות ציצית שמעכבין זה את זה, אך המחייב נתפס בכל כנף וכנף לעצמו, וחלות שם ציצית דחייל על הציצית הרי הוא חלות דין שנתפס בכל כנף וכנף, וזהו כוונת מאמרו של ר' ישמעאל דארבעתן ארבע מצוות. הלא מעתה מבואר הא דנחלקו חכמים ור"י בדין טלית בעלת חמש, דהנה במאמר הכתוב אשר תכסה בה נתרבה טלית בעלת חמש לחובת ציצית, וא"כ לדעת חכמים דכל דין הציצית מתקיים בהבגד דהוטל בו ציצית, ומנין ד' כנפות אינו כלל מעיקר המחייב כי חיוב התלייה הוא בהבגד, ורק דאין הבגד חייב בציצית אא"כ יש בו ארבע כנפות, אף עיקר דין הציצית הוא הטלת ארבע ציציות על הבגד, וא"כ בהא דנתרבה דאף טלית בעלת חמש לחייבה בציצית היינו רק לזה דאף בגד זה הוא בגד המחוייב בציצית, אך לגבי מנין ציציותיו דינו כדין כל בגד, שנצטוו להטיל ארבע ציציות בארבע כנפותיו, והדברים מחוורים.

אולם לדעת ר"י דכל כנף וכנף מחייב בציצית, א"כ דין תליית ד' ציציות על כל כנפות הבגד המחויב הוא זה עיקר הדין, ובכל כנף וכנף הוא דנתקיים דינו כשתלה ציצית באותו הכנף, וא"כ כאשר טלית בעלת חמש נתרבה לחיוב ציצית, הרי דכל כנפותיו חייבים בציצית, דלדעת ר"י אין מקום לומר דיטיל רק בארבע מנכפותיו, באשר דאין שום קיום דין בבגד להטיל בכנפותיו, אלא קיומו במה שהטיל בכל כנף של הבגד שנתחייב בציצית.

והנה דעת היראים סי' ת"א דהלכה כברייתא דתניא בזבחים יח: דבעלת חמש פטורה מציצית, וכן הביא בהגהות מימוניות [פ"ג ציצית סק"ב] בשם רבינו שמחה שביאר הסוגיא דמנחות שם להיפוך מדברי רש"י, והוא דלדעת חכמים דד' ציציות מצוה אחת היא אזי טלית בעלת חמש פטורה, ולדעת ר' ישמעאל דד' כנפות ד' מצוות חייבת בציצית, וממילא דהלכה כחכמים דטלית בעלת חמש פטורה, [ועיון בתועפות רעם סק"ב בזה].

אשר למש"נ בביאור עיקר פלוגתת ר"י וחכמים יבוארו גם דברי היראים, והיינו דהנה בזבחים יח: מתבאר, דמה דטלית בעלת חמש חייבת ובעלת שלש פטורה, הוא משום שיש בכלל חמש ארבע, וכ"מ

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א

רו"כ תורת רפאל - "אהבת שלום"

בפלוגתת ר"י וחכמים אם ציצית מצוה אחת היא או ד' מצוות

במהרי"ק סי' קמ"ט, אשר נראה דכ"ז רק לדעת ר"י דכל כנף הרי הוא מחייב לעצמו, דא"כ בכל טלית בעלת ה' יש גם ד' כנפות המחייבים, אכן לחכמים דהבגד הוא המחייב, א"כ בעלת ד' ובעלת ה' המה ב' מיני בגדים חלוקים ולא נתרבה בעלת ה' לחובת ציצית.

[הא למה הדבר דומה, להא דתנן בנגעים (פ"ב מ"א) דבית שיש בו ג' קירות (וכן בית עגול) אינו מטמא בנגעים, ומפרש בנזיר ח: ובב"ב קסד: דהוא מדכתבי קיר קירות הרי כאן ד' קירות, ובית שיש בו ה' כתלים (פנטיגון) אינו מטמא בנגעים, וכתב הר"ש על המשנה בנגעים שם שכן הוא גם שיטת המשנה, אכן דעת המהר"ם מרוטנבורג שם דדעת המשנה דבית שיש בו ה' כתלים מטמא בנגעים שהרי יש בכלל חמש ארבע, כמו שאמרו בזבחים שם לענין ציצית, והנראה בזה, דאם באנו לדון על מנין הכתלים, הרי שבזה י"ל דיש בכלל ה' ד', אך אם נאמר יסוד העניין בצורת הבית שיהא מרובע, א"כ בה' כתלים אינו מרובע, והארכתיו במקו"א].

ובהלכות קטנות להמרדכי סי' תקמ"ג הביא מה שכתבו בתוס' שאנץ ששאל את רבו בדין טלית בעלת שש, ויציד דהוא פטור מציצית, דלא נתרבה אלא טלית בעלת חמש ולא בעלת שש, והתוס' שאנץ נחלק עליו, יעו"ש, ובב"י או"ח סי' י' מחודש א' תמה על רבו של התוס' שאנץ מנין לו לחלק בזה, אכן למש"נ נראה דאבמת בעלת חלות שם בגד אחר הוא, ואך שנתרבה לחיובא, וא"כ אין לנו מקור לבעלת שש. אכן יעוין במהרי"ק סי' קמ"ט שכתב דאף לדעת היראים שפטר טלית בעלת חמש הוא לפי שאינה מרובעת כל כך, אכן אם היתה מרובעת לגמרי ודאי שהוא חייב, וכתב שכן מורה גם לשון הספרא והפסיקתא, וצ"ע סתימות הראשונים בזה, [ובחזו"א זבחים סי' ג' סק"א הקשה דהלא בכל בעלת חמש אין צלעות מרובעות לגמרי, ותירץ דמירי שעשה בגד כצורת אות ר, שצלעותיו מרובעות, עכ"ד, עוד י"ל שבמקום הכנף עשאו כקרן מרובעת].

היתר כלאים בציצית א. מצוה ב. שם ציצית

הלא מעתה מבוארים היטב גם דברי הרשב"א לענין כלאים, דאף לדעת ר"י אין מקיים מצות ציצית אלא בציץ ד' כנפות, דכל ד' הכנפות מעכבין זו את זו, ולא פליג ר' ישמעאל אלא באלו הדינים דמפרש הש"ס, לענין כלאים והוצאת שבת ובעלת חמש, והוא שאם הטיל ציצית של כלאים בג' כנפות הבגד ולבשו אינו לוקה, אלא דהקשיתי בזה, דהלא עיקר היתיר של כלאים בציצית הוא מחמת קיום המצות עשה דציצית, וצ"ע.

והנה בתלית החוטין על הבגד הלא חייל בזה שם ציצית על החוטין, ויסוד לזה נראה מוכרח מדין עשיה לשמה הנאמר בעשיית הציצית ובתליתם, דיסוד דין עשיה לשמה הוא מחשבת יחוד למיחל בהחפצא תורת שמו, [וכן הוא דין לשמה אף בעשיית התפלין וכן בעשיית הגט דעניינו לאשווייה בחלות שם תפילין וחלות שם גט, יעוין ברכת שמואל גיטין סי' י']. ואשר ע"כ דע"י הטלת הציציות לשמה חייל בהו שם ציצית.

ויסוד לזה גם מדברי ר"ת במנחות מא. [ד"ה תכלת] דמותר ללבוש בלילה טלית מצויצת שיש בה כלאים, דהואיל והותרה ביום הותרה אף בלילה, וצ"ע דהלא עיקר ההיתר ביום הוא משום העשה דציצית, ואילו בלילה ליכא עשה, אשר ע"כ דהוא לפי שאף בלילה לא פקע שם ציצית מיניה דחייל על ע"י העשיה לשמה, וזהו מה שחידש ר"ת שהיה"ר אינו משום קיום העשה אלא משום חלות שם ציצית דאית ביה, והארכתיו במקו"א.

ומוהר"ש קלוגר [שהוא השואל בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רנ"ו] הקשה על מה שמצינו במנחות לה: דכל שעשה ציצית כשעור ונקרעו החוטין כשר משום דגרדומי ציצית כשרים, ומדוע לא הוכשרו דכוותה אף גרדומי שופר ולולב, והשיב החת"ס דחלוק בזה ציצית היות והוא חפצא של מצוה שטעון עשיה לשמה, ולזה אף בגרדומיו עדיין שמו עליו, לא כן שופר ולולב דאין גופן מצוה אלא במעשה לקיחתן, ולכן לא הוכשרו גרדומיהן.

הלא מאחר שנתבאר כל זאת, דדין תליית החוטין לשמה מחיל ביה בעצמותו שם ציצית, מעתה יש לחקור אימתי חל חלות שם ציצית זה, האם הוא מתקיים בכל קשירת כנף לעצמו, כי כל שקשר החוטין על הכנף מיד חייל ביה שהוא חלות שם ציצית, או דנימא דכל עיקר חלות דין לשמה דחל בהציצית הוא רק בסיום הטלת הציצית על כל כנפות הבגד, וכל שלא נשלמה הטלת הציצית כולן לא חיילא בהבגד שהיא טלית המצויצת, וצ"ע.

אשר למש"נ ברור בדזה גופא הוא שנחלקו ר' ישמעאל וחכמים, דלדעת ר' ישמעאל דארבעתן ארבע מצוות אזי יסוד דין התליה הוא בכל כנף וכנף מכנפות הבגד, והקיום דין תליה דמשווי שם ציצית, חייל על כל כנף באשר הוטל ציצית בזה הכנף, ואין שום קיום תליה

המשך בעמ' י"ג

רשת כוללי ערב

אליבא דהלכתא

שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

הרה"ח ר' נחום יואל

בהרה"ח חיים יעקב ע"ה

הלפרין

מגוע המהרש"ל ובעל סדר הדורות

נלב"ע בשם טוב

ביום ה' בכסלו תשנ"ז

מוהר"ר פרץ

בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס

נלב"ע כ"ב טבת תשנ"ז

וזה החשובה מרת **יענטא**

בת מוהר"ר **אשר** ע"ה

נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

המרוחם

אברהם בן אלטון הררי ז"ל

נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב

וזה המרוחמת

שרה עליזה טובה בת מנחם הררי נ"ע

נלב"ע ו' טבת תש"ן

עיון הלכה

בענין עמידה בעשיית המצוה ובברכות המצוה

סימן ח' סעיף א' מ"ב ס"ק ב. **העטיפה והברכה שתיהן בעמידה וכו'.** והברכה, משום דכל ברכת המצוות צריך להיות בעמידה.

עין יו"ד סימן רס"ה ס"א בהג"ה ובביאור הגר"א ס"ק ד' ובחיידושי הגרעק"א שם. ועיין סימן תל"ב פמ"ג במ"ז ס"ק ג' ד"ה אמו. מש"כ בגדרי עמידה בברכות המצוה, הנחין, ושבת.

ועיין בפתיחה כוללת של הפמ"ג הלכות ברכות אות י"ח.

תמיהה בדברי הט"ז במש"כ בטעם נוסח ברכת להתעטף

סעיף ו' מ"ב ס"ק ט"ז. **והברכה הוא להתעטף.** כי נוסח הברכה כך הוא, כמו לישב בסוכה.

טעם זה כתב כאן הט"ז. ועיין סימן תרמ"ג ס"ב במ"ב ס"ק ד' ובשעה"צ ס"ק ד'. ואם כן צ"ע. דממ"נ לדעת הט"ז הרי המכוון של לישב בסוכה, הוא להתעכב בסוכה. ולדעת הב"ח הברכה היא באמת על הישיבה, דבאוכל מעומד אין מברך אליבא דהרמב"ם.

בענין הפרדת החוטין, ולסדרן שיהיו נוטפין על הקרן, בשבת

סעיף ז' בשערי תשובה אות ט'. שאם נסתככו קצת אין להפרידם בשבת

עין גן המלך (בגינת ורדים אות ס"ה) וז"ל. הקושר ציציות בטלית, שלאחר גמר עשייתן מפריד את החוטין זה מזה לפי שנסתככו בשעת הקשירה. לכן נראה שבשבת אסור להפריד וכו' יעו"ש. וצ"ע. אם כונתו שרק בפעם הראשונה אחרי קשירת הציצית לבגד, יש להחמיר בזה דהוי כגמר מלאכה. אבל מה שאח"כ שוב מסתככין לא הוי בגדר גמר מלאכה. ואם כן כונתו, א"כ אולי צ"ל דזה רק במסובכין קצת, אבל במסובכין הרבה שנראה מדבריו שזה פוסלו מלהחשב כגדיל. א"כ הרי הוי כמתקן גם בנסתבך אחר כך.

ועיין שם עוד באות ס"ו לענין לסדר שינטפו על הקרן בשבת שהביא שיש מחמירין בזה. וכתב וז"ל. ולעג"ד שאין לחוש לזה. כיון שאין תיקון זה בגופו של בגד רק לפי מה שהאדם מתעטף בו. ודומה זה למתקן מלבושו ומשלשל בגדיו לפניו ולאחריו. עכ"ל. ויש לעיין אם כונתו לפי מה שכתב לעיל [בתחילת אות ס"ו] שאחר שלובשים בטלית יתקנו וכו'. א"כ זה תיקון על גבי גופו, ולכן מייחשב רק כמתקן מלבושו - וכעין שכתב בשו"ת רב פעלים לענין כזה [א-ה בשו"ת ר"פ ח"א סימן כ"ו דן בענין כריכת המצנפת לראשו בשבת. שהוא מעשה אומן. ומחלק בין כובע המונח לפניו, לאם הוא כורך אותה בראשו, שאי"ז אלא דרך לבישה]. ויהא מוכח מכאן אפילו במתקן לאחר הלבשה, ולא רק כעין ענינו של הרב פעלים שם במסדר התרבושין בשעת הלבישה - אך יתכן שכאן המכוון אפילו במסדר לפני שלובש, משום שאין זה שייך כלל לבגד, אלא הוי רק ענינו של האדם הלובשו.

בענין הכונה הנוספת בציצית, תפילין וסוכה

סעיף ח'. מ"ב ס"ק י"ט. וזהו מלבד הכוונה שצריך לכוין בלבישה לקיים מצות ציצית. וכתב הב"ח שכן הדין בתפלין וסוכה אף וכו' ומ"מ נראה דכ"ז לכתחילה וכו' אבל בדיעבד אף אם לא כיון בכל אלו רק לקיים המ"ע יצא. עכ"ל. עיין ביכורי יעקב סימן תרכ"ה שסובר שכונה זו בסוכה היא לעיכובא.

בדיקת הציצית ללובש כמה בגדים

סעיף ט' מ"ב ס"ק כ"ב. **ולפ"ז מי שלובש כמה בגדים של ציצית אין צריך לבדוק אלא א' אבל האחרונים כתבו וכו'.**

עין בבית הלוי עה"ת (בראשית עמוד 64 טור ב') מש"כ לבאר דלובש ב' בגדים, לא צריך לבדוק לפני הברכה משום חשש לבטלה. והב' סגי לבדוק אחר שלבשו.

לפטור בברכה על חיוב דרבנן חיוב דאורייתא

סעיף י"ב בשו"ע ואם לבשם כולם כלא הפסק והיה דעתו מתחילה על כולם לא יכרך אלא ברכה אחת.

עין בפרי מגדים א"א ס"ק ט"ו ד"ה דע. לענין לובש טלית של משי וטלית של צמר ומברך על של משי שיכוון לפטור בפירוש לשל צמר ולא בגררא. עיי"ש מש"כ בזה.

לכרך שנית במוצא ציציותיו פסולים מעיקרא

סעיף י"ב. מ"ב ס"ק ל'. **אם לבש טלית בלא בדיקה, ומצא אותו פסול, או שנפסלו ציציותיו אח"כ, ולובש טלית אחר צריך לכרך פעם אחרת.**

באופן זה שנפסלו ציציותיו אח"כ, אפילו בהטיל מחדש באותו טלית, צריך לברך כמש"כ בביאור הלכה סימן כ"ה סעיף י"ב ד"ה מהדק, אך במצאו פסול בתחילת הלבישה, לכאורה דומה למה שכתב לקמן במ"ב ס"ק מ"א בנפסלו לפני הלבישה. שאין צריך לברך. דכיון שלא עשה מצותו לא הסיח דעתו. - אך אולי אם לא הרגיש עד לאח"כ, אע"ג דכבר היה נפסק קודם הלבישה. מ"מ כבר יש היסח הדעת אע"ג דעדיין לא קיים המצוה.

כוונה בברכה שתועיל עד זמן מסוים

סעיף י"ב בשע"ת ס"ק י"ב [בענין הפסיק בין בגד לבגד באופן שספק אם צריך לברך שנית] ועיי"ש שדחה מ"ש הפר"ח שיכוין ויגמור בדעתו שלא יצא בברכה זו רק כל זמן וכו' והוא ז"ל כתב דלא מהני כוונה זו לחייבו בברכה שניה כיון וכו'. עיין מג"א סימן תרל"ט [ס"ק י"ז] ועיין לקמן ס"ק ט"ו.

סעיף י"ד בשע"ת ס"ק ט"ו [בפלוגתא הדשו"ע והרמ"א אם פושט טליתו חוזר ומברך] לכן נראה שיכול לעשות לכיון בשעת ברכה ולגמור בדעתו שלא תפטור ברכה זו רק לבישה הראשונה וכו' אבל בזה שפיר י"ל שאין מברך רק על מעשה לבישה זו, ואם יפשוט ויחזור וילבש פנים חדשות באו לכאן. עכ"ל.

ואולי גם למג"א סימן תרל"ט [שמשיש על דברי הב"ח שכתב דכיון שדעת אדם שלא תפטור ברכת לישב בסוכה, אלא עד שעה שיחזור ויאכל, לכן כשחוזר ואוכל חוזר ומברך] י"ל דרק התם, דכל הזמן יושב בסוכה. משא"כ כאן שיש הפסק - ולפ"ז אפשר לבאר מ"ש בשעה"צ סימן תרל"ט ס"ק פ"ו שיש סוברים שביצא ע"מ לחזור דמ"מ מברך על אכילה, שנית. דאולי הסבירא כעין שכתב המג"א בשם הב"ח שאין דעתו לאכילה שניה. אלא שהשיג דלא יכול לחשוב כן. אבל כאן שיצא עכ"פ, אע"ג שדעתו לחזור. כבר מהני מה שאין דעתו לאכילה שניה דבזה לא אמרינן דלאו כל כמיני לחשוב כן - והסוברים שם דלא יכרך, אולי רק התם. משום דפליגי על עיקר סברת הב"ח, וס"ל דלא אמרינן דאין דעת אדם על אכילה שניה.

בענין נפלה טליתו

סעיף ט"ו בשו"ע. **אם נפלה טליתו שלא במתכין וחוזר ומתעטף צריך לברך.** **והוא שנפלה כולה.**

ואם נשאר עליו טלית קטן - כתב בשו"ת מהרש"ם ח"ד סימן קמ"ח שלא לברך. כספיקו של המחצית השקל.

במ"ב ס"ק מ'. ואם נפל ממנו באמצע תפלת י"ח וכו' כשיסיים תפלת י"ח ימשמש בציצית ויכרך.

עין ארצות החיים בהמאיר לארץ אות פ"ט שכתב לחלק בין ציצית להא דתפילין אשר מבואר לקמן סימן כ"ה (במ"ב ס"ק כ"ד) בשם השל"ה דאין מברך בשעת התפלה. אך כתב לחלק בין רובה לכולה.

בירורים בהלכות ציצית

ועיין חידושי הגרעק"א בשם תוספת שבת דאפשר דהוי כמו בתפלין. ועיין בפרי מגדים במ"ז שסיים לציין לדברי המג"א סימן כ"ה. אך אולי כונתו רק לענין תפלין. שדן שם לענין נשמטו רובם [שהקשה הט"ז מ"ש טלית מתפלין], ועי"ז סיים דלדידן לבגד שם רחל אין לברך. אך אולי רק בתפלין. ועיין בארה"ח [הנ"ל] שאחר שכתב לדברי הפמ"ג, כתב חילוקו הנ"ל.

עין דעת קדושים הלכות מזוזה סימן רפ"ט ס"ק ד' מש"כ לדמות דין נפלה הטלית, לדברי השל"ה בנשמטו התפלין.

צמר רחל בת עז - לפטור מינו

סימן ט' סעיף א' בה"ל ד"ה רחלים. אך באמת נוכל ליישב דברי הב"י דלכך אינו פוטר צמר זה את שאר מינים. דגם על זה נוכל לומר היקשא דגמרא מה פשתן שלא נשתנה אף צמר שלא נשתנה. אך לפי"ז יהיה יכול לפטור את בגד של צמר רחל בת רחל, כיון דגם זה שם צמר עליו. וצ"ע. (וע"כ מדברי הבה"ל).

לכאורה, זה שייך רק לרבא דדריש מין כנף (והיינו להרמ"א שפוסק כן) אם כן יכול צמר זה לפטור אפילו לצמר של רחל בת רחל, דאכתי הוי מין כנף. - אבל לדעת המחבר שס"ל דרק צמר ופשתיים חייבים, א"כ דרשינן רק להא דגדילים תעשה לך מהם, והיינו מצמר ופשתיים. ובזה הרי הוי ההיקש של מה פשתן שלא נשתנה, גם צמר שלא נשתנה. וא"כ לא יועיל אפילו לשל צמר רחל בת רחל. ועוד דלהאי מ"ד, הרי מינא דרחל בת עז הוי מין פטור, ואין יפטור למין של בר חיוב.

- ואולם בזה אפ"ל דבגד של צמר רחל בת עז מחויב בציצית כיון דהוא מינא דצמר וא"כ הוי מין חיוב, אך אכתי לא מועיל לפטור לבגד דרחל בת רחל משום טעם הקודם כיון דקרא דגדילים הוי רק על צמר ממש. אמנם אי נימא כן צ"ע, דאפילו למינו והיינו לבגד של רחל בת עז נמי לא יפטור, דהוא בגד דחיוב. אבל ציצית דידיה לא פוטר כלל אפילו בבגד דידיה כיון דהוא צמר שנשתנה. אך אפ"ל כיון דממעטינן לצמר של רחל בת עז מכלאים ומנגעים, א"כ הא דתני דבי רבי ישמעאל דבגדים, הם של צמר ופשתיים, הוא דוקא של צמר ממש. ובגד של צמר רחל בת עז מחויב רק מדרבנן ולכן בבגד דרחל בת עז פוטר - אמנם לפי"ז שוב קיים גם הטעם הב' הנ"ל. דלבגד של רחל בת רחל לא יפטור כיון דהוי מין פטור.

ושו"ר בפרי מגדים א"א ס"ק א' ד"ה ומ"ש רחל בת עז. שביאר כן. כיון שאין בה דין כלאים. ע"כ גם מינה פטור.

סודר שעיקר הבאתו אינה להנאת כסוי

סימן ט' סעיף י"א. בה"ל ד"ה סודר. ועוד י"ל שעיקר הבאת הסודרים ההם הוא להשתמש בהם לכמה דברים. לחגור בהם וכו' לקנח בהם את הידים וכו' כיון שהבאתם אינה לכך, לא חשיבא ולא קרינן אשר תכסה בה.

אולי לפי"ז אתי שפיר גם להנהיגים לחגור מגבת סביב גופם כשהולכים לטבול, אפילו כשיש בה שיעור עיטוף - וגם כשהולכים כן בשבת במקום האסור בטלטול, דכונתם שיהא בדרך מלבוש. דהא גם בסודרים הוי דרך מלבוש וגם בשבת יתכן דיוצאים בהם. ורק בציצית שאני דבעינן אשר תכסה בה, וא"כ ה"נ בהנ"ל.

הטיל ציצית על ציצית וחתך השניות

סימן י' סעיף ו'. ויש מכשירין בכל ענין (רמ"א) היינו בין שנתכוין לבטל או נתכוין להוסיף ובין שחתך הראשונות או השניות (מ"ב ס"ק כ"א). ובשעה"צ ס"ק כ"ט כתב דלא כב"ח וט"ז.

גם הב"ח ס"ל לדינא להכשיר בחתך שניות, ורק דמפרש דהרמ"א ס"ל דוקא בחתך ראשונות, והמג"א ס"ל דגם הרמ"א מכשיר. - אבל הט"ז מפרש דדוקא חתך ראשונות.

לצאת בשבת בבגד שחציו פתוח וחציו סתום

סעיף ז' בשו"ע חייב בציצית ואין יוצאין בו בשבת.

עין חזו"א. ועיין בשו"ת משיב דבר בתשובותיו למרן המ"ב.

מלבוש הפתוח מן הצד אם נקב היד מצטרף להיות רובו פתוח

סימן י' סעיף ז' בה"ל ד"ה רובו פתוח. עיין במ"ב במה שכתב דהנקב חשוב ג"כ כאילו הוא סתום וכו' וגם הבעל ארה"ח מסתפק בזה.

עין בהמאיר לארץ אות ל"ו [שתולה את הספק אם נקב שמכניסים בו את הידים מצטרף לרוב או לא. בשני תירוצי התוס' בערובין י' ע"ב (ד"ה ואצבעיים) בהא דאין אומרים בעור העסלא דאתא אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה, שכתבו בתי ראשון דבכלים לא אמרינן הכי. ובתי שני כתבו דלא אמרינן דאתי אוירא דהאי גיסא וכו' אלא באויר שאני חושבו כסתום ולא באוירא דעלמא. וא"כ לתי' הא' דבכלים לא אמרינן דאתי אוירא דה"ג וכו'. ה"ה כאן בבגד לא אמרינן, ונקב בית היד לא יצטרף. ולתי' השני בתוס', דדוקא באויר שאנו חושבים אותו לסתום אמרינן דאוירא דה"ג ודה"ג מבטל, א"כ כאן יצטרף נקב בית היד, ויהא כטלית שרובו פתוח].

ונכראה שכונתו רק באופן ששטח התפור הוא פחות משיעור הנקב. דאי לא"ה הרי אין כאן אוירא דהאי גיסא. דכיון ששטח התפור רוב על שטח הנקב, הרי הנקב נחשב כסתום, - אלא איירי באופן ששטח הנקב מרובה על שטח התפור. אלא דאם מקום התפירה לא מתבטל משום דלא אמרינן אתי אוירא דה"ג ודה"ג ומבטל. א"א לצרף את מקום הנקב. דלאשוויי דין כנף בעינן רוב פתוח הנמשך עד מקום הכנף, ונקב שבאמצע לא שייך לכנף. אבל אי אמרינן אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא, מתבטל מקום התפירה ונחשב כאילו הכל פתוח. - אמנם יתכן דעכ"פ מקום התפירה לא יצטרף לרוב, אפילו כשהוא מועט ואמרינן אתי אוירא דה"ג ודה"ג, דסוף סוף אינו פתוח. ורק דלא מפסיק לצירוף מקום הנקב.

[ובמש"כ בארה"ח לפי תי' השני של תוס'] עיי"ש בתוס' שכתבו דאורי שלמעלה מן המיחצה נחשב כסתום [ולא חשיב כאוירא דה"ג לבטל את הסתום]. וא"כ לכאורה צ"כ דגם כאן, גם אי נימא דמקום התפירה לא מתבטל, מ"מ זה גורם רק שמקום הנקב הוא כסתום דאין לו שייכות לכנף [ומשו"ה מקום הנקב מקרי אויר שאני חושבו כסתום]. אבל אויר שלמטה ממנו הרי ודאי כפתוח, וכיון שהתפירה לא באה לסתומו ה"נ האויר לא יכול לבטלה, ואין כאן אוירא דב' צדדים לבטל [דאויר שלמטה לא מקרי אויר שאני חושבו כסתום]. - אך זה אינו נכון. דהרי דין הפתוח [והיינו האויר שלמטה] ג"כ תלוי בדין התפירה, דאם התפירה סתומה נשאר החתך מיעוט ודינו כסתום שאין לו דין כנף. וכיון שדין התפירה נגע לו, שייך לומר שהוא מבטל לתפירה [כיון דחשיב כאויר שאנו חושבים אותו]. - אך אכתי צ"ע, דאולי מה שפתוח, שטח זה שמו כנף לגבי שטח מיעוט הבגד [ולא נחשב כסתום] אלא דילפינן מהא דהיא של עור וכנפיה של בגד דפטורה שצריך רוב בגד לחיוב, ע"כ גם הכא בעינן שלרוב הבגד יש שייכות לכנף. - אך אכתי מ"מ י"ל כיון דתלוי דינו של הקצה שלמטה אם נעשה כנף לגבי כל הבגד, והיינו אם הוא יחשב כשטח פתוח של כל הבגד [ושפיר חשיב לאוירא דה"ג לבטל. ולהחשב רובו פתוח].

בענין בגד הפתוח מהצד, ועי' חבור כנף של עור נעשה רובו פתוח

סעיף ז' בה"ל ד"ה ואם חציו. ראייתו לא' שמסתפק אם חייב בציצית כיון דבלאו העור היה רובו סתום. ולכאורה לא לדמות זה להא דקד"ל דאפילו אם הבגד בעצמותו היה עגול בלי כנף כלל, וכנפותיו היה של עור אפיה' חייב בציצית. ודין זה דרובו סתום ופתוח, הלא משם למדין (וע"כ מבה"ל).

וצ"ע. דהרי הילפותא משם דצריך עיקר בגד בחיוב. והרוב פתוח כאן, הוא דומה לעיקר הבגד דהתם. וא"כ צריך שהרוב הוא על מקום חיוב. ומאי דשם מהני כנפיה של עור. הרי אדריבה זה משום דלא אזילינן בתר כנף, דכנף דהתם הוא כעין מיעוט סתום

הגאון רבי שמוחה בונם ולדנברג

זצללה"ה

דהכא. ודהכא נלמד מהתם דדין הסתום הוא כדין הכנף. - זולת דנימא דכיון דענין הרוב הוא לאשוויי דין כנף. ולכנף מהני עור. על כן מהני גם מה שפתוח בעור, כיון דיש כאן עיקר בגד של חיוב. אך א"כ זו סברא בפנ"ע ולא תלוי במה שלמדין דין דהכא מהתם. דאי משום הא אפ"ל כנ"ל.

עיגול הכנף - בכמה שיעורו

סעיף ט' בה"ל ד"ה ולא שיהיה עגולות. אך אפשר דיש לחלק בין המזבח שהוא גודל בכמותו לענינינו וצ"ע.

עין מור וקציעה שס"ל לעגל את השטח של הג' אצבעות - ועיין לקמן סימן ל"ב סעיף ל"ט בה"ל ד"ה נתקלקל.

מלבוש העשוי לכבוד

סעיף י"א בה"ל ד"ה סודר. אך לטעמים אחרים שהביא בב"י דאפשר דדוקא וכו' או משום דאינו רק לכבוד.

טעם זה כתב הב"י לענין המלבושים שלנו, שדן בזה השו"ע בסעיף י"ב - ועיין לקמן סימן י"ד ס"ג בה"ל ד"ה שאלה. בסופו [בענין עיטוף מפני כבוד הצבור] (ושם איירי בלבישה של כבוד וכאן איירי שהבגד עשוי לשם כבוד).

בענין בגד שד' כנפותיו הם לפניו, ופתח מן הצד, פתח שאין בו רוב הנראה לעינים

סעיף י"ב בה"ל ד"ה הואיל. לכן כדי שיתחייב בציצית יראה לעשות שתי כנפות מימין ושתיים משמאל ורובו יהיה פתוח רוב הנראה לעיניים, דאל"כ יש מראית עין בברכה וציצית.

מה שכתב "בברכה" היינו שאם לא יהיה רוב הנראה לעיניים יחשבו שמברך לבטלה. וכמו שכתב לעיל ס"ח בבה"ל ד"ה משום.

ומה שכתב "וציצית" אולי המכוון שאם לא יעשה ציצית אע"ג שלא יעשה ב' לפניו וב' לאחריו, מ"מ מאחר שמעיקר הלכה אין זהו רק למצוה בעלמא, א"כ יש מראין עין. - וצ"ע דממ"ג, אם אין טעם זה [דאם אין הד' כנפות לפניו ולאחריו, פטור מציצית] נכון, הרי עובר [כשאין מטיל ציצית] ולא רק משום מראית עין, ואם אפשר לסמוך, אלא שלא כדאי לסמוך, מ"מ אין מראית עין, שהרי לפי דברי הרמ"א על זה סומכים העולם, וא"כ אפילו לדעת המחמירים מ"מ אין בזה משום מראית העין כיון שהעולם סומכים בזה להקל. וממ"נ להמקילים הרי פטור ואין מראית עין, ולהמחמירים הרי החשש שועבר ולא רק מראית עין.

נתפרקו משזירתן

סימן י"א. סעיף ג' בשו"ע אם נתפרקו משזירתן ונעשו ט"ז כשרים. והוא שישתייר בשזור כדי עניבה. הר"ן ספ"ק דביצה (באר הגולה אות ה') ועיין חידושי הרמב"ן והר"ן נדה ס"א ע"ב.

בענין ציצית כפול שמונה

סעיף ג' במ"ב ס"ק י"ז אבל אם כפול ושזור לארבעה או לשמונה.

עין בשערי תשובה [ס"ק ב'] - ועיין שו"ת נודע ביהודה קמא חלק יו"ד סוף סימן צ"ה

שיעור אורך הציצית מדאורייתא

סעיף ד' בה"ל ד"ה אין פחות. עיין בלבוש שכתב דמן התורה אין שיעור לאורך הציצית.

עין חזו"א - ועיין מאסף לכל המחנות ס"ק כ"ה ובסוף ס"ק כ"ו.

גזל חוטין והטילן בבגד ואח"כ שילם עבורם

סעיף ו' בה"ל ד"ה מצמר גזול - מי נימא כיון דכתבי ועשו להם בעינן שבעת העשיה יהיה שלו, או תגלי מילתא למפרע. וצ"ע.

עין באפיקי ים ח"ב [סימן ל"ג] מה שכתב כעין זה לענין גזל בסוכה

בדין תעשה ולא מן העשוי

סימן ט"ו. סעיף ב' מ"ב ס"ק ז'. אבל אם ירצה לחבר הכנף להבגד שנקרע ממנו וכו' א"צ להתיר ממנו הציצית ולא מפסלא משום תעשה ולא מן העשוי, כיון דתחילת עשייתו בבגד זה היה בכשרות. וכ"ז אם לא נעשית הבגד בת ג' וכו'. כל זה הוא לדעת השו"ע והמ"א בס"ק ג'. אבל הט"ז בס"ק ג' פוסק שאין נ"מ וכו' הכל הוא בכלל תעשה ולא מן העשוי, ויש להחמיר. וכן פסק בדרך החיים (ע"כ מהמ"ב).

ובעמק ברכה. ערך מזוזה אות ט'. מקשה. דבתחתי תשובה ביו"ד סימן רע"ו ס"ק י"ג דן לענין חדר מקורה עם מזוזה, שהוסר הקרוי ממנו, ומחזיר את הקרוי כמקודם. וכן אם נשברה הדלת ותקנו וחוזר וקובע את הדלת בשער. אם צריך לקבוע את המזוזה מחדש, והביא בשם שו"ת ארבעה טורי אבן, דאין צריך לקבוע מחדש, דפסול דתעשה ולא מן העשוי לא הוי אלא כשמתחילה נעשה בפסול. יעו"ש ובס"ק י"ד מבאי שם הפ"ת כמו כן בשם הדרך החיים דאף לדעת הפוסקים שאם אין דלת פטור ממזוזה, אם קבעה כשהיה דלת ואח"כ נוטל הדלת וחוזר ותולה אותה אין בזה חשש משום תולמא"ה. והקשה בעמק ברכה דבהלכות ציצית מבאי המ"ב בשם דהה"ח להחמיר דאף דתחילת עשייתו היה בכשרות פסול משום תולמא"ה. ודברי דהה"ח סתרי ההדדי (עכ"ד).

והנה יעוין במג"א סימן כ"ג ס"ק א' שחילק בין הא דסימן תרכ"ז בסוכה [שמסיר הגג שעל הסוכה]. דאמרינן להכשיר כיון דנעשה בכשרות, דאין הפסול בגוף הסוכה. אבל בקשירת ציצית דאיירי בסימן כ"ג [שאותם שקשורים הציצית זה בזה בכניסתן בליה"ק שלא הואילו כלום בתקנתם] אי נימא דנפסל, הפסול הוא בציצית עצמם ולא יועיל מאי דנעשה בכשרות [דהוי תולמא"ה].

ואי"כ י"ל דגם כשהבגד נעשה עגול בכנף א' הוי פסול בגוף הציצית. דציצית של בגד של ג' כנפות לא הוי כלל ציצית. אבל בהא דדלת לגבי מזוזה יעו"ש בדה"ח שכתב ללמדו מהא דסוכה. והיינו דס"ל דהא דבעינן דלת, הוא רק כעין הא דבעינן דסדך לא יהא תחת תקרה, ובכ"ז כשיש תקרה אי"ז פסול בגופו, ה"נ כאן אי"ז פסול במזוזה.

והיינו דהחיוב הוא על פתח הבית ויש כאן פתח בית. ועיין בכסף משנה (פ"ו ה"ה) דהרמב"ם יליף מבשעריך להא דדלת. וא"כ הוי זה תנאי לחיוב פתח הבית. אבל בגד בלי ד' כנפות, לא הוי בכלל שם בגד דחייבה תורה בציצית. וכן צ"ל לענין קירוי דג"כ לא הוי פסול בעצם המזוזה דאכתי הוי בית.

להטיל ציצית בזמן פטור או בבגד הפטור אם מועיל לכשתמחייב

סימן י"ח. עיין פמ"ג [במ"ז] לענין אם הטיל ציצית בלילה בכסות יום דכשר - ובדעת תורה כתב כן בשם הדעת קדושים.

ועיין כה"ח - ועיין במנחת חינוך במצוה במזוזה [מצוה תכ"ג] (ועיין בהנהגות החזו"ן).

ועיין עוד שם בפמ"ג לענין הטיל ציצית בכסות לילה ואח"כ יחדה לכסות יום, ועיין בדעת תורה ובפתחי תשובה ובפתחי עולם ובכה"ח שכתבו בשם הנאות דשא שפוסל (ועיין חיים וברכה על הלכות ד' מינים. בסוף הספר).

ברכת שהחיינו בטלית חדש

סימן כ"ב. בשו"ע. קנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו. הג"ה. **ואם לא בירך בשעת עשייה מברך בשעת עיטוף ראשון.**

עין כף החיים ס"ק ו'. מה שכתב שנוהגים לברך בשעת עיטוף (וכן בקנה בגד חדש מברך בשעת לבישה)

ועיי"ש שכתב כן גם בשם המאמר מרדכי. וע"ע שם סימן רכ"ג ס"ק ד'.

גנזי הלכה

הגאון החסיד רבי יוסף בן אדהאן זלה"ה נולד בעי"ת טיטואן שבמרוקו, והיה מגדולי חכמי ורביני העיר בדורו. בסוף ימיו בשנת תר"ה עלה לארץ ישראל יחד עם בנו רבי אברהם ז"ל, שם נתיישב בעיר יפו. לאחר תקופה קצרה בשנת תר"ו לערך חלי"ש, ושם מנוחתו כבוד.

חיבורים רבים הותרו רבינו אחריו בכת"י, מהם נודעו: יוסף חן, שאלות ותשובות וחקרי הלכה בד' חלקי שו"ע; ויאמר יוסף, שו"ת כנ"ל; הוד יוסף, חידושים על התורה; אוצרות יוסף, דרושים; גאולת יוסף, דרושים ע"ד פרד"ס התורה; שופריה דיוסף, דרשות וביאורי מקראות, והוא חיבורו היחיד הנדפס (אסכנדריה תרנ"ז) ע"י נכדו רבי יוסף נסים בן אדהאן ז"ל; עשירי קודש, על דרך האמת'.

על גדולתו ושקידתו בתורה ועל חסידותו וקדושתו, נדע מתוך הסכמות הגאונים לחיבורו שופריה דיוסף, וראה שם בהסכמת הגי"ר שלמה אדהאן ז"ל הכותב: "הגאון המפורסם בתורה החסיד והעניו המלומד בנסים קדש קדשים כמוהו"ר יוסף בן אדהאן זצוק"ל, אשר עיני זכו לאור באור פני מלך ביופיו בהיותו בחיים חיותו בעיה"ק יפו תוב"ב, והיה משים לילות כימים בשאון ים התלמוד ובספרי הקבלה נורא מאד, ומרוב ענוותנותו שייף עייל שייף נפיק ולא מחזיק טיבותא לנפשיה, ועל הרוב היה מעלים את עצמו בחדר מיוחד ומתבודד עם קונו ויטע שם אהלי אפדנו ושבחיו עצמו מספר לאין קץ וכו'. ואחר אשר נלקח ארון האלקים ויעל יוסף כמשהל בניתא מחלבא על עדן גן האלקים, והניח אחריו ברכה כמה כתיבות וחבורים פלאי פלאים על דרך הקבלה ועל התלמוד וארבעה טורים ודרושים מתוקים מדרש ונופת צופים, אלא שמרוב השפעת חכמתו לא היה יכול לסדרם כי היתה חכמתו נובעת כמעין המתגבר והיה רץ בכתיבה בכל יכולתו וכו'".

לפנינו חידושים וביאורים על הטור ובית יוסף הלי' ציצית מתוך חיבורו הגדול **יוסף חן' כת"ז**². חיבור זה נעתק ונסדר מתוך כתביו ע"י נכדו הנ"ל ע"מ להדפיסו, ואף צירף בראשו הסכמות ומכתבי תהלה מרבים מגדולי דורו, אך לא עלה בידו להביאו לדפוס ונותר בכת"י, ועתה נמצא בשלבי עריכה ועתיד לראות אור בעזה"י ע"י מכון אהבת שלום. בהתקנת כתה"י לדפוס סייע הרה"ג שלמה בירדוגו שליט"א ותשוואת חן לו.

ספר יוסף חן כת"י

סי' ח'. [ואם ירצה להתעטף מיד בקומו כדי שלא ילך ארבע אמות בלא ציצית] או שיש לו ציצית בחלוקו יכול ללבושו [מיד] בלא ברכה וכו'. וכתב מרן בית יוסף ז"ל שנראה מכאן שדרך טלית קטן ללבושו תחת בגדיו, אבל ממש"ש בסי' כ"ד שעיקר מצותה על זכירת המצות ובכל שעה צריך לראותה, נראה שעיקר מצותו ללבושו למעלה כדי שתמיד יראהו ויזכור המצות. וכ"כ נמוקי יוסף³ וכו', עכ"ל. ולענ"ד נראה פשר דבר דלעולם טלית קטן תחת בגדיו והציציות למעלה יוצאות לחוץ על בגדיו כדי שתמיד יראהו וכו', וכ"כ בכתבים⁴ טלית קטן תחת בגדיו, וכ"כ המג"א ז"ל בס"ק י"ג ע"ש. ובלאו הכי אין ראייה כ"כ מכאן שדרך ללבושו תחת בגדיו, דהכי קאמר או שיש לו ציצית בחלוקו היינו בחלוקו ממש שיש לו ד' כנפות שחיוב להטיל בו ציצית מדינא. ואיך שיהיה אפילו נימא הכי כבר כתבנו פשר דבר ולא סתריא נינהו. ותנא דמסייע ליה מרן הארי"י זי"ע, וז"כ בספר ארחות צדיקים⁵ וז"ל, הטלית קטן היה לובשו ע"ג חלוקו שלא בדעת המתהירים וכו', וגם צריך להסתכל בהם תמיד, ותמהני ממרן ז"ל שפסק איפכא שיהיה מונח למעלה על בגדיו, ע"כ. וסי' **ולכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך להתעטף וכו', או אם יתעטף אחר כך בטלית אחרת יברך עליה ויכוין לפטור גם את זה**. וא"צ למשמש בהם. ע"ש בבית יוסף ז"ל, ואע"ג דקיי"ל⁶ דמברך עובר לעשייתן וכו', כתב ה"ר יונה ז"ל בפרק תפלת השחר⁷ גבי תפלת הדרך שמאחר שכל זמן שציצית ותפילין עליו הוא מקיים המצוה וכו' היו עובר לעשייתן מה שמקיים אח"כ. וכתב הט"ז⁸ דאין צריך לזה דאין שייך כאן עובר לעשייתן דאותה שעה לא חזי, וכ"כ הר"ן סוף פרק כ"ש⁹ לענין טבילה דמברך אחר המעשה משום דגברא לא חזי, ע"כ.

ולענ"ד נראה דה"ר יונה מיייר לדון התלמוד דמותו לברך קודם נטילת ידים, וכדמשמע מסי' מ"ו שכתב הרא"ש דעכשיו מפני שאין הידים נקיות וגם מפני ע"ה וכו', ועי' במג"א סי' מ"ו, וא"כ לדינא גברא חזי ולא דמי לטבילה, משום הכי יתיב טעמא ה"ר יונה ז"ל דאכתי מקרי עובר לעשייתן. והשתא דאתינא להכי אפשר לומר דאפילו למנהג דסי' מ"ו או דיו מוטופות ממש ק"ל אמאי לא ינקה אותן במידי דמנקי בצרור או בעפר כמ"ש בסי' ד', וע"ש סעיף כ"ג דלא תיקנו נטילת ידים אלא לקריאת שמע ותפילה, אבל ברכות דשחרית יכול לברך לברך קודם נטילה, וא"כ ישן ערום וכו' נא דאז אסור עד שינקא אותה, ולזה ק"ל למה יעבור אחר דקיי"ל דיברך עובר לעשייתן, שהרי יכול לברך קודם נטילת ידים, ואפילו אם יהיו מוטופות ממש ינקה אותם בעפר וכדומה ויברך עובר לעשייתו, ולא דמי לטבילה דאין דנין אפשר משאי אפשר, לזה תירץ שאחר שזה ג"כ מקרי עובר לעשייתן לא שייך להקשות כנ"ל, ובזה אתי תירוצו ה"ר יונה על נכון דלא שייך הכא גברא לא חזי.

שם. ואם יש לו כמה בגדים של ד' כנפות כולם חייבים בציצית וכו', ולכן מי שרגיל להתעטף בבית הכנסת בטלית גדול צריך לברך עליו אע"פ שבירך על טלית קטן שלבש כבר. וכתב בבית יוסף שם בפרק התכלת¹ רב יהודה רמא תכלתא לפרוזמא דאנשי ביתיה ומברך כל צפרא להתעטף, ופר"ך הא מצות עשה שאין הזמן גרמא היא וכו', סבר לה כרבי וכו'. וכתב הרא"ש ז"ל² וק"ל גם בערב היה לו לברך כשמתעטף בטלית של לילה וכו', ונ"ל דטלית של לילה לא היה פושטו ביום אלא מתעטף בגלימתו על טלית של לילה ורוב פעמים לא היה פושטו אף בלילה, הילכך לא פסיקא ליה לומר דמברך בפניא, ע"כ. דברי הרא"ש ז"ל נראים ברורים דאלו היה פושט של לילה ביום א"כ היה לו לברך גם בלילה כיון דס"ל דלילה זמן ציצית הוא, אלא ודאי שעל כסות לילה היה לובשו ביום. אלא דקשה ממה דסיים ורוב פעמים לא היה פושטו אף בלילה, אמאי קאי אכסות יום או אכסות לילה.

הגאון רבי יוסף בן אדהאן זצ"ל

מחור"ר מרוקו בעל שופריה דיוסף

ומצאתי הג"ה כת"י בבית יוסף שלי וז"ל: לכאורה נראה דקאי אכסות יום, דאי אכסות לילה ודאי שלא היה פושטו דהא הוא המיוחד ללילה, וקשה מאי נפקא מינה אי היה פושטו או לא, ותירץ מהרא"ן דקאי אכסות לילה דלפעמים כשהיה שוכב על מטתו היה פושטו ושוכב ערום, אמנם רוב פעמים לא היה פושטו אף בלילה הילכך לא פסיקא ליה למימר דמברך בפניא ודו"ק, עכ"ל. ולענ"ד נראה דאי אכסות יום כדלכאזי אין לו מובן דמאי נפקא מינה וכו' כמ"ש בהג"ה הנ"ל, ואין לומר דקאי אכסות לילה כדעת מהרא"ן הנד', דקשה האי יתור לשון דנקט הרא"ש. ואפ"ל דקאי אכסות יום, ותיבת אף [בלילה] נ"ל דט"ס וצ"ל אף ביום, ונתכוין לקושיית הגמ' אי הכי כל שעתא וכו', אלא דזה רחוק בכוונתו ולא אתי שפיר סיומא דמילתיה וכו'. לכן נראה דקאי אכסות לילה כסברת מהרא"ן הנ"ל, והכי קאמר דהיה מתעטף בגלימתו על טלית של לילה ורוב פעמים אף אותו של [לילה] לא היה פושטו וחוזר ומניחו, דאי הכי היה לו לברך, ואחר שרוב פעמים לא היה פושטו אף שלפעמים היה פושטו לית לן בה, ומשום הכי לא פסיקא ליה דמברך בפניא. ועוד אפשר לומר דהאי לא היה פושטו ר"ל לא היה פושטה כדי להתעטף בה בלילה וכו'. ועוד אפשר לומר דהכי צ"ל ורוב פעמים לא היה פושט אף של לילה, דר"ל שלא היה פושט כסות לילה ביום רוב פעמים, ומשום הכי לא פסיקא ליה למימר דמברך בפניא אף כי לפעמים היה פושט כסות לילה ביום ומתעטף בו בלילה, וזה נ"ל יותר נכון.

שם. נסתפק הטור ז"ל בפושט טליתו ליכנס לבית הכסא ולחזור ללבושו מיד אם צריך לברך, וכתב שיש פנים לכאן ולכאן וכו', מיהו י"ל דשאני התם דזזו ממקומן וכו' אבל אם הזיזן ממקומן אדעתא להחזירן מיד התם נמי לא היה צריך לברך, וזה דעתי נוטה, ע"כ. עי' בבית יוסף ז"ל שבאר צדדי הספק, ולבסוף כתב אבל איני יודע מה עלה בדעתו להסתפק בכך דהא בהדיא אמרינן בפרק לולב וערבה¹ דרבא דהוה מקדים וקאי ועייל לבית הכסא ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך, וכי אצטריך זמנא אחריתי עייל לבית הכסא ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך וכו' עיש"ב. הן אמת דקושיית רבינו מרן ז"ל על הטור ז"ל קושיא עצומה ותמיהא קיימת וצריך נגד דליפרקיה.

ולענ"ד נראה להליץ טוב בעד רבינו הטור ז"ל דהיאך יפלא ממנו גמ' הלזו שהרי בסי' כ"ה כתב שכל שעה שמניחם מברך ואפילו נשטמו ממקומן וכו', וכתב מרן בית יוסף ז"ל שהוא מגמ' הלזו עיש"ב, הרי הטור ז"ל הביא גמ' הלזו ובה היה ספיקו אי נימא דזקא נשטמו בלי ידיעתא אבל הו"מ אדעתא להחזירן או הסירן אדעתא להחזירן אין צריך לברך, ונטה דעתו לזה, ואיך נאמר שלא ראה ענין רבא הסמוך לו ממש באותו ענין באותו דף, אפילו על מאן דהו יש להפלא מכ"ש על רבינו הטור ז"ל דחז"י לאו קטיל קני באגמא הוה דרב גוברייא ורב חיליא ומכ"ש לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא דצריך עיון רב. לכן לבי אומר לי דרבינו הטור ז"ל אינו מפרש בהאי מעשה דרבא כמו שפירש מרן בית יוסף ז"ל דרבא היה מניח תפילין כל היום ומסירן כדי ליכנס לבית הכסא ומברך וכו', אלא כך מפרש דהוה מקדים בצפרא וכו' כנאשמו ז"ל¹ הרוצה לקבל עליו מלכות שמים אדעתא שימא יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין, הביאו הטור ז"ל בסי' ב', וכי איצטריך זמנא אחריתי היינו להתפלל מנחה הוה עייל לבית הכסא ומשי ידיה וכו', וכמ"ש בסי' צ"ב דלכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחילה יפה. וכך היה עושה רבא ומנח תפילי ומברך כדי להתפלל מנחה בתפילין, אבל לאו למימרא דכל היום הוה מנח תפילי כי אם דזקא בשעת תפלה. וקצת הוכחה לזה דלא קאמר הוה חליץ תפילי וכו', או לפחות היה לו לומר חוזר ומניחו ומברך אם איתא דכל היום היו עליו כמ"ש מרן ז"ל, אלא ודאי דרבא לא היו כל היום עליו כי אם בשעת תפילה דזקא ומברך כ"ז שמניחן כרבי ולא כרבנן.

וראיתי להרב ט"ז ז"ל² שכתב דלא נתכוין רבינו הטור דגם בתפילין יש ספק אם חלצן כדי ליכנס לבית הכסא. דא"כ ה"ל למנקט הספק בחדא מחתא בציצית ותפילין, אלא ברור הוא דפשוט היה לו לרבינו הטור בתפילין שחלצן כדי ליכנס לבית הכסא דצריך לברך אח"כ כההיא דרבא, והטעם דאסור ליכנס בהם לבית הכסא, משא"כ ציצית מותרת, ובהו הוא דמבעי ליה אם דומה לזוז תפילין מראשו מדעתו במקום שאין איסור, ומסיק דאם בתפילין אין צריך לברך אם עשה מדעתו במקום שאין איסור, ע"ש לפי דרכו. ולדעתי המעט ק"ל דא"כ היה לו לרבינו להשמיענו בתפילין שאם הסירן כדי ליכנס לבית הכסא שיחזור ויברך משום שאסור ליכנס בהן לבית הכסא, ולהסתפק בציצית ותפילין היכא דמותר כנז, ובסי' כ"ה ובסי' מ"ג לא הזכיר מזה כלל. והמג"א ז"ל בסי' כ"ה ס"ק כ"ב כתב כסברת הט"ז משם דרכי משה וב"ה, וסיים המג"א ז"ל ואפשר לומר דכשבית הכסא אינו רחוק כמו בית הכסא שלהם שהיו בשדה אין צריך לברך, וא"כ בית חילוק בין בית הכסא למקום אחר, וא"כ לפי זה אפילו נימא כהבנת מרן אין יוסף ז"ל בהאי מעשה דרבא לא קשה מידי על הטור, דהטור כתב ודעתו לחזור מיד, בזה הוא שנסתפק, ואין להקשות ממעשה דרבא דהתם בית הכסא רחוק הוה משום הכי היה מברך, אבל כגון בתי כסאות דידן דקבועים וקרובים בבתים ובחצירות בזה יש להסתפק ונטה דעתו שלא לברך, ולא שאני לן בין מקום איסור להיתר לפי תירוצו זה. וניחא דהטור סתם ולא כתב ההיא דרבא וכו', דבכלל מה שכתב שעתא יסיח דעתו מהם הוא זה, דכשהמקום רחוק לא מהני דעתו והו"ל היסח הדעת, וא"כ בין אי נימא שבית הכסא של רבא היה בבית לא קשה על רבינו הטור דפרש כמו שפירשנו, וא"כ אי נימא שבית הכסא שלהם היה רחוק בשדה כמש"ל לא קשה מידי על רבינו הטור ז"ל ויב"א טוב.

שם. כתב מרן ז"ל משם הכל ב¹ שאין לברך על טלית קטן להתעטף אלא על מצות וגם בנמוקי יוסף² כתב שנהגו שלא לברך עליו להתעטף אלא על מצות ואין לבטל המנהג. וסיים שרבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל הקשה דכיון דקיי"ל³ דעל לשעבר משמע היאך יברך על מצוה זו על. וז"ל האגור⁴ שיש מברכין על טלית קטן להתעטף, וכ"כ בטור וכו', עכ"ל. ועל פי זה פסק בשו"ע⁵ דיכול לברך להתעטף, ועי' מ"ש הט"ז שם⁶ משם הדרכי משה לתרץ קושיית מהר"י אבוהב ז"ל, יעיר"ש.

ואני אומר שכלל זה דלפעמים תיקנו בעל ולפעמים בלמ"ד כבר האריכו בזה קמאי ובתראי הרא"ש והר"ן ז"ל בפסחים, והרמב"ם פ"א מהל' ברכות והכל בו והרוקח וראב"ן כמ"ש בחק יעקב בסי' תל"ב ס"ק ב', גם מבואר שם במור"ם דכל זמן שלא סיים בדיקתו יכול לברך, דכל מצוה שיש לה משך זמן יכול לברך אימת שיוצור ומקרי עובר לעשייתו, וא"כ אינו רחוק דתיקנו כך בעל להורות שאף אם נתעטף יכול לברך. גם מצינו כמה ברכות שתיקנו בעל ואינם לשעבר, כגון על

תשובות וחידושים מכת"י רבותינו נ"ע

עורך: הרב שלום הלל

ביעור חמץ, על מקרא מגילה, על דברי תורה, על המילה וכו', ומוכרח מטעם אחר כמו שכתבו האחרונים ז"ל ה"נ לא שנא. ועוד אפשר לומר כמ"ש הרא"ש ז"ל בפסחים דבלבער כו"ע לא פליגי דלהבא משמע, כי פליגי בעל ביעור דמר סבר לשעבר משמע ומר סבר אף להבא, והולכתא על ביעור. וכתב הרא"ש אחר דבלבער כו"ע לא פליגי אמאי פסקינן על ביעור, ותירץ משום דאמרינן² מברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא וכו', אלמא דצריך לאשמעינן חידוש מברכותיו, ומשום הכי מברכינן בעל להורות דאף להבא משמע. ועי' בט"ז בסי' קס"ז מה שהאריך בזה, וא"כ הרי דקיי"ל דיברך על ביעור דאף להבא משמע, וא"כ ה"נ נימא בעל ביעור דלהבא ג"כ משמע ולא קשה קושיית מהר"י אבוהב ז"ל ויב"א טוב.

שם. כתב הטור דהישן בטלית בלילה אין צריך לברך עליו בבקר. עי' במרן ז"ל דנ"ט דס"ל כהרא"ש¹ דכסות המיוחד ליום אפילו לובשו בלילה חייב בציצית ומברך עליו, והא דקיי"ל לילה לאו זמן ציצית היינו בכסות המיוחד ללילה. וכתב שהרא"ש בתשובה כלל ב² נשאל ע"ז, והביא ראיא מפרק התכלת³ דגרסינן התם רב יהודה רמא תכלתא לפרוזמא דאנשי ביתיה ומברך בכל צפרא להתעטף, ופר"ך דהא מצות עשה שלא הזמן גרמא היא אמאי מברך, ומשני כרבי דתפילין כל זמן שמניחן מברך עליהם, פי' דבלילה היה פושטן ובבוקר כשהיה חוזר ומניחו היה מברך, ומשמע דמעיקרא היה סבור שצ"ל היה פושטן בלילה וכו' דאם היה פושטן מאי קמ"ל אם מברך בבקר, אלמא לדידן דקיי"ל לאו זמן ציצית יש לברך בבקר אף אם לא יפשוט טליתו, ולכאורה טוב למשמש בשעת ברכה, ע"כ. ולדעת הרמב"ם⁴ דלילה לאו זמן ציצית הוא כלל, דבר פשוט הוא שצריך לברך בבקר, ויש לתמוה על רבינו היאך כתב סתם שאין צריך לברך היפך ממה שסובר הרמב"ם וממה שכתב הרא"ש בתשובה, עכ"ל מרן ז"ל.

הנה בריש אתוון נראה לענ"ד דמהאי גמ' ליכא למשמע מינה דלא היה פושט בלילה, דאי הכי הוול"מ מ' סברת דליה היה פושטו לאחר שהיה פושטו היה מברך, ומדלא קאמר הכי ש"מ דהיה פושטו בלילה ואפ"ה היה מקשה כנז, והיינו דהמקשן ס"ל כרבנן דפרק לולב וערבה² דאפליגו רבי ורבנן דרבי ס"ל דתפילין כל זמן שמניחן מברך עליהם, וחכמים אומרים אינו מברך עליהם אלא שחרית בלבד, ואיפליגו אמוראי אי הלכה כרבי או כרבנן ע"ש, הביאו מרן ז"ל בסי' כ"ה ע"ש, וא"כ זה הוא כוונת המקשן דהא מצות עשה שלא הזמן גרמא היא וא"כ כי היכי דלרבנן לא מברך בתפילין כי אם פעם אחת דזקא בבקר דהוא התחלת זמן הנחתן ותו לא אף דיפסיק בינתיים וחוזר ומניחו ואי יברך, וא"כ נמי לדידיה דס"ל שלא הזמן גרמא היא הו"ל כולוה יומי כיומא אריכותא ולא חיישינן להפסק ואף אם פושטו וחוזר ולובשו לא היה לו לברך דומיא דתפילין לרבנן דתוך זמן מקרי וכבר בירך בהתחלת הזמן, ומשני דרב יהודה לא ס"ל כרבנן אלא כרבי דכל זמן שמניחן מברך עליהם, ופר"ך אי הכי כל שעתא נמי, ומשני דרב יהודה אינש צניעא הוא ולא שרי לגלימא כוליה יומא וכו', עי' מש"ל, וא"כ לפי זה ליכא שום לימוד מהאי גמ' דלעולם המקשן ג"כ בהיה פושטו בלילה הוא דמקשה וכו' כמ"ש דהיה לו כרבנן, והשיב כרבי, וא"כ ליכא למשמע מאה לן בטליתו בלילה דצריך לברך בבקר לדידן, ואחר דהני מלכות שמים פשוטות הו"ל דאליבא דר"ת וכן ס"ל להרא"ש כמ"ש בסי' ח"י דהמתעטף בלילה בכסות יום חייב לברך ואין בו משום כלאים אפילו לובשו בלילה דכיון דאשתרי אשתרי, ואפ"ה חשיב מצות עשה שהזמן גרמא כיון דכסות לילה חייב, ואף דמשני שנויא אחרינא דטעמא דמקרי מצות עשה שהזמן גרמא משום שאם נפסק בלילה שרי ולא מחייב לתקנו עד היום וא"כ להאי שנויא אינו מברך עליו בלילה, מ"מ כבר כתב הרא"ש דנ"ל כשנויא קמא דחייב לברך בכסות יום אף אם לובשו בלילה, וא"כ הוא דבר תימא שבלילה יהיה חייב לברך עליו אם לובשו ובבקר יחזור ויברך אף אם לן בו, וא"כ לפי זה רבינו הטור נ"ל להלכה לשון הנד' שכתב הרא"ש בהל' ציצית דמברך על כסות יום בלילה ושרי אפילו בכלאים דחשיב ליה מצותו אפילו בלילה וכו' כמש"ל, ולא חש לתשובה שבכללים, חדא דיש לדחות כמש"ל דליכא למשמע מינה כלום, ועוד דיש לתמוה כנ"ל, ועוד דבפסקים לא חילק בהן לומר דאפילו לן מברך עליו בבקר, דכשהביא סברת ר"ת היה לו להשמיענו חי' זה, אלא ודאי דכשכתב ההיא תשובה אין לא היה ס"ל כסברת ר"ת או כשנויא בתרא כמש"ל. ועכשיו בהגלות נגלות סברת הראש"ש כר"ת ז"ל כמש"ל עבדינן כוותיה ולא מברכינן כוותיה בטליתו וכמדומה לי שכתב מרן בכמה דוכתי שדבריו שבפסקים הם עיקר, ולא יהא אלא ספק ספק ברכות להקל ולא יברך. אלא שמדברי הרמב"ם ז"ל כפי מה שהבין מרן כמ"ש בסי' ח"י נראה דהלן בטליתו בבקר חייב לברך דלא כמ"ש מהר"י אבוהב ז"ל, אף שיש לצדד בדברי הרמב"ם ז"ל. שוב ראיתי להט"ז בסי' ח' ס"ק ט"ז שהאריך בזה, וכל מה שצדדתי ופירשתי בכוונת הטור ז"ל ראיתי שקדמני בו, ות"ל יתברך שכונתיו לדעתו דעת עליון, לך נא ראה, אף שהיה בדעתי להאריך בזה קניטנא נפשאי בקצצרי עי"ע ור"מ.

סי' ט. כתב מרן ז"ל שרבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב משם בעל העיטור² שציצית של לבן קודמין לכל הצבעונין באיזה צבע שיהיה הטלית, שכשאמרו הכנף מין כנף סתם טליתות שלהם היו לבנים וכו'. נראה דהכי פירושו דהוא ס"ל דלעולם ציצית של לבן קודמין לכל, והוקשה לו א"כ למה אמרו מין כנף ולא אמרו דלבן פוטר בכ"מ, לזה תירץ אחר שרוב הטליתות שלהם היו לבנים נקטו מין כנף והו"ל כאלו אמרו חוטי לבן, אבל כשאין לבן אז צריך שיהיה הציצית מצבע הטלית והיו מין כנף. וכבר התוס' הקשו מידי צבעא גרים, ותירצו שמה משום זה אלי ואנוהו. אבל לא לבנוש מהיכא משמע ליה דלבן פוטר בכל מיני צבעונין, ממה נפשך אי דרשינן הכנף מין כנף א"כ כל מין פוטר מינו, ואי לא דרשינן א"כ מאי קאמר דכשאין לו לבן צריך שיהיו מצבע של ציצית דשמע מינה דדרשינן, ואי ס"ל כתוס' כמש"ל א"כ מאי עדיפותא דלבן משאר צבעונין, ודברים הנד' שכתב לא יצדקו אלא אי הוה לישנא דגמי דנקט מין כנף, אבל אי הוה דרשא דקרא מה שייך לומר שכשאמרו מין כנף משום דסתם טליתות שלהם לבנים וכו', אבל אלא הוא לישנא דתלמודא דאמר לומר דנקטו לשון מושאל דנקט רבא דברשותו. ואפשר לומר דס"ל כמ"ש בתרומת הדשן³ דלעולם דאיידינא לא נהגינן בשום מקום רק בציציות לבנים ואפילו בשאר מיני צבעים, וקאמר דהיכא דליכא לבן אז הדרין לעשות מין כנף, ולואו דאית לן כרבא וכמ"ש מרן לעיל דרב אלפס והרמב"ם ז"ל פסקו דלא כוותיה אלא כר"ן ז"ל ע"ש, וכתוס' משום זה אלי ואנוהו, ואף דהתוס' ז"ל פסקו כרבא וכן פסקו רש"י ור"ת ז"ל כמש"ל, מ"מ לאו צבעא גרים כמש"ל, ובודאי שהנכון לעשות טלית בציצית לבן ע"ש מ"ש הכתוב⁴ לבושיה כתגל חיורו כמ"ש מהפסובלים ז"ל, אלא שמרן ז"ל מסיק אחר שהרמב"ם ורש"י והתוס' והראב"ד ז"ל פסקו דצריך שיהא הציצית מצבע הטלית נכון ליהור בדבר, וכן ראה מדקדקים בדבר, ע"ש.

1. נזכר בהקדמות נכדו לס' שופריה דיוסף, וז"ל: 'ונהירנא כד הוינא טליא כי היה בתוך כתיבותיו ז"ל ספר קרא שמו עשירי קדש, ומכלל כמה מכתבותיו שנאבדו ונגנבו אבד גם הספר הלז שהיה עד"ה, חבל על דאבדון ולא משתכחין. 2. חיבור זה בכת"י עמד לפני הגאון רבי יצחק אבן דנאן ז"ל והזכירו בספרו ליצחק ריח (ליורנו תרס"ב) וי"ד ח"ב אות ג', ושם אות נ'. 3. הל' ציצית י"ב ע"א בדפי הר"ף. 4. פרי עץ חיים שער הציצית פ"א. 5. שאלוניקי תק"ל דף מ"ג ע"א. 6. פסחים ז' ע"ב. 7. ברכות כ' ע"ב ד"ה משעה. 8. שם ס"ק ט'. 9. הוא בתהר"י סוף פרק שלשה שאכלו (ברכות ל"ז ע"ב ד"ה ואם). 10. מנחות מ"ג ע"א. 11. הל' ציצית סי' כ'. 12. סוכה מ"ו ע"א. 13. ברכות י"ד ע"ב. 14. ס"ק י"ב. 15. סי' כ"ה. 16. הל' ציצית י"ב ע"א בדפי הר"ף. 17. פסחים ז' ע"ב. 18. סי' כ"ח. 19. סעי' ו'. 20. ס"ק ז'. 21. ברכות נ' ע"א. 22. הל' ציצית סי' א'. 23. סי' י"ג. 24. מנחות מ"ג ע"א. 25. הל' ציצית פ"ג ה"ז. 26. סוכה מ"ו ע"א. 27. הל' ציצית שער א' ח"א, ס"ז ע"א. 28. מנחות מ"א ע"ב ד"ה אין. 29. סי' מ"ו. 30. דניאל ז' ט'.

תשובות ופסקים

הלבוש טלית קטן ודעתו ללבוש גם טלית גדול לאחר זמן אם יברך על הטלית קטן

במ"ב (סי' ח' ס"ק כ"ד) כתב: והכי נהוג בזמנינו לברך על טלית גדול ולכוין לפטור בזה הטלית קטן והכי עדיף טפי ממה שנוהגין איזה אנשים שמברכים על הטלית קטן ותיכף מברכין על הטלית גדול שגורמין ברכה שאינה צריכה, ועוד אפילו אם יפסיק זמן מרובה בין הטלית קטן לגדול כמה פעמים אין ראוי לברך עליו דאין פתוח רובו או דהוא קטן מהשיעור המבואר לקמן בס"י ט"ז או דהוא ישן בו בלילה וכדלקמן בסעי' ט"ז במ"ב.

ובס' מעורר ישנים (סי' כ"ו אות י') כתב: והנה יש טועים ומברכים גם על הטלית קטן בבית הכנסת קודם שמברכים על הטלית גדול, ומקור טעותם בזה הוא מסידורים קטנים עם קיצורי דינים מדרך החיים ששם משמע כן שמברכים ביחד על מצות ציצית על הטלית קטן ולהתעטף על הטלית גדול, אבל באמת רצה לומר רק למי שמפסיק ביניהם או בטלית קטן לבחורים, ולכן כשוראין למי שמנשק הציצית מטלית קטן קודם שמתעטף בטלית גדול צריך להזהירו שאין צריך לברך בפני עצמו על הטלית קטן אלא פוטרין אותו בהטלית גדול, והרוצה לברך על הטלית קטן יברך על הטלית קטן תיכף בשעת לבישה, או תיכף כשהאיר היום, ואחר זמן מרובה על הטלית גדול, אבל כשמברך על שתיהן יחד, הוי גורם ברכה שאינה צריכה, וחשש ברכה לבטלה, דאולי כבר יצא גם על הטלית גדול בברכת הטלית קטן וכמו שכתבו האחרונים ז"ל.

בבן איש חי (ש"א פרשת בראשית סעי' ב') כתב: וצריך לכוין בברכת הטלית גדול לפטור טלית קטן שעליו וכו'. ועל כן כיון שהשכחה מצויה באדם ומשתלי ולא מכוין לפעמים, לכן נכון שירגיל עצמו להוסיף בנוסח לשם ייחוד "והריני מוכן לברך על עטיפת הטלית כתיקון חז"ל, והריני מכוין לפטור בברכה זו הטלית קטן שעלי".

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דיש לכוון כל יום בעת שמברך על הטלית גדול שהברכה הוא גם על הטלית קטן ולא מהני לגלות פעם אחת על כל החיים שהברכה שמברך על הטלית גדול תהא קאי גם על הטלית קטן.

אמנם באשל אברהם (מהדו"ת סי' ח') כתב: וגליתי דעתי פעם אחת על כל ימי חי' דברכה הסתמית שעל הטלית גדול קאי גם על הטלית קטן גם אם אשכח בשום פעם מלכוון להוציא הטלית קטן בהברכה.

וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון בעל המשנה הלכות שליט"א דדי לכוון בפעם הראשונה שמברך על הטלית גדול דמהיום ברכת להתעטף בציצית שמברך על הטלית גדול יהא גם על הטלית קטן.

ובס' שיח הלכה (סי' ח' אות מ"ז) כתב: מבואר בזה במשנה ברורה (שהובא לעיל) דכל היכא שאין מתעטף בטלית גדול סמוך לטלית קטן [בכהאי גוונא שיש בו שיעור, ונעשה כדין, ולא ישן בו בלילה] יש לברך על הטלית קטן ולאחר זמן כשמתעטף בטלית גדול יברך על הטלית גדול וכן משמע במשנה ברורה לקמן ס"ק ל'. והטעם בזה נראה דאמאי ישיה בקיום מצוה בלא ברכה, ואף על גב שלאחר זמן יברך על הטלית גדול, מכל מקום בשיהיו זמן זה עד שמתעטף בטלית גדול מקיים מצות ציצית בלא ברכה, ואיסור קיום מצוה בלא ברכה חמירא, וכדאיתא במשנה תרומות פרק א' משנה ו' דהאלם והערום לא יתורמו והטעם בזה רק משום שאינם יכולים לברך. ואף על גב שיקיימו המצוה גופא כדין מכל מקום יש בזה חסרון של קיום מצוה בלא ברכה ולכן בנידון דידן יברך על הטלית קטן ואחר כך כשיתעטף בטלית גדול יברך שנית עליו.

וכתב שם בשם הגאון רבי אברהם יעקב זלזניק שליט"א בחומר איסור קיום מצוה בלא ברכה: דברש"י בסוטה (מ"ד ע"ב) ובמנחות (ל"ו ע"א) מוכח דהמקיים מצוה בלא ברכה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה דאיתא התם שח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. וכתב רש"י דהשח בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש "עבירה היא בידו אם לא חזר ובירך דהכי אמרינן במנחות, סח מברך שתיים לא סח מברך אחת" עכ"ל ורצונו לומר דהיות דצריך לחזור ולברך על תפילין של ראש ולא חזר ובירך וקיים מצות תפילין של ראש בלא ברכה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה, אבל אם חזר ובירך על של ראש אין זה עבירה שחוזר עליה מעורכי המלחמה. נמצא שאין העבירה עצם זה שסח בין תפילין של יד לתפילין של ראש ועל ידי זה גורם לברכה שאינה צריכה וכפי שיבאר תוס' הרא"ש שם בסוטה בביאור דברי הגמ', וכן משמע בתוס' במנחות (ל"ו ע"א ד"ה סח) שהעבירה היא איסור ברכה שאינה צריכה, אלא העבירה היא - לפי רש"י - קיום מצוה בלא ברכה, וחזינון לפי רש"י דהאיסור של קיום מצוה בלא ברכה חמירא מאיסור ברכה שאינה צריכה. וכן כתב להדיא השערי תשובה כאן בס"ק י"ב וז"ל "דמוטב להכניס את עצמו בספק גרם ברכה שאינה צריכה מליכנס בספק שימנע מלברך על עשיית המצוה". עכ"ל. וחזינון בזה חומר קיום מצוה בלא ברכה ולכן סבירא ליה למשנה ברורה דאי לא מתעטף בטלית גדול מיד לאחר טלית קטן יש לו לברך על הטלית קטן כדי שלא ישעה במצות ציצית בלא ברכה, וכשיתעטף בטלית גדול יברך עליו.

וכתב שם עוד: דיש לעיין לגבי מי שקם לאחר שיאור היום, וקובע שיעור לימוד וכיוצא בזה לפני התפילה, וכמו כן יש רבים שאומרים סליחות בלא טלית גדול ורק אחר כך לתפילה מתעטפים בטלית גדול ויש שיהיו זמן של למעלה משעה וכיוצא בזה עד שמתעטף בטלית גדול, ובכהאי גוונא לכאורה לפי הנתבאר לעיל במשנה ברורה כאן יש לברך מיד על הטלית קטן דאמאי ישאר שעה בקיום מצוה בלא ברכה, ואף שאחר כך מברך על הטלית גדול מכל מקום כאמור יש בזה חסרון של קיום מצוה בלא ברכה עד שמתעטף בטלית גדול.

וכתב שם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל בתשובה וכן הוא במנחת שלמה (ח"ב סי' ד' אות א' ס"ק ג'): יתכן דעיקר הטעם הוא כמו שכתב המשנה ברורה דלפעמים אין פתוח רובו או קטן מהשיעור או ישן בו גם בלילה ולכן סומכין שיברך אחר כך על הטלית גדול. [קצת דוגמא לכך מזה שרבים נוהגים להמתין עם הקריעה וברכת דיין האמת מפני שאין כולם בקיאים בדיני קריעה ולכן נהוג לקרוע ולברך ברכה זו רק אחר כך במעמד

של אנשי החברה קדישא]. ומכל מקום פשוט הדבר בבחורים שמברכים על הטלית קטן שפיר צריכים לדקדק בימי הסליחות דמיד כשיאיר היום ימשמש בטליתו ויברך.

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' קמ"ח אות ב') כתב: הרבה בני אדם לובשים בבוקר טלית קטן ואין מברכין עליה רק מכוונים לפטור גם אותה בברכה שמברכין אחר כך על טלית גדול, עיין שו"ע או"ח (סי' ח' סעי' י') ובמשנה ברורה שם (ס"ק כ"ד), ותימה מי שלובש באמת טלית קטן שיש בה השיעור המבואר שם (סי' ט"ז) והוא גם מפסיק הרבה בין לבישת הטלית קטן ללבישת הטלית גדול, מי התיר לו שלא לברך על הטלית קטן משום הך חששא דאיכא שאין מפסיקין ומשום דיש לובשין טלית קטן שאין בו כשיעור, מאחר ולא נמצא גזירה זו בגמ', אדרבה בפסקי רבותינו הראשונים והאחרונים מבואר לברך על לבישת טלית קטן, לא נחלקו רק אם לברך להתעטף או על מצות ציצית, אלא ודאי כיון שעומד לפטור אותה בברכה שיברך אחר כך על הטלית גדול ויהיה עדיין עובר לעשייתן שפיר דמי ללבושו תחלה בלי ברכה.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א והגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דאין נוהגים לברך על הטלית קטן אף כשיש הפסק גדול בין לבישת הטלית קטן ללבישת הטלית גדול.

וכן כתב בלקט הקמח החדש (סי' ח' ס"ק ל"ט) דאין חסרון שהוא אחר זמן רב, עיי"ש.

ובס' מעורר ישנים (שם) כתב: הנה על ברכת טלית קטן יש מפקפקים, וכעת נהגו הכל שלובשים אותו בלא ברכה, ופוטרים אותו בהברכה להתעטף על הטלית גדול, וכן הוא ודאי הישר והטוב, ומה שכתב במשמרת שלום סי' ג' אות א' שנוהג לברך על הטלית קטן, הוא רק לפי מנהגו להתפלל אחר זמן הרבה, אבל אנו שמתפללים תיכף בבוקר יש לפוטרו בברכת טלית גדול.

וכן בארחות רבינו (ח"א עמ' כ"ד סעי' מ"ח) כתב: אמר לי מו"ר שאם הולך להתפלל סמוך לקימה אינו מברך על הטלית קטן משום שמכוין בברכה על הטלית גדול לפטור גם את הטלית קטן, אמנם כששוהה עד התפילה אז מברך על הטלית קטן.

וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק מ"ד סעי' ט'): הלבוש טלית קטן בבוקר, אם הולך מיד לבית הכנסת, יברך על הטלית גדול בבית הכנסת, ויפטור בברכתו את הטלית קטן, ואם מתעכב בבית ללמוד וכדומה, יברך על הטלית קטן, וכשיבוא לבית הכנסת יחזור לברך על הטלית גדול. ובביאורים שם כתב: ראה שו"ע סימן ח' סעיף י"ג שכתב, שהלבוש טלית קטן ומברך עליו, כשהולך לבית הכנסת ומתעטף בטלית גדול, צריך לברך עליו, משום שההליכה מביתו לבית הכנסת חשובה הפסק. והאחרונים נחלקו בדין זה, אם ההליכה חשובה הפסק, ואם שינוי מקום הוי הפסק, וראה בזה במג"א שם ס"ק י"ז, ובט"ז שם ס"ק י"א, ובזרע אמת ח"א סימן ב', ובספר חיי אדם כלל י"ב סעיף ה', וראה עוד בזה בכף החיים שם אות נ'. ונראה שכיון שיש כאן ספק ברכות, וספק ברכות להקל, וטוב יותר שימתין מלברך עד שיגיע לבית הכנסת, ורק אם מתעכב באופן שיש היסח הדעת גמור חוזר לברך על הטלית גדול. וכל זה איירי במי שמברך על הטלית קטן וראה לעיל בפרק ב' תשובה ו', שנתבאר באיזה אופן מברכים על טלית קטן, ע"ש.

וכן בשו"ת באר משה (ח"ו סי' ד') כתב: ודע דנראה לי דאלו שיש להם טלית קטן כשיעור אליבא דכולי עלמא היינו אמה על אמה ואין מברכין עליו בבוקר בשעת לבישתו כי בסמוך ונראה הולכים לבית הכנסת ויברכו להתעטף בציצית על הטלית גדול ויפה וטוב עושים, עם כל זה אם אחר שמשכימים הולכים לבית הטבילה לטבול וקובעים שיעור בלימוד בתורה על חצי שעה או שעה ויותר - ואשרי להם ואשרי חלקם - שיש הפסק רב בין לבישת הטלית קטן ובין עטיפת הטלית גדול, מצד הדין מחוייבים לברך על הטלית קטן ברכת "על מצות ציצית" דהלא יש הפסק גדול והיסח הדעת בין לבישת הטלית קטן והטלית גדול ולמה יבטל ויעבור מלברך על מצוה הבא לידו, וחז"ל תיקנו דכל העושה מצוה מחוייב על פי דין לברך עליו עובר לעשייתן ומי פטרו מחיוב זה ומי התיר לו לעבור על תקנת חז"ל. ועיין בשערי תשובה (סי' ח' ס"ק י"ב) שהביא מהתבואות שור דמוטב להכניס עצמו בספק גרם ברכה שאינה צריכה מליכנס בספק שימנע מלברך על עשיית המצוה, והשערי תשובה הכפיל דבר זה בשם התבואות שור (שם סי' ח' ס"ק י"ד). ועיין היטב בכף החיים (אות נ') שסבירא ליה גם כן אלא שנותן עצה טובה שבשעת הברכה על הטלית קטן יכוון בפירוש שלא להוציא את הטלית גדול שילבוש אחר כך בבית הכנסת והביא ראייה אלימתא לזה מדברי השו"ע (סי' קע"ד סעי' ד') שכתב הלכך המבדיל קודם נטילה יכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה, וכעין זה כתב הפרי חדש יו"ד סי' ט' אות ח' הובא בשערי תשובה סי' ח' ס"ק י"ב, והגם שהתבואות שור חולק על הפרי חדש, בוענינו גם הוא זצ"ל יודה שעצה טובה ומבוררת היא עיי"ש בכף החיים באריכות טוב. ומהיות טוב בודאי טוב ונכון לעשות כדבריו וכפסקו אבל אם שכח לכוון כן נראה לי גם כן שיברך אחר כך על הטלית גדול בלא שום פקפוק מאחר ששהה הרבה בין לבישת הטלית קטן והטלית גדול והיה היסח הדעת בשופי ביניהם, ועוד דמסתמא דעתו לברך על הטלית גדול כדרכו וכדרך העולם, כנ"ל נכון בעצה"ת.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דאם יש הפסק גדול בין לבישת הטלית קטן ללבישת הטלית גדול יש לברך על הטלית קטן. ועיי' בשו"ת שרגא המאיר ח"ח סי' ל"ח אות א'.

וממרן הגר"ש אלישיב שליט"א שמעתי דהלבוש טלית קטן שהוא בודאי כשר יש לו לברך על הטלית קטן אם אינו לובש מיד את הטלית גדול דרק כשלובש מיד את הטלית גדול יש לו לברך רק על הטלית גדול ולפטור בזה את הטלית קטן. [ואמר לי הגאון רבי יוסף שרגא שיינברגר שליט"א שפעם הוסיף מרן שליט"א לצרף דעת השו"ע סי' ח' סעיף י"ג דהליכה מביתו לבית הכנסת חשובה הפסק].

הפושט טליתו על דעת לחזור וללבוש האם צריך לחזור ולברך
בשו"ע (סי' ח' סעיף י"ד) איתא: אם פשט טליתו אפילו היה דעתו לחזור

הרה"ג יוסף זונדל שוב קרית ספר

ולהתעטף בו מיד צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו.
וכתב הרמ"א: וי"א שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו.

ובמשנה ברורה (ס"ק ל"ז) כתב: אפילו אם בעת הפשיטה לא נשאר עליו טלית קטן וכן פסקו האחרונים. וטעם ה"א הוא דכיון דבעת הפשיטה היה דעתו תיכף ללבושו וכן עשה לא הוי הפשיטה הפסק, ואפילו אם שינה מקומות בינתיים כגון שפשט אותו ליכנס לבית הכסא וכל כיוצא בזה לא הוי השינוי מקום בזה הפסק כיון שחזר ולבש אותו טלית עצמו. ודע דאם בעת הפשיטה לא היה דעתו ללבוש מיד רק אחר איזה זמן אף שאחר כך חזר ונתעטף בו מיד לכולי עלמא צריך לחזור ולברך ואפילו אם נשאר עליו טלית קטן דתיכף שפשטו אזדא לה המצוה. והוא הדין להיפך אם בעת הפשיטה היה דעתו ללבוש מיד ואחר כך נשתהא איזה זמן והסיח דעתו גם בזה לכולי עלמא צריך לחזור ולברך אפילו אם נשאר עליו טלית קטן.

בבן איש חי (ש"א פרשת בראשית סעיף י') כתב: אם פשט טלית גדול כדי ליכנס לבית הכסא או בשביל עסק אחר על דעת לחזור וללבוש מיד אין צריך לברך עליו שנית. ואף על גב דמרן ז"ל סבירא ליה לברך, קיימא לן ספק ברכות להקל, ואפילו נגד סברת מרן ז"ל. וכן כתבו בכף החיים (סי' ח' ס"ק נ"ב) ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק מ"ד בסעי' י' בביאורים).

ובפסקי מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל בסוף ספר הסוכה (אות כ"ד) כתב: עיין מגן אברהם (סי' ח' ס"ק י"ח) שהקשה על דעת המחבר בשלחן ערוך (שם סעיף י"ד) שכתב: אם פשט טליתו אפילו היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד, צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו, ותמה על זה במגן אברהם (שם): צ"ע דכתב הרב בית יוסף בס' תרל"ט בשם המגיד משנה, דאם יצא מן הסוכה אדעתא לחזור מיד דאין צריך לברך. ומאי שנא הכא דצריך, דהא בגמרא (סוכה מ"ו, א') יליף סוכה מתפילין לענין זה.

ואמר מרן זצוק"ל ליישב דיש לחלק בדבר, דשאני ציצית דהוי מצוה שעל

גוף האדם ממש, שהוא לבוש בטליתו, לפיכך יש בפשיטת הטלית משום הפסק, וכן בתפילין, מה שאין כן סוכה, שנכנס ויוצא בה ואינו ממש על גופו של האדם, שהרי הסוכה נשארה כמקודם, לפיכך אין היציאה על מנת לחזור נחשבת הפסק. אך למעשה גם הנוהגים כדעת המחבר, אינם נוהגים כמותו בדין האמור בציצית.

ובהליכות שלמה (ח"א פרק ג' ארחות הלכה 28) כתבו דסיפר מרן זצוק"ל שבצעירותו היה מזהיר הכהנים שבבית הכנסת שלא יטלו טלית ממתפלל ספרדי שהיה שם, מפני שחשש שהלה אינו יודע הדין, שלפי דעת המחבר עליו לברך שוב כשמתעטף בה, אולם אחר כך נתברר לו שלא נהגו בזה הספרדים כדעת המחבר, וכל שלא הסיחו דעתם אין מברכים.

הפושט טליתו ונכנס למרחץ או לים ובריכה כשחוזר ולבוש האם צריך לחזור ולברך

בבן איש חי (ש"א פרשת בראשית סעיף י') כתב: דטלית קטן אם פושטו להכנס לטבילה לא יברך כשלובשו בעת שיצא, משום ספק ברכות, ואף על גב דמפורש בספר הכוונות דרבינו האר"י ז"ל היה מנהגו לברך על טלית קטן אחר טבילה, ואין אומרים ספק ברכות כנגד רבינו האר"י ז"ל, מכל מקום יש לומר שאני רבינו האר"י ז"ל שהיה מתעכב בטבילה ועושה בה כוונות הרבה, ונעשה הסח הדעת טפי, מיהו אם פושטו כדי ליכנס למרחץ, דשוהה שם הרבה יש לברך על פי מנהג האר"י ז"ל. הו"ד בכף החיים סי' ח' ס"ק נ"ו.

ובביאור הלכה (סי' ח' סעיף י"ד ד"ה וי"א) כתב: עיין במשנה ברורה במה שכתבתי דאם לא לבשו מיד אז צריך לברך לכולי עלמא בכל גווני ועיין בספר ארצות החיים בשם תשובת קול אליהו דלפי זה היוצא מבית המרחץ צריך ברכה שנית על הטלית קטן דאיכא הפסק גדול והביא כן בשם רבני קשישי דירושלים עכ"ל. והעולם אין נוהגין ליהרהר בזה, ואפשר שטעמם דלא שייך בזה היסח הדעת שמוכרח הוא לחזור וללבוש את בגדיו, ולכאורה נראה דלא מהני בזה אפילו אם יכוין בבוקר בעת הברכה שיפשטנו ויחזור וילבשו כיון דמטעם הפסק אתנין עלה ואפשר לומר דכשמכוין לזה בעת ברכה בבוקר לא שייך בזה הפסק בין הפשיטה והלבישה דהברכה קאי על לבישה השנית תדע דמשמע מהמ"א דעצה זו מהני אפילו להבית יוסף דסבירא ליה דתיכף שפשט אזדא לה המצוה ולא מהני מה שהיה דעתו לחזור וללבוש ועל כורחו משום דהברכה קאי על לבישה השנית, ואפשר לדחות דסבירא ליה דעל ידי הכוונה שמכוין לזה בשעת ברכה מהני אחר כך סמיכת הפשיטה להלבישה וצ"ע. והנה מדברי הב"ח בסימן זה משמע דמרחץ לא חשיב הפסק לגבי טלית קטן, ואולי יש לחלק בין אם שהה הרבה אם לא והב"ח איירי דלא שהה, ויותר טוב שיכוין בבוקר בעת הברכה שלא תפטור בברכה זו להטלית קטן רק עד שיפשטנו בבית המרחץ ואז יוכל לברך לכולי עלמא ועיין בשערי תשובה.

וכתב בס' שיח הלכה (סי' ח' אות ס"ג) בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דכל הא דסבירא ליה לארצות החיים דבית מרחץ הוי הפסק, וכל דברי הביאור הלכה בזה זה רק בזמנם שהיו שוהים בבית המרחץ זמן רב כשעתיים שלש, דבזה יש לכאורה הפסק וכמו שכתב בשו"ע הרב בסעיף כ"ג דשיעור זמן זה הוי הפסק. ובהפסק של בית המרחץ מסתפק הביאור הלכה. אבל בזמנינו שאין רגילות לשהות זמן רב, בזה ברור שאין כאן הפסק ויכולים לחזור וללבוש הטלית קטן בלא ברכה.

וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א דכל הספק של הביאור הלכה זה רק אם שוהים בבית המרחץ ב' ג' שעות כגון כשמתרחצים בים או כשהולכים לשחות בבריכה אבל רחיצה בעלמא בודאי אינו חשיב הפסק ואין מברכים כשחוזרים ולובשים הטלית קטן. ועיין בס' שבות יצחק (בדיני נר שבת עמ' רנ"ג).

וכן כתב בארחות רבינו (ח"א עמ' י"ז אות כ"ט): אמר לי מו"ר שהביאור הלכה מדבר רק בחוץ לארץ שהיה חדר זיעה במרחץ ושוהים כשעה, שעה וחצי, אבל בארץ שאין זיעה וליכא הפסק גדול פטור מלברך.

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' קמ"ט) כתב: הנה בפושט טליתו ונכנס לבית הכסא אין צריך לחזור ולברך עליה כשחוזר ולבושו אחר שחזר מבית הכסא עיין ט"ז (סי' ח' ס"ק כ"ב) ובאחרונים ואם כן מכל שכן שאין צריך

דלכתחילה לא יעשה הציצית בלילה אבל המהרש"ם כתב בפשיטות דמותר לעשות ולתלות הציצית בלילה כמו שמותר לכתוב תפילין בלילה דעיקר המצוה הוא ההנחה והלבישה ולא העשיה.

ובשו"ת שלמת חיים (סי' ל"ד) נשאל מרן הגרי"ח זוננפלד זצוק"ל: במה שכתב הפרי מגדים בסי' י"ח דאם עשה ציצית בלילה כשרים ואין כאן משום תעשה ולא מן העשוי, מאחר דאין כאן אלא מחוסר זמן וממילא קאתי, ע"כ. ונסתפקתי אם יש לדייק מלשונו "כשרים" דהוא דוקא בדיעבד אבל לכתחילה אם אפשר ראוי להמתין עד שיאיר היום. אמנם לא ידעתי מהיכי תיתי חומרא זו. והשיב: אפילו באגודת הלולב כתוב לכתחילה שיעשה ביום ואין עכשיו לפני הפרי מגדים לעיין בו.

ועיין עוד בס' בירור הלכה (תנינא עמ' צ') שמביא שבאפיקי מגינים (או"ח סימן י"א ביאורים ס"ק י"ג), שולחן הטהור (או"ח סימן י"ד וריש סימן י"ח) תוספת חיים על החיי אדם כלל י"א, ישועות חכמה (סימן ט') ועמודי השלחן על הקיצור שו"ע כתבו להחמיר לכתחילה שלא לעשות ציצית בלילה.

אמנם בחכמת שלמה (סימן י"ח סעי' א') כתב שמותר לעשות ציצית בלילה. וכן כתב בכף החיים (סי' י"ח ס"ק ב') בשם הבן איש חי: דמותר לעשות ציצית בלילה לטלית המיוחד ליום אפילו לדעת הרמב"ם ז"ל דסבירא ליה טלית המיוחד ליום אם לובשו בלילה פטור, ולא הוי תעשה ולא מן העשוי.

וכן בס' מצות תפילין (בעמ' רכ"ח בהערה) מובא דנשאל החפץ חיים האם מותר להטיל בלילה ציצית לבגד. והשיב בזה הלשון: דיא אחרונים ריידען וועגין דעם, אבער מען מעג יע, [-האחרונים מדברים מזה אבל למעשה מותר], ואמר בקפידא שניידען אנייע תורה, מען טאר נישט שניידען אנייע תורה עכ"ל [-לחתוך תורה חדשה, אסור לחתוך תורה חדשה].

וכן בערוך השלחן (סי' י"ד סעי' י"ז) כתב: ודע שפשוט הוא שיכולים להטיל ציצית בטלית בין ביום בין בלילה ואף שילה אינו זמן ציצית מכל מקום אינו ענין לעשייתו והרי אף נשים כשרות לעשותן ואף מי שחששו לנשים זהו מפני שאינן כלל במצוה זו.

וכן בארחות רבינו (ח"ג עמ' קפ"ח סעי' ד') כתב: מרן החזו"א זצוק"ל התיר לכתחילה להטיל ציצית בבגד בלילה, ותמה מרן על האוסרים, ואמר מרן שהפרי מגדים שמתיר ומשוה שם למחוסר זמן, זה רק לרואה דמילתא כתב כן דמעיקר הדין מותר לכתחילה לעשותם בלילה ולא שייך בזה מחוסר זמן.

ויעיין בבירור הלכה (שם) שהאריך להביא עוד הרבה אחרונים שמתירים לעשות ציצית בלילה לכתחילה. ועיין שם מה שכתב בביאור דברי הפרי מגדים.

ולמעשה שמעתי ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דלפי הפרי מגדים אין לעשות לכתחילה ציצית בלילה לכן שלכתחילה לא יעשו הציצית בלילה אולם אם כן עשו הציצית בלילה הציציות כשרות.

וכן בשו"ת רבבות אפרים (ח"ה סי' כ"א) מביא שכתב לו הגאון בעל הבצל החכמה זצ"ל: בנוגע להטלת ציצית בלילה מביא מעכ"ת דעת מחברים רבים ורצונו לשמוע דעתי העניה בזה, לענ"ד בודאי שנכון להזהר להטיל הציצית ביום דוקא. ועיין בס' שולחן הטהור (קארמארג ס' י"ח ס"א) שכתב שאסור לתלותם בלילה, ומעכ"ת לא הזכיר דעתו ומכל מקום לעת צורך אפשר לסמוך על דעת הפוסקים המתירים לתלותן גם לכתחילה.

ובתשובות והנהגות (ח"ב סי' י"ג) כתב: יש מחמירים לא להטיל ציצית בלילה (עיין בשולחן הטהור שפוסל בלילה ועיין בדעת תורה סימן י"ח) אבל ראיתי במכתבי הקדוש החפץ חיים זצ"ל כן בהנהגת רבינו חזון איש זצ"ל שמתירין גם לכתחילה (ועשו כן עבור החזון איש על פיו) וכן כתב בפרי מגדים סימן י"ח, וכן כתב בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת לך לך דין י"ח), וכן כתב בצפנת פענח וכתב דמאי שנא מסוכה קודם החג דמותר (אפילו לבית שמאי שצריך לעשות לשמה), ולע"ד נראה דיש לחלק דסוכה וודאי מצותה "הישיבה בסוכה" ודין עשייתה הוא כדי לקיים הישיבה בסוכה ולכן על כורחו וודאי שזמנה קודם לחג, אבל ציצית אין מצותה ללבוש טלית שיש בה ציצית אלא מצותה שהלבוש טלית חייב להטיל בה ציצית [ולכן בשבת מותר מן התורה ללבוש טלית שלא הטיל בה ציצית כיון דאנוס מלהטיל בה ציצית ובעצם הלבישה אין בה איסור כדאיתא במשנה ברורה בסי' י"ג ס"ק ט' בביאור דברי השו"ע שם] ולכן עשיית הציצית מגוף מצות ציצית. ובמקום אחר הבאתי דברי רש"י (במנחות ע"ב מ"א ע"ב ד"ה דלמא) שמבואר שהאיסור להוריד ציצית מבגד כשאנו מטיל לבגד אחר היינו מפני ביזוי מצוה דבגד ע"ש, הרי שהבגד נעשה חפצא דמצוה והיינו בעשייה, ובלילה שאין בזה קיום מצוה נראה שאינה זמן לעשיית ציצית לשיטות אלו. אמנם נראה כדברי האחרונים דרק לכתחילה יש מקום להחמיר, שהעשיה עדיפא לעשותה ביום כיון שהבגד נעשה בכך ראוי למצוה מיד, אבל מועיל גם בלילה שראוי בזה לאחר זמן, וכמדומני שכך המנהג שגם מהחמירים היינו לכתחילה דוקא לא להטיל ציצית בלילה, ולכן למעשה נראה דראוי לעשות ציצית ביום אבל אין לחוש כלל לפסול בדיעבד, אבל כבר הבאתי מגדולי עולם זצ"ל כמו מרן החזו"א זצ"ל שנהגו להקל גם לכתחילה, ועל כן כל אחד כמנהגו נוהג בזה.

ובהליכות שלמה (ח"א פרק ג' סעי' כ"ג) כתבו בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דמותר לכתחילה לתלות בלילה את חוטי הציצית בבגד. ובדבר הלכה שם כתבו: ועיין מנחת חינוך מצוה תכ"ג שמתפק בזה. ואף שמדברי הפרי מגדים משמע קצת דלכתחלה לא יעשה כן ומדמה ליה למחוסר זמן, הדברים תמוהים דהרי סוכה וכדומה נמי עושים אותה קודם זמן חיובה, ואף לבית שמאי דבעינן לשמה, ואין בזה בית מיחוש כלל. וכן כתב בשו"ת באר משה: נשאלתי אם שרי לתלות ולקשור הציצית בלילה הגם שילילה לאו זמן ציצית. השבתי בודאי שרי לעשות אפילו לכתחילה.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א והגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דמותר לכתחילה לתלות בלילה את חוטי הציצית בבגד ואין חוששין למחמירין בזה.

וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א דכיון דנקטינן דציצית חובת גברא הוא וכמו שלא מצינו שצריך להטיל את הציצית דוקא כשהוא לבוש בבגד ד' כנפות מוכח מזה דאף שעדיין אינו מחויב בדבר כבר יכולים להטיל את הציצית ולכן גם יכולים לכתחילה להטיל ציצית בלילה.

ומהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א שמעתי דמעיקר הדין מותר לעשות ציצית בלילה והוסיף שלא יעשו את זה בדוקא בלילה דיש מחמירים בזה. ועיין בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סי' כ"ז וחלק ה' סי' כ"א.

כשעה ויותר אם צריך לחזור ולברך על הטלית קטן. נחלקו המחבר והרמ"א בסימן ח' סעיף י"ד בפושט טליתו ודעתו לחזור ולהתעטף בו מיד, דהשו"ע שם פסק שצריך לברך, וכן סבירא ליה להגר"א שם, אך הרמ"א שם פסק שאין מברכין אם דעתו לחזור ולהתעטף בו וכן המנהג, ובדרכי משה שם מבואר דכל זה כשדעתו להתעטף בו מיד, וכן כתב המגן אברהם והגר"א שם שאם אין בדעתו ללבוש מיד לכולי עלמא חוזר ומברך. ושיעור מיד לא נתברר, ולשון המשנה ברורה שם ס"ק ל"ז "אם נשתהה איזה זמן והסיח דעתו צריך לברך" ולפי זה כתב בביאור הלכה שם ד"ה וי"א, מהאצרות החיים בשם הקול אליהו סי' ב' "היוצא מבית המרחץ צריך לברך שנית דאיכא הפסק גדול ושכן נהגו רבנן קשישאי בירושלים, ושכן נהג רבינו האר"י ז"ל שהיה מברך על טלית קטן אחר צאתו מן הטבילה". והביאור הלכה כתב ליישב מנהג העולם שאין נוהגין ליהרר בזה ואין מברכין, דכיון שמוכרח הוא לחזור וללבוש בגדיו לא חשיב היסח הדעת, אך נראה דרבנן קשישאי דלא סבירא ליה להאי סברא, היינו משום דאין מוכרח ללבוש הטלית קטן שלובשו רק כדי לזכות במצות ציצית, ויכול ללבוש שאר בגדיו בלא הטלית קטן, ולכן אם שהיית בכדי מרחץ חשיב היסח הדעת צריך לברך, ומכל מקום נראה שממנהג רבינו האר"י ז"ל אין להביא ראיה לנידון דידן, דיש לומר דאיהו סבר כפסק מרן המחבר דהפושט טליתו ולובשו מיד צריך לחזור ולברך אף בלא שהיה, וכן מוכח שהרי בספר הכוונות איתא דאף שהלך רק לטבול חזר ובירך אף על פי שלא שהה במרחץ בזה רק טבל וחזר ונתעטף מיד, וכן דעת הגר"א זצ"ל, אבל לדידן דנקטינן כרמ"א בטבילה לחוד אינו ראוי לברך, אבל מכל מקום בשהיה כמו במרחץ וכדומה ראוי לברך, אך מהיות טוב כתב בביאור הלכה דטוב שיכוין בבוקר בעת הברכה שלא תפטור הברכה לטלית קטן רק עד שיפשטנו בבית המרחץ ואז יוכל לברך לכולי עלמא. ושמעתי בשם רבינו החזון איש זצ"ל שאפילו בשהה שעה הקיל בטלית גדול שלא לברך וצ"ב. ולא שמענו השיעור אצלו לשהייה, ובבאר היטב מביא דמשחרית למנחה לא מועיל דעתו, אבל גם הוא לא קבע שיעור לשהייה, ונראה לכאורה שלדידן דאכשור דרא, והטלית קטן כשיעור, וראוי לברכה כטלית גדול, אם שהה במרחץ שהוא גם בלי הטלית קטן אפילו כשעה נקרא שהה איזה זמן והסיח דעתו, וראוי לברך, שעד חצי שעה חשיב סמוך אבל בשעה נחשב שהה והסיח דעתו, (שאין בדעתו במרחץ ללבושו מיד) ואף שאין העולם נזהרים בזה, מי שנוהג לברך אחרי שהייה גמורה בים יש לו מה לסמוך, שזהו העיקר להלכה לברך וכמו שכתבתי, ובלאו הכי לרבינו הגר"א קיימא לן כמחבר שאם פשט ולבש מיד חייב לברך אבל המקילין יש להם לסמוך על המנהג שנהגו להקל מלבד מנהג רבנן קשישאי דירושלים כהנ"ל.

ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סי' י"ט אות ב') כתב שההולכים לשחות ומורידין הטלית קטן אולי אין זה הסחת דעת כיון דדעתך טוב ללבושם. אולם בח"ה סי' שצ"א כתב: וכבר פסקתי לתלמידים שהולכים לשחות ומורידים הטלית קטן כששמים בחזרה יעשו ברכה.

האם חצאי הכריכות שבתחילת כל חוליה ובסופה עולין למנין הכריכות

בשו"ע (סימן י"א סעיף י"ד) איתא: יקח ד' חוטים מצד זה וד' מצד זה ויקשור שני פעמים זה על גב זה ואחר כך יכרוך חוט הארוך סביב השבעה קצת כריכות וקושר שני פעמים זה על גב זה וחוזר וכורך וכן יעשה עד שישלים לחמש קשרים כפולים וארבעה אוירים ביניהם מלאים כריכות, אין שיעור לכריכות רק שיהיו כל הכרוך והקשרים רוחב ארבעה גודלים והענף שמונה גודלים ונוהגין לכרוך באויר ראשון ז' כריכות ובשני ט' [וככוונתם כתוב בשני ח' וכן הסכימו האחרונים - משנה ברורה ס"ק ע'] ובשלישי י"א וברביעי י"ג.

ושמעתי ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א הגאון בעל המשנה הלכות שליט"א הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א והגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א דבכריכות שעושים בציצית לכתחילה אין לצרף את חצאי הכריכות היינו התחלת הכריכה שבתחלה ואת הסוף רק מונים את הכריכות השלמות מבלי החצאים ובדיעבד שכן מנה את החצאים או אם בחלק מהכריכות מנה את החצאים ובחלק לא מנה, הציציות כשרות דכל הכריכות שעושים זה רק מנהג.

ובס' מעורר ישנים (סי' כ"ו אות ז') כתב נקטינן דהא דהפוחת לא יפחות מז' וכו' היינו כריכות, ולפי שיש להסתפק אם חשבינן חצי כריכה, לכן יש לעשות חוליה א' ז' כריכות לבד החצי, וחוליה ד' י"ג כריכות עם החצי, והב' והג' כפי שירצה.

וועיין זה כתב בארחות רבינו: אמר לי מו"ר בנוגע לכריכות של הציצית שכתוב במנחות שלא יפחות מז' ולא ירבה על הי"ג לפי זה ה'ז' כריכות עושה שש כריכות ושני חצאים חצי אחד בהתחלת הכריכה וחצי השני בסוף הכריכה וכן בח' כריכות עושה שבע כריכות ושני חצאים כנ"ל וכן ב"א כריכות עושה עשר כריכות ושני חצאים כנ"ל והסביר לי דכריכה אחת נחשבת כשחזור החוט הכורך למקום שהתחיל, אמנם ב"ג עושה אחת עשרה ושני חצאים כנ"ל משום דספק אם חצי נחשב לכריכה ואם יעשה יותר אם כן יוצא דהוי י"ד. (אמנם בדקתי הציציות בשני טליתות גדולים של מו"ר ושהוא בעצמו כרכם ומצאתי בכולם שגם ב"ג כריכות היו י"ב כריכות ושני חצאים וצ"ע).

בדינים והנהגות חזו"א פרק ב' סעיף ח' כתב: בכריכות שבחליות שבציצית אמר שהחצאים מצטרפים ובהערה שם כתב הטעם: נראה הטעם שכריכה נחשבת כשחזור החוט למקום שהתחיל.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דשני החצאים נחשבים לכריכה אחת.

והגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א כתב לי על שאלה זו: אין חצאין בעולם. ולא ביאר כוונתו. ושוב מצאתי בס' הליכות חיים (ח"א עמ' כ"ב) שכתב: אין חצי כריכה משמתחיל לכרוך עד שמגיע לאותו מקום עושה כריכה אחת וכן כולם. ועיין בשו"ת רבבות אפרים ח"ז סי' רע"ח אות ו'.

עשיית ציצית בלילה

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' ח' אות ה') כתב: איתא בפרי מגדים (סי' י"ח שבמצות זהב ס"ק א') דאם הטיל ציצית בלילה כשר, ולא הוי תעשה ולא מן העשוי, משמע הא לכתחילה לא יטיל בלילה, ובהגהות מהרש"ם על הספר אורחות חיים כתב דמותר להטיל ציצית בלילה, והביאם בספר שערים המצוינים בהלכה.

וכן כתב בבית ברוך (כלל י"א ס"ק ל"ח): עשאן הציצית בלילה אין כאן משום תעשה ולא מן העשוי דזמן ממילא קאתי (פרי מגדים) משמע

לחזור ולברך כשפושטו כדי להכנס למקוה לטבול שם. אלא חוזר ולובשו כשחוזר מהמקוה בלי ברכה, אלא שעדיין יש לעיין דנהי דעצם הכנסו למקוה לא חשיבא הפסק לפי שמותר להכנס למרחץ כשהוא מלובש בציצית, אבל שהייתו במקוה לטבילה שפיר יש לומר דחשיבה הפסק וכן כתב בספר אצרות החיים להגאון מלב"ם זצ"ל (סי' ח' המאירי לארץ אות פ"ו) כי האר"י ז"ל היה מברך על טלית קטן אחר צאתו מן הטבילה ודוקא בטבילה ומרחץ דאיכא הפסק גדול עיין שם. ועיין בביאור הלכה שבספר משנה ברורה (סי' ח' סעי' י"ד ד"ה וי"א) שכתב דהעולם אין נוהגין להזהר בזה, שוב כתב דמדברי הב"ח משמע דמרחץ לא הוי הפסק לגבי טלית קטן ואולי יש לחלק בין שהה הרבה אם לא, וסיים, ויותר טוב שיכוין בבוקר בעת הברכה שלא לפטור בברכה זו רק עד שיפשטנו בבית המרחץ ואז יוכל לברך אחר כך לכולי עלמא עיין שם. אמנם אין נוהגין כן כלל. ועיין בכף החיים (סי' ח' ס"ק נ"ו) בשם הבן איש חי דיש לומר כי האר"י ז"ל היה מתעקב בטבילה ועושה בה כוונות הרבה ונעשה היסח הדעת טפי, מהיו אם פושטו כדי ללבוש למרחץ דשווה שם הרבה יש לברך על פי מנהג האר"י ז"ל ע"כ ע"ש. ועיין שו"ע הרב (סי' ח' סעי' כ"ג) שכתב, הפושט טליתו וכו' אם כשפושטו לא היה דעתו לחזור וללבוש עד "לאחר כמה שעות" אזי אפילו אם אחר כך נמלך ללבושו תיכף ומיד, צריך לחזור ולברך וכו' (ושם סעי' כ"ד) וכן אפילו אם כשפשטו היה דעתו לחזור וללבוש מיד אלא שאחר כך שכח או נמלך מללבוש עד "לאחר כמה שעות" אזי צריך לחזור ולברך וכו' ע"ש. ועיין מגן אברהם (סי' ח' ס"ק י"ד) שכתב ואם הפסיק "הפסק הרבה" וכו' ע"ש. ואם כי יש לומר דנקטו הפסק גדול או הפסק של כמה שעות לענין שאז בודאי הוי הפסק ויחזור ויברך, אבל ספק הפסק הוי גם בפחות מזה, מכל מקום פושט טליתו וממרה לטבול ולצאת כדי לחזור וללבושו, בודאי דלא חשיבא הפסק והיסח הדעת.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ג סי' ד') כתב: על אודות מי שהולך לטבילה בכל יום ובהרבה פעמים הוא הולך באמצע היום אם צריך לברך מחדש על הטלית קטן שלובש. הנה אמנם המשנה ברורה בסימן ח' סעיף י"ד בביאור הלכה ד"ה וי"א מביא בשם הקול אליהו שכתב שהיוצא מבית המרחץ צריך לברך שנית על הטלית קטן דאיכא הפסק גדול והביא כן בשם רבני קשישי דירושלים, אבל כפי שמעיר המשנה ברורה שם העולם אין נוהגים ליהרר בזה. גם עצתו של המשנה ברורה שם שיכוין בבוקר בעת הברכה שלא תפטור בברכה זו להטלית קטן רק עד שיפשטנו בבית המרחץ ואז יוכל לברך אחר כך לכולי עלמא ע"ש. לא שמענו שיזהרו לנהוג ככה, ואדבריה יעוין בספר תורת חיים (סופר) על או"ח סי' ח' ס"ק כ"ג שמעיד על ההיפך והוא דעמא דבר כשפושטים טלית קטן ביום כגון לרחוץ ומפסיקים טובא מיד אין הפשיטה ולבישה אף על פי כן אין מברכין כיון שדעתו לחזור וללבושו מיד אף על פי שאי אפשר שיהיה עליו הטלית קטן בהמרחץ. ועי"ש עוד באריכות.

ובבית ברוך (כלל י"ב ס"ק ז') כתב: בשהיה מועטת בבית המרחץ לכולי עלמא אין צריך ברכה.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א והגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דהפושט טליתו בבית המרחץ בזמנינו (במקוה או כשמתרחץ בבית) אין צריך לחזור ולברך כשלובשו בחזרה רק כשמשתתה הרבה בבית המרחץ כגון שהולכים להתרחץ בים או בבריכה לפחות לשעה יש לחזור ולברך כשלובש את הטלית קטן בחזרה.

ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק מ"ד סעי' י') כתב: ההולך לבית המרחץ ופשט טליתו, אם התעקב שם יותר מחצי שעה, יברך על הטלית כשחוזר ללובשה.

ומהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דאם רק טובל במקוה אינו צריך לחזור ולברך על הטלית קטן אבל אם מתרחץ יש לנהוג כמו שכתב הביאור הלכה שיכוין בבוקר בעת הברכה שלא לפטור בברכה זו להטלית קטן עד שיפשטנו בבית המרחץ ואז יוכל לברך כשחוזר ולובש את הטלית קטן. ובשו"ת באר משה (ח"ו סי' ד') מביא את דברי הביאור הלכה הנ"ל וכתב: ותימה מאחר שראה באצרות החיים מתשובת קול אליהו שרבנן קשישי דעתם שאחר המרחץ צריך לברך שנית אך כתב דהעולם לא נהגו כן, מי הוא העולם נגד רבנן קשישי דירושלים, מה לתבן את הבר, וכנראה שהוא זצ"ל (הביאור הלכה) הרגיש בדבר וטרח ליישב מנהג העולם ולבסוף שלא עלתה בידו נתן עצה טובה איך יתנהגו לשנות מנהגם ולברך שנית ובאמת גם את עצת הגאון בעל ביאור הלכה אין העולם מקיימין, וכי יש להביא ראיה מסתם עולם במקום שהענין דעצמו דין תורה, ושמחתיו הרבה מצאתי בכף החיים (סי' ח' ס"ק נ"ו) בשם בעל הבן איש חי לחלק בין פושט הטלית קטן לצורך טבילה בלבד שהוא זמן קצר ואין בו היסח הדעת ובין פושטו לצורך רחיצה "דשוהה שם הרבה" יש לו לברך שנית. אחר כתבי כל זה עיינתי באצרות החיים שמביא הביאור הלכה וראיתי שהגאון בעל ביאור הלכה קיצר מאוד בהעתקת דבריו ויש שינויים חשובים בין העתקת האצרות החיים דברי תשובת קול אליהו ובין העתק הביאור הלכה דברי האצרות החיים, וזה לשון הגאון מלב"ם בספרו אצרות החיים (סי' ח' בהמאירי לארץ ס"ק פ"ו): וכן העלה בשו"ת קול אליהו ח"ב סי' ב' שהביא בשם האר"י ז"ל שהיה מברך על טלית קטן אחר צאתו מן "הטבילה" והכי נמי רבנן קשישי בירושלים, ודוקא בטבילה ומרחץ דאיכא הפסק גדול עיין שם עכ"ל. הרי עד שהאצרות החיים כתב שהאר"י ז"ל היה מברך על טלית קטן אחרי "הטבילה" והגאון בעל ביאור הלכה איננו מביאו כלל, רק העתיק מנהגי רבנן קשישי דירושלים שהיו מברכין על טלית קטן אחר צאתם "מבית המרחץ" היינו אחר רחיצה, וכנראה שהביאור הלכה בכוונה לא העתיק שהאר"י ז"ל בירך אחר "הטבילה" דהלא גם רבנן קשישי דירושלים לא עשו כדברו ורק אחר רחיצה ברכו ברכה שניה על לבישת הטלית קטן, אם כן אין שום צורך להעתיק לברך אחר הטבילה דלא קיימא לן כוותיה אבל הבן איש חי (פרשת בראשית אות י') שפיר מיישב מנהגו של האר"י ז"ל ודרבנן קשישי לא חלקו עליו, דרק האר"י ז"ל שהיה מכוון כוונות עמוקות בשעת הטבילה ושהה בטבילה הרבה ועל כן הסיח דעתו מהטלית קטן היה מברך שנית כשיצא מבית הטבילה, מה שאין כן אחרים שטובלים בלא כוונות האר"י ז"ל וגם אם סוברים וטובלים עם כוונות האר"י ז"ל אין אותן כוונות מביאין לידי היסח הדעת כי אין יורדים לסוף שורש הכוונות ולרוב כן כוונתם כעוף פורח באויר - חוץ מיחידי סגולה בעמ"ק אמיתים - על כן בודאי שפיר מחוייבים ללבוש הטלית קטן שנית בלא ברכה ואינם צריכים לברך רק אחר רחיצה ששוהים בו הרבה, ואם כן טבילת האר"י ז"ל ורחיצת שאר אנשים שוים הם שיש בהן היסח הדעת וצריך לברך שנית. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (שם). ובתשובות והנהגות (ח"א סי' ל"ב) כתב: הלך להתרחץ בים ושהה שם

לאמתה של הלכה

בחיבו קיום מצות וראיתם אותו בטלית קטן ובאופן קיימה לדעת הפוסקים והמקובלים

שאלה

נשאלתי כבר כמה פעמים על ידי ראשי ישיבות משגיחים ומתכנים, אודות השמועה שהספרדים נוהגים על פי הקבלה לא להוציא הציציות של הטלית קטן מחוץ להמכנסיים, אם אכן כן הוא על פי הקבלה. כי הדבר קשה ותמוה לשמוע שיאמרו המקובלים היפה הכתוב בתורה פסוק מפורש "וראיתם אותו", והיפך המבואר בפוסקים הראשונים והאחרונים, עד אחרון הפוסקים הגדולים הגאון בעל המשנה ברורה שמאד החמיר בהוצאת הציציות בגילוי כידוע ומפורסם, וגם היפך הנהוג אצל בני תורה תלמידי הישיבות הקדושות, ורוב ככל היראים והחרדים לדבר ה', שכולם מקפידים לגלות ציציותיהם, ודבר זה מפרעי בחינוך התלמידים, שאלו עושים בכה ואלו בכה, ואנחנו לא נדע מה נעשה. ומרם ששואלים הלכו בי בהיות שחפצם להדיר בקיום המצוות על צד היותו טוב, לצאת ידי כל הדעות, גם לרבות דעתו של רבנו הקדוש הארי"ה החי זיע"א, דסבירא ליה בתר איפכא מפסק מרן ז"ל בשלחן ערוך שצריך ללבוש הט"ק מתחת למלבושיו, מהו דין הציציות, אם לכולי עלמא צריך לגלות אותם כדי לקיים מצות "וראיתם אותו", או שעל פי הקבלה צריך לכסותם תחת הבגדים. ובהיות שכעת מצאתי שעת הכושר להיות מופנה מצד אחד לעיין בסוגיא זו, לכן אבוא עתה להשיב הנלע"ה, והיעבתי"א.

תשובה

ביאור שיטות הראשונים החולקים בדין ט"ק

א. ואען ואומר דאף על פי שנשאלתי בפרטות לברר בזה דעת הארי" ז"ל, לא יכולתי לפטור עצמי מכל וכל מלהביא גם דעות רבותינו הפוסקים הראשונים בדרך קצרה, טרם שאנסנו לפני ולפנים בדרך המלך מרן מלכא הארי" ז"ל במסילה העולה בית אל, וזה החלי בס"ד. וידוע היא מחלוקת הראשונים הביא בדרישה מרן ז"ל בבית יוסף (סימן ח ד"ה ודרר העטיפה) אודות הטליתות קטנים שיש להם בית צוואר, ולובשים אותם אורכם לקומת איש, באופן שנקרא הלשבה ולא עטיפה, וגם נהגו ללבושם מתחת למקטורן (מעיל עליון, עיין רש"י בבא בתרא דף נ"ז ע"ב ד"ה טלית), שיש מן הראשונים והם הר"ן בן מרן הלוי הביאו בעל העיטור בהלכות פסוק (שער ב' חלק ג') ובשורת מהר"ח אור זרוע (סימן ד'), ועיין בגמרי"ה הלכות קטנות שבסוף מנחות (סימן תתקמ"ג), שאמרו שבבגד כזה לא יוצאין ידי חובת מצות ציצית, וטעמם ונימוקם מדכתבי אשר תכסה בה, דמשמע בדרך עיטוף ולא דרך לבישה, וגם מדכתבי וראיתם אותו וגו', וזה אינו נראה כיוון שהוא תחת המקטורן.

אמנם הריטב"א, הביאו הנימוקי יוסף שעל הלכות ציצית של הר"ף (דף י"א ע"ב מדפי הספר), יישב מנהג העולם שנהגו ללבוש הטליתות הנוזכרים, וכתב דלעולם משורת הדין כל כסות של ארבע כנפות חייבת בציצית, ויוצא בה ממצות ציצית אף על פי שאין בו עיטוף, ודחמנא בגדיהם וכסותא אמה. ואי משום אשר תכסה בה, היא אתא לרבות כסות סומא או בעלת חמש. ואי משום וראיתם אותו, לא כמיטא תורה אלא כסות סומא, ולא כסות שנתחת המקטורן, ע"ש לשונו באורך. הרי קמן שהריטב"א דעתו היא לחלק בין כסות לילה וכסות סומא שמייעטם הכתוב מוראיתם אותו, לבין כסות שנתחת המקטורן שלא מיעטו. וצריך להבין מהו החילוק שביניהם. ונראה פשוט שסובר הריטב"א דכסות שנתחת המקטורן מיקרי דשנו בראיה, דהגם שהוא מכוסה תחת הבגד, לפעמים מתגלה לחוץ מעצמו, וגם ביזו לגלות הציציות ולהסתכל בהם כל אימת שירצה, ואז מקיים שפיר וראיתם אותו, שמא"כ בכסות סומא וכסות לילה דאינם בראיה מצד עצם הראיה ולא מצד מונע חיצון. דודאי אין לפרש כאן מעין הגדר דכל הראוי לביאה וכו', דהרי מכל מקום בעינן להסתכל בציציות לקיים מה שנאמר וראיתם אותו, אלא מוכרח שכוונת הריטב"א הוא שמועיל מה שמסתכל בציצית מעמם לפעם כשנראה בכך, והציציות תמיד עומדים מוכנים מתחת מעילו לתכלית זה, דדי בזה ואין צורך שבפועל יהיו מגולים תמיד.

ומעין דברי הריטב"א הנזכרים כתב בעל העיטור, וסיים שם וז"ל: אלא בדעינן שיאה נראה, כדכתבי וראיתם אותו. וז"ל כמו שמחייב כסות (יומא) [סומא] משום דישנה בראיה אצל אחרים, וקרי ביה וראיתם אותו, ולא כמיטא תורה אלא כסות סומא, שרתי אצור בשב"ך אטלית, אלא אציצית, וכל שעתא מצי חזי ליה, דאי לא תימא הכי למאן דאמר חובת טלית מאי וראיתם אותו איכא, אלא כיון דבעידנא דעטיפ' איכא ראיא לדידיה ולאחריו, זה ראיא (מעלמא) [מעלאין] על כ"ל. ונראה מדבריו שאף על פי שהט"ק הוא מכוסה תחת המקטורן, מכל מקום עיקר המצוה חתקה, לבין שעת הלבישה שהוא שיהיו מצוה בעלמא, שרתי אצור בשב"ך לגלותם ולהסתכל בהם, דבעידנא דעטיפ' דנקט. יש לפרש גם כן דר"ל כל זמן שהוא מעוטף בציצית, ולא דוקא בשעת העיטוף ממש בלבד, לכן מקיים שפיר וראיתם אותו. והיינו מעין דברי הריטב"א שהזכירו שכל שיש בהם צד ראיא דיו בכך, ואין צורך שיהיו מגולים לגמרי תמיד, אבל צד ראיא, דהיינו אפשרות להסתכל בציציות בכל שעה כשירצה זה מוכרח, דהא וראיתם אותו כרבי וכוונכו, אלא שמוסיף עליו בעל העיטור דשפיר מועיל לזה אפילו מה שהוא בראיה אצל אחרים בלבד גם כן, ודו"ק.

ועיין להתרומם הדשן (סימן מ"ה) שהאר"ך בזה, ולא רצה לחלוק על האוסרים הט"ק הנוזכ, אלא כתב לחלק בין שעת הברכה שאז מתעטף בו ממש ורחובו לקומת איש, ראשו ורובו, ואז מקיים עיקר המצוה חתקה, לבין שעת הלבישה שהוא שיהיו מצוה בעלמא, שרתי אצור בשב"ך עליו ונתעטף בו היה יכול שוב להפשיטו מעליו, ולכן לא קפדינן כל זמן הלבישה להצריך עיטוף, וכתב שם וז"ל: ומה ששוהין בו כל היום, היינו כדי להסתכל תדיר בציצית כדכתבי וראיתם אותו וזכרתם עכ"ל. הרי עכ"פ בדעינן ראיא בהציציות תדיר. ואעפ"י שהתרומת הדשן לא נטפל אלא לשאלת העיטוף כיעו"ש, ולא דיבר בהפשיטת שמפאת ראיית הציציות וכוונכו בהריטב"א ובעל העיטור, נראה שגם הוא יתרץ כמותם שכל שמתקיים פעמים וראיתם אותו דין, דהרי אפילו על דבר צורך העיטוף כך תירץ, דדי לקיים יא בשעת הברכה, אם כן מסתמא הוא הדין במצוות וראיתם אותו דדי כל שמתקיים מפעם לפעם, וכונכו בדבריו לעיל שבדי האדם גלגלות הציציות תמיד כשירצה כדי להסתכל בהם. דודאי בזה לא יספיק רק בשעת הברכה לחוד כמו בעיטוף, דהרי כתב וז"ל: ומה ששוהים בו כל היום היינו כדי להסתכל תדיר בציציות כדכתבי וראיתם אותו וזכרתם עכ"ל, הרי להדיא שעל השהיה יהיב טעמא דהוא כדי להסתכל בציציות תדיר, אם כן מוכרח דאין די במה שיסתכל בהם בשעת הברכה דוקא, כמו שמספיק בזה לענין עיטוף ודו"ק.

ברם מבואר הוא לכל מעיין בדברי רבותינו הראשונים שהזכרנו, שכל זה דבלישת ט"ק תחת המקטורן יוצאתים גם ידי חובת מצות ארבע כנפות, אינו למצוה מן המובחר, ולכתחילה סבירא להו בדעינן להתעטף בטלית גדול מעל כל המלבושים ממש, ובהו מקיים מצות ציצית כתקנה, וכמו שכתב שם להדיא הריטב"א וז"ל: ומכל מקום מצוה מן המובחר שיהא כולו מעוטף במצוה, לו דרך ירא שמים לתכב המצוה וכו'. וכן כתב שם בתחילת דבריו שכן נהגו בזמן התלמוד, וז"ל: ואפשר שהתלמוד מדבר לפי מנהגם שלא היו רגילין ללבוש טלית בת ארבע כנפות, אלא טלית גדול כדאמרין טלית של תלמיד חכם צריך שיהא נראה מתחתיו טפח עכ"ל. והגם שלמדו זכות על מנהג העולם ללבוש הט"ק מתחת למקטורן וכמו שכתבנו למעלה, דסוף סוף לא נמנע האדם מלקיים בו ראייתם אותו, דבדיו לגלות הציציות מתחת למעילו כל אימת שירצה וכוונכו, מכל מקום סבירא להו דעדוף ללבוש הטלית קטן מעל גבי כל המלבושים, וכמו שסיים שם הריטב"א וז"ל: ואפילו אותם שאין נוהגים אלא בט"ק [פירוש ובלא בט"ג שהוא מצוה מן המובחר מחמת סיבת העיטוף וכונזכר], ראו ופיה לאותו ע"כ מלבושיהם, דלא תלמודה העולם שיהיו אותם תחת המקטורן, לקיים בו יפה ולא תתורו אחרי ללבבכם ואחרי עיניכם, ועוד שהרי דימו אותו חכמים (מנחות דף מ"ג ע"ב) לחותם של עבד שמקפיד בו רבו שטמכה אותו עכ"ל. והאי טעמא דחותם ברור דלא מקיים כלל אלא דוקא אם לובש הטלית מעל כל בגדיו, שאז נראה הסימן בגילוי.

הרי קמן שלדעת הריטב"א יי שלש דרגות בקיום מצות ציצית: המובחר ביותר הוא המתעטף בט"ג מעל למלבושיו, וידוצא בעיטוף, ומקיים וראיתם אותו יפה, וגם נראה עליו חותמא דמלכא. פחות ממנו הלובוש ט"ק עם בית צוואר על גבי בגדיו, (דאין בו עיטוף, אבל מכל מקום מקיים וראיתם אותו יפה, וגם נראה הסימן לחוץ). ועוד פחות ממנו הלובוש ט"ק עם בית צוואר כנוזכר מתחת למלבושיו, (שנא דסוף בו חסרון שאינו מקיים וראיתם אותו יפה אלא בדוחק, כי צריך לגלות הציציות מתחת למעילו כדי להסתכל בהם, וגם אין הסימן נראה לעיני הכל).

והנה מרן הבית יוסף (בסימן ח ד"ה ומתוך), דקדק מלשון הטור (דסימן כ"ז), דעיקר מצות

ט"ק ללבוש על בגדיו, והסתיע לזה מדברי הריטב"א שהביאם הנימוקי יוסף הנ"ל. והרב דברי חמדות (שעל הלכות ציצית של הרא"ש סוף אות ע') תמה על הבית יוסף, דהיכן מצא

כן בדברי הריטב"א, עי"ש? ולא דק היטב בסוף הלשון הנימוקי יוסף בשם הריטב"א, שכן כתב

להדיא וכו"ל. ובספר יד אהרן (סימן ח' בהגב"י) הביא בשם הכנה"ג קושיית הרבם לחם חמדות

(ה"ה דברי חמדות הנ"ל) ותרץ כנ"ל ע"ש.

וראיתי להמאמר מרדכי (סימן ח אות י"א) שהביא דברי מרן הבית יוסף הנ"ל שהעלה על פי דברי הנימוקי יוסף בשם הריטב"א כנ"ל, שעיקר מצות ט"ק ללבוש על בגדיו, ויצא לחלוק על הבנת מרן בזה, ופירש דמה שכתב הריטב"א שצריך ללבוש הט"ק מעל בגדיו, היינו דוקא לאותם שאין נוהגים אלא בט"ק, וז"ל: ועל אלו כתב הריטב"א דיש להם ללבוש על בגדיהם, ואף בזה נראה דהיינו דוקא בשעת ק"ש ותפלה, אבל לאותם שנוהגים להתעטף בט"ג בשעת ק"ש ותפלה, או לכולי עלמא בשאר היום, נראה ברור דשפיר מצו ללבוש ט"ק תחת בגדיהם, כמבואר ממה שכתב הנימוקי יוסף לפני זה עכ"ל. ודבריו נפלאו ממני, כי שפתי הריטב"א ברור מללו שאייר בעיקר קיום הציצית באיהו אופן הרצוי, ולא נחית לחלק כלל בין שעת ק"ש ותפלה לשאר היום, וכהבנת מרן בבית יוסף, וכפסוקו בש"ע ודברי המאמר' צריכים עיון לענ"ה. ומה שיישב שם קושיית הלחם חמדות, כבר קדמו בזה הרב יד אהרן וכו"ל.

שוב ראיתי להרב בני ציון (סימן ח' סעיף י"א) שגם כן הבין בכוונת הריטב"א כהבנתו, וז"ל: ומ"ש [הנימוקי יוסף בשם הריטב"א] וכו' שלא מיעטו מוראיתם אותו אלא כסות לילה או כסות סומא, ולא כסות שנתחת המקטורן וכו', היינו שגם כסות שנתחת המקטורן חייב בציצית מדינא, אבל מכל מקום ראוי יותר ללבוש אותו על בגדיו וכמו שכתב אחר כך. ואף על פי שכתב כן לאותם שאין נוהגים אלא בט"ק, הוא הדין אפילו לאותם שנהגו להתעטף בט"ג בשעת ק"ש ותפלה, דבשאר היום ראוי ללבוש הט"ק על המלבושים מהטעם שכתב דשריך בכל היום, וזה פשוט עכ"ל. ושמחתיו על שמצאתי תנא דמסייע לי ולא הוצרכתי לסמוך על דעתי להשיג בזה על דברי המאמר". ולכן אין לזוז זי כל שהוא מהבנתו ופסקו של מרן ז"ל בזה, שהוא מבוסס על עומק ויושר הבנת דברי הראשונים וכו"ל.

ובהיות בזה ראיתי בספר היראה להחסיד רבינו יונה ז"ל שכתב וז"ל: וילבש בגדיו ויהיה לו ט"ק וילבשנו מתחת למדיו, כי עיקר מצות ציצית ללבוש תמיד, כי לזכור המצוות תנהג, ולמען לא יתור האדם אחרי שרירות לבו ואחרי מראה עיניו וכו', על כן ילבש אותו מיד וכו', ואותו ט"ק טוב שיהיה ענין סרבל [פירוש דרך לבישה] כי אין בזה שום פקפוק עכ"ל. הרי קמן דסבירא ליה כהריטב"א ודעימא דשפיר מקיים מצות ציצית גם דרך לבישה, ועוד דאפילו שלושנו מתחת למדיו מכל מקום ישנו מביאים על ידי שיהיה לאותם מתחת למדיו להסתכל בו. ומוכרחים אנו לפרש כן בכוונתו כי אחרת דבריו קשים אהדדי, שכתב ללבושו מתחת למדיו, ויהיב בה טעמא כי עיקר מצות ציצית ללבוש תמיד כי לזכרון המצוות תנהג, ומה תלוי זכרון המצוות בהציצית מאחר שלושנו תחת למדיו ואינם נראים, דלא יעלה על הדעת לפרש דבלישת הט"ק לחוד, בלי ראיית הציצית כלל, הפסוק תלה הזכרון בראיה דוקא, אלא ודאי דפשיטא ליה דמכל מקום אפשר לראותם תמיד על ידי שיהגם ויוציאם מתחת למעילו. ובביאור הגר"א (בסימן כ"ד סעיף א') ציין ללשון הרבנו יונה במקור דלברי השלחן ערוך שם, שנכון ללבוש ט"ק כל היום כדי שיזכור המצוות בכל רגע. ועל מה שכתב רבינו יונה כי לזכרון המצוות תנהג, הוסיף הגר"א בביאורו: ר"ל כמ"ש וראיתם וגו' ולא תתורו עכ"ל. ומ"ש הרבינו יונה: וילבשנו מתחת למדיו, מסתמא לא כיוון דבהכי מקיים מצוה מן המובחר, ושכן צריך לכתחילה, אלא שכן המנהג ומותר לעשות כן, ולכן לא הביא מרן דעת ספר היראה ביתה יוסף, כי אם הבין מרן בכוונתו דדוקא קאמר דבעינן ללבושו מתחת למדיו, היה לו להביא דבריו, ולהעיר שחולק רבינו יונה על הריטב"א דס"ל דלכתחילה בעינן ללבוש הט"ק מכל בגדיו.

ועיין במקור היראה מה שהאר"ך בפירוש כוונת הר"י, ומה שרצה לפרש דמתחת למדיו שהזכיר הר"י היינו מעל מלבושיו שהזכירו שאר הראשונים שעל פיהם פסק הש"ע (סימן ח' סעיף י"א) ללבוש הט"ק מעל מלבושיו, כי מדוי היינו המעיל העליון, ותחתיו הט"ק מעל לשאר המלבושים כיעו"ש. דמ"ש על בגדיו היינו על גבי עלתה בדעתו בתחילת עינוי לפרש בכוונת הר"י, ועל פי זה רציתי לתרץ דברי מרן הסותרים זה את זה (וכבר נתעורר לזה המאמר מרדכי בסימן ח' וכו"ג וכו"ז), בסימן ח' שכתב דעיקר מצות ציצית ללבוש על בגדיו, לסימן כ"ג שכתב בפשיטות בב"י שלושבים הט"ק מתחת למדיו, ושלכן יכול להכנס בו לבית החיים מאחר שהציציות מכוסות כיעו"ש. דמ"ש על בגדיו היינו על גבי שמי' וראיתם אותו, וגם מסתמא דעבד, וכנוזכר כזה לדברינו לעיל בס"ד. ועיקר הכרעת מרן ללבוש הט"ק על בגדיו הוא על פי דברי הריטב"א הנזכרים שהביאו הטור שם וכמו שהזכיר בב"י, ואם כן מוכרח דמ"ש על בגדיו היינו גם על גבי המעיל.

ולאו דברם אלא, הנה ברור הדבר שמה שנמצא בספרי הפוסקים עדות על מנהגן של איזה מרביותינו הראשונים שנהגו ללבוש הט"ק מתחת להבגדים, וכמו שכתב במרדכי (במסכת תענית סימן תרל"ז) כן על מהר"ם מרוטנבורג, וכדברי ר"י בספר היראה הנ"ל, אין הכוונה שסברו שכן בעינן לכתחילה, אלא מפני הצניעות ולעג הגוים נהגו כן, ובדאי היה זה באופן שהיו יכולים לקיים תדיר מצות וראיתם אותו בראית הציציות, והדברים פשוטים ומבוארים לכל מעיין שיר, ודו"ק היטב. ועיין להלן (באות ב').

דעת השלחן ערוך והפוסקים בגדון

ב. ודבר הכל נשמע העלה מרן בשלחנו הטהור לדעת הראשונים שהליצו בעד מנהג העולם שנהגו ללבוש ט"ק עם בית צוואר שאין בו עיטוף, והסכים דשפיר יוצאין בהם ידי חובת ציצית, כיעו"ש (בסימן ח' סעיף ג'). גם פסק שם (בסעיף י"א) דקעת הריטב"א הנוזכר דעדוף ללבוש הט"ק מעל למלבושיו, וז"ל שם: עיקר מצות ט"ק ללבוש על בגדיו כדי שתמיד יראהו, ויזכור המצוות עליו (וכן כתב שם בס"ד סעיף א') וז"ל: ונכון ללבוש על המלבושים. ובבית יוסף (סימן ח') הכריע זה במה שכתב הטור (בסימן כ"ד סעיף ו') כי עיקר מצות על ציצית המצוות, ובכל שעה ובכל רגע צריך שיזכור. וסיים דכך כתב הנמוקי יוסף בשם הריטב"א. ובביאור הגר"א (סימן ח' סעיף י"א) הרבה להביא סמוכים לפסק הש"ע, וציין לדרשת חז"ל במנחות (דף מ"ג ע"ב): וזכרתם ועשיתם, ראיא מביאה לידי זכירה, וזכירה מביאה לידי עשיה. וגם הביא דהא דאית התם דדמות ציצית לחותם, ופירשו התוס' (שם ד"ל חותם) דהדמיון הוא דכי היכי דהדותים שייכות לדמות כדאיתא בשבת (דף נ"ח ע"א), כי הציצית סימן שאנחנו עובי השם ב"ה, וכתבו שם התוס' (בשבת ד"ה במאי) דבחותם דעבד ליה רבו ירא לקפל כי צריך להראות הסימן, ואם כן הוא הדין בציצית, ועי"ש עוד.

ובמדדש רבה (סוף פרשת שלח) איתא: והיה לכם לציצית, שתהא נראית וכן איתא שם במדדש רבה (סוף פרשת ובהעל) וכתב על כן במנחות כהונה שם: פירוש שיהיו הציציות על בגדיו כדי שיזכור תמיד מצוות ה' יתברך כמו שכתבו הפוסקים עכ"ל. וכן איתא בזוה"ק (פרשת שלח דף קע"ד ע"ב ברע"מ) וז"ל: ציצית, פקודא דא איהו לאדכרא כל פקודי אוריינתא בגינה, כד"א וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם, ודא איהו סימנא דמלכא לאדכרא למעבד, עכ"ל. ועי"ש בהמשך שהכל תלוי בראית הציציות ובתכלת שבחם עי"ש. ובספר בני ציון דקדק דלדעת הסמ"ק דס"ל דמצות וראיתם אותו היא ממנין תרי"ג, הרי על כל פנים הציציות צריך שיהיו בחוץ, (וכדסבירא ליה בדעת הרב מגן אברהם. עיין לקמן בסמוך מ"ש בזה). וכן פירש האבן עזרא (פרשת שלח ט"ו ל"ט): וראיתם אותו, מצוה להיותו נראה, ועי"ש בדבריו באורך.

והנה דבר פשוט וברור הוא שכל הנאמר בתורה ובגדיו זז"ל בזה דבעינן שיהיו הציציות עומדים בגלוי ונראים לכל, וככל הנ"ל, הוא הן לגבי ט"ג והן לגבי ט"ק, שמאחר שהסיכמו הפוסקים שיוציאם ידי חובת מצות ציצית בט"ק, היינו מדאורייתא, וממילא לכל פרטי עניינים הם שווים. והיינו דבעינן שתהיה נראית, ולפחות וראיתם אותו, והוא באופן שיוכל לראותם בכל אימת שירצה, וכו"ל, כדי לקיים מצות וראיתם אותו ע"י ראייתם. ועיין בספר עיניו שיהיו הציציות לג"ע החיד"א ז"ל ב' בנוסח לשם יחוד הכולל (בחלק צפון שמיר סימן א') שכתב וז"ל: והריני מקיים מצוה של ציצית בט"ק וט"ג, עכ"ל. וכעין זה כתב בסידור מרן הרש"ש ז"ל בתפלה הכוללת (חלק א' דף נ"ד ריש ע"ב) וז"ל: ומצות ששה להתעטף גופי בציצית ט"ק וט"ג, כמשה' גדלים תעשה לך וגו', וכמ"ש ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם וגו', והיה לכם לציצית וראיתם אותו וגו', עכ"ל. ויותר מפורש שם (בדף נ"ג סוף ע"א) בהקדמה הפרטית למצוות ט"ק וט"ג שכתב וז"ל: מצוות ט"ק וט"ג וברכותיהם הם מצות עשה שהזמן גרמא שהיא בחג"ת דחג"ת וחג"ת דנהי"י דחוב"ב דז"א דאצילות עכ"ל. הרי שדינים ותקונם דט"ק וט"ג שוה, ומוכרח אם כן דכל הנאמר בזה נאמר בזה. וכ"כ בנן איש חי (שנא א' פרשת נח סוף אות א'). ועיין לפנינו (בסוף אות הוה) מה שהעתקתי מלשון הזהר (פרשת שלח לך דף קע"ד ע"ב), עי"ש ודו"ק, באופן שלא יעלה על הדעת לומר שבט"ק אין נוהגת מצות וראיתם אותו, והדברים ברורים.

בחיבו קיום מצות וראיתם אותו בטלית קטן ובאופן קיימה לדעת הפוסקים והמקובלים

והנה דעת הסמ"ק (מצוה כ"ח) שמצות וראיתם אותו היא ממנין התרי"ג. ועיין להרשב"י בזהור הרקיע (מצות עשה כ') שהאר"ך להוכיח כן. ועיין להריב"ש בתשובותיו (סימן תפ"ו) שהביאו מרן ביתה יוסף (בסימן כ"ד) שחולק על זה וסבירא ליה דאין למנותה מצוה בפני עצמה, כיון שאינה אלא נתינת טעם לעיקר מצוות ציצית, וגם לדעתו הרי יש לומר דמכל מקום טעם כעיקר, והלחן הארכתי בזה עי"ש. ועיין ש"ע (סימן ח' סעיף ח') שכתב וז"ל: כיוון בהתעטפו שצונו הקב"ה להתעטף בו כדי שנוזכר כל מצוותיו לעשותם עכ"ל. ובלבosh הוסיף: שנאמר וראיתם אותו וכו', עי"ש (בסימן ח' סעיף ט'). וידוע דעת הב"ח (ריש סימן ח' וריש סימן תרכ"ה) שהביאו האחרונים דבמצוות ציצית מעכבת הכוונה הנוזכרת בקיום עיקר המצוה, ואם כן ברור דכל שכן הוא דעצם הראיה בציציות היא לעיכובא לדעתו, מאחר שאמרו דז"ל שראיה מביאה לידי זכירה, ודו"ק היטב.

ומכל זה מוכח כפסק מרן בש"ע דעיקר מצות ציצית ללבושו על בגדיו ממש. ומה גם דאפילו הראשונים שלמדו זכות על מנהג העולם שלבשו הט"ק מתחת לבגדיהם, גם הם יודו דעדיון ללבוש על הבגדים, וכמפורש בדברי הריטב"א ז"ל שהבאנו לעיל. וכן כתב להדיא הגאון מלבי"ם ז"ל בארצות החיים (סימן ח' בהמאיר לארץ אות מ"ח) וז"ל: ואף שבנמנין יוסף כתב שלא מיעטו מוראיתם אותו כסות שנתחת המקטורן, ר"ל שמדינא חייב בציצית, (וממילא יוצא ידי חוב מצות ציצית), ואף על פי כן טוב לילך בו על בגדיו עכ"ל. ואפילו שלא הזכיר מרן ז"ל להדיא דלדעת הריטב"א הנוזכר והראשונים דעימא שפיר יוצא ידי חובתו כשלושב הט"ק מתחת להמקטורן, וכמ"ש לעיל שלא מיעטה התורה מוראיתם אותו אלא כסות סומא וכסות לילה שאינם בראייה כלל, מה שאין כן כסות שנתחת המקטורן שהציציות ישנם בראיה אלא שמוסכין תחת בגדיו וביזו לגלותם תמיד כדי להסתכל בהם, מכל מקום רמז לזה בשלחן ערוך שם במ"ש עיקר מצות ט"ק וכו', ובסימן כ"ד כתב נכון וכו', והמובן בכוונת דכך צריך כדי לקיים מצוה מן המובחר, אבל שפיר יוצא ידי חובתו וגם אם הציציות מכוסות תחת המקטורן, וכמפורש בדברי הריטב"א שהם מקור לפסק הש"ע, וכן דקדק המאמר מרדכי עי"ע.

ועיין להרב יפה ללב (ח"א בסימן ח' אות כ"א. וסימן כ"ד אות ד') שהרגיש דמלשון "עיקר" נשקט מרן בסימן ח', נראה שהוא מן הדין, ואילו מלשון "נכון" דנקט בסימן כ"ד נראה שאינו אלא משום דהיות חסידות בלעמא, ויהיה לדברי הרב מאמר' הנ"ל דפירש שכן בסימן ח' גם כן משמעותו למצוה מן המובחר, וסיים: אלא שבבית יוסף לא משמע הכי, אלא שצריך לעשות כן מדינא. וכן מוכיח פטט לשון השלחן ערוך שם. וכן משמע ממש הראב"ע סוף פרשת שלח לך וכו' עכ"ל. ונלע"ד ליישב דלא נקט התם לשון "עיקר" כדי להורות ולדייק מלשן שטוב שיהיו כ"ל מתחת למלבושיו אינו יוצא ידי חובתו, או שיוצא רק בדיעבד, אלא הכוונה שלכולי עלמא יוצא כשלושבו מעל למלבושיו, דאפילו הפוסקים המכשירים ט"ק מתחת למקטורן, דקד"ל להלכה כוותיהו, גם הם מודים דלכתחילה למצוה מן המובחר צריך ללבוש מעל כל בגדיו, ודו"ק.

גם הלבשו רמז וכו' להבין במתק לשונו (בסימן ח' סעיף י') וז"ל: וכיון שטעם הציצית הוא כדי שנוזכר להמצוות, לפיכך אותם הלובשים הט"ק תחת הבגדים יזהרו שילבישו אותן באופן שיראו הציצית תמיד, שעי" ראייתן יזכרו המצוות עכ"ל. וממה שכתב שילבשו אותן באופן שיראו הציצית תמיד, נראה שאינם גלויים בחוץ ממש אלא מכוסין תחת הבגדים, באופן שכשירצה להסתכל בהם, ביזו לגלותם ולהסתכל בהם. ומה שכתב שיראו וכו', קאי על האדם הלובוש הט"ק, ולא על הציצית. וכוונתו שיוכל לראות אותם כל אימת שירצה. דאם היתה כוונתו לומר שיוציאו הציציות החוצה בגלוי ממש, היה לו לומר כן בהדיא, שילבשו הטלית קטן באופן שהציציות ישארו בגלוי. וברור גם כן שדבריו בזה נובעים מדברי הריטב"א הנוזכרים בהבדל בין כסות סומא ולילה, לכסות שנתחת המקטורן, כי ודאי מודה הרב הלובוש דלכתחילה עיקר מצות ציצית ללבוש על בגדיו כפסק מרן הנוזכר, אף על פי שלא שטב כן להדיא (שם), מכל מקום רמז זה במה שכתב שם (בסעיף ו') וז"ל: ואותן הבגדים הקטנים שלושבים עכשיו תחת הבגדים וכו' עכ"ל, דמשמע שנהגו ללבושם תחת הבגדים, אף על פי שמעיקר הדין בעינן תחת הבגדים. וכן נראה ממש" (בסעיף י'): ולפיכך אותן הלובשים הט"ק תחת הבגדים וכו' עכ"ל. ושם מובא שכן כתב להדיא בלעמא, וי"ש סעיף א') על לשון הש"ע שם וז"ל: ולפיכך וכו' הוא שילבשנו על המלבושים באופן שיראנו תמיד, עכ"ל. ומוכח מזה דמה שכתב בסימן ח' סעיף י' היינו הצד שאינו למצוה מן המובחר שהזכיר הריטב"א ללבוש הט"ק תחת המקטורן, לעיל בס"ד ודו"ק, גם מבואר בלשון הלובוש שם (סימן ח' סעיף ו') דסבירא ליה דמצוה מן המובחר ביותר הוא להתעטף בט"ג לפחות בשעת התפלה עי"ש. וגם זה דקעת הריטב"א, וכמ"ש למעלה בס"ד בדעתו, וז"ל הלובוש שם: מכל מקום מצוה מן המובחר הוא שיהא לכל אחד ט"ג מיוחד שיברך עליו בבית הכנסת משום צניעות והכנעת הלב, ואם אין לו ט"ג או שהוא בדרך, יוצא בזו (היינו בט"ק). עכ"ל. הרי דסבירא ליה להרב הלובוש ככל השלשה חילוקים בהדיוק קיום מצות ציצית שמהנה הריטב"א, וכו"ל.

וראיתי להרב מאמר מרדכי (סימן כ"ד סעיף א') שהקשה אהדדי דברי מרן בש"ע (סימן ח' סעיף י"א וסימן כ"ד סעיף א') שכתב דצריך ללבוש הט"ק מעל הבגדים, למ"ש בב"י (בסימן כ"ג) בפשיטות דהט"ק לובשים אותו תחת הבגדים, ויישב דבש"ע כתב עיקר מצות ציצית וכו', וכוון וכו', דהיינו למצוה מן המובחר, ובב"י הזכיר המנהג באשר הוא שם ללבוש הט"ק תחת הבגדים. ושוב הביא המאמר' שם דברי הלובוש הנוזכרים (דסימן ח' וכו"ז), והבין בכוונתו במ"ש (בסימן ח') דר"ל שהלובשים ט"ק תחת המלבושים, מכל מקום צריכים שיוציאו הציציות בגלוי ממש, ולכן נתקשה לו דלא מצינו שכתבו כן ב"ש ועל כ"ל בב"י. אמנם כבר כתבנו שלא כיון הלובוש שיוציאו הציציות בגלוי ממש, אלא קפדינן שילבשו שטב"ג שיוכל להסתכל בציציותיו כל אימת שירצה ותול"מ. וכפי זה אין לתלות המאמר' שום מקום ללון בדברי הלובוש, כי הרי מעתה כפי דברינו, דברי הלובוש מיוסדים על אדני פה, ומקור דעתו הוא מדברי הריטב"א. ובעצם דברי הלובוש הם קרובים לדברי המאמר' בזה, שחילק הנ"ל גם בין מנהג העולם, לבין אופן קיום המצוה לכתחילה. כי לענ"ד פשוט שגם המאמר' יודה גם כן דהיתר ללבוש הט"ק מתחת להמקטורן הוא מכח חילוק הריטב"א הנוזכר, ולא בא הרב מאמר' אלא לאפוקי מה שהבין הוא בכוונת הלובוש דבעינן ללבוש באופן שהבגד הוא בפנים והציציות בחוץ וקו"ל.

ברם לקדק שכלי לא הבנתי גודל חרדת המאמר' שהחריד עיני בזה, דלענ"ד פשוט וברור דעיקר דפוסת הפוסקים שחיובי לבישת הט"ק מעל להמלבושים הוא עבור שיהיו הציציות בגלוי, שבהם עיקר ההסתכלות, ובהם רמזו התרי"ג מצוות וכו', ואם כן ודאי אם יוציא הציציות בחוץ לבדן שפיר דמי גם לכתחילה, ורק הפוסקים חייבו לבישת הט"ק מעל הבגדים כי אז בודאי יהיו הציציות בגלוי ממילא, מה שאין כן אלא ילבשו אותו מתחת להמלבושים דצריך לעשותו המצוה לגלות הציציות, וכנוזכר בדברי האחרונים שובבי לקמן בס"ד, והם השל"ה והיוסף אומץ (אשכנזי), והיסוד ושורשי העבודה, והפקודת אלעזר, והחסד לאליפים. וגם כמה אחרונים ז"ל הבינו בדעת הרב מגן אברהם (בסימן ח' ס"ק י"ג) דס"ל דאף שהט"ק לובשים אותו מתחת למלבושים, מכל מקום בעינן שישארו הציציות מבחוץ בגלוי, ולא הרגישו מזה שום קוש'. ועיין בדברינו לקמן בס"ד. ודברי המאמר' בזה לענ"ד אינם מוכרחים.

ועיין להרמ"ק ז"ל בספרו הנורא אור יקר הנד"ם והוא פירוש להזהר הקדוש (סוף פרשת מקץ), שהעיד שהמנהג ללבוש הט"ק מתחת להבגדים איננו מלשונו שם שגם הציציות מכוסות כיעו"ש, והיינו דקעת המאמר' הנוזכ שכן היה המנהג אגם בספר ארץ החיים (סימן ח' סעיף י"א) כתב וז"ל: עיקר מצות ט"ק ללבוש על בגדיו וכו', וכן כתב לקמן (בסימן כ"ד) וכו', ומדברי מהריק"ש (י"ד סימן שני"א סעיף ב') מוכח כי כן היה המנהג פה צפת ת"ו וכו', אף אחר שהאר"י ז"ל הזהיר ללבוש דוקא תחת בגדיו וכו' שינו המנהג עכ"ל. ועיניתי לדבריו של מהריק"ש שם (ביו"ד סימן שני"א) ולא ראיתי הכרח גמור למ"ש בשמו הרב ארץ החיים בדפסת נהגו ללבוש הט"ק מעל למלבושים. מכל מקום מבואר בלשונו של הרב ארץ החיים הנ"ל דלא סבירא ליה להאי חילוקא דרנ

ברצועה סביב האצבע הנקראת אמה, וז'ל. צריך לכרוך שם שלש כריכות, והכריכה העליונה תהיה בפרק האמצעי של האצבע הזה, ושתי כריכות תחתונות בפרק התחתון המחובר אל כף היד, שלא כדברי המתייירים לכרוך כל השלש כריכות בפרק התחתון, ושיבוש הוא בידם עכ"ל. וכן כתב שם (בדרושי ערב שבת דף ס"ב ע"א) גבי מה שנהג האר"י ז"ל לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום כל פסוק בפני עצמו שמו"ת, וז'ל: ולא היה עושה כמו שיש מתיייהרים לקרוא כל הפרשה כולה מקרא פעם אחת, ולשונותיה מקרא פעם שניה, ואחר כך קורין כולה יחד תרגום פעם שלישית, אבל כל פסוק ופסוק בפני עצמו היה קורא שמו"ת עכ"ל. ופשוט הוא שבשני מקומות אלו לא שייך יוהרא, ובכל זאת כתב דלא כהמתייירים, וכמ"ש גבי מנהג הציצית, אלא מוכח כדכתיבנא והוא פשוט. גם מוכח זה ממנהג הציצית גופא, והוא דאין הכי נמי שבשעור הכוונות (דרוש ו' דציצית דף ז' ע"ב) כתב הרב ז"ל שלא כאותם המתייירים, ללבשו על כל בגדיו וכו', אבל בדרוש שליש יתפלת השחר (דף י"ב רע"ג) כתב סתם וז"ל: שלא בארית הנוהגים ללבשו על המלבוש, גם בספר עולת תמיד לא הזכיר תיבת מתייירים, וז"ל (בדרוש הציצית דף י"ט ע"א): ושלא כדעת קצת מקובלים שמניחים אותו למעלה מן המלבושים עכ"ל. ומוכח מזה דאין דוקא נקט שער הכוונות (בדרוש ו' דציצית) תיבת מתייירים להורות שיש בזה משום לתא דהיורא. גם בספר עולת תמיד (דרושי התפלין דף ל"ד ע"ב) גבי מנהג הכריכות סביב האצבע, כתב וז"ל: שלא כסברת הנוהגין לכרוך שלש כריכות בפרק התחתון של האצבע עכ"ל, ולא הזכיר תיבת "המתייירים" כמ"ש בשעור הכוונות. ולא הייתי מאריך בדבר הפשוט לולא שראיתי כבר למי טענה בדבר.

דעות הפוסקים והמקובלים האחרונים בהבנת והבנת שיטת האר"י ז"ל

ד. ועתה אחזור לנושאי מקדם לאסוף באומרי לשונות גדולי האחרונים ז"ל, פוסקים ומקובלים, שדנו בדברו בסוגיא זו, ונעמוד ונדקדק בדבריהם כדי לברר דעתם ושיטתם בהבנת דברי האר"י ז"ל.

ונפתח בגדולים, דברי הרב מגן אברהם (סימן ח' סעיף י"א ס"ק א'), שעל מה שכתב שם בשו"ע דעיקר מצות הט"ק ללבשו על בגדיו כדי שתמיד יראהו ויזכור המצוות, כתב וז"ל: ובכתבתי [ענין שם הגדולים במערכת ספרים מערכת כן אות ס"ה ש"כתבים" שאומר הרב מג"א אם כתב האר"י ז"ל] דט"ק דוקא תחת בגדיו עיי"ש. וז"ל בצריך שהיו הציציות מבחוץ, ודלא כאותם שתוחבים אותן בהכנפות, וזו היא מה שאמרו בגמרא (מנחות דף מ"א ע"ב): אין ציצית אלא יוצא וכו', עיי"ל באורך, ובמחצית השקל שם. ובתחילת עינוי הבתני דמה שכתב הרב מג"א לאחר שהביא דעת האר"י ז"ל, דצריך שהיו הציציות מבחוץ, כוונתו להכריע דכולי עלמא מודו דמכל מקום בעינן הציציות עצמן עומדים מבחוץ בגילוי ממש, גם לרבות מרן האר"י ז"ל. ומה שכתב ודלא כאותם וכו', הוא ענין בפני עצמו נמשך מהאמור. ויצא מהאגון מלכ"ם ז"ל בארצות החיים (לב הארץ סימן ח' סעיף י"א ובהמאיר לארץ שם אות מ"ט ונ) ריאה שכן הבין ככוונת הרב מג"א כיעו"ש. וכן מצאתי בספר בני ציון שפירש להדיא כוונת הרב מג"א, דבין דצריך שהיו הציציות מבחוץ היינו מחוץ המלבושים ובגלוי ממש, והאריך הצידיק וליישב שיטת הרב מג"א בה כיעו"ש.

ונהג הרבה נתחבטנו בדקדוק ובדיוק לשון הרב מג"א, ולהחליט כוונתו, וסוף סוף עלתה הסכמתנו דלא כהר"ל, אלא דמה שכתב דצריך שהיו הציציות מבחוץ, היינו מבחוץ להכנפות גרידא, ואף על פי שהם מכוסין תחת בגדיו, וכמו שכתב בהמשך: ודלא כאותם וכו'. ורצה להדגיש על פי מה שאמרו בגמרא מנחות (דף מ"א ע"ב) אין ציצית אלא יוצא, ד"ל דלא מבחוץ ולא תחוב בתוכו, ושאין דבר זה אזהרה לשעת העשיה דוקא כנראה מלשון רש"י שם, אלא גם הוא לעיכובא כל שעת הליבשה, שהוא עת קיום המצוה. ולאחר שדחה זה חממת דברי התוס' בברכות (דף י"ח ע"א ד"ה למחר), דמשמע משם דיצאנים גם בתחוביהם גם כן, מה שאין כן רצה לאסור בעל התנייה תוך הכנפות מדין וראיתם אותו, דבמלת לא שייך, מה שאין כן, ושוב דחה גם זה מטעם דאם בחי אינו יוצא כי האי גוונא, במת הוי לועג לרש. והסיק דממילא דיבעיד במקום לעג מותר לתחוב הציציות תוך הכנפות ומה שעלה על דעתו דעת עליון לאסור מראיתם אותו תחיבת הציציות תוך הכנפות, טפי ממלית קטן שחתך מקטורן שהתירו הראשונים, הוא מפני דשכתוביהם תוך הכנף אינם ראויים לראיה מצד עצמן והיו ככסות סומא וכסות לילה, וכנ"ל בדברי הראשונים, מה שאין כן במכוסין תחת המצוה ולענ"ד המדקדק היטב בלשון הגאון רבנו זלמן ז"ל בשו"ע שלו (סימן ח' אות סעיף י"ח ויט) ריאה שכן הבין ככוונת הרב מג"א כיעו"ש, דוק כי קצרתו. אף שהיה כיפי דברינו אלה נמצא דבמה שנוגע לבידור דעת האר"י ז"ל אין אנו למדים מזה כלום. ולכן נעלה ובואו לדברי הפוסקים ז"ל שדברנו להדיא אודות דעת האר"י ז"ל ובירור שיטתו.

הנה בזוהר הקדוש (סוף פרשת מקץ דף ר"ד ע"ב) מובא שם באורך מעשה בר' חייא ור' יוסי דהוו אזלי: בארחה וכו', ומסופר שם שבדרך פנשו איש אחד שלא החזיר להם שלום מפני שלא ראה בהם מצוה דאתחיי לבר, וחדש בהם שמא אנשי דלא מעלי אינון ויזיקו לו, עיי"ש כל המעשה באורך. וכן גבליין בהגהת נצוויו אודות (דף מ"א ע"ב) כתב רבי מרן החיד"א ז"ל: והפיו הרב מנחם די לונגואנו להוכיח מכאן נגד האר"י ז"ל שצריך ללבוש ט"ק ממעל למלבושים, ואין לה ראייה, דהכא איירי טלית גדול, והיינו בגד בעל ארבע כנפים, שכן היה מנהגם לציין מלבושיהם שהיו חייבים בציצית, ור' חייא ור' יוסי לא היה להם בגדים לעינים חייבים בציצית (הרמ"ז כת"י). וכן נראה דהואי ידיו הוא מעטף עטופא דמצוה: (דף מ"א ע"ב) משמע ט"ג, ועיין בזוהר פרשת שלח ק"ך (דף קע"ד ע"ב), ונבואנו מרעו שם, וכבר כתבנו לשון למעלה]. וכן אמרו אחר כך: הא ביה עטופא דמצוה, זה מורה שהיה לו טלית גדול. ומ"ש דלא חמינא בכז מצוה דאתחיי לבר, היינו כמ"ש הרמ"ז [פירוש שלא היה להם בגד עליון החייב בציצית, ולעולם הוא ריאה לשיטת האר"י ז"ל שצריך ללבוש הט"ק מתחת המלבושים]. אין נמי אפילו כפירוש הרמד"ל דהוא ט"ק, ונהגים החסידים שהיה הציציות ארוכים ומתחתו לבר אפילו שלובשו תחת הבגדים ודברי רבינו האר"י ז"ל אינם צריכים חיזוק (מא"י), עכ"ל החיד"א.

נמצונו למדים מתדיוך האי נמי, שהוא תירוץ של ג"ע החיד"א ז"ל, דאפילו שלדעת האר"י ז"ל צריך ללבוש הט"ק מתחת למלבושים, מכל מקום נכון לעשותו באופן שהציצית ישתלשלו למטה מסוף שפת המעטף בגלילי, ומעשהו רב על החסידים שהעיד על מנהגם ז"ל: והאר"י ז"ל. וזה ברור שהחסידים הנוכרים נהגו כן על פי הבנתם בכתבי האר"י ז"ל וכנ"ל, שאם לא כן לא היה מביא ממנהגם יישוב לקושיות הרמד"ל על האר"י ז"ל. גם לא היה קורא אותם "חסידים" אם מנהגיה היה הפך מדעת האר"י ז"ל, (ועיין בספר פנים חלואן מחרח"ף ו' במערכת הנה אות ס"ב דו"ק). ועוד ידוע הוא שהתואר "חסידים" רגילים ח"ו יושלם ת"ו לכוונת בו אותם תלמידי חכמים ומקובלים שהסתופפו בחברת הרב הקדוש מוהרש"ש זיע"א בישיבתו בית אל הנקרא "קהל חסידים" כנודע, ועיין בספר בן איש חי למרן הגאון והפיר"ח טוב ז"ל שבמקומות אין מספר הזכיר ממנהג "החסידים", וכוונתו על חו"ר בית אל. ואפשר שלכחמי המקובלים דירושלם כיוון ג"ע החיד"א ז"ל. וכפי זה מוכח דאדברא, שני ענין לנהוג כמנהג החסידים הנוכרים, וכפי הבנתם בדברי האר"י ז"ל דאין שום קפייד בגילוי הציציות, ואדברא גם על דרך הסוד רצוי לגלותם כדי שיראו תמיד, והיינו ממדת חסידות, כדי לקיים וראיתם אותו ופ"ה. דהרי כפי תניוץ האי נמי הנזכר, הוא בר נש חשד בר' חייא ור' יוסי שמא אינם אנשים מהוגנים, ולא רצה לקדם פניהם בשלום, מכיון שלא ראה בהם מצוה דאתחיי לבר, והיינו מפני שלא ראה השתלשלות ציציותיהם לחוץ מןו מעילם. ואם לא היה צורך בדבר זה, ובאקראי בעלמא ציציות חסידים שהעיד עליהם ג"ע החיד"א ז"ל היו יציאים בגלילי מתחת שפת מעילם, אם כן למה חשד בהם שאינם אנשים מהוגנים, הגם שבדאי פניהם הקדושים היו מאירים ומזהירים, והיו מעטרים בפאות ובזקן ושאר גימוס ומלבושי פוסמי היהדות, אדברא היה צריך לחשוב שהם "מקובלים" ומדקדקים להעלים ולכסות ולהסתיר ציציותיהם, בל ריאה ובל ימצא להראות בחוץ ח"ו, אלא מוכרח שחסידים אלו שהעיד על מנהגם מרן החיד"א ז"ל בדוקא היו עושים כן, וככוונה מכוונת, ולפי הבנתם בכתבי הרב האר"י ז"ל וככל הנ"ל, ודו"ק, (ועיין בסמך דבברי השל"ה בסידורו), ולכן שפיר חשד בהם מאחר שאפילו המקובלים שלא נהגו ללבוש הט"ק מעל למלבושיהם, בכל זאת נהגו לגלות קצת את ציציותיהם מתחת כנף מעילם, וכנ"ל.

ומי לנו שר וגדול בבית הזוהר וכתבי האר"י ז"ל כמו ג"ע מרן החיד"א ז"ל יוסף עינינו הוא השליט על הארש ארש הקדושה של השערים המצויינים של מרן האר"י הקדוש ז"ל, הוא המסביר לכל עם הארץ את אמתת כוונת דבריו של האר"י ז"ל, וזיכה הרבים בכך שקבע מנהג האר"י ז"ל כהלכה פסוקה לפני כל אדם, שכל ספריי המופלאים מאירים ומזהירים מלאים על כל גדותיהם מדניי ומנהגי האר"י ז"ל והזוה"ק, כידוע ומפורסם, ותהלות יוסף בפי כל הפוסקים האחרונים באומרם שהוא לבדו הבר סמכא בכל ענייני הכתיב קודש של האר"י ז"ל קבעית מנהגי האר"י ז"ל. וכאן אנו מוצאים דג"ע החיד"א ז"ל סובר הריזם בדעת האר"י ז"ל שצריך להעמיד את הט"ק שתלשלו למטה ולחוץ בגלילי מתחת שפת המעיל, והעד העיד בנו הארש' אדניי הארש' שכן נהגו "החסידים" מכת המקובלים.

ועיין בפירוש הרח"ו ז"ל הביא דבריו בספר אור החמה (שם, והוא בדף ר"ג סוף ע"ד מהספר) וז"ל: ר' חייא ור' יוסי וכו' דהוא אמתת ומתעטף וכו', מכאן משמע דמלבשו של ציצית צריך שהיה על כל בגדיו, וכמ"ש וראיתם אותו וכו', וכן בדף ר"ה ע"א אמר כי חשדו להו' היא גברא בנין דלא חמא בזה מנהג דאתחוייא לבר, נראה כי דין הוא להיות לבר על כל הבגדים, אמנם מן ר' חייא ור' יוסי אפשר להוכיח דאין בזה קפיידא כיון שהם לא נהגו כך. ואפשר לומר כי מפני שהיו הולכים בדרכים בין הגוים הצניעוהו תחת המלבושים, עכ"ל. ויש לעיין בדבריו או איירי

שנבאר שם בע"ה, אבל המסתכל בהם שלא בזמן התפלה, צריך לכיון כוונה אחרת שנבאר בע"ה וכו' והיא זו, דע כי צריך להסתכל בהם שני פעמים זה אחר זה, ומה שצריך לכיון הוא זה, כי הנה עי"ן גימטריא ק"ל, והוא בחינת ריבוע שם מ"ה וכו', ובעת שהוא מסתכל יכוין כי הכנף הוא סוד אה"ה דמילוי התי"ן, וכשתסיר ממנו הפשוט ישארו אותיות המילוי בגימטריא ק"ל, כמספר עי"ן כנזכר, וכאשר תסתכל שני פעמים רצופות יהיו שני פעמים ק"ל, שהם שני פעמים עי"ן, והם בגימטריא ר"ס, וזה סוד וירא ה' כי ס"ר לראות, כי על ידי ס"ר הנזכר הוא הראות. ותכין אל עשרה הוי"ת פשוטות של החסידים והגבורות העולים ס"ד וכו' עכ"ל. וכזאת כתב גם כן בספר עולת תמיד (סוף דרושי ציצית דף כ"ד רע"ב) וז"ל: גם דע שצריך להסתכל בציצית בשעת פרשת ציצית וכמ"ש הפסוק וראיתם אותו וזכרתם וגו', ושם יתבאר הכוונה ההיא, אמנם גם כן צריך להסתכל בשאר כל היום בציציות בכל רגע, וכמ"ש וראיתם אותו וגו', והוא תועלת גדול אל הנשמה כדי שלא ידמין חטא לידה, וגם כדי להשיג תועלת גדול, וזה מה שתכין בשעת ההסתכלות שלא בשעת התפלה וכו', עכ"ל. הרן קמין דעל כל פנים סבירא ליה להאר"י ז"ל דבעינן להסתכל בכל שעה ורגע מהיום בהציציות של ט"ק, ואם כן מוכרח דסבירא דבעינן דאף על פי שלושנים הט"ק מתחת לכל המלבושים, מכל מקום מוכנים ועומדים הציציות לפניו בכל רגע כדי להסתכל בהם.

וראיתי להרב קב הישר (פרק מ"ה) שכתב וז"ל: גרסינן בערובין (דף ק"ח ע"ב): ר' זירא כי הוה חליש מגרסיה הוה אזיל ויתבי אפתחא דרב יהודה בר אמי, אמר, כי נפקי ועיילי רבנן איקום מקמייהו ואקבל בהו אגרא, שלא יהיה בטל מן המצוות. [וכן הוא עוד בברכות (דף כ"ח ע"א) בר זירא בי ר' נחמן בר טובין]. וכן קבלה היא בידי מאנשי מעשהי שאף שהיו יושבים בט"ל היו ממשמשים בציצית והיו מסתכלים בהן, כי ההסתכלות בציצית הוא ענין גדול ותקומה אל השכינה בגלות, והיועידים סוד יחוד בקבלה מכוונים בשם אחד גדול ונוהר שהוא גימטריא ע"ן וכו' עכ"ל, עיי"ש. וברור שדבריו אלו נחצבים ממקור טהור כתבי האר"י זיע"א. הרי שהבין הרב קב הישר ז"ל בכוונת האר"י ז"ל שעל כל פנים צריך שהיה הציציות מוכנים ומונחים לפניו תמיד כדי להסתכל בהם בכל שעה ורגע וכנזכר.

ואין לומר שההסתכלות בצפייות שלא בשעת התפלה אלא בכל שעה ורגע מהיום שהזכיר מרן האר"י ז"ל איירי גם כן בציציות דט"ג, וכמו ההסתכלות שבשעת התפלה, וכגון מי שנוהג להתעטף כל היום בט"ג, זה אינו. וכמבאר במה שכתב האר"י ז"ל בשער הכוונות (דרוש א' דציצית דף ד' ע"א) וז"ל: ולכן בהיות האדם שלא בשעת התפלה בשאר היום, אינו חייב בעיטוף ציצית גדול, רק בציצית קטן יד לו, כי אז הו"א בתוך ביתו שהוא אימא עילאה, ועומד בתוכה כי שם ביתו [פירוש בסוד העיבור, והטעם כי אחר התפלה מסתלקים המוחין כנודע], אמנם אחר שהגדילו שניהם ז"ן [פירוש שהגיע זמן הגדלתו, היינו זמן התפלה שאז נמשכים ובאים המוחין גודלתו], ובא הוא לבית אמוה, שהיא הנוקבא בית כנוסיהי לכל, [פירוש שבשעה שהאדם בא לבית הכנסת כדי להתפלל שם ולהמשיך המוחין, כבר נעשה הכנה לצורך הגדלת ז"ן], אז מתעטף בטלית גדול עכ"ל. וכעין זה כתב גם כן בספר עולת תמיד (ריש דרושי הציצית דף י"ט רע"ב) וז"ל: ולכן בהיות האדם בתוך ביתו אין לו רק ציצית קטן שהוא בחינת הו"א דהיינו בעיבור תוך הבניה כי שם ביתו, אמנם בבואו אל בית הכנסת שהוא מקום כניסה לכל, והיא בחינת המלכות, כי זהו אחר שהגדילו שניהם ז"ן, אז הוא בחינת הטלית הגדול עכ"ל. הרי מבאר להדיא בדברי הרב האר"י ז"ל שאין צורך על דרך הסוד להתעטף בט"ג בשאר שעות היום, אלא דוקא בזמן התפלה, ובשאר שעות היום יד ללבשו ט"ק דוקא, שמוהר"ש שהו"א הוא בקטנות המוחין, וכנזכר, שנסתלקו אחר התפלה, וכפי זה מובנים היטב דברי רבינו האר"י ז"ל הנוכרים לעיל שעשה חילוק בין כוונת ההסתכלות בציציות שבשעת התפלה, לההסתכלות שבשאר שעות היום, שה בציציות דט"ג היו בציציות דט"ק, לכן חלוקים הם בכוונותיהם, כי שתי בחינות ציצית הם השונות זו מזו. ואם כן מוכח שהחיוב להסתכל בציציות בכל שעה ורגע משעות היום שהזכיר, היינו בציציות דט"ק, וכמו שכתבנו לעיל. וכן ראיתי בסידור האר"י ז"ל שסידר מוהר"י קאפיל זצ"ל שכתב בפירוש הדציציות של ט"ק צריך למשמש בהם ולראותם בכל עת ושעה מהיום עיי"ש. שוב ראיתי בספר מצת שמורים להרב הנשי"א הרנ"ש ז"ל שהביא דברי מחרח"ו ז"ל שבסוף דרושי ציצית (בשער הכוונות ובע"ה) שאין לנו כח עדיין להסתכל בציצית של ט"ק רב של יעקב וכו' עיי"ש, ופירש דציציות של יעקב היינו דט"ק, וכן כפי דמונ דסבירא ליה שעיקר ההסתכלות בציציות כדי להשיג תועלת וכו' עתה בזמן הזה של הגלות, אינו אלא בציציות של הט"ק.

גם נלע"ד דיש להביא ראייה לדברינו הנוכרים שלדעת האר"י ז"ל עיקר הקפיידא בלבישת הט"ק שתהיה מתחת לבגדיו, הוא על דה הבגד ולו היו הציציות, ממה שכתב בשער הכוונות (דרוש א' דציצית), דלהיות הט"ק כנגד זמן גדלות הו"א, לכן יש בו עיטוף הראש והזתוהו, להורות שכבר נתפשטו בחינת החב"ד וההג'ת שלו, אבל הט"ק אין בו אלא כיסוי לגוף בלבד, כיון שהוא רמז לזמן העיבור שהוא בחינת נה"י, שעדיין לא נתגלו נתפשטו החב"ד וההג'ת כיעו"ש. הרי שהשינוי וההבדל שבין הט"ק להט"ג הוא ניכר בהבגד ולא בהציציות, כי אופן הטלת הציציות הוא שהיו בשניהם, ואם כן יש לומר דהוא הדין לענין הרב הפנימיות והחינוניות, שכל הקפיידא להיות הט"ג חיצון ומקוץ, והט"ק פנימי מתחת למלבושים, הוא על הבגד דוקא, אבל אפילו בט"ק אין קפיידא אם יהיו הציציות מבחוץ, ומאחר שכתב הרב ז"ל כנזכר שצריך בכל שעה ורגע להסתכל בציציות דט"ק, יש לומר דאדברא יש קפיידא בדבר שישארו בגילוי דו"ק, ועיין לפנינו (באות ד') בבאירא דעת השל"ה מה שיש לשאת ולתת ע"ד כזה. נמצונו למדים מדברי רבינו האר"י ז"ל הרתח, דאין שצריך ללבשו הט"ק מתחת לכל בגדיו על גבי חלוקו כדי שהיה בו רמז לבחינת פנימיות העולמות, ועוד שצריך להסתכל בכל שעה ורגע בציציות הט"ק כדי לקיים מצות וראיתם אותו, ולכוונת על ידי כן להתעוליות המיעודות כנזכר. ואם כן פשוט וברור הוא שכאמבר האר"י ז"ל שצריך ללבשו הט"ק מתחת לכל מלבושיו, וכן, בזה שהיה הט"ק בגד פנימי ולא בגד חיצון, אבל לא כיון שהיה בגד מוסתר ולא בגד נראה, וכל שהוא פנימי אפילו אם נראה מקצת של הטלית או הציציות מצד מעלה, או מצד מטה, לית לן בה, מאחר שהקפיידא היתה על היות הבגד פנימי ותו לא מיד, ומאחר ששוב הדחיר על ההסתכלות התמידית בציציות של הט"ק, אם כן מוכח מזה דאדברא יש קפיידא שולל הפחות יהי ציציות מוכנים לפניו תמיד לקחתם בקלות כדי להסתכל בהם בכל שעה ורגע, דהיינו באופן שמשתלשלים מתחת למעילו על גבי חלוקו, או על גבי המכנסים, אעפ"י שאינם עומדים ממש בגלילי אם כלפי אחרים.

ויתר על כן יש לומר, דהגם שלא כתב האר"י ז"ל להדיא דבעינן שהיו הציציות מגולין ממש, מכל מקום לא מצאנו בדבריו קפיידא שלא יתראו לחוץ וכנזכר, ואם כן אפשר דכדי לקיים וראיתם אותו ופ"ה, בעינן לדעת האר"י ז"ל לגלות הציציות מתוך המלבושים באופן שיראו החוצה. דהיינו שיש לצדד בכוונת האר"י ז"ל מעין הצדדים שצדד הריטב"א בענין הט"ק, דלכתחילה צריך ללבשו על בגדיו, ויוצא גם אם לבשו תחת בגדיו, כיון שבידו לגלות הציציות להסתכל בהם, אלא שבדברי האר"י ז"ל כל הספק יסוב על הציצית לבד, כי להדיא כתב שהבגד צריך להיות פנימי כנזכר. ובמהמך דברינו נעתיק בס"ד מלשונות גדולי הפוסקים והמקובלים האחרונים ז"ל שמקצתם סברי מרנן כצד הראשון, ומקצתן כצד השני, וכולהו אליבא דהאר"י ז"ל. ודברי הרח"ו ז"ל שבספרו עץ הדעת טוב (חלק א' פרשת שלח דף קע"ט ע"ב בהגד"ם) שכתב שהיט"ק אבסתר כנודע בדרך הקבלה, ולא שייך בו הציציות אותו, עיי"ש. לאי כוונתו שאינו עומד בגלילי גם כלפי אחרים, וצריך להוציא הציציות מתחת המעיל כדי להסתכל בהם. דזה ברור שלא יסבור שום בר דעת שכונתו לומר שלא שייך בט"ק מצות וראיתם אותו, שה מוכחש הן על פי נגלה והן על פי סתר, וכפי כל האמור. מה גם שספרו הוא על דרך דרשו ולא נזכר לדייק ממנו העולות ועל פי הלא חיברו בצעירותו, ועל היותו בן כן שנים, כמ"ש בריש ח"ב מספרו הנ"ל, וחיברו לפני שזכה לקבל הכמת האמת מפני רבו האר"י ז"ל. לכן פשוט וברור דנגד מ"ש בפירוש בשער הכוונות ובעולת תמיד בזה מתורת רבו האר"י ז"ל וכל הנ"ל, אין שום ערך למ"ש בספר עץ הדעת טוב, שהם דברים תמוהים שכלעצמם וצריכין אנו ליישבם ולפרשם כנ"ל, ודו"ק, גם איזה מרבני דורנו שהחזיקו אחר סברה זו (עיי' בשו"ת ישכיל עבדי חלק ח' אור"ח סימן ב'), לא ידעתי לכלכל דבריהם, והיא סבאר זהו ותמוהה, ודי בהערה זו.

ושמעתי מקשים דמאחר שכתב האר"י ז"ל בשער הכוונות שצריך ללבוש הט"ק מתחת למלבושים דלא כהמתייירים ללבשו על המלבושים, דממה שכתב "כהמתייירים", מוכח דסבירא ליה להאר"י ז"ל דיש יוהרא לגלות הט"ק כולו או מקצתו. ובאמת לא ינתנו הדברים להאמר, אחי הכי נמי שמצאנו מהפוסקים ז"ל שחששו ליוהרא בענין לבישת הט"ק בגלילי, וכמ"ש בשו"ת מהר"י מברנא (סימן צ'), מכל מקום המעיין בדבריו שם יראה שמודה מעיקר הדין להפוסקים דסבירא להו שצריך ללבוש הט"ק מעל המלבושים, ורק הזהיר התלמידים ושאר היחידים מלעשות כן במקום שנהגו שדוקא התלמידי חכמים לובשים אותו על בגדיהם, דהיי ויהא כיון שעושים כמעשה התלמידי חכמים, עיי"ש, אבל אין כוונת האר"י ז"ל לזה כלל, ולא מטעם יוהרא הזהיר ללבוש הט"ק מתחת למלבושים, אלא מפני טעם הזכום, שהוא כנגד בחינת פנימיות העולמות וכנזכר. ומה שהזכיר תיבת "מתייירים", ידוע לכל גליל על לשונו של האר"י ז"ל שדרכו להשתמש בשיטוי זה בכל מקום שנהגה איזה יחידים מנהג מסוים באופן וסדר מסוים שאינו נכון על פי סתם של דברים, והמה מוכרחים לעשותו בדוקא כפי מנהגן, ודחושבים שכך צריך על דרך הסוד, אז רגיל האר"י ז"ל לומר עליהם "ודלא כהמתייירים", וכמו שמצינו לו בכמה דוכתי, ולעת עתה אני זוכר המקומות שאעתיק לפניך. כתב מחרח"ו ז"ל בשער הכוונות (דרוש ה' תתפלין דף י' רע"ג) גבי השלש כריכות שכורכים

תמיד להזכיר אותנו חובתנו בקיום התר"ג מצוות, דהרי קבלנו הוראותיו שבקדושה, ואתכא דיליה קסמכין, ואם כן לכתחילה הכי בעינן למיעבד. אלא שכפי הכלל שקבעו לנו גדולי הפוסקים האחרונים ז"ל אשר מפייהם אנו חיינ דבכל כיוצא בזה שחולק האר"י ז"ל על פסק מרן ז"ל בשלחן ערוך, אנו נגררים בתר דעת האר"י ז"ל, וכמ"ש ג"ע החיד"א ז"ל בברכי יוסף (אור"ח סימן מ"ו אות י"א), ובשוריו ברכה (אור"ח סימן תכ"א), ובטוב עין (סימן ז') עיי"ש. וכן כתבו הגאון מחרח"ו פונטרימולי ז"ל בספרו פתח הדבר (סימן כ"ה אות ה'), והגאון בעל השדי חמד בספרו אור לו (סימן מ'), ובמכתב לחזקיהו (סימן ז' דף ל"ג ע"ד), והגאון הרי"ח טוב ז"ל ברב פעלים (ח"ב אור"ח סימן ר"ב), ובסכ"ב קן איש חי בכמה דוכתי, והגר"ח סתהון ז"ל בכללים שבראש ספרו ארץ החיים (כלל י"ג) עיי"ש. וכבר מובא כלל זה בפשיטות בכל ספרי גאוני סדרו האחרונים ז"ל ואין עליו פוצה פה ומצפצף כנודע ממילא כפי זה יש מקום להראת העינין והיישוב הדק היטב כמובן), לנטות מדברי השו"ע כדי לנהוג כמנהגו של האר"י ז"ל, וכאשר הארכתי בזה בתשובתי בענין ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת (להלן סימן ח) עיי"ש.

ואם כן מעתה חן עליוני חובת הביאור לברר וללבן דעתו של האר"י ז"ל בנדון דידן.

אבל טרם אנעשה זאת בס"ד, אמרתי להעיר דאכן מסקנת הפוסקים ז"ל דיצאני ידי מצות ציצית גם בט"ק שיש לו בית צוואר אף על פי שאין שייך בו עיטוף, וכן מנהג העולם שנהגו ללבוש הטליתות הנזכרים, אכן מיוסד על אדני פז שיטת הרשב"י בזוה"ק. דכן מתבאר בספר הזוהר דשתי בחינות טלית יש, אחת שמתעטפים בה, ואחת שלובשים אותה. ומשמע דתרווייהו צריכי ז"ל לקיים מצות ציצית בשלמות, לפעול על ידי כך התקינות הצריכין בעולמות העליונים. וד"ל הזוה"ק (פרשת שלח ק"ך דף קע"ד ע"ב): בר נש דלא יביי באהי עלמא לאתעטפא בעיטופא דמצוה, ולאחלבשא בלבושא דמצוה, כד עייל בההוא עלמא קאים בלבושא נטופא דלא אצטרך, וקאים בדינא עלה וכו' עכ"ל. וכן דקדק שם בגליון במהרות נצוצי אורות וז"ל: משמע שצריך [תרתן] עיטוף ולבוש, והיינו ט"ג וט"ק עכ"ל. ובשל"ה (מסכת חולין נר מצוה דף ג' ע"א) העתיק לשון הזוהר הנזכר וכתב וז"ל: אתה הראת לדעת שהבילתי זהיר במצות ציצית קטן וגדול, שזה רמז באומרו לאתעטפא בעיטופא דמצוה, שרמז על הגדול, שאין עטיפה אלא בראש, ובאומרו ולאחלבשא בלבושא דמצוה, רמז על הקטן וכו', עיי"ש באורך. וגם מרן האר"י ז"ל בשער הכוונות גילה סוד וצורך שתי הטליתות הקטנה והגדולה, דלכל אחת יש תיקון אחר בפני עצמו כיעו"ש באורך, ובסידור מרן הריטב"א ז"ל. הרי קמן להדיא שלדעת הזוה"ק והמקובלים יש מקום וגם צורך ללבוש ט"ק אף על פי שלא שייך בו עיטוף, מלבד הט"ג שמתעטף בו בשעת התפלה, והיינו כדעת הפוסקים שהבאנו לעיל שהסכימו למנהג העולם שנהגו ללבוש טליתות שאין בהם עיטוף וככל הנ"ל, וק"ל.

ובחינות בזה אמרתי להעיר אודות מה שראיתם בפרק מעשה ר"ה (הלכות ציצית תתפלין אות י"ז) שהגר"א ז"ל נהג ללבוש (במקום ט"ק) מתחת לבגדיו כעין ט"ג מבגד של צמר גפן, ועמדו הבאים אחריו על מנהג זה, דלמה לא לבש ט"ק של צמר שיוצא בו מדאורייתא לכל הדעות ולא ידעתי למה לא נתקשו במנהגו ללבוש מתחת לבגדיו כעין טלית גדול, דמשמע בלי בית צוואר אלא בעיטוף, (וכן כתב בספר הלכות הגר"א ומנהגיו). ומה גם שהרי נהג ללבוש בלאו הכי ט"ג כל היום, כמו שכתב מקום יראו החוצה הציציות מפני גדול ואורך הטלית, עדיין זה דוחק, דרך הנסתר עיי"ש. חדא שהוא לא כמנהג העולם שלובשים ט"ק עם בית צוואר, ועוד דהרי בבאירויו לשו"ע (סימן ח' סעיף י"א) האריך לבסס פסקו של מרן דעיקר מצות ט"ק ללבשו על בגדיו, ולמה לבש הוא ז"ל הטלית הנזכר מתחת לבגדיו. ואף על פי שיש לומר שנהג כן מפני המלעגים, וסמך שמכל מקום יראו החוצה הציציות מפני גדול ואורך הטלית, עדיין זה דוחק, ובפרט כפי עדותו של הגאון מהר"ש סלאנט ז"ל שהיה מתעטף כל היום בט"ג, אם כן ודאי לא חש להמלעגים, כי מסתמות הדברים נראה שנהג כן מבית ומחוץ, ותוכו כבר.

אמנם לענ"ד נראה ליישב שמונה הגר"א הנזכר הוא על פי דברי הזוה"ק הנזכר. ובקיום עיקר מצות ציצית סמך על מה שהיה נהג ללבוש כל היום ט"ג מעל כל בגדיו, שהוא לכולי עלמא מצוה מן המובחר, כמו שכתבנו לעיל בשם הריטב"א. וכדי לקיים דברי הזוה"ק שיש שתי בחינות במצות ציצית, אחת בעיטוף, והוא ט"ג שלבשו מעל בגדיו, ואחת בלבישה, והוא ט"ק, לכן לבש כעין ט"ג מתחת למלבושיו כנגד הבחינה השניה הנ"ל. ולא נהג ללבוש ט"ק שיש בו בית צוואר כמנהג העולם מפני שחשש לדעת הראשונים שפסרו בגד כזה מחויב ציצית. והבין הגר"א ז"ל בדעת הזוה"ק, דהבדל בין עיטופא דמצוה ללבושא דמצוה, היינו שגד חיצון, וזה בגד פנימי, זהו הנלע"ד ביישוב מנהגו ושיטתו של הגר"א ז"ל, וא"ש את"ם. אמנם עיין למרן הרי"ח טוב ז"ל בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת בראשית אות י') דמבואר שם דסבירא ליה טליתות כזו שלבש האר"י ז"ל דין טלית גדול יש לו עיי"ש. ועדיין צריך יישוב.

בירור שיטת האר"י ז"ל באופן לבישת הט"ק וראיית הציציות

ג. והשתא נבוא בס"ד לברר דעת האר"י ז"ל בני"ד, שזוה עיקר מגמתניו בכאן, וזה החלי בס"ד.

כתב מ"ר הרב חיים ויטאל זצ"ל בשער הכוונות (דרושי ציצית דרוש ו' דף ז' ע"ב) אודות מנהג רבו הקדוש האר"י זצ"ל באופן לבישת הט"ק וז"ל: גם הטלית קטן היה לובשו למטה משאר מלבושיו על גבי חלוקו, שלא כאותם המתייירים ללבשו על כל בגדיהם, וטעות גדול הוא בידם היפך האמת עכ"ל. וכן כתב בתוספתא טעמא דמילתא שם בדרושי תפלת השחר (דף ק"ב רע"ג) וז"ל: אבל הט"ק הוא כנגד פנימיות שלש תחתונות דיצירה, ולכן הוא נלבש על חלוק מתחת המלבושים, שלא כאותם הנוהגים ללבושו על המלבוש, שטעות הוא בידם עכ"ל. וכן כתב בספר עולת תמיד (ריש דרושי ציצית דף י"ט ע"א) וז"ל: ואמנם זהו השינוי הנ"ל [שבין ט"ג לט"ק], כי טלית גדול הוא למעלה מכל המלבושים, וטלית קטן הוא למטה ותחת כל המלבושים, ושלא כדעת קצת מקובלים שמניחים אותו למעלה מלבושים, והוא שיבוש, אמנם ייחול על החלוק, וטעם הדבר הוא במה שנתבאר למעלה ענין הציצית הקטן שהוא בחינת הפנימיות של שלש תחתונות דיצירה, וטלית גדול בחינת החיצונית שלהם עכ"ל.

ובחינות ראיית להרה"ג המקובל כמהר"ר עובדיה הדאיה ז"ל בספרו שו"ת ישכיל עבדי (בחלק ח' אור"ח סימן ב') שכתב טעם למ"ש הרב האר"י ז"ל ללבישת הט"ק מתחת להבגדים, על פי מ"ש בשער הכוונות (דרוש א' דציצית דף ד' ע"א) שהט"ק הוא כנגד בחינת הו"א דהיינו עיבור, והט"ג כנגד זמן לידתו והגדלתו, ושלבן צריך שלא יתראו הציציות דט"ק חוצה כלל, כיון העובר במעי אמו שאינו נראה כלל עיי"ש דבריו באורך, שכן העלה למעשה. וקושטא אמאי כי נהוואו תפלאות, על דברי אלה, כי האר"י ז"ל נתן טעם הנ"ל לחלק בין הט"ג להט"ק לענין כיסוי הראש והז

לאמתה של הלכה המשך מעמ' ז'

בט"ז או בט"ק. ונראה דאיירי בט"ק מדכתב: מכאן משמע דמלבוש של ציצית צריך שיהיה על כל בגדיו וכו' וכן וכו' נראה כי דרך הוא להיות לבר על כל הבגדים, ע"כ. דאם איירי בט"ג מה לו לזיקים אלו להוכיז שדרכו להיות למעלה מבגדיו, הרי קן דרכו של הטלית הגדול. וכן ממה שכתב: מלבוש של ציצית, קצת נראה דאיירי בט"ק, וכדמוכח בפוסקים דט"ק בלבישה וט"ג בעיטוף. ובפרט דהרי כוונתו של רח"ו ז"ל ללמוד מכאן דבר חידוש וכנראה מלשונו, והוא דמדבריו המאמר הזה נראה שצריך להיות הטלית בגילוי, ואם איירי בט"ג אין כאן שום חידוש כלל שכן דרכו תמיד, אלא מוכח דאיירי בט"ק, ובזה איכא חידוש לומר שלדעת הזוהר בעינן ט"ק בגילוי, וכו'.

באופן שתחילה דייק מלשון המאמר שצריך ללבוש הט"ק באופן שיהיה גלוי ונראה לכל. ושוב נתקשה מזה ממה שר' חייא רז' יוסי לא לבשו הט"ק בגילוי, ואיך יתכן שעשו היפך הדין. ויישב דאדבא ממה שנהגו כן ר"ח ור"י מוכח דאין בדבר קפיда, ולעולם אפשר ללבשו מתחת לגדיים באופן שגלוי נראה. ושוב נתקשה גם בזה, דאמחר שלכתחילה עדיף שיהיה בגלוי וכדמוכח מהמאמר הנ"ל, אם כן למה ר"ח ור"י לא נהגו כן. ויישב שהיה להם טעם וסיבה ללבשו אז מתחת הבגדים כיון שהיו הולכים בין הגוים ולפי זה צריך לומר שאותו אדם כיון שסוף סוף לא ראה בהם סימן גלוי מצוה דאתחזי לבר חשד בהם. אלא דקשה לפירוש זה לדמה לא הקשה מן הרח"ו ז"ל להדיא על המשמע ממאמר זה דבעינן לבישת הט"ק בגלוי, ממה שקבל מרבו האר"י ז"ל דאדבא צריך ללבשו מתחת לכל בגדיו, וכמו שהקשה כן הרמז"ל הנוכר, ואפשר שפירש כן על פי פשט כוונת הזוהר, ולכן ציין הר"א אזולאי בסוף דיבור הנ"ל לעיין בספר אור הגנוז, דאפשר ששם הביא דברי הרח"ו ז"ל שהם על דרך הסוד העמוק כפי שקיבל מרבו, ובכוח הידע.

איך שיהיה מאחר שקושיית הרמז"ל, ותירוציהם של הרמ"ז והחיד"א ז"ל נאמרו להדיא כדי ליישב דעת האר"י ז"ל, דבריהם יותר נוגעים לנו לבירור הסוגיא לדעתו. ולא הוצרכתי להביא דברי הרח"ו ז"ל אלו מספר אור החמה, אלא כדי להעמידם באור הנכון.

וכבר האחרונים הביאו דברי השל"ה (מסכת חולין נר מצוה דף ב' ע"ד) שהביא דעת הגימזיק יוסף פ"ח הריטב"א ז"ל ששהביאם הבית יוסף, ושבו בהערכת דברי הזוה"ק (פרשת שלח לך דף קע"ד ע"ב) שהחמיא מאד בעונש המבטל מצות ט"ג וט"ק וכנ"ל בדברינו, וסיים וז"ל: עיקר העונש הוא על הבלתי זהיר בט"ג אשר הוא לבוש בכל עת, ולא בשעת התפלה לחוד, והוא בכל עת יהיה בגדיך לבנים, וטעם הדבר הוא לקיים תמיד וראיתם אותו וזכרתם וגו', והנה חממת המלעגים גם אני לובש ט"ק תחת המלבוש, ומכל מקום אני לוקח השני הצ"ח שהם לפנים ומשים אותם חוצה בין קרסי המלבוש, ואני רואה אותם תמיד, וכן ראוי לנהוג עכ"ל. ואפשר שבעת שכתב זה עדיין לא שמע שעל פי כתבי האר"י ז"ל יש ללבוש הט"ק מתחת למלבושיו, ואז אפשר שרצה להעלים דרך זה, דמאחר שבא להעיד על מנהג עצמן, לא רצה לתלות סוד התנהגותו שהוא על דרך הסוד, ולא תלה הטעם בהמלעגים. ומכל מקום נמצינו למדים מדבריו שיש קפיда גם להלבושים הט"ק עצמו מתחת המלבושים, לכל הפחות לגלות הציציות מחוץ למלבושים כדי לקיים וראיתם אותו וגו'.

והן אמת שאין עדיין מזה ראיה לבירור דעת האר"י ז"ל מאחר שלא הזכירו, אולם שוב ראיתי שהדברים מפורשים יותר בסידוריו הנקראי שער השמים (דף כ"ז ע"א) דאמטו להא שמענתא בשם האר"י ז"ל, וז"ל: ואחר כך אנו משמינן ט"ק וט"ג, ובהם שני תיקונים אל שלש אחרונות דיצירה וכו'. ואמנם ט"ק כנגד הפנימיות. היפך הנוהגים ללבשו ט"ק למעלה מהלבושים, והט"ג כנגד החיצוניות, ועל כן נלבש אותו על כל המלבושים וכו' עכ"ל. הרי להדיא דשפיר ידע רבנו השל"ה ז"ל שעל פי האר"י ז"ל צריך ללבשו הט"ק מתחת למלבושיו, דכל לשון הנוכר בסידוריו הוא הערת תורף לשון האר"י ז"ל בשער הכוונות דרדשי תפלת השחר, ואם כן מוכח כדכתבינא, דבספרו של"ה שכתב הטעם מפני המלעגים רצה להעלים הסוד.

והנה שם בהגהה כתב עוד בזה, וז"ל: נראה לי דהרב [האר"י ז"ל] לא מיירי אלא בשעת ק"ש ותפלה, שמלבש בט"ג ומתקנין ארבע עולמות אבי"ע כמו שפטרש [שם במשךשן]. ואז יהיה הט"ק בפנים כל יראה חוזה. אבל לאחר גמר התפלות בהסתר הט"ג, אז אדרכא קייים מצות וראיתם אותו וזכרתם וגו' בציצית של ט"ק, כי מצות ראיית הציצית נאמר על כל היום [הן על פי גנלה והן על פי כתבי האר"י ז"ל, וכמו שהוכחנו כבר לעיל, ונראה דהכי כסבירא ליה לרבינו השל"ה לדמהכריח כי דברי האר"י ז"ל], והארכתי בזה בספר דרך חיים שלם במסכת חולין דיבני מציצה אמנם פשטן של דברי הרב [האר"י ז"ל] משמע דמריי מכל יום שיהיה הט"ק מכוסה, על כן התחלתי לנהוג בעצמי כך, להיות הט"ק עם ציציתיו מכוסה בפנים, רק אני עושה שני ציציות הראשונים ארוכים יותר משיעור, ומה שהוא יותר משיעורם אני מוציא מחוץ לבגד לראות אותם ולזכור במצוה ה' עכ"ל.

הרי קמן ביותר בדיבור דעתו של הרבני שהבין בפשיטות אליבא דהאר"י ז"ל גופא, שצריך גם בשאר שעות היום לקיים מצות וראיתם אותו בציציות דט"ק, שהרי בסידורו שם כל דבריו סובבים על פי שיטת האר"י ז"ל, ואם כן גם מ"ש בדעינן לקיים מצות וראיתם אותו בכל שעות היום, הוא לדעת האר"י ז"ל ג"כ, והיינו בהסתכלות הציציות דט"ק, וכמו שהוכחנו לעיל. ובתחילה עלתה דעת לעיין ליישב דברי האר"י ז"ל בזה שכתב ללבשו הט"ק מתחת למלבושיו, ואכ"א איך יוכל לראות הציציות, דאיירי דוקא בעת התפלה, שכל בלאו היה הוא עטוף גם בט"ג מעל כל מלבושיו, ומקיים שפיר וראיתם אותו בציציות דט"ג. אבל לאחר התפלה שכבר הסיר מעליו הט"ג, אז צריך ללבשו הט"ק מעל בגדיו ולקיים וראיתם אותו בציציות דט"ק. ושוב דחה אפשרות זו כיון שמנגדת פשט דברי האר"י ז"ל המורים ובאים שהט"ק צריך להיות מתחת למלבושיו לעולם, משך כל היום, ולא רק בשעת התפלה לחוד. ולכן יישב באופן אחר, ונהג גם למעשה כן, והוא ללבוש הט"ק מתחת למלבושיו משך כל שעות היום, באופן שגם הציציות הם בפנים, וכדי לקיים מצות וראיתם אותו משך שאר שעות היום, נהג להאריך אותן השני ציציות שמצד הפנים, ואותו שיעור שהוא יתר מהכשר אורכם היה מוציא לחוץ דרך קרסי המלבוש ליהסתכל בהם תדיר, ולקיים מצות וראיתם אותו, והו תורף תירוצו עם קצת תוספת ביאור.

ויוצא לנו מדבריו בתירוצו השני המוכסם אצלו, שהבין לדעת האר"י ז"ל שכל הט"ק, גם הבגד וגם הציציות, צריך שיהיו מתחת למלבושיו, ולא כהסוברים לחלק בין הבגד להציציות, וכנ"ל בדברינו, ורק מה שהוא יתר משיעור וראיתם נהג להוציא לחוץ כדי להסתכל בהם תמיד. וזה דלא כדבריו בספרו של"ה דנראה משם שהיה מוציא כל אורך הציציות דצד פנים דרך קרסי המלבוש, ע"ש. גם לא הזכיר שם בשל"ה שהיה עושה אורך שני ציציות אלו יתר משיעורו הכשר, וכמ"ש בסידורו.

איך שיהיה נראה שצריך שיעיקר מסקנתו כמ"ש בסידורו ששם ביאר דבריו ביותר (הגם שבסידורו ציין לדבריו ששטו ידועו להם חיים ששם האר"י, היינו לגבי ביאור חיוב ההסתכלות בציציות בכל עת, ע"ש), ויוצא לן להדיא שהבין בכוונת האר"י החי זיע"א כדכתבינא בעניתינן, שמכל מקום חיוב גם בשאר שעות היום להסתכל תדיר בציציות דט"ק, ולא מגי בלאו הכי בשום אופן. ובכור בדעתו שצריך לזה לעשות המצאה כדי שההסתכלות תהיה באפשרות בכל שעה בנפק, שלכן נהג כנ"ל להוציא שני הציציות שלפנים דרך קרסי המלבוש מבחוץ, באופן שהם הלויין להדיא ונראין לעיני כל, ולהתכסם לעשות באופן שבכל זאת ישאר הבגד ושיעור הכשר מאורך הציציות גם כן בפנים תחת מלבושיו כדי לקיים דעת האר"י ז"ל, שחשש לו מאד לקיימן כפשוטן, וכנראה מלשונו הנ"ל.

והוכרח השל"ה ז"ל לעשות כהמצאה הנ"ל, כי בלאו הכי הרי ברור שאם גם הבגד וגם הציציות הם בפנים טמונים תחת רוב ככל בגדיו, הרי אי אפשר בכל שעה ורגע להסתכל בהם, כי בודאי לא יחסט וימנעשו ויחפש תחת מלבושיו בכל שעה וימנעם ויוציאם החוצה לגלותם כדי להסתכל בהם, ושוב יחסו ויטמנם לפני ולפנים מתחת לכל מלבושיו, ולגמריה שלל השל"ה ז"ל אפשרות שכזו. וכל שכן אחר אותו חסידיו ואנשי מעשה מכת המקובלים שהזכיר מהנהגם בקדוש נהדיר ג"ע החיד"א ז"ל וכנ"ל, נהגו בהמצאה כעין זו להאריך אורך הציציות הרבה כדי שיתפשטו קצת בגילוי מתחת למעילם, כדי שיוכלו לראותם תמיד בנקל, דבלא המצאה כזו או כזו לא אפשר, וכנ"ל ודו"ק.

ובעין עצה זו כתב בספר יוסף אומץ גווירלינגן (סימן רמ"ב), בשם ספר הגן, להוציא לפחות ציצית אחת על חוב המלבושיו כדי לקיים בו וראיתם אותו, ושכן היה מדקדק מאד לעשות אביו החסיד, ע"ש.

וכשיצאתי לחפשי מצאתי לעוד מגדולי האחרונים והמה מידועי ומביני קבלת האר"י ז"ל וממקימיי מנהגיו, וממעתיקי שמועותיו, שהכריעו למעשה לעשות כמנהג השל"ה הנוכר, ואף שהיה פשוט וידוע להם חיים דברי האר"י ז"ל שצריך ללבשו הט"ק מתחת למלבושיו, ודאי שהבינו בזה כהבנת השל"ה ז"ל ומרן החיד"א ז"ל, דסבירא להו דגם לדעת האר"י ז"ל יש קפיда בהוצאת גילויי הציציות מחוץ להבגדים כדי להסתכל בהם בכל שעה ורגע, ולדעת השל"ה היינו על כל פנים מה שהוא יתר מעל שיעור אורך הציציות וכנ"ל. ואזכארתה האר"י ז"ל שהאנו לעיל על חיוב ההסתכלות בציציות דט"ק בכל שעה ורגע מהיום, ולא הסתפקי בזה שישארו הציציות טמונים בבגדיו, ורק בעת שרוצה להסתכל בהם אז יוציאם החוצה, וכמו שנביא לשונם בסמוך איה"ה.

כתב הרב יסוד ושושר העבודה (שער האשמורות ריש פרק ט') וז"ל: ושמעתי מאנשים כשרים שנהגו להציא שני הציציות שלפניהם של הטלית קטן מתוך חיקם של הבגד העליון, ותלויים על החגורה כדי להסתכל בהם תמיד, שזה עיקר מצותן של הציצית, כמ"ש וראיתם אותו וגו',

ומנהג ישר הוא ואשרי חלקם עכ"ל. וידוע הוא שהסה"ק יסוד ושושר העבודה מיוסד כולו על פי ספר הכוונות של האר"י ז"ל, שמחברו מעולם לא זז זיו כל שהוא מדבריו כידוע ומפורסם, ואם כן ממה שהביא בפשיטות המנהג הנזכר להוציא אגללות הציציות מתוך חיק הבגד, וכפי שנהג השל"ה כנוכר, ברור שלא ראה המנהג זה שום סתירה לדברי האר"י ז"ל שכתב שצריך ללבשו הט"ק מתחת למלבושיום, ואדבא מסתמא נסתייע לנהוג כנ"ל מפני אזהרתו של האר"י ז"ל שהזהיר על הסתכלות הציציות דט"ק בכל שעה ורגע, ואף על פי שלא פירש שיחתו להדיא מכל מקום הדברים פשוטים ועד לעצמן. ומסתמות לשונו מתבאר שלא חשש להוציא גם כל שיעור אורך הציציות שלפנים, ולא רק מה שהוא יתר מעל שיעור ציצית כמ"ש השל"ה, וכנ"ל.

וכתב הגאון החסיד כמורה"ר אליעזר פאפו זצ"ל בספרו חסד לאלפים (סימן ח' אות ו') וז"ל: מצות ט"ק שילבשנו תחת מלבושיו על גבי חלוקו [כדעת האר"י ז"ל דלא כפסק הש"ע], ולא יפשטו בלילה, ואפילו בשעות זווג. הכלל הוא שלא יחסר מעליו הציצית כי אם בהיותו במרחץ. רק כשיכנס לבית הכסא יכסה הציציות שלא יהיו בגלוי עכ"ל. ונראה קצת שיש לדקדק ממה שהזהיר על כיסוי הציציות בעת הכניסה לבית הכסא, שאף שפסק כדעת האר"י ז"ל ללבשו הט"ק מתחת למלבושיו וכנ"ל, מכל מקום הציציות צריכים לגלות, וכמנהג השל"ה ודעימיה שהזכרנו, ולכן הוצרך להזהיר כנוכר. אמנם אין מזה ראה גמורה, כי אפשר דאיירי באופן שבהכנסו לבית הכסא מפשיט מעליו הבגד העליון, ולכן חשש לגילוי הציציות. וכן מצאתי להדיא למרן הגאון הרי"ח טוב ז"ל בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת בראשית אות ט') וז"ל: ואם נכנס לבית הכסא ואין עליו בגד עליון המכסה את הט"ק, אז יכסה ויצניע הציציות שבו שלא יהיו תלויים להדיא בגלוי עכ"ל. אמנם שוב ראיתי להרב חסד לאלפים עצמו (בסימן כ"ד) שכתב להדיא לנהוג כמנהג השל"ה הנוכר, ואם כן ברור שלכן הזהיר על כיסוי הציציות כיון שלשיטתו תמיד הם עומדים בגלוי אפילו כשלוש המעיל העליון, וכנוכר, וז"ל שם (באות ג'): וטוב להסתכל בציצית בכל שעה ורגע, ושיגו תועלת גדול והשגה, ומבטל הכעס גימטריא כנ"ל], ולכן אף שמצות ט"ק ללבשו תחת בגדיו על גבי חלוקו [כמ"ש לעיל סימן חן], טוב שיאוחז שני ציציות שלפניו והיו מונחים בחיקו להסתכל בהם כל שעה עכ"ל. ובראיות דברים אלו שמחתי כעל כל הון, כי הרי כל דבריו לפרטיהם שבסעיף הנוכר הם על פי דעת האר"י ז"ל, ואכ"א יוצא שממש הכריע ההנהגה הנוכרת על פי כתבי האר"י ז"ל, שכתב שצריך ללבשו הט"ק מתחת למלבושיום, ובכל זאת הזהיר להסתכל בציציות בכל שעה ורגע, והיינו ממש כהבנתנו בעליון דברי האר"י ז"ל הנראין לכאורה כסותרים וכנ"ל.

וידוע שהבן יקיר לו להרב חסד לאלפים ז"ל, הוא כמורה"ר יהודה ר' פלא ז"ל, הדפיס ספר חסד לאלפים לאחר שזכה לעלות לשכון כבוד בארץ הקדושה ירושלם דדהבא, והיה מסותפף תדיר בד' אמות של קבלה בבית מדרשו של שם בית אל ימצאנו, והוסיף מדיליה על דברי אביו הקדוש הרבה והגהות וראיות מהני מילי מעלייתא אשר שמע מפי גדולי המקובלים בכל אשר נטה דעתן מדעת אביו ז"ל בהנוגע לענייני ומנהגי הסוד, ודברים העומדים ברום, מהני כבשי דרחמנא וממנהגי האר"י הקדוש זיע"א, ואיש האלהים הרש"ש זיע"א, ומנהגי בית מדרשו ולתפלות, וכמעט ולא הניח פינה וזוית אשר משמשה בו יד הקדוש היטב לתפן בדק הבית. ובמפורסם כל זה רגיל על לשונם בספרו חסד לאלפים, וכמ"ש בהקדמתו לספר חס"ל וז"ל: והואיל וזיכני ה' ברוב רחמי וחסדיו ויביאני אל המקום הזה עיר הקודש, עיר גדולה של חכמים ושל סופרים וכו', וצייתינא איזה פרטים והנהגות על פי הסוד, מאשר שאלתי את פה המקובלים לדעת איך הם מתנהגים על פי האר"י הקדוש וכו' עכ"ל. ואם האמת כדברי האומרים דלדעת האר"י ז"ל אין להוציא אגללות הציציות דט"ק מחוץ להבגדים, ושהעושה כן פוגם בעולמות העליונים (חס עליו כל להזכיר), איך שחתק מזה מריר בריה דהבינא לא העיר על דברי אביו ז"ל מאומה בזה. ואיך לא עוררוהו בענין חמור כזה חביריו ורבותיו חכמי הרז בראותם אותו נוהג מסתמא כפי שנהג ופסק אביו ז"ל, וכמנהג השל"ה הנ"ל, ומה גם שבאותו סעיף עצמו העיר בדבר ההסתכלות בציציות שלדעת ספר הכוונות יש לכוין שיש בהם חוט של תכלית כיע"ש, ולמה לא העיר גם כן שלדעת ספר הכוונות יש קפיда שלא לגלות הציציות של הט"ק, שהוא בסוד עובר במעי אמו נעלם ומכוסה מעיני כל חי, אתמאה. אלא בודאי הגמור הוא כדאמרן שלא ראו בדבר זה שום חידוש ותימה, ומסתמא שכן נהגו גם חו"ר בית אל, ועודות הגאון חי"א ז"ל שהבאנו לעיל.

וכן ראיתי להגאון כמאה"ר אלעזר הלין ר' טובו ז"ל שכן כתב להדיא בספרו פקודת אלעזר ביאור לשע"א או"ח (סימן ח' סעיף י"א) וז"ל: עיקר מצות ט"ק וכו' כדי שתמיד יראהו וכו'. וכן כתב [מרן] (בסימן כ"ד), וכן כתב הרב האר"י ז"ל בשער הכוונות (סוף דרושי הציצית) שצריך להסתכל בציצית בכל שעה ורגע, כמו שאמר הכתוב וראיתם אותו וגו', והשל"ה וכו' [והעתיק לשון השל"ה שהבאנו למעלה, ומנהגו להוציא השני ציציות שמצד פנים מבין קרסי המלבוש החוצה, וסיים]: וכן אני נוהג זה למעלה משלשים שנה, שזה אליבא דכולי עלמא — הרב האר"י ומרן ז"ל כנוכר, וכן כתב בספר יסוד ושושר העבודה וכו' עכ"ל. הרי קמן שהגאון בעל פקודת אלעזר שהיה גדול בחכמת הנסתר כניכר בספרו הנוכר, שידיו רב לו בכתבי האר"י ז"ל, יוסד ספרו על אדני פו כתבי הקודש של האר"י ז"ל, ולא נטה מני דרכו כמלא נימא ממש בכל פסקיו והוראותיו שבקדושה כיע"ש, וכן נהג בכל ימי חסדו ודיוטתו של הרב האר"י ז"ל, וכמו שהעידו גם כן מספידיו (מובאים דבריהם בראש ח"א ע"ש), וסבירא ליה שבעצם צריך ללבשו מתחת המלבושים, ומרן סובר מעל למלבושים, אבל בענין צורך גילוי הציציות כולי עלמא מודו דבעינן שיהיו בגלוי לכתחילה כדי לקיים וראיתם אותו, ולכן הסיק שהנהגים כמנהגו של השל"ה הנוכר יוצאים לידי כולי עלמא מרן והאר"י ז"ל. וגם הביא מעשה רב מנהגו בקודש נהדיר שנהג להציא הציציות דרך קרסי המלבוש, ונהג כן משך שלשים שנה תוככי ירושלם דדהבא, שהייתה אז מלאה מפה לפה מגאוני הנגלה והנסתר, וכנראה שלא היו איזה מעוררים על מנהג הנוכר שהוא נהג דעת האר"י ז"ל. דמסתמא היה מכזיר מזה. גם מכם מדבריו שהבין בכוונת השל"ה והרב יוש"ה כמ"ש אנו בעניתינן בהסבר דעתם.

והמעיין בדברי הרב יוש"ה והחס"ל והפק"א לדעיל יראה ויבין שכולם הביאו מנהג השל"ה, מתוך ספרו ולא מתוך סידוריו, ולכן עלתה כתבו בסתמות לחלק בין הבגד שהוא בפנים, והציציות שהם מבחוץ, ורק מה שהוא יתר משיעור וראיתם נהג להוציא לחוץ כדי להסתכל בהם הכשר מהציציות מבפנים מלבד הבגד. וברור שלדעתם יש ויש לחלק בין הבגד להציציות, שזה מבפנים ואלו מבחוץ לדעת האר"י ז"ל, ודו"ק.

וכתב הגאון כמורה"ר כלפון משה הכהן ז"ל בספרו ברית כהונה (ליקוטי מנהגי אי גרבא חלק או"ח מע ה"א אות ד') וז"ל: ט"ק, כתב מרן ז"ל (סימן ח' סעיף י"א) עיקר מצות ט"ק ללבשו על בגדיו כדי שתמיד יראנו ויזכור המצוות והמנהג פה [אי גרבא] ללבשו על החלוק, ועליו הבגד הנקרא סדרייא, והציציות נראין בחוץ, כי הם ארוכים יותר מהסדרייא אם מעט ואם הרבה, וכן כתב הרב כן שהתם ז"ל (שם אות מ"ג) בשם האר"י ז"ל והאחרונים עכ"ל. ומה שציין להרב כף החיים, היינו שכתב שכן נהג האר"י ז"ל ללבשו הט"ק מתחת למלבושיו על החלוק, ודלא כמור"ש ז"ל, והיינו כמנהג אי גרבא הנוכר. הרי לן עדות ומעשה רב של חו"ר גרבא שהבינו בפשיטות בדעת האר"י ז"ל שצריכין הציציות דט"ק להיות באופן שניתן בקלות לראותן.

וכן ראיתי לאחד המיוחד מגאוני מקובלי אשכנז, הוא האדמו"ר מקאמרנא זצ"ל, בספרו שלחן השטור (סימן ח' סעיף ד'), אשר ידוע ומפורסם שכל חיבורו הנ"ל הוא לאסוקי שמענתא אליבא להסתכל לדעת האר"י ז"ל, וכתב שם וז"ל: וכתב יתקן ללבשו תחת בגד הגדול שמתעטף בו עכ"ל. ועיין שם עוד בזה בור זהב שם (ס"א א') בתוך דבריו, שכתב וז"ל: שדרך בכל המדינה הזאת בימי הקיץ לילך במלבוש "חלאט" פתוח לפניו, והט"ק נראה מבחוץ, אף בשוק הולכים כך החשובים בדרך עראי עכ"ל. ולפי זה צריך לומר דחתח כל מלבושיו דנטק האר"י ז"ל בהן בכוונתו שאם מוסיק עוד מעיל עליון על המעיל החתחתו, ואם לובש סדרייא, שיהיה על הט"ק, וכנ"ל בספר ברית כהונה. ומכל מקום מתבאר מדבריו שהבין בכוונת האר"י ז"ל, שעיקר הקפיда באופן לבישת הט"ק הוא שיהיה מתחת למעיל, ובראי טעמו כדי שיוכל לבישו בכל רגע בנקל מצות וראיתם אותו כאזהרת האר"י ז"ל גופא וככל הנ"ל. והיינו כעין שביארנו בכוונת הרב ברית כהונה הנ"ל.

וכן נהג גם כן האדמו"ר ממונקאטש זצ"ל שכידוע התאמץ מאד לכוין כל מנהגיו על פי קבלת האר"י ז"ל, וכמובא בספר דרכי חיים ושלום (מצות ציצית אות ל"ט) וז"ל: הט"ק שלו היה (של צמר) ארוך הרבה, ולבשו על התנות [היינו החלוק], ולא תחב הציציות כלל תוך המלבושים, רק תלויים ונראים עכ"ל.

וראיתי להרב המקובל מהר"ח הכהן ז"ל תלמידי הרח"ו ז"ל בספרו מקור חיים (סימן ח' סעיף י"א) שכתב וז"ל: עיקר מצות ט"ק ללבשו על בגדיו וכו', אמנם ממעשה של אותו שעלה לשכב אצל הזונה משמע כי הט"ק צריך להיות תחת הבגדים. [א"ה לעי"ז שפיר ידע מהר"ח ז"ל מתורת רבו מקור חיים, כל הכותב לחיים בשערי המצויינים, שעל דרך הסוד בעינן הט"ק מתחת למלבושיום, אלא שדרכו בקודש נהדיר להעלים הסודות, ולהביא למנהגי הסוד סמוכות מן הנגלה, וכמו שרמז לן בהקדמת ספרו ע"ש, שהקפיד הרבה על ענין גילוי סודות התורה, וכבר כתבתי מעין לן לעיל בכוונת השל"ה ז"ל], אמנם מן הטעם האמור (שם בסעיף ח' ע"ש) כי ענין הראיה הוא מכוון כנגד התכלת, והוא תחתיו לא העין, עשיתי ויוציא הציציות בשעות היום מתחת פשוט ויחסתכל בהם ויזכור מעשה המצוות עכ"ל. ומדקדוקו לשונם שנקט: יוציא הציציות וכו' מתחת בגדיו, נראה דסבירא ליה כהצד השני שצידדנו לעיל בהבנת דברי האר"י

ז"ל, דלא בעינן הציציות בגלוי ממש באופן שיעידמו מחוץ למלבושיו, וכמנהג השל"ה והיוש"ה והחס"ל והפק"א הנוכרים, אלא עיקר הקפיда שיהיו מזומנים לו בכל שעה ורגע בהיותם משתלשלים מתחת למעילו על גבי חלוקו. באופן שירצו לאיתם שירצה לגלותם ולהסתכל בהם. וכן נראה דסבירא ליה להגאון המקובל ר' שבתי מראשקוב ז"ל תלמידי הרעש"ט, שכתב בסידור הכוונות שלו בענין מצות ט"ק וז"ל: ועיקר מצותו שיהיה לבוש בו על החלוק ולא על בגדיו, בט"ק יעשה הציציות שלפניו ארוכים שיהיו מזומנים לו בכל עת לראותם וכו' עכ"ל. וכן כתב בסידור האר"י ז"ל להרב אשר ז"ל. שוב ראיתי שמקורם טהור בספר אור צדיקים למרה"מ פארפר ז"ל (סימן ד' אות י"א), ומתיבתא "מזומנים" שנקט, נראה שאין צורך שיהיו מגולים ממש מחוץ למלבושיו, וכמנהג החסידים שהזכיר ג"ע החיד"א בהגהותיו על הזוהר כנ"ל, אלא מזומנים לו מתחת למלבושיו, באופן שבקלות יוציאם להסתכל בהם. דאם הם תחובים תוך בגדיו, או תוך הכנפות, מה יועיל לעשותם ארוכים, הלא עדיין אינם מזומנים לו. אלא מוכח שעל ידי ארוכותם משתלשלים למטה תחת מעילו, הם בהשג ידו בנקהל לראותם תמיד. ומעתה נראה שהבנה כזו היא יותר נכונה גם במנהג אי גרבא שהבאנו לעיל מספר ברית כהונה, כי דאי על גבי הסדרייא לבשו מעיל, ואם כן אפשר שפעמים יתכנס בו הציציות, (כי בזמנם על פי הרוב לא נהגו לסגור המעיל העליון), אלא דאי שעיקר הקפיда שבמנהגם הוא שהיו הציציות מוכנים בנקל לגלותם כדי להסתכל בהם.

ועיין בספר כף החיים למהר"ח סופר ז"ל (בסימן כ"ד) שהביא שם (באות י"א) בפשיטות לדברי האר"י ז"ל שצריך להסתכל בציציות כל רגע, ולעיל מזה (אות ד') הכריע כדעת האר"י ז"ל ללבשו הט"ק מתחת למלבושים. וכמוהו, כן עוד כמה אחרונים (עיין עצי היער סימן ח' אות ל"ז, וסימן כ"ד אות א' ואות ז') העתיקו הדברים כהוויתן, הני תרי לשיני מנהגי האר"י ז"ל, ולא ראה בזה שום סתירה או קושש בקיום שתי ההנהגות הנ"ל שהצריך האר"י ז"ל בהדי הדדי, ומוכח מזה שנהגו ללבשו הט"ק מתחת למלבושים, באופן שבקלות יכלו גם כן לגלות הציציות כדי להסתכל בהם. ועיין באור צדיקים שם (אות ט"ו י' ו"א).

הרי קמן חבל בנביאים כולם מתנבאים בסגנון אחד דגם לז' דעת האר"י ז"ל לא די שאין קפיда בהוצאת הציציות בגלוי מחוץ למלבושיום, אלא אדכרוא שגם צורך יש בדבר, או לפחות שיהיו הציציות מוכנים לפניו כדי שיוכל להסתכל בהם בכל שעה ורגע הגם שאינם מגולים ממש, ולזה צריך השתדלות לעשות איזה המצאות כדי שיוכל לגלותן בקלות בעת הצורך, וכמ"ש מהר"י קאפלי בסידורו שיהיו הציציות שלפניו ארוכים יותר וכדומה. ואפילו השל"ה שהצריך כדי שיעור מהציציות מכוסות, על כל פנים נהג להוציא יתר מכשיעור בגילוי ממש מחוץ למלבושיו, וכנ"ל.

וכבר מלתי אמורה שטלשוונת האר"י ז"ל לא מצאתי ראה מספקת להכריע בין שתי דעות הנוכרים, רק דבר אחד נוכל להחליט לדענו, בוודאות שאותן המסתמכין על דברי האר"י ז"ל לעשות מעינן הוצאת ציציותיהם חוב קטור, ונוהגין בציציות דין כל ראה וכל ימצא כלפי אחרים וגם כלפי עצמן, אין חלום על מה לסמוך, ומעשיהם בזה לא לפי הקבלה ולא כפי ההלכה. ובפרט אותן התחובים הציצית תוך המכנסים שלהם, שמלבד שלא מקיימם על ידי כך מצות וראיתם אותו, כמו שהנסיון מוכיח, שאין מן הנמצא מי שנוהג לתחוב הציציות תוך המכנסים או תוך הכנפות, שמיצאנן בכל שעה ורגע להסתכל בהם, הן משום הסתורו והן משום כבוד הבריות, ובמה יזכרו בכל רגע להסתכל בהם, והלא הוצאת מעוררת הזכירה, ולא להיפך, מה שאין כן המגלים ציציותיהם מחוץ להמלבושים, או מתחת המעיל על גבי החלוק, או על גבי המכנסים, שנודמנן להם כמעט בכל שעה ורגע בשבבם ובקימתם להסתכל בהציציות, ובפרט אם מהדדין בזה לשים עיניהם ולבם שם כל הדימם לקיים מצוה יקרה זו, בהיותם מוכנים לפניו תמיד, ועומדים לנגד עיניהם.

ביאור שיטת המשנה ברורה שהמשימים הציציות בהמכנסים מבזין המצוה

ה. גם נוסף, דאלה שמכסים הציציות כנ"ל, אינם נוהגין כבוד בהמצוה, וכמו שכתב הגאון חפץ חיים במשנה ברורה (בסימן ח' ס"ק כ"ו), וז"ל ד"ה יראה: כמה דנתיב וראיתם אותו וזכרתם וגו', ואותן האנשים המשימים הציצית בהמכנסים שלהם, לא די שמעלימין עיניהם ממאי דנתיב וראיתם אותו וזכרתם וגו', עוד מבזין חן לא מצות הש"י"ת, ועתידין חן ליתן את הדין על זה, ומה שאומרים שהולכים בין הנכרים, לז' היה די ששימיו הציצית הכתב, [פירוש כהתירו של הרב מגן אברהם הנוכר, שאמנם אינו מקיים וראיתם אותו יפה, אבל מכל מקום לפחות אינו מבזה המצוה], ואילו היה להם איזה דורון ממלך בשר ודם שחוקק עליו שם המלך כמה היו מתקשטים בו לפני האנשים תמיד, וקל וזומר בציצית וכו' עכ"ל. ומבואר למדקדק שמעלך שיעיקר קפידתו בסבסב אין הוא מתחמ בזיומה במי שתחוב הציציות תוך הנוך המכנסים, שהרי כתב: ומה שאומרים שהולכים בין הנכרים, לזה היה די ששימיו הציצית בתוך הכתב עכ"ל, והיינו שהיו יכולין להסתיר הציציות באופן מכובד, ולמה יעשו באופן בזוי. וכבר ראיתי למי שלא דקדק יפה בלשונו הרב משנה ברורה, ורצה לפרש שהבזין דקאמר הוא משום שהולכים בין הנכרים וזיל"ו זה אינו, דאם כן מהו זה שכתב: ומה שאומרים שהולכים בין הנכרים, לזה היה די ששימיו הציציות בתוך הכתב וכו', הרי כיסוי והעלמה אמור, ללא בזיון. אלא מוכח כנ"ל, שכשמתסרים תוך המכנסים אז יש בזיון דוקא, ודו"ק, ומה שסיים: ואילו היה להם איזה דורון וכו', על חוור על כל האופנים הנ"ל, גם על המכנסים הציציות תוך הכתב דליכא איהו דורון וכו', מכל מקום, אין נכון להבהיש מקיום המצוה, אלא אדכרבי שי לנו להתפאר בקיומה, וק"ל. וכוונתו מבוזאת כמ"ש בס"ד והוא פשוט. וכדברי המשנה ברורה כן כתב הרב עירך השלחן (סימן ח' אות י"ז) וז"ל: ומכל מקום אף שמדיא אין זה מעכב, למה נבוש במצוות ה', וכן אותם התחובים הט"ק בהמכנסים, אין דעת חכמים נוזה מהם וכו' עכ"ל. וכמדומני שרוב האנשים הנוהגין כהיום להסתיר ציציותיהם עושים באופן הנ"ל שגוונותיו הרבים, מתחובים תוך המכנסים, שי להזהירין בהן שאין זה מכבוד המצוה. ונראה דגם תוך המכנסים החיצונים אינו מן הכבוד, ובפרט אם ישתלשלו הציציות על גבי הבשר ממש שזה עלול מאד להיות, ומעשים בכל יום מעידים על זה. וגם רבינו האר"י ז"ל הקפיד על זה, כי לכן הזהיר מכל מקום ללבשו ט"ק דוקא על גבי חלוק, אף על פי שלרמה בלחנית פנימיות העולמות היה עדיף ללבשו על גבי הבשר, וכל שכן שמן המתינים ולחמה איכא בזה קפידא: ומדבריי מרן הרש"ש ז"ל (בנהר שלום דף כ"ד ע"ג ד"ה ואחר כך) שכתב וז"ל: ע"י לבישת ט"ק על בשור יכיון וכו' ע"ש, אין איזה שחולק על האר"י ז"ל שהקפיד שיהיה הט"ק על כל פנים מעל חלוקה, כי ברור שלשון זה אינו בדקדוק, והוא מליקוטי רשימות המ"ל של מרן הרש"ש ז"ל. ובסידורו שהוא המ"ב לא כתב דקדוקו, וכן בשאר מקומות בהרר שלום (בדף ט"ו ע"ד,

וט"ו, וי"ח ע"ג) שחזר שם על כוונת לבישת הטליתות כמה פעמים ולא כתב כדבר הזה. והגם דקיימא לן רציצית תשמישי מצוה חן הוא תשמישי קדושה, וכדאייתא במסכת מגילה (דף כ"ו ע"ב), ואם כן לכאורה אין בהם איסור בזיו, וכמ"ש השור (או"ח בסימן כ"א), דאפילו בעתן במצוותו מותר להשתמש בהן, הרי מאידך הביא שם דעת השאלתות (פרשת שלח) דפליג אהא, וסבירא ליה דבעודן

שיפשיט הט"ק כולו מעליו בעת כניסתו, שזה מגדד השלחן ערך והפוסקים הראשונים שכולם התירו בשופי. וגם הארי" ז"ל התיי ליכנס לבית הכסא בט"ק, וכמו שדייק מדבריו בכך החיים להרי"ח סופר ז"ל (שם אות י"ג). ועיין עוד שם (אות ב') שבציצית עצמן, אפילו אותן התלויין במלבשו, לעולם צריכין להקפיד מלבוזות.

הרי להדיא לאור כל האמור, דבטליות שלנו העשוין לכתחילה לשם קיום מצות ציצית, שיש להקפיד על מקום ההחתן של הציצית שלא יהיו גלויין במקום בזיון, ואם כן הוא הדין תוך המכנסיים, ובפרט אם נוגעים בערוה, אין כבוד, וכמ"ש הגאון הרב משנה ברורה, והגם שכתב הרב משבצות זהב ה"ל דאין נוהגים כן, היינו לגבי להכנס בט"ק כשהוא מגולה לבית הכסא שהוא לפי שעה, וי"ל דשפיר יודה שאין דרך להקל להסתיר הציציות תוך המכנסים, דהיינו להניחם במקום בזוי ובקביעות, והיינו מקום קפידות של הרב משנה ברורה, ודו"ק.

ומעתה הרי הוא כמבאר דמ"ש הרמב"ם בתשובות (הוצאת בלאו, סימן רס"ח) וז"ל: לפי שהציצית תשמישי מצוה ואין בה קדושת גוף, ולפיכך מותר ליכנס בטלית מצוייצת לבית הכסא, ולדורותיה ברגל, ולהשתמש בה, כגון לפורסה ולכסותה בה בעת כיסוי הערוה, ובעת גילוייה, כל זה מותר וכו' עכ"ל. איירי (לדעת הט"ה הנ"ל) דוקא בבגד העשוי למלבוש, ושתחייב בציצית מחמת שיש בו ארבע כנפות, וכדמוכח מדבריו שכתבו כגון לפורסה ולכסותה בה בעת כיסוי הערוה, ובעת גילוייה וכו', הרי דאיירי בבגד ממש, שאפשר להתכסות בה, מה שאין כן בטליתות של מצוה שאנו נוהגים בהם כהיום, הן טלית גדול, והן טלית קטן, שמיחדים ועשוין לכתחילה לקיום המצוה בלבד, ולא לשום מלבוש סתם, והאי שיש בהם משום בזיון, וחיולוקן של הט"ה הנ"ל, שהוא מוסכם בפי כל הפוסקים האחרונים, (עיין יד אהרן הגהת טור שם, ובאליה רבא אות ג', ושלחן ערוך לר"ז אות ג', וחי' אדם כלל י"א אות ל"ז, ומחצית השקל ס"ק ב', ובלבושי שרד שם, ובכף החיים שם אות ג', ועוד), ועיין עוד בספר חסידים (סימן תשע"ה) דיש להפשיט כל בגד של ארבע כנפות בשעה שנכנס לעשות צרכיו, ועיין אליה רבא (ס"ק ג') ואכמ"ל. ועיין עוד בשלחן ערוך שם (בסעיף ד') בענין איסור גרידת הציצית על הארץ, ובאחרונים שם.

וכל זה נאמר כלפי אותן שמרגשים איזה בושה בקיום המצוה באופן הנכון, אבל אותן "המתחסדים" כביכול לנהוג "המקובלים" ומקפידים בדוקא להסתיר ציציותיהם, ומוחים על אחרים המגלים הציציות, הרי מנהגן בטעות יסודו, וכמו שהוכחנו לעיל בס"ד. ואין הדברים סובלים אריכות יותר, כי ממה נפשך, הן אם רצונם לנהוג קדעת הש"ע והפוסקים, הן קדעת המקובלים, יש קפידה שלא יסתירו ציציותיהם, אלא ילבושו הבגד מתחת המלבושים והציצית לפחות באופן שיוכלו להסתכל עליהם בקלות בכל שעה ורגע, וכפי מלבושי ימינו זה רק אפשר אם לא תוחבים אותן תוך המלכנסים, אלא מוציאין אותן בגלוי על גבי המכנסים מתחת המעיל. וגם אם פעמים הולכים בלי מעיל שאז ישארו הציציות מגולים ממש, ואין בהן קפידה, כי כמה מגדולי המקובלים סוברים בדעת האר"י ז"ל דלכתחילה בעינן לגלות הציציות ממש, וככל הנ"ל.

ו. והנה לעיל (אות ב') הבאתי שהסמ"ק (סימן כ"ח) מנה וראיתם אותו מצוה ממנין התרי"ג, וגם הרשב"י בזהר הרקיע (מ"ע כ') האריך למענייתו להוכיח שיש למנותו מ"ע ממנין התרי"ג, דהיינו שהלבושה מצוה בפני עצמה, והראיה מצוה בפני עצמה, וחילו ממי"ש חז"ל בנגרמא (מנחות דף מ"ד ע"א): כל שאין לו ציצית בבגדו עובר בחמשה עשה, ופירש שאחד מהחמשה עשין הוא וראיתם, וכפירוש רש"י שם. וכדרשת חז"ל שם (דף מ"ג ע"ב): ראה מביאה לידי זכירה וזכירה מביאה לידי עשייה. וכמו שאמרו במדרש תהלים הנ"ל: אמר דוד לפני קבד"ה וכו' בעיני אני מקיים וראיתם אותו. גם האריך להוכיח שאין לטעות לומר דלרבי שמעון שדרש וראיתם אותו פרט לכסות לילה, והואי ליה מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות, והלכה כדבריו כמ"ש הראשונים, ואם כן לדעתו אין לדרוש וראיתם אותו למצוה, אלא למיעוט כ"ל, זה אינו, שאף על פי שלומד רבי שמעון מפסוק זה מיעוט כסות לילה, אבל עיקר הכתוב אינו נמשמעותו שהוא מצוה לראות הציצית, ע"ש שהאריך על להוכיח כן, (ולאור דברי המדרש המובא להלן הלומד מצות ראיית הציצית מהפסוק והיה לכם לציצית, בלאו הכי אתי שפיר, דו"ק). ועיין בספר חרדים (פרק שני מצוה א') שהביא בפשיטות כן, והזכיר להסמ"ק והרשב"י שמנאה מכלל התרי"ג, ופשוט דהכי סבירא ליה להר"י בן מרן הלוי שהביאו בעל העיטור, וכמבאר לעיל בדבריו ריש תשובתנו.

ונראה שדעת חכמי הרו קדעת הסמ"ק הנ"ל שוראיתם אותו היא מצות עשה מן התורה. שכן כתב מרן האר"י ז"ל בשער הכוונות (דרוש נוסח התפלה דף י"א ע"ג) וז"ל: וכל עוד שאתה אומר פרשת ציצית תהיה מביט ומסתכל בציציותיהם. וכשתגיע אל וראיתם אותו תעבינים על גבי שער, ותנשקם, וכמ"ש בתשובת הגאונים ובספר עמודי גולה הנקרא סמ"ק, שזו היא אחד מן הרינ"ח מצוות עשה, שיתכלת בציציות, עכ"ל. וכן מהר"ר חיים ויסאל ז"ל בספרו שערי קדושה (חלק א' שער ד') כתב ברשימת המצוות עשה של תורה כשאר המפרשים [פירוש זולת הרמב"ם] וספר הזוהר, וז"ל: להסתכל בציצית בפסוק וראיתם אותו, עכ"ל. וכן כתב מהר"מ אפרש"י ז"ל באור צדיקים (סימן ו' אות י'). וכן כתב ביסוד וורשר העבודה (שער ד' ריש פרק ו') וז"ל: כתב בשלחן ערוך יסתכל בציצית בשעה שאומר וראיתם אותו. וכן בספר האר"י ז"ל. ומהר"ח' בספרו שערי קדושה חושב זאת למצות עשה מן התורה. וכן פירש רש"י במנחות (דף מ"ד ע"א) וכו', ועל כן צריך האדם להסתכל בציצית ולכוין בהסתכלות זו לקיים מצוות עשה של וראיתם אותו, עכ"ל. והכי סבירא ליה למרן הרשב"ש ז"ל, עיין בסידורו בנוסח השולחן יחוד שלפני הדפוס (ח"א דף כ"ב ע"ב), ובק"ש (ח"א דף מ"ז ע"ב), וכן כתב י"א החידא"י ז"ל בצפון שמיר (סימן א' אות ד' מצוה ל"א). וכן כתב החסד לאלפים (סימן כ"ד אות ב'), והביאו הכף החיים (שם אות ט"ו). וכן העתיק דברי מרן האר"י ז"ל בזה מרן הרי"ח טוב ז"ל בעוד יוסף חי (פרשת וזרא אות ב').

והנה הגם ששאר מוני המצוות לא מנו וראיתם אותו למצוה בפני עצמה, מכל מקום הרי גם לדעתם היא חלק ממצוות ציצית, וכלולה בה, והיא תכליתה, וכמ"ש בשו"ת הריב"ש (סימן תפ"ו) הביאו מרן בבית יוסף (סימן כ"ד), אלא דסבירא להו דאין למנותה ממנין התרי"ג מפני שהיא טעם המצוה כיעו"ש לשונו באורך. ועיין להאדמו"ר מקאמרנא זלה"ה בספרו אוצר החיים על התרי"ג מצוות שבחמש היכל הברכה (מצוה שפ"א), שכתב וז"ל: ומצוה להסתכל בציצית בכל עת, שנאמר וראיתם אותו, והוא ענף מצוה ששארם וראיתם ואינו מן המנין עכ"ל. ובספרו אוצר החיים הגדפס בפני עצמו בסוף ספר נתיב מצותיך, ברשימת המצוות הגמורות שאינם נכללים במנין התרי"ג (עמוד ע"ב) כתב וז"ל: מצות עשה להסתכל בציצית שנאמר וראיתם אותו, אמת שהוא מצוה גמורה ולא יבוא למנין, דהא תכלת ולבן הם מצוה אחת, ואין מעכבים זה את זה, אף על פי כן תאחד יחשב, ועיין רבנא בעני מצוה ששארם (בספר המצוות שורש י"א) שצריכין להסתכל במצוה אל הענין, כי הכוונה במצות ציצית לראות ולזכור כל המצוות לקיימם, אם כן כלל הדברים המחייבי בזכרון ימנה למצוה אחת התכלת והלבן והראיה בהם לזכור המצוות, שזה עיקר הכוונה במצות ציצית עכ"ל. ועיין שם בספר הבטטה להרמב"ם, דו"ק. ועיין בספר פני ציון (סימן ק"א אות ג') שכן כתב כלה התרי"ג, ונכון להיות כל אדם לעלמא מצות ההסתכלות בציצית היא מצוה גמורה, אם ממנין התרי"ג למאן דאמר, או אינה ממנין התרי"ג למאן דאמר.

והנה מפשט הכתוב ומסתיות דברי חז"ל והמפרשים, נראה פשוט שמצות וראיתם אותו נהוגת בכל שעה ורגע. עיין דרשת חז"ל במדרש רבה ותנחומא (פסוק פרשת שלח): והיה לכם לציצית, שרתה נראה עיין, וקשה דאין רמזו לה, בכאן, ללאורה היה עדיף לדרוש כן, הפסוק וראיתם אותו, אלא נראה שמפרשים תיבת "לציצית" מלשון הבטה והסתכלות, וכן פירש במתנות כהונה שם וז"ל: פירוש שצריך שיהיו הציציות על בגדיו כדי שיוכרו תמיד מצות ה' יתברך, וכמו שכתבו הפוסקים, ודרש "ציצית" לשון הבטה, כממ"א מציץ מן החורכים, עכ"ל. וכן פירש בעץ יוסף בתנחומא שם, ודין במצת ששורים שפירש כוונת הכתוב והיה לכם לציצית, דקשה כי ודאי שהחוטין הן לציצית, אלא הכי קאמר, והיה הציצית לכם להסתכלות, ותסתכלו בו, כי ציצית מלשון הסתכלות כנוכח, וזה שאמר אחר כך וראיתם אותו, עכ"ל. והביאו באליוה רבה (סימן כ"ד ס"ק ג'). ועיין בבית יוסף (שם) שהביא משם ספר המנהיג שציצית לשון מציץ מן החורכים. שהוא לשון הסתכלות, ודין דפשטא דקרא הכי קאמר, והיה לכם לציצית, דהיינו שתכלית החוטין להסתכל בהם, ושוב פירש מה מטרת ההסתכלות, וקאמר וראיתם אותו וזכרתם, וכמו שאמרו חז"ל וכנ"ל דראה מביאה לידי זכירה וכו', וזכירת המצוות הרי חיובו הוא בכל שעה ורגע, וכמ"ש הפוסקים שנביא לשונם בסמוך.

וז"ל החינוך (מצוה שפ"א): שורש המצוה נגלה בכתבו שהוא למען נזכור כל מצוה ה' יתברך תמידי, ואין דבר בעולו יותר טוב לזכרון מזה נגלה חותם אדוניו קבוע בכסותו אשר יסכה בה תמיד, ועיניו ולבו עליו כל היום, וזה שנאמר בו בכתוב וזכרתם כל מצוה ה', עכ"ל. וכן כתב הטור (ריש סימן כ"ד) וז"ל: טוב ונכון להיות כל אדם זהיר וזרי במצות ציצית שיהיה לו בגד קטן מצויץ שילבש אותו כל היום, כי עיקר מצוהה על ציצית המצוות, ובכל שעה ובכל רגע צריך לכת, עכ"ל. ועל פי כל פסק מרן בשלחן ערוך (שם סעיף א') וז"ל: ונכון להיות כל אדם זהיר ללבוש ט"ק כל היום כדי שיוכרו המצוות בכל רגע עכ"ל. וכבר הבאנו לעיל מפורש כן מהאר"י ז"ל בשער הכוונות (דרוש ו' דציצית דף ד' ע"ג) וז"ל: דע כי האדם צריך להסתכל בציצית בכל שעה ורגע כמו שאמרו הכתוב וראיתם אותו, עכ"ל. וכן כתב באוצר החיים הנ"ל (שבחומש): ומצוה להסתכל בציצית בכל עת ושנאמר וראיתם אותו, עכ"ל.

ומבואר מכל זה שבכל פעם ובכל רגע מהיום שמסתכל בציצית מקיים מצות עשה גמורה מן התורה של וראיתם אותו. ואין הכי נמי שהראיה בציציות מיד לאחר העיטוף, ובשעת אמירת

וראיתם אותו בק"ש היא יותר צריכה, בהיותו עוסק אז בעיקר קיום המצוה, ובהזכרתה, שלכן הזכירו הפוסקים (עיין שו"ת הריב"ש הנ"ל ובבית יוסף סימן כ"ד ובשלחן ערוך שם סעיף ג' דוד') במיוחד לזמנים אלו לגבי חיוב ההסתכלות, אבל פשוט הדבר דשפיר מודו שבכל פעם ופעם שמסתכל בהם בכל רגע מן היום מקיים מצות עשה וככל הנ"ל.

והשתא נחזי אגן, דמאחר שההסתכלות בציציות בכל שעה ורגע מהיום היא מצד עצמה מצוה מן התורה, ועוד בה ששקולה כנגד כל המצוות כולם כמ"ש חז"ל (במנחות דף מ"ג ע"ב), שתלה הכתוב זכירת כל המצוות בראיית הציציות, ומכאן לחשיבותה המיוחדת (עיין יד אברהם בגליון השלחן ערוך יורה דעה בריש הלכות מילה סימן ר"ס סעיף א'), אם כן איך לא יעשה האדם כל מין השתדלות שבעולם לחפש המצאות כדי ליכות לקיימה בכל שעה ורגע, ואיך יעלה על הדעת לומר שיש ענין בהסתרת הציציות היפר כל הנ"ל, ולהפסיד בכך המצוה וכל תועלויותיה הרבים, וסגולותיה הרמים והנשגבים, והדברים ברורים ופשוטים, מאירים ומזהירים כאור השמש בגבורתו וצמימו של היום. והלשוים לומר שאין חיוב הסתכלות רק בציציות וז"ל, אבל הט"ה להיותו ביסוד העיבור לא שייך בו ראיהו והסתכלותו, ויצא שבזמננו שאין לובשים ט"ג אלא בעת תפלת שחרית, ממילא משך כל שעות היום בלכתנו ובבואנו שאז עיקר הצורך לסגולת ראיית הציציות כדי לקיים מצות ולא תתורו וכו' וראיתם אותו וזכרתם וכו', אין לנו האפשרות, וזה לא נשמע לשום פוסק לומר דברים תמוהים כאלו. דובר פשוט ומבואר הוא בכל ספרי הפוסקים ולמנהגי כל ההקלות הקדושות בלי יוצא מן הכלל דשפיר מתקיימת המצוה גם עתה בציציות דט"ק, ואדרבא זהו לא סיבת המצאת סוג טלית זה הנלבש גם למהט שהמלבושים העליונים, כדי שיוכלו לקיים מצוה יקרה זו גם במקומות ובזמנים שאין יוצאים כל היום בט"ג, והדברים פשוטים ומבוארים לאור כל האמור, ואינו סובל עוד אריכות.

ובפרט לדעת מרן הארי" ז"ל, הרי לפי כל האמור אין כאן צל של ספק שמצריך ההסתכלות בציציות בכל שעה ורגע מהיום מעיקר הדין כדי לקיים מצות וראיתם אותו, ושיתנו בזה הרי היא מפורשת להדיא יותר ויותר משאר המחברים והמפרשים. דהרי בדרוש נוסח התפלה גילה דעתו שנוקט הוא להלכה כהסמ"ק שמצות וראיתם אותו היא ממנין התרי"ג, ובסוף דרושי הציצית להוציא זהוהיר על ההסתכלות המתמידת בכל שעה ורגע מהיום בהציציות דט"ק לקיים מה שנאמר וראיתם אותו כמ"ש בלשון אזהרות, ולמה ההסתכלות שבעת המינים מנהגן מרן באומרו וראיתם אותו בציציות דט"ג, וככל הנעתק כבר לעיל דברים מפורשים ומבוארים באר הטיב. באופן שאין מקום כלל לומר דלהאר"י ז"ל צריך לכסות ולהסתיר הציציות של הט"ק לפני ולפנים תוך בגדיו כדי להעלים מעיני כל חי, ולא יסבור דבר זה אלא טועה בהחלט. וגם האומרים דצריך לכסות ולהעלים הציציות דט"ק תוך המכנסים, ומודיש שיש מצוה להסתכל בציציות דט"ק, והוא דכשריהא להסתכל בציציות לחוץ, אין דבריהם מחזירים כלל, כי המציאות מוכיח ומורה שבהיות הציציות תוך המכנסים, טריחא להו מילתא להוציאם, וישארו בגדר בל ריאה וכל ימצא. אך הנוהגים להוציא ציציותיהם מעל המכנסים, בכל שעה ורגע מדזמן להם ראיית הציציות בלי שום טורה, באופן שזהו הדרך הטוב והנכון לקיים המצוה ללא כל צל של ספק.

דברי סיום וסיכום

ז. והשתא אחזור לבאר בס"ד איזו דרך ישרה שיבירו לו האדם לכתחילה לנהוג בזה על פי דעת האר"י ז"ל, וכמבואר בהשאלה שהשואלים רצונם לקיים מצות בוראם על צד היותר טוב ונכון. ואומר בסיכום, שלענ"ד לקיים דעת האר"י ז"ל אין הכרח להוציא הציציות בגלוי ממש מחוץ המלבושים, וכל שהם עומדים בגלוי מתחת מעילו העליון באופן שאפשר לגלותן בלא טורח כל שעה ורגע ולהסתכל בהם, שפיר דמי. ונראה שהחסידים שהזכיר מנהגן מרן החידא"י ז"ל, וכן הרב חסד לאלפים והרב פקודת אלעזר, לא על צד ההכרח נהגו לגלותן ממש, אלא מרוב חיובו המצוה, והתנהגות בחסידות והיותו והיודו טפי, מאחר שהבינו כנוכר דאין קפידיא לדעת האר"י ז"ל דוקא להסתירם, ואדרבא נראה שיש צורך לגלותן, וגם שבמנהגן זה יוצאים הם ידיו חובה לפי דעת הט"ע והפוסקים שהצריכו ללבוש הט"ק על הגבדים, הן מטעם מצות וראיתם אותו, והן מטעם דהוי חותמא דמלכ"א כנוכר, דודאי עיקר הקפידיא הוא על הציציות, שעיקר ההסתכלות כדי לזכור המצוות הוא בהם, ולכן נהגו בהידור זה להוציאם בגלוי ממש.

ולפי זה מיישב מה שמרן החידא"י ז"ל בברכי יוסף (סימן ח' סק"ו), ובמורה באצבע (סימן ב' אות ב'), לא הזכיר בדעת האר"י ז"ל אלא שצריך ללבוש הט"ק מתחת המלבושים, ולא הצריך גם כן הוצאת הציציות בגלוי, וכמ"ש בהגהותיו על הזו"ק, מאחר שמנהג החסידים הנזכרים שרביא שם, היה רק לתוספת חיובו מצוה ולא מחמת חיוב ממש. וכפי זה צריך לומר שההוא בר זה חשד בר חיאו ר"ו יוסי על שלא ראה אותן נהגין בחסידות הנזכר. או דמאחר שלא ראה בהם שום מצוה בגלוי ממש להעיד על אמונתם, לכן לא סמך דעתו בדבר, כפי הגדר שהגדיר לעצמו, כי פשוט שמדינא אין כאן בית מיחוש משום מראית העין אם אין הציציות נראין להדיא בחוץ, וכמ"ש הגאון משנה ברורה (בסימן י"ד ס"ק ל') ע"ש. ולפי זה הרי שמעיקרא ליתא לקושיות הרמד"ל, ואדרבא מנהג ר"ח ור"י הוא ממש אליבא דהאר"י ז"ל, דו"ק, וכדמזמינן שכן הוא כוונת הרמ"ק באור יקר, שהביאו בספר אור החמה ע"ש, דו"ק כי קצרת' באופן שכל שהציציות מוכנים ומזומנים לפני האדם להסתכל בהם בכל שעה ורגע יז בה לקיים דעת האר"י ז"ל. ועל פי הדברים הנזכרים יוכל כל אדם לבחור לעצמו המהג הנראה לו כפי צורך השעה והמקום והאפשרות, והישרת לא ימנע עובי ההולכיב בתמיים.

ומכאן מודעה, שאיננו מתפעל מאיזו משמעות ועדייות בשם רבני המולכיבם האחרונים, ששואלים הלכו בהם אם נכון להוציא הציציות מחוץ המלבושים, והם העידו שמעולם לא ראו למי מקדושים שכן עשו. דאין מהו ראיה כלל, דזכי פעם וראו למי מקדושים הולך בלי מעיל העליון, ורוב האריהבנות בעיניו אז בזמננו נתוהו מחמת שינויי מנהגי דור, ללבשו, דלפי הלבוש שנהגו בו משך כל הדורות חזמה הספרדים, הלא מהתמיים למטה לבשו מכנס תחתון, ושרבו לבשו על כל בשרם ועל גבי המכנס הנ"ל, החלוק, הנקרא "קמשים", והוא כעין חולצה ארוכה עד קרוב להעקבים. ושוב על החלוק לבשו הט"ק, באופן שהוא משתלשל למטה ואינו נכנס ותחוב בשום בגד אחר, כי לא לבשו מכנסים עליונים כהיום. ועל החלוק לבשו "קומפאז" או "קמטן", שהוא כעין מעיל תחתון, והוא על פי הרוב פתוח מלפניו, ורק קושרים אותו בחגורה מלפנים. ומתחתיו הציציות הלא עומדים מוכנים לגלותם ולהסתכל בהן, ועל הקפטן נהגו החכמים ללבוש כשיוצאים לחוץ ומשום הכבוד מעיל עליון הנקרא "גויבא", והוא פתוח מלפניו, באופן שאינו מוסיף שום הסתרה להציציות, ועדיין ביזו לגלותם ולהסתכל בהם, או להוציאם בגלוי מתוך חזה הקפטן, וכמנהג השל"ה, וזה אפילו לאותם שלבשו קפטן כעין שמלה, שאינו פתוח מלפנים. אבל בימינו אלה שנתחדש המנהג של לבשו המכנס העליון, באופן שגם החולצה הלא תוחבים בתוכו, ומוכרח ממילא שגם הט"ק וציציותיו יתחבו תוך המכנס, ממילא כבר אי אפשר להסתכל בציציות בנקל, ומחמת הטורח הרב ברדאי לא יוצאים מעולם להסתכל בהם. ולכן הנוהגים להוציא הציציות מתחתיו בגלוי באופן שהם עדיין תחת המעיל שלבשו המעיל, ולכן המנהג הטוב והנכון ביותר, ויוצאים בזה ללא הדעות ולענ"ד גם הלובשים הט"ק מעל החולצה, שפיר מקיימים דברי האר"י ז"ל, דאפשר שהחולצה ידדן הוא המקביל להחלוק של זמנם, וכמ"ש לעיל בשם השלחן הטהור, ואין צורך להאריך עוד בזה, כי כל מבקש מודע על האמת יודה לכך.

ועניו ראו לאו זר כמה מגדולי חכמי הספרדים, ובניהם מגדולי המקובלים, שזכית לזכרם ולמשמם, שאמנם היו לובשים הט"ק מתחת להקפטן, אבל בשיבתם ובקפתהם היו ציציותיהם נראים בפתח הקפטן, וגם היה באפשרותם בכל שעה ורגע לגלותם כדי להסתכל בהם. ואצל שום אחד מהם לא ראיית שהציציות תחובים בפנים באופן שאי אפשר היה לראותם, ולא נהיה דבר זה לבועי אלא מאז שנשנשו סדרי בראשית, והחלו לובשים מכנסים עליונים, והוכרחו להשתעבד ללבוש הציצית המקובל ולהכניס שנתו החולצה וכו', ומאז כבר נעלמו הציציות מעיני כל חי, וחסרנו מצוה יקרה ונפלאה זו, על כל סגולותיה הרמים. ואם אכן יתברר שהיו איזה מהרבנים שלא נזהרו בזה, והיו מעלימים ציציותיהם לפני ולפנים תוך בגדיהם, אין לנו ללמוד מדעת, דמאחר שבררנו בס"ד שכן על פי ההלכה הפוסקה לכל בית ישראל, והן על דרך הסוד, הנכון לא להעלים הציציות, וכן נהגו רבים ושלמים וכמבא לעיל, לא כן צריכין להורות, וכך צריכין לחנך התלמידים, וכל החפצים לקיים המצוה כדבעי, וכאמור האמת אהובה מכל.

עוד אמרתי להרעיד ולהבהיר דהגם שבאיזהו מקומן שבתשובתי זו משתמע כי בעת ההסתכלות בציצית צריך לקחתם בידי, אין זה בדוקא, כי ההבדל בין ראיה להסתכלות הוא, שההסתכלות ר"ל ראיה עם התבוננות, כי לזה לא יסיפיק ראיה בעלמא בעינים, בלי שום שכל להתבונן ולכוין בראייתו, אבל אין צורך לאחוז הציציות ביזו בעת ההסתכלות, אלא לראותם בלבד. ומה שכתב הרב כד הישר הנ"ל שהיו ממשמשים בציציות והיו מסתכלים בהם, וכן בסידור הרב שבתי כתב כן דהציציות של ט"ק צריך למשמש בהן ולראותם בכל עת ושעה, וכן הרב חס"ל (סימן ק"א אות ג') כתב וז"ל: טוב שיאחזו בשני ציציות שלפניו והיו מונחים בהן להסתכל בהם כל שעה, ע"כ לא לעיכובא כתבו כן, דפשיטא דאין חיוב לאחוז ולמשמש ולהסתכל, אלא רק משום תוספת חיובו המצוה, שבעת ההסתכלות ממשמש בהם ואוחזם ומנשכם, וכמו שכתבו פירוש הפוסקים ז"ל לעשות כן בעת ההסתכלות בציצית שבאמירת ק"ש, וכמבואר בשלחן ערוך (סימן כ"ד סעיף ב' דו) ע"ש. וכל זה לחזק כוונת והתבוננות להסתכלות, אבל אינו לעיכובא. וממילא מבואר שגם אם מגלה הציציות על ידי שמסיר מעליהם כיסוי המעיל מלמעלה, שיוכל לראותם, די בזה, וזה פשוט וברור. וראיה מפורשת לזה מצאתי בדברי חז"ל

בילקוט שמעוני (תהלים רמז תשכ"ג) וז"ל: אמר רבי נחנוח אין לך כל אבר ואבר שלא קלס דוד להקב"ה וכו' וכו', בעיני — וראיתם אותו וכו', בחזה — הציצית אני משים כנגד הלב כל זמן שאני קורא ק"ש עכ"ל, עיש"ב הרי להדיא שמצות וראיתם אותו מקיימים בראיה לחוד על ידי העינים בלא אחיות הציציות ביזו, אבל בעת הק"ש אז צריך לאוחזן ביזו כנגד הלב, דו"ק הטיב. ועיין גם בשער הכוונות בדרוש הק"ש (דרוש ח' דף כ"ז ע"ב ד"ה בהיגהץ), והשווה עם מ"ש שם (בדרוש ד' דציצית דף ד' ע"ג), דו"ק"י כי קצרת' שו"ר הדבר מפורש בספר אור צדיקים למהר"מ אפרש (סימן ד' אות י') וז"ל: יסתכל בציצית כל רגע לקיים וראיתם אותו, ומה טוב שיתנשם לחיובו מצוה, עכ"ל.

וביחס לשאלת ראשי הישיבות והמתכנים הע"י, אומר, שבלי ספק צריך לחנך התלמידים הצעירים להוציא ציציותיהם בגליו, וכאשר עושים הבני תורה חניכי הישיבות הקדושות, ורבותיהם, וכל החרדים לדבר ה', והמדקדקים במצוות, שגילוי ציציותיהם להם לפאר ולכבוד יחשב, ולחומת אש סביב לשומרם מכל נגע ופגע רע, ויגבה לבם בדרכי ה' בהראותם ששם ה נקרא עליהם, והמה מעבדים הנאמנים המתפללים בניוסימי וימיני ותכססי היהדות הנראים לעיני כל, וכאמור שבהו יוצאים לכולי עמל מצוה מן המוכרח, והמפרסמים שעל דרך הקבלה צריך להסתיר הציציות, הרי גורמים מחלוקת ופירוד, וגורמים שהתלמידים היו נלחצים ומבויישים בפני רבותיהם וחבריהם, בהיותם משונים ומזוירים בהנהגותיהם, והכל כבדי ממש, מאחר שאין כל יסוד לדבריהם בזה וכאמור לעיל.

ואמינא וכל פסאטינא, שמעיקרא, ובעלמא נמי, אינני גורס שצריכין לחנך יעירי התלמידים על פי עיניי נסתר, ובפרט בדברים הנדרשים ונאמרים ותמוהים, וסותרים ללאורה הריטת הפוסקים הפשטנים, או עיניי חומרות יתירות ומלי דחסידיזתא. דלאו כל מוחא ומוחא סביל דא, ובפרט צעירי האצן, דלא כלפיהם נאמרו הדברים מעולם. והטוב והנכון להנכסם וליצבם בתחילה על פי המפורש בחלק הגללה של תורתנו הקדושה, שהכל שוים בחיובם בה, דאם כבר בראשית צעדם בלימוד התורה, ריאה להם שהנאמר בש"ס והכתוב בספרי הפוסקים אינו לעיכובא, ואיננו מחייבם ומשעבדם בהחלט, לא יעשה הרושם הנכון והרצוי לנטוע בלב התלמידים. ואין הכי נמי לאחר שישתרש בהם יפה היחס הנכון לדברי חז"ל והפוסקים, שהם יתד בל מוטט, שוב שיגדלו אפשר להעלותם ממדרגה למדרגה, ולזכותם עוד ולהטעימם בקצה המטה צוף דבש אשר נועם מרדית האר"י החי זוע"א, וילכו מחיל אל חיל באמונת החכמים, ובמעלות התורה והעבודה.

והנה בתשובתי זו ליבנתי כל סיניי הנדון לפני הקורא והמעיין, וימצאו לפניהם דרך ישרה וכבושה, ככל מהלך הסוגיא, ותשובה מספקת לכל החולקים, ואין דרכי להכנס בפולמוסים, וסמכתי על המעיינים בדברי שיזכר להבחין ולבחור באמת, והיעבדתא. ויהי"ה שלא תצא תקלה מתחת ידי לעולם ואכוין תמיד אל האמת אכ"י.

פרטי הדינים העולים

ת. ואלה הם הדינים היוצאים מכל הנ"ל לפרטיהם.

א לדעת כל הפוסקים מצות וראיתם אותו היא מצוה גמורה מן התורה. וכיון שתכליתה לזכרון המצוות ועשייתן שזוהו חיוב תמידי, לכן נכון להסתכל בהם בכל שעה ורגע מהיום, ובכל פעם ופעם שמסתכל בציציות מקיים מצות עשה מן התורה של וראיתם אותו. ומכל מקום יען שלפחות יסתכל בציציות מיד לאחר העיטוף או הלביושה, שזהו עיקר זמן קיומה של המצוה, וכן בעת הזכרתה באומרו וראיתם אותו וכו' כשקורא ק"ש בשחרית.

ב לדעת הפוסקים, ובפרט לדעת מרן בשלחן ערוך, נכון וטוב יותר ללבוש הטלית קטן מעל המלבושים, באופן שכל הט"ק — הבגד והציציות יהיו מגולים. זהו לכתחילה. ונראה דבכלל זה הוא גם המגלים הציציות שלהם בלב מחוץ המלבושים כולם. ואמנם גם הלובשים הט"ק באופן שהוא מכוסה לגמרי, ואפילו אם תוחב הציציות תוך הכנף, שפיר מקיים מצות ארבע כנפות לדינא, ואין בזה משום מראית העין, אבל חסר להם קיום מצות וראיתם אותו על צד היותר טוב ונכון, שהוא דומה לדרון מהלכין שנראה מבחוץ.

ג אם האר"י ז"ל מצריך ההסתכלות בציצית של הט"ק בכל משך שעות היום לקיים מצות וראיתם אותו, רק חולק בזה על דעת הפוסקים וסבירא ליה שעיקר הט"ק הוא בגד פנימי, שיש ללבושו מתחת למלבושי העליונים, מעל גבי החלוק, אבל צריך לעשות בכל זאת איזה אופן שיוכל להסתכל בכל שעה בהציציות בנקל, דהיינו שיהיו מוכנים לפניו בקלות להוציאם מתחת המעיל, שאינם תחובים ומכוסים בגבדיו. ונראה מההדירים על פי שיטת האר"י ז"ל לעשות עוד איזו המצאות לגלות הציציות להדיא מתוך המלבושים, כדי שיהיו תמיד נראים לפניו בלא צורך שום מעשה לגלותם, ויוצאים לכתחילה הן דעת הפוסקים והן שיטת האר"י ומועילם לא הזהיר האר"י ז"ל שיש איסור בגליו הציציות לחוץ.

ד המכנסים הציציות תוך המכנסים שנקלם, אינם מקיימים המצוה על צד היותר טוב, כיון שאין אין האפשרות להסתכל בציציות בגלוי, וגם אינם מכבדים המצוה בכבוד הראוי לה, וטובים מהם הנוהגים לתחוב הציציות תוך הכנף שלפחות אינם מבזים המצוה. וה"מחדשים" איסור כל ריאה וכל ימצא על דרך הסוד בגליו הציציות לחוץ, טועים בהחלט, ואין להם שום סמך לה.

המעייין בדבריו יראה שיש שם טעות סופר, ומ"ש ועל אלו לא וכו', תיבת אל שפת יתר.

1 וימארתו להבהיר הדברים, והוא כי בסוף דבריו שם כתב הריב"א דזאי להקדיש מצות ציצית התפלץ כיון ששקולה כנגד כל המצוות, וגם שהיא חדירה, אלא דשוב כתב שהנוהגים בעיטוף ט"ג צריכין להניח התפלץ בתחילה, ושוב יתעשרו בטלית, כיון שהיא עליונה על כל הגבדים, ואין להעביר על המצוות. ושוב סיים וז"ל: ואפילו אותם שאין נוהגים אלא בט"ק, ראו ללבשו על המלבושים לקיים בו יפה ולא תתורו וכו', ועוד שהרי דמיו דהם הכמים לחותם של עבד וכו' עכ"ל, ולא סיים עלה ולכן יקדים התפלץ לעולם, גם אם לובש רק ט"ק, (הגם שזהו כוונתו ודעתו אם לובש הט"ק מעל כל בגדיו), דמוכח מזה שכתב כן לא רק לגבי הנדון דאזינו קדומת, אלא כסעם, דהי כלבאר איך הוא אופן קיום המצוה לכתחילה, דהרי הטיב מאד.

3 ברם לשאו צריך עורר, כי כבר בא חכם הוא מרן הרשב"ש ז"ל בספרו נרר שלום (דף ט"ז ריש ע"ב) והביא שמה שכתבנו בענין זה, וקבע שוב בהקדמת הטליתות שם, שהוא מהדורא ברתא (בדף ט"ו ע"ד), וכן בסידורו ככוונת הטליתות, כי הטלית קטן אינו בבחינת העיבור, אלא בבחינת היניקה, ובפרטות ובדיקו הוא בבחינת ה"ק דצדפון החגית, והטלית גדול גביר דצדפון שו"ת ע"ש. באופן שדברי הרב האר"י ז"ל הנ"ל (דרוש א') דציצית' יש בהם משום ריהטא, ולמעשה אין מסקנת הדברים כן, אלא כפי שהעלה והכריע ופסק מרן הרשב"ש ז"ל שגם הטלית קטן הוא כמצדו המדיקא, דו"ק.

4 עיין לפנינו באות ד' מ"ש עוד בזה למסקנא דמיתלחא.

5 והחשיב אכא שנת התשנ"ג נדמנן לייז פניו אצותיו חיים של רבנו האר"י ז"ל שהעתיק הרב הנזכר לעצמו, והוסיף בלי בגליונות הגהות רבות, שלא הניח פניה וזית פניו מלהאיר ולהגיה ולפרש כל סתום ונעלה, ה' יביתו להע

הוראת הלכה

שאלות שונות בהלכות השכמת הבוקר ונטילת ידים

הדרך הנכונה בהחזקת הט"ג בשעת הברכה שיהא עובר לעשייתו
שאלה: יל"ע כיצד היא הדרך הנכונה בענין החזקת הט"ג בשעת הברכה האם יחזיקנו בידיו מלפניו, או יתפוס כשהטלית מאחוריו דחשיב יותר עובר לעשייתן, או י"ד שיאחזנה כשהיא מקופלת ויניח מיד על ראשו. ויורנו המורים לצדקה ושכמ"ה.

תשובה: להנהיגם כהשלמי ציבור שמעטפין כל גופן תחילה לאחר הברכה, יש לדון אם יחזיקנו בידי מלפניו, או יתפוס הטלית מאחוריו. הנה במשנ"ב (סימן ח' ס"ק א') כתב דלכתחילה צריך להיות הברכה קודם העטיפה, דהיינו בשעה שהוא אוחזו ביזו ורוצה להתעטף בו דזהו עובר לעשייתן ממש, ולא יקדים בשעה שעדיין הטלית מקופלת דזהו עובר דעובר, עכ"ל. משמע שגם כשאחזו מלפניו אין בו חיסרון של עובר לעשייתן. אלא שבסי' ר"ו סעי' ג' כתב מרן וז"ל, כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין הברכה לאכילה. הגהה: יותר מכדי דיבור, ומבואר שם במשנ"ב ס"ק י"ב דהיינו כדי שאילת תלמיד לרב שהוא שלום עליך רבי ויותר מהכי חשיב הפסק, ומיירי בשתיקה. ובסעי"ק י"ד כתב דכן הדין בברכת המצוות שאין להפסיק כשיעור הנ"ל בין הברכה להמצוה. ונראה דאם אוחזו מלפניו ומברך ותוכ"ד מעטף בו את גופו שפיר דמי, ואין ענין להחזיקו מאחוריו, רק אם יש חשש שיהיה הפסק יותר מכדי דיבור בין הברכה לעיתוף אם יאחזנו מלפניו צריך לאוחזו מאחוריו.

אמנם בסי' כ"ד סעי' ג' כתב מרן וז"ל, טוב להסתכל בציצית בשעת עטיפה כשמברך. ובמשנ"ב ס"ק ו' ביאר וז"ל, שנאמר וראיתם אותו וזכרתם ראה מביאה לידי זכירה וזכירה מביאה לידי מעשה, עכ"ל. ומסבירא היה נראה שהראיה צריכה להיות בשעת המצוה משום שזוהי תכלית וטעם למצות ציצית לראות אותו ולזכור את המצוות ולעשותם, אבל בשעת הברכה אין ענין לראותו. וכך משמע מלשונו שבב"י בשם רבינו משה גאון, וז"ל, וכי מאחר "שהתבונן בציציותיו בשעת עטיפתו" וברך עליהן וכו'. אמנם מלשונו שבשו"ע משמע שהראיה צריכה להיות גם בשעת הברכה, וצ"ע בזה. ואם האמת שצריך להסתכל בהן בשעת הברכה בע"כ שגם הטלית אוחזו מלפניו. ופשוט שאם חושש שיעבור זמן יותר מכדי דיבור בין הברכה לעיתוף אם יאחזנו מלפניו בודאי שצריך לאוחזו מאחוריו, כדי שלא לעשות הפסק שהוא מעיקר הדין, משא"כ להסתכל בשעת העטיפה והברכה הוא רק הנהגה טובה וסלסול מצוה.

ולהנהיגם לדעת הבא"ח (פר' בראשית אות ה') שמעטף בו ראשו קודם ואח"כ ימשכנו מעל ראשו וילבישנו, בודאי שיאחזנה כשהיא מקופלת מלפניו ויניח מיד על ראשו כדי לקיים מ"ש מרן בסי' כ"ד להסתכל בציצית בשעת הברכה.

ודע דיש שכתבו שבשעה שמברך יאחז הטלית בשתי ידיו, ואין זה נכון לדינא, דבסי' ר"ו סעי' ד' כתב מרן וז"ל, כל דבר שמברך עליו לאוכלו או להריח בו צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך, ובמשנ"ב סעי"ק ח' כתב הטעם משום חשיבות, וכן בכל ברכה שמברך על איזה מצוה יש לו לאחוז הדבר ביד ימינו בשעת הברכה, ועפ"י כתב בכה"ח סי' כ"ב ס"ק ט' דבשעת ברכה יאחז הטלית ביזו הימנית לבד, וכן מנהג בית אל, ולא כקצת בני אדם שאוחזין הטלית בשעת הברכה בשתי ידיים, עכ"ל. והעידו החכמים רבני בית ההוראה שכן ראו שנהגו חכמי בבל זלה"ה ומהם המקובל האלקי חכם סלמאן מוצפי זצ"ל ושאר. וכן דעת ראש הישיבה הגר"י הלל שליט"א.

וזה אי אפשר לעשות כשאחזו הטלית מאחוריו. ולפי"ז גם הנהיגים כהשלמי ציבור צריכין לאחוז הטלית מלפניהם בימין בשעת הברכה, ויזהר שלא ישהא יותר מכדי דיבור בין הברכה לעטיפה, דאל"כ בודאי דעדיף שלא לעשות הפסק בין הברכה לעיתוף מאשר לאחוז ביד ימין דאינו אלא מעלה. אבל מנהג העולם לאחוז הטלית בשתי ידיו, ואפשר שטעמם שמה שתופס אח"כ ביד השניה חשיב הפסק מחמת שיש לחוש שישא יותר מכדי דיבור. וכן משמע מדברי הקיצור שו"ע בסי' ט' סעי' ח' שכתב וז"ל, ולאחר הברכה תיכף ומיד צריך לעשות המצוה בלי הפסק, לכן יאחוז את הטלית "בשתי ידיו" וכו'. אמנם בקצות השלחן סי' ז' סעי"ק ד' העתיק דברי הגר"ז בסידור שכתב "כשמחזיקו ביזו להתעטף יברך" וכו'. ונראה דאם קים ליה בנפשיה שלא ישהא יותר מכדי דיבור ודאי עדיף טפי לאוחזו ביזו הימנית, ונפק"מ כנ"ל דגם להשלמי ציבור יאחזנו מלפניו בשעת הברכה.

בענין כיסוי פיו בשעת העיתוף

שאלה: האם בענין בשעת העיתוף לכסות פיו מן הצד, דבמג"א סעי"ב הביא דבכתבים איתא שצריך להתעטף "עד פיו", אולם לעומת זה מצאנו לשונות בפוסקים וכ"ה בעו"ח שצריך לכסות הפה, ויורנו המורים הדרך הנכונה.

תשובה: לענין כיסוי פיו מן הצד בשעת העיתוף, בגמ' מו"ק (דף כ"ד ע"א) אמרו דכל עטיפה דאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה, מחוי רב נחמן עד גובי דדיקנא. ובהלכות אבילות סי' שפ"ו פי' הראשונים גובי דדיקנא, שער שעל הלסתות, ועטיפה זו למעלה מן החוטם, וכן כתב מרן בשו"ע (שם) שיכסה פיו וראש החוטם, ובב"י הלכות ציצית סימן ח' סעי' ב' בביאור עטיפת הישמעאלים הביא דברי רש"י במו"ק אהא דמחוי ר"נ עד גובי דדיקנא, פי' גומות שבלחי למטה מפיו. וצריך לומר דהטעם בסי' שפ"ו, דשם הביא הב"י דברי הרמב"ן שהביא הירושלמי שהקשה אמאי צריך לכסות פיו, יכסה למטה מפיו ושפיר הוי עטיפת ישמעאלים, ותי' הירושלמי שאם יעשה כן לא מוכחא מילתא שמשום אבל עושה כן אלא משום שפיו כואב לו, וכן פי' בקרבן העדה דברי הירושלמי עיי"ש. נמצא דלגבי שיהיה כעטיפת ישמעאלים סגי בכיסוי עד פיו, ולכן הב"י בהל' ציצית הביא דברי רש"י דעד גובי דדיקנא היינו גומות שבלחי למטה מפיו, ולא נחית לדקדק בחילוק במה שחולקים הראשונים ארש"י בפי' גובי דדיקנא, משום שבירושלמי מבואר להדיא דלגבי שיהיה כעטיפת הישמעאלים סגי בעטיפה למטה מפיו, ועיקר כוונת הב"י לומר דבעטיפת הציצית סגי עד למטה מפיו. ובהו מיושבים גם דברי רש"י שבדיבור אחרי זה ד"ה לא שנו כתב לגבי פריעת הראש בשבת "שצריך לגלות

חוטמו ושפמו וזקנו שהיה מכוסה בימי אבלו", ולכא"ו סותר את דבריו הקודמים שכתב גובי דדיקנא היינו עד גומות שבלחי למטה מפיו, ולפי הירושלמי מיושב, דכדי שיהא כעטיפת ישמעאלים סגי במה שיהיה עד גומות שבלחי למטה מפיו, ורק באבל שלא יאמרו פומא הוא דכאיב ליה ואינו עושה כן משום אבילות ע"כ צריך לכסות פיו וחוטמו, ודו"ק. מכל זה מבואר דבעטיפת הטלית אין צריך לכסות את פיו.

והנה המג"א (סימן ח' סעי"ק ב') הביא שבכתבים איתא שצריך להתעטף עד פיו כעטיפת הישמעאלים. ומקורו בשעה"כ (דרוש א' מענין ציצית) וכן בפע"ח (שער הציצית פ"א) וכתב שם בפי' עטיפת הישמעאלים והערביים בזה"ל "שהם מעטפין ראשן בטלית וכורכין השני קצוות של הטלית סביב גרונם וצווארם" וכו' עיי"ש. וכתב בספר פקודת אלעזר שמקדמת דנא נהג להתעטף כפי פסק מרן בסי' שפ"ו, ואח"כ שינה מנהגו ועשה כהאר"י שעיטף הקצוות רק על גרונו. ויעויין לרבינו זלמן בהגהה שבסידורו שכתב שאי"צ לכסות עד פיו, ופי' הקצוות השלחן (בבדי השלחן סעי"ק י"ד) דכתב כן, משום שבשעה"כ כתב שהעטיפה היא סביב גרונו, ולכן כתב שאי"צ לכסות הפנים עד פיו. עיי"ש. וכיון שמסברא נראה שגם לפי האר"י אין חשש אם יכסה עד פיו אף אם נאמר דלא כהמ"א ושהאר"י חולק על הפוסקים בפי' גובי דדיקנא, מכל מקום גם אם מכסה עד פיו אינו מגרע, ולכן לדינא יכסה עד פיו, אבל את פיו אי"צ לכסות וכנ"ל.

אם בשעת העטיפה יכסה פניו עם עיניו או דלא מיקרי עטיפת הישמעאלים

שאלה: בענין סדר העטיפה על נכון נתרבו הספקות בדיון זה, ובפרט מש"כ המשנ"ב (ס"ק ד') דבשעת העטיפה יכסה ראשו בטלית "עד שיגיע עד פיו", וצ"ע האם דעת הפוסקים מסכמת להבנה זו, ובפרט שמצאנו בעו"ח שהזהיר שלא לעשות עטיפה כע"ז.

תשובה: בענין סדר העטיפה הנכון, המשנ"ב בסי' ח' ס"ק ד' כתב דבשעת העטיפה יכסה ראשו בטלית עד שיגיע עד פיו, ובשעה"צ הערה מקורו מב"י. וכן הוא בפרישה (שם) ז"ל, עיתוף בעין כעטיפת ישמעאלים, דהיינו שמכסים ראשם ויורד טלית עד הפה. וכן משמעות הלשון בשו"ע דרבינו זלמן ובקיצור שו"ע. וצ"ע טובא דזה סותר מה שכתב מרן בסי' שפ"ו בשם הגאונים והראשונים, שכתב מרן "יכסה ראשו בטלית או בסודר ויחזיר קצתו על פיו ועל ראש החוטם", ואי כמשנ"ב למאי הוצרך לומר על ראש החוטם אחרי שכתב שמכסה עד פיו, וכמו שהקשה כן הדרשני של, ומוכח מזה שסדר העיתוף שמכסה רק ראשו, ואינו מושך הטלית על פניו עד פיו, רק משליך הקצוות ומכסה בהן את פיו וחוטמו.

עוד תמה הגאון ממנוקאטש בספרו נמוקי או"ח (הל' ציצית סי' ח'), דהאין אפשר דעטיפת הישמעאלים הוא שמכסים פניהם, כי אין הלכו הישמעאלים בכיסוי פניהם בחושך ילכו אם יכסו עד הפה מלמעלה עד מטה והעינים והחוטם והפנים מכוסות, ואין לא יפלו בפחתים ובורות וינגפו גופן, ואם יוליכם אחר כמו שמוליכין סומא שלא יפול כנ"ל, הלא גם האחר יפול אם יתעטף כנ"ל, וע"כ לומר שהאחר יהיה מאומה אחרת שאינם ישמעאלים כעטיפתם, וגם לא שמענו מעולם שיהגו את הישמעאלים כמו הסומין, ודבר זה מביא לידי גיחוך, כי בודאי אין לומר שעושין נקבים בטליתן במקום העינים שיסתכלו דרך שם. ועיין לו עוד שם שהוכיח בראיות ברורות ממשנה בכלים ומדברי הפוסקים ומדברי האר"י את דבריו. ועיין עוד בקצות השלחן (סי' ז') שהאריך טובא לתמוה על הבנה זו.

וע"כ העיקר כמ"ש בעוד יוסף חי פרשת בראשית י"א וז"ל, ועתה באתי להזהיר על דבר אחד בזה, והוא כי כאשר יניח הטלית על ראשו לא יוריד ראש הטלית על כל הפנים שלו וכשממשליך הכנפות לאחוריו יהיו הפנים מכוסין באופן שיהיה ראשו כרוך בטלית פנים ואחור ואין עיניו נראין, ואין זה דומה לעיתוף הישמעאלים, וכו', ע"כ צריך כשיניח הטלית על ראשו לא יגיע ראש הטלית אלא עד המצח באופן שיהיו עיניו גלויין ונראין, וכו', ועיין בגמ' מו"ק מחוי ר"נ עד גובי דיקנא, וכתב שם רש"י ד"ה לא שנו, פריעת הראש בשבת, שצריך לגלות חוטמו ושפמו וזקנו שהיה מכוסה בימי אבלו, משמע דעטיפת הישמעאלים היא שיהיו עיניו גלויים כאשר כתבנו, וכן בערוך כתב עטיפת ישמעאלים, פי', יכסה שפמו חוטמו וזקנו, עכ"ל. ואף שמשמע מדבריו שצריך לכסות שפמו וחוטמו וא"כ גם פיו מכוסה, הודיענו ראש הישיבה הגר"י הלל שליט"א דבמקו"א כתב בפירוש בשם מהר"י צמח שאי"צ לכסות פיו וחוטמו שלא יראו כאבלים ממש, וע"כ לומר כן שהרי מרן הבא"ח אינו זז כמלוא נימה מדברי האר"י ז"ל ולעיל כתבנו דאפילו לפי הבנת המג"א בדברי האר"י אינו מכסה את פיו, וע"כ שהעו"ח לא נחית בהכא אלא להזהיר שלא יכסה העינים.

אם האחד מוציא חבריו בברכת שהחיינו על טלית חדשה, וביישוב שיטת הפמ"ג בזה

שאלה: הנה מצאנו ראינו לדברי הפמ"ג בסי' ח' ס"ה שכ' לענין להוציא אחרים בברכת שהחיינו בקנותו טלית חדשה דאינו מוציא אחרים אלא כ"א יברך לעצמו, והביאו המ"ב שם סקי"ד, ויל"ע בטעם הדבר, ועוד האם דבריו אמורים בכל מקום כגון לענין פרי חדש וכדו', שהרי מצינו בקידוש ביו"ט שכולם יוצאים יד"ח שהחיינו מן המקדש.

תשובה: כבר נלאו חכמי לב לפרש דברי הפמ"ג ולא העלו דבר ברור, דמקור דברי הפמ"ג הם דברי הרמב"ם פי"א מהלכות ברכות ה"ו וז"ל, אחד העושה מצוה לעצמו ואחד העושה אותה לאחרים מברך קודם העשיה אשר קדשנו וצוינו לעשות, אבל אינו מברך שהחיינו אלא על מצוה שעשה לעצמו. ובכס"מ כתב שלמד כן ממ"ש בגמ' מסכת סוכה העושה לולב או סוכה לעצמו מברך שהחיינו, משמע דדוקא בעושה לעצמו הוא דמברך שהחיינו אבל לא העושה אותה לאחרים. והביא שם דהרמ"ך מפרש דברי הרמב"ם דמי שיצא ברכת שהחיינו אינו מוציא אחרים ידי חובתן, דאין דין ערבות בברכת שהחיינו, ורק כאשר מחוייב בברכה יכול להוציא גם אחרים מדין שומע כעונה, והרמ"ך חלק עליו וכתב שיכול להוציא חבריו בכל אופן כיון שחבירו מחוייב לברך אותה ברכה יכול לברך עבורו, דחשיב

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הכנת
שני

הביא שלא אסרו בדבר שיש בו חסרון כיס אלא בדבר שאינו מצוי אבל בדבר המצוי, מותר, ובשם הרדב"ז כתב דהאידינא כבר מחלו העולם על זה דניחא להו למעבד מצוה בממוניה ולא ראינו מי שמקפיד על כך הילכך מן הסתם לומד בו לכתחילה, וכ"כ כך החיים סימן י"ד בשם חסד לאברהם. ומנהג העולם כיום בישיבות שמי שמקפיד כותב אין להשתמש בלא רשות ואחר שפשט מנהג זה ודאי מי שלא כותב מוחל וניחא ליה והמנהג ידוע. ודע דאם נאנס בשעה שהשתמש או הוזק בשעה שהשתמש כתבו בארצה"ח ובמקור חיים דחייב לשלם אפילו נגרם הנזק מחמת השימוש בדודאי לא ניחא ליה לבעלים שאם יוזק או יאנס יהא פטור.

בענין שיעור הט"ק למעשה שיהיה אפשר לברך עליו, ובשיעור הטלית לקטן

שאלה: יל"ע בענין שיעור הט"ק למעשה דיהיה אפשר לברך עליו ואינו בכלל סב"ל. עוד יל"ע בענין שיעור טלית לקטן דהביא המשנ"ב סי' י"ז בשם הפמ"ג והדה"ח שהוא כדי להתעטף בו ראשו ורובו שלו ומשערין לפי הקטן עצמו שמתעטף בו לפי גדלו ולפי קטנו, ולפי"ז באין בו שיעור הנ"ל לכאו' לא יוצא יד"ח חינוך, וכמש"כ השו"ע צריך ליקח לו ציצית לחנכו, וכן דלא יוכל הקטן לברך על הציצית, ויל"ע לענין מעשה אשר יעשון.

תשובה: בשיעור הטלית קטן רבו הדעות, עיין ארצה"ח סוף סי' ט"ז, ובחזו"א סימן ב' ס"ק ט' וסי' ג' ס"ק ל"ו, ובשיעורין של תורה, ובשו"ת רב פעלים ח"ב אחו"ח סימן ו', ובבא"ח פרשת לך לך י"ב, ובכף החיים ס"ק כ', ובבאר היטב כאן, ובערוה"ש ה"ה, ובכף החיים ס"ק ב'. ובמנהגי הגר"א בתוספות מעשה רב כתב דהגר"א אמר דכל שאינה מגיעה עד למטה מהברכיים אין יוצאים בה.

ויש מגדולי דורנו שכתבו שהמנהג שלא לברך על ט"ק אלא פוטרו בברכה שמברך על טלית גדול, ולענין קיום מצות ט"ק סומכים על רב פעלים ובא"ח ששיעוריה אמה וחצי אורך על אמה רוחב, וכן נראה עיקר לדניא.

אמנם הרוצה לצאת ידי כל הפוסקים תהא טליתו שתי אמות אורך על אמה רוחב כמ"ש במשנ"ב בסימן ט"ז ס"ק ד' דהיינו אמה על אמה מלפנים ואמה על אמה מאחור, ונקב בית הצואר אינו מן המנין וכמו שסתם המשנ"ב, ואף דבחזו"א סובר דנקב בית הצואר אינו ממעט מהשיעור אם רוחב כל כתף גדול מרוחב הנקב, וכן באורך אם אורך כל צד יותר מאורך הנקב אינו ממעט מהשיעור, כתב בספר טעמא דקרא בהנהגות החזו"א דבסוף ימיו צויה לעשות הט"ק שלו 60 ס"מ מכל צד וקצת יותר משום שמתכוין ע"י הכביסה, מלבד הנקב של בית הצואר, והעושה כן נראה דיכול לברך דהיינו שעושה גם כשיעור חזו"א במידת האמה. וצריך להזהר שלא ללבוש בגד שיש בו ארבע כנפות בלא ציצית אלא אם יש בו פחות מחצי אמה ברוחב וי"ג רבעי אמה באורך במידת אמה של הגר"ח נאה.

ולענין קטן פסקו האחרונים דכל שאין בו שיעור לעטוף ראשו ורובו של הקטן הלושב אותו אין לו לברך עליו דמצות חינוך עם ברכה הוא דוקא באופן שכשר למצוה.

בדין נפלה טליתו שלא במתכוין וחוזר ומתעטף בה לענין ברכה

שאלה: בשו"ע סי' ח' סעיף ט"ו: אם נפלה טליתו שלא במתכוין וחוזר ומתעטף צריך לברך, ומצאנו בכה"ח כאן שכתב דנהגו שלא לברך משום סב"ל, כיון דבב"י הביא מהריטב"א בשם רבינו יונה דאינו חוזר ומברך, אף דהריטב"א שם לא הסכים עמו וכן סתם השו"ע להלכה ושאר פוסקים, עכ"פ אמרין סב"ל, ובשאר פוסקים לא מצינו כן ויל"ע לענין מעשה.

תשובה: רבינו עקיבא איגר בסימן ח' ובמג"א ס"ק כ' הביאו דברי השל"ה שכתב דבתפילין שנשמשו ממקומם בשעת התפלה אין צריך לחזור ולברך עליהם דמסתמא חולצן על מנת להחזירין (כן העתיק לשונו במשנ"ב בסימן כ"ה סעיף י"ב ס"ק מ"ד), ולמד רעק"א דגם לענין ציצית הדין כן, ובמשנ"ב לא הביאו לענין ציצית וצ"ע אמאי. והנה זה לכאורה לא שייך לדעת מרן. אך ראה בביאור הלכה שם בסימן כ"ה סעיף י"ב בדיבור המתחיל אין צריך לחזור ולברך דכל שרגיל להשטם בשעת התפלה בודאי היה דעתו בשעת הברכה שכשישמש יתקננו, ומזה נראה דאפילו לדעת מרן אין צריך לברך מטעם שמוכח ממ"א סימן ח' דאם בשעת הברכה היה דעתו שיפשוט הטלית ויחזור וילבשנו לכו"ע אין צריך לחזור ולברך, הובא בביאור הלכה סימן ח' סעיף י"ד ד"ה אם פשט דאף למרן אם בשעת הברכה היה דעתו שיפשטנו ויחזור וילבשנו א"צ לברך. וא"כ כיון דדרכו בכך שכשנופלת טליתו בשעת התפלה חוזר ומתעטף חשיב שהיה דעתו כך בשעת הברכה שאם תפול הטלית יחזור ויתעטף בה, ונראה דנפילת הטלית שכיחא כמו נשמשו התפילין ורק בנפסקו לא שכיח, ואף דלשון השל"ה גבי תפילין משום דהוי כחולצן על מנת להחזירן, סובר הביאור הלכה דעל כרחך לומר דכוונתו דגם בשעת הברכה דעתו לכך ולא רק בשעה שנשמשו שהרי נשמשו שלא לדעתו אלא משום שדרכו בכך שכשנשמשו מתקנן ומחזירן למקומם, ומבואר בכמה דוכתי דכל דבר שדרכו בכך חשיב כדעתו כן להדיא א"כ בשעת ברכה נמי נימא הכי כיון שדרכו בכך. אלא שקשה מדברי המשנ"ב שבהלכות ציצית לא העתיק דברי השל"ה וגם בסימן ח' ס"ק ט"ו במשנ"ב ס"ק מ' כתב דאם נפלה באמצע י"ח והחזירוהו אחרים כשיסיים י"ח יברך וצ"ע מאי שנא תפילין מציצית. ולמעשה אין אנו מברכים, ועיין אור לציון פמ"ד י"א.

אם אנו בדין הספרדים יש לן מקום להחמיר לנפץ הצמר לשמה אחר שמרן לא חש לה

שאלה: בב"י סי' י"א הביא ממרדכי בשם מהר"ם שיש להחמיר לנפץ הצמר של ציצית לשמה, וכתב ע"ז ולא ידעתי למה מאחר שלא אמרו בגמ' אלא דבעינן טויה לשמה מנין לו להחמיר בלא ראייה ושום אחד מן הפוסקים לא כ"כ ולא ראינו מי שחשש לכך, וברמ"א שם כ' ויש מחמירין אפילו לנפצן לשמה והמנהג להקל בניפוץ, ובמשנ"ב הביא מהפרישה שמסכים דלכתחילה יש להחמיר לנפץ לשמה, ויל"ע אנו בדין ק"ק ספרדים אם יש מקום לנו להחמיר אחר שבב"י כ' דלא ראינו מי שחשש לכך.

תשובה: אף לבני אשכנז אין להחמיר מאחר דכתב רמ"א דהמנהג להקל בניפוץ, ועיין הליכות שלמה הל' תפלה פ"ג י"ט דאף שבזמנינו בשעת הניפוץ נעשית מקצת הטוויה כיון שעיקר הטויה נעשית אח"כ לית לן בה.

יברך עליהם, דהתם נמי הברכה שאחר התפלה חלה גם על מה שהניחם קודם, ואין חיסרון של עובר לעשייתו, משום דגברא לא חזי. משא"כ כשיש ספיקא דדינא אם יברך אפשר שמוטב שלא יכניס עצמו לספק ביטול ברכה אף שמפסיד המצוה.

והנה בביאוה"ל בסי' ח' סעי' י"ב ד"ה אם לא היה בדעתו כתב דאם דרכו ללבוש שנים או שלשה בגדים של ארבע כנפות זו על זו ולא היו כולן לפניו בשעה שבירך רק בשעה שהביאו לו הבגד האחרון עדיין יש לפניו מן הבגדים שהיו לפניו בשעת הברכה, או שהביאו לפניו מלבוש השני תיכף אחר ברכת הראשון קודם שלבשו, בזה יש דעות בין הפוסקים, ופסקו האחרונים דמספק לא יחזור ויברך, ואם אין נחוץ לו עתה זה הבגד האחרון מוטב שלא ללבושו עד שיסיח דעתו מן הברכה הראשונה כדי שיתחייב עליו בבירור. מבואר מדבריו דאם יש לו צורך שרי ללבוש הבגד האחרון בלא ברכה. וגם היכא שאין לו צורך רק משום שיש תקנה שיוכל לברך ע"י שיסיח דעתו, יסיח דעתו ויתחייב לברך עליו. ולכאורה שאלתכם היא ממש דינו של הביאוה"ל, דכשאין צורך צריך לעשות היסח הדעת כדי שיתחייב לברך עליו בבירור.

ואחד מחכמי ורבני בית ההוראה שליט"א הביא ראייה לנידון השאלה מדברי הט"ז סי' תקפ"א סעי"ק ב' הובא שם במשנ"ב ס"ק ז' דהעלה ששליח ציבור שמתפלל סליחות לא יתעטף בטלית שלו, אלא יטול טלית שאולה ויכוון ששואלו לא כדי לצאת בו אלא משום צניעות בעלמא שכונ"ע מודים דבכה"ג א"י"צ לברך, אבל לא יתעטף בטלית שלו משום שלהרא"ש חייב בברכה בכסות המיוחד ליום אפילו לבשו בלילה, ולמה יכניס עצמו ללבוש דבר שיש לו ספק ברכה ויבטל הברכה. ופשוט דאינה ראייה, דהתם אינו רוצה לקיים מצות ציצית משום שכל העטיפה בטלית היא רק משום כבוד השכינה, ובפרט בסליחות שאומר ויעבור, ואיתא בגמ' שנתעטף הקב"ה כש"ץ, וכמ"ש הט"ז שם. אבל בנידון השאלה הלושב רוצה לקיים מצות ציצית, אפשר ששט"ז יודה דיקיים המצוה בלא ברכה.

אמנם מהביאוה"ל דלעיל מוכח כנידון השאלה שאף שרוצה לקיים מצות ציצית, אם אין לו צורך לא יקיים המצוה בלי ברכה אלא יעשה היסח הדעת. וכדברי הביאוה"ל מבואר ג"כ בסי' תרס"ח במשנ"ב ס"ק ז' שהסכימו האחרונים שמי שקיבל עליו ביום הושענא רבה תוספת יו"ט והתפלל ערביית מבעו"י אין לו לאכול עד שחשיכה משום שלא יוכל לברך על הסוכה כיון שקיבל שמיני עצרת בתפלתו. ומוכח שאסור לקיים מצוה בלי ברכה. וצריך לומר דמה שרוצה לאכול מבעו"י לא חשיב צורך, ולכך אסור לו לקיים המצוה בלא ברכה. ומה שהקשה הט"ז עליהם דלשיטתם יהיה אסור ליכנס לסוכה, אינה קושיה כלל, כיון שהוא מחוייב לישב בסוכה, ובודאי במצוה חיובית חייב לקיים את המצוה אע"פ שאין יכול לברך, וכל הנידון הוא במצוה קיומית.

והנה בסי' י"ח סעי' א' הביא מרן מחלוקת הרמב"ם והרא"ש בכסות המיוחד ביום ולבושו בלילה, להרמב"ם פטור מציצית ולהרא"ש חייב בציצית, וכתב רמ"א דסב"ל ע"כ אין לברך עליו. ובמשנ"ב שם בסעי"ק ב' כתב דכ"ז לענין ברכה, אבל אסור ללבוש כסות של יום בלילה בלא ציצית, ומשמע שעם ציצית מותר ללבוש אע"פ שאין יכול לברך. וצ"ל דמייירי כשיש לו צורך. עוד כתב שם המשנ"ב דשליח ציבור הלושב טלית בלילה בשביל תפלת ערבית א"י"צ לבדוק הציצית, דבכגון זה ודאי נוכל לסמוך על חזקתן שמכבר. [ובאגב יש לשאול אמאי פטר אותו מחובת בדיקה, מה בכך שהוא ספיקא דדינא, ואם משום דהוה ספק ספיקא, ספק הלכה כרמב"ם, ואת"ל כהרא"ש ספק שמא לא נפסקו החוטין, הלא גם בספק ספיקא ואיכא חזקה צריך לברורי. וצריך לומר כמ"ש הנודע ביהודה (הובא בפתחי תשובה בכללי ספק ספיקא) דדוקא היכא דיכול לברר שני הספיקות ולא יסאר לנו שום ספק צריך לברורי, אבל אם אפילו אחר הביורא אכתי לא יבור לנו רק ספק אחד והספק השני אי אפשר לברר, בזה א"י"צ לברך]. ולכאורה קשה על המשנ"ב דאמאי התיר לש"י ללבוש טלית שלו בלי ברכה בלא צורך, הלא יכול הש"ץ ליקח טלית שאולה לשם צניעות, דאין הש"ץ מחוייב לקיים מצות ציצית, שהרי כל לבישת הציצית לש"ץ הוא משום כבוד הציבור. וצ"ל דמייירי שאין בהישג ידו לשאול טלית ולכך חשיב צורך, ולצורך שרי לקיים המצוה בלא ברכה.

העולה לדינא לפי המשנ"ב דכשיש לו צורך יכול לקיים המצוה בלא ברכה, אבל כשאין לו צורך אסור לקיים המצוה ללא ברכה. ובנידון השאלה אין לו צורך, אלא שיכול לעשות כעצת הארה"ח המובא בביאוה"ל לעשות היסח הדעת וללבושו אח"כ בברכה. וכן פסק בשו"ת אור לציון (ח"ב עמ' רע"ט אות י"א) והעיד שכן היה נוהג רבינו עזרא עטיה זצ"ל.

באם יש להקפיד על אורך הציצית ששלישיתו יהיה גדיל וב' שליש ענף, וטעם שמנהג העולם שלא להקפיד על כך

שאלה: בסי' י"א ס"י"ד ברמ"א כתב ואם האריך הציצית יראה ששלישיתו יהיה גדיל וב' חלקים ענף, ועיין בביאוה"ל על ס"ד שם ד"ה יכול לקצרו דמבואר בשם אוצה"ח דאם הענף גדול מהגדיל צריך להקטין הענף אך אין זה לעיכובא בדיעבד, ויל"ע דלא מצינו מנהג העולם להיזהר בזה דטעמא בעי, וירווה המורים ושכמ"ה.

תשובה: בחזו"א סימן ג' ס"ק י' כתב שעיקר הקפיда שהענף לא יהיה פחות משני שליש אבל להוסיף באורך הענף יכול להוסיף. ובבא"ח פרשת נח י"ג כתב דעל פי סוד הענף צריך להיות בדוקא שני שליש, ומקור דבריו משער הכוונות. ובכף החיים סי' י"א בשם חסד לאלפים כתב דיש לקצר הענף כדי שלא יהיה ארוך יותר משני שליש. ואפשר דהעולם סמכו על החזו"א ולא נהגו כמה שצריך להיות על פי סוד בכל מעשה המצוות, אבל לדינא נראה דיש לעשות לכתחילה כמ"ש בביאור הלכה ובכף החיים ובבא"ח. ואף אם אירע כשתלה החוטין שהענף יותר משני שליש יש לקצרו גם לפי הפשט שכל שיכול לתקנו בקל אין על זה דין דיעבד, מיהו כיון שאינו אלא משום נוי אין מדקדקין בשיעור בצמצום וכל שהוא למראית עין כמו שני שליש יש בזה נוי. וצ"ע על פי סוד אי בעינן בצמצום.

אי שרי ללמוד בספרי חבירו בלא ידיעתו, ובדין מזיק הספר תוך שימוש שאלה: בסי' י"ד ס"ד ברמ"א כתב אבל אסור ללמוד בספרים של חברו בלא ידיעתו דחיישין שמא יקרע אותם בלימודו, ויל"ע בימינו דהספרים מצויין מאוד האם יש היתר בדבר או דנשאר הדין על מקומו.

תשובה: בפתחי חושן גניבה ואונאה פ"ו ס"ק כ"ו בהערות כתב בשם ערוה"ש שעתה שהספרים מצויים יכול ללמוד שעה קלה בספר של חבירו בלא דעתו אם לא שיועד שהבעלים מקפידים, ובשם שו"ת שער אפרים

תל"ז דכשאין חזקת איסור אין צריך לברורי רק היכא שיש רוב המסייע להיתר, אבל היכא שיש חזקת היתר לבד צריך לברורי, ובציצית יש רק חזקת היתר ואין רוב המסייע. ובארה"ח ת"י דאיכא חזקת חיוב כיון שלובש בגד של ד' כנפות מחוייב להטיל בו ציצית, והערוה"ש סובר דליכא חזקה כזאת, דלא כארה"ח. עכ"פ יש פלוגתא אם טעם זה נכון לדינא.

על טעם שלישי שכתבו המג"א שם חלק הערוה"ש משום דאי"ז חזקה העשויה להשתנות, דהא חזינן דלאו הכי, שאין החוטין עשויון ליפסק בכל שעה, ואם משום שבהמשך הזמן ודאי תיפסק, א"כ בטלה לה כל חזקת חיים שבש"ס דהא סוף אדם למות, אלא ודאי דכל זמן דאין הכרח להוציא מחזקה מוקמינן אחזקה. ובטעם הרביעי שכתבו הט"ז דחה בערוה"ש דהרא"ש בתשובותיו כתב דאין הבדיקה אלא ממידת חסידות משום חשש ברכה לבטלה, ולא כתב משום שחששו שלא תהא ברכה לבטלה ועובר על לאו דלא תשא את שם וגו', ולאו דלא תישא חמיר טובא, דלענין טלית בלא ציצית אם ימצא שפסולה מיד יפשטנו, וכל זמן שלא מציא פסול לא עבד איסור, כיון דמדינא היה מותר ללבושו מטעם חזקה והיה מותר לו לברך מטעם חזקה, רק משום שאם ימצאו פסולות נמצא שהוציא ברכה לבטלה מפיו, ממידת חסידות יש לו לבדוק.

ובחוטי ציצית דידן שהמציאות שהם חזקים ולא שכיח שיקרע, אי נימא דגדר לא שכיח הוא מיעוטא דמיעוטא טעם הב"ח אינו שייך, דעד כאן לא אמרו דלא אזלינן בתר רוב התלוי במעשה רק היכא דיש מיעוטא שבזה מודים חכמים לר"מ דחיישין למיעוטא, אבל במיעוטא דמיעוטא דגם ר"מ לא חייש בודאי שגם לרבנן ברוב התלוי במעשה לא חיישין למיעוטא דמיעוטא. וטעם שני שכתבו המג"א דאפשר לברורי, גם יש לומר דלא שייך, אף שהש"ך פסק בכללי ספק ספיקא דהיכא דאיכא ספק ספיקא וחזקת היתר ואפשר לברורי בקל ואין הפסד ע"י הבירור, צריך לחוש לדעת הרשב"א וחייב לברר. מכל מקום מיעוטא דמיעוטא עדיף, דדוקא התם שיש ספק ספיקא ויש אומרים שהוא מטעם רוב וגם חזקת היתר, מכל מקום אינו עושה מיעוטא דמיעוטא דהא חזקת היתר אינה אלא הנהגה ולא בירור, ואין החזקה עושה שיהיה מיעוטא דמיעוטא ע"כ צריך לברורי, אבל היכא דאיכא מיעוטא דמיעוטא יש לומר שא"י"צ לברר. אמנם בגמ' דיבמות דף קי"ט אמרו דאשה שלא היה אחים לבעלה והלכה חמותה למדינת הים ומת בעלה, יכולה לינשא לשוק אף לר"מ דחייש למיעוטא משום שיש רוב שחמותה לא ילדה זכר, דמחצה זכרים מחצה נקיבות ומיעוט מפילות והו"ל זכרים מיעוטא, והיא בחזקת היתר לשוק כיון שלא היה לבעלה אחים, הוה מיעוטא דמיעוטא ולמיעוטא דמיעוטא לא חייש ר"מ. חזינן מהתם דכשיש רובא וחזקה חשיב מיעוטא דמיעוטא על אף שחזקה היא הנהגה. ובאמת קשה בגמ' שם למה הוצרכה הגמ' לומר דהוה מיעוטא דמיעוטא ולכך מותרת לינשא לשוק לר"מ, ולא אמרו בגמ' שמוותרת לינשא לשוק מצד שיש חזקת היתר. וצריך לומר חדא מתרתה, או דכוונת הגמ' שכשיש חזקה דינו כמיעוטא דמיעוטא ועיקר ההיתר לר"מ הוא משום שיש חזקת היתר, או כפשוטו שגם חזקה עושה מיעוט, ואי נימא כך צריך לומר דגדר לא שכיח עדיף ממיעוטא דמיעוטא, ולכך כתבו הפוסקים דהיכא דלא שכיח שיפסק א"י"צ בדיקה. וטעם שלישי שכתבו המג"א דהוה חזקה העשויה להשתנות, אינו שייך אפילו בלא סברת הערוה"ש, דבזמנינו עינינו הרואות שאפילו במשך זמן רב אינו עשוי ליפסק. וגם טעם הט"ז משום חומר לא תישא, אף בלא דברי הערוה"ש לא שייך, כיון שענינו רואות שאף במשך זמן רב אינו נפסק מסתבר שאין חשש ברכה לבטלה. וגם מידת חסידות אפשר דאין מטעם זה.

והנה מדברי המג"א שכתב שלא נהגו לבדוק החוטין שלמעלה מן הגדיל שמונחין על הבגד משום שאין עשויון ליפסק. ומדברי המסגרת השלחן שכתב בסי' ט' שהאחרונים לא הזכירו שצריך לבדוק הגדיל וכן נוהגין העולם כפי לבדוק הגדיל משום שאין שכיח כלל שיפסקו, משמע כמו שכתבנו דהיכא דלא שכיח כלל שיפסקו לא שייך כל ארבעת הטעמים של חיוב הבדיקה. וכן שמענו בשם הגר"ש אלישיב שליט"א שהיום אין חובה לבדוק חוטי הציצית מטעם דלא שכיח כלל שיפסקו. ואף שבשו"ע הגר"ז כתב שיש חשש שיפסקו הציציות ע"י דריסת הרגל ועוד סיבות כיוצ"ב, מהאחרונים הנ"ל לא מצאנו שחשו לזה, ונראה הטעם דגם זה מילתא דלא שכיחא כלל שיפסקו מחמת דריסת הרגל. וכן פסק בספר שערים המצויינים בהלכה (סי' ט' ס"ק י') ובספר אמרי יוסר (סי' א' ס"ק ט"ז) בשם החזו"א.

פשט טליתו ע"ד לחזור וללבושו דקי"ל שאינו מברך שוב משום דסב"ל, האם יש לסמוך בכל גוונא על היתר זה או רק כשמוכרח לחזור וללבושו משום צורך התפלה וכדו'

שאלה: הנה דעת מרן בשולחנו הטהור סי' ח' ס"י"ד דאם פשט טליתו אפילו היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד צריך לחזור ולברך כשיחזור ויתעטף בו והרמ"א שם כתב וי"א שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו. ואנן אף דאתכא דמרן סמכינן נקטינן הכא שלא לברך מחמת הסב"ל, ויל"ע דעדיין כ"ז לענין דיעבד כשצריך לחזור וללבוש הטלית לתפלה וכיוצא בזה ומשא"כ כשאינו מוכרח לחזור וללבוש מוטב שלא יכניס עצמו לספק ביטול ברכה, או"ד דהרי מקיים מצוה בלבישת הציצית, והברכה היא מצוה בדאפשר וכשאינו יכול לברך ילבש בלא ברכה, ודומיא דמש"כ השו"ע שם דכשאין ידיו נקיות ילבשנו בלא ברכה וכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך עליו מבואר לכאו' דשרי ללבוש אף שלא מברך באותו זמן.

תשובה: בכף החיים סי' קס"ז סק"ע הביא מחלוקת כשיש ספק ברכות להקל בברכות הנהנין אם יאכל או לא, ולמעשה קי"ל שאין אומרין לאדם אל תאכל, כמש"כ הבא"ח פרשת בלק ז' (אך בפרשת נשא י"א כתב דאין אומרין כן אלא באונס ובדוחק). ויש לעיין אם פלוגת' זו גם בברכת המצוות, דאפשר שדוקא בברכות הנהנין יש מקום לומר שלא יהנה משום שיש איסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה, ובברכת המצוות לא מצינו בפירוש שיש איסור לעשות המצוה בלא ברכה, או כיון שמחוייב לברך על מצוה, עצם ביטול הברכה הוא איסור.

והנה מה שהבאתם בשאלתכם ראייה מדברי השו"ע שכתב דכשאין ידיו נקיות ילבש הציצית בלא ברכה וכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך עליו אינה ראייה, דהתם מברך בסוף והברכה חלה גם על מה שלבש תחילה כשאין ידיו נקיות, ואין חיסרון של עובר לעשייתו, ומשום דגברא לא חזי. ומהאי טעמא נמי אין ראייה מסימן ס"ו סעי"ב שאם שכח להניח ציצית ותפילין לדעת רמ"א ינחם בלא ברכה עד אחר התפלה ואחר התפלה

האיר המזרח

סדר עטיפת הציצית

כתב המ"ב (סימן ח' ס"ק ד'): בשעת העטיפה מכסה ראשו בטלית עד שיגיע עד פיו, ומשליך כל הארבע ציציות לצד שמאל כדי הילוך ד' אמות, ואח"כ יסיר העטיפה עד שהשל ראש יהיה נראה קצת וכנ"ל, [שכתב לעיל לדברי רבינו האר"י שהיה מכסה הטלית על התפילין של ראש וציין לס"ס כ"ז דעכ"פ לא יכסה לגמרי, ע"ש. ועיין בזה בכף החיים אות י"א שצריכים להיות מכוסים לגמרי כל זמן התפלה. וע"ע בזה בשו"ת וישב הים ח"ב סימן א'] ויעמיד כל אחד מהציציות על מקומה, ע"ש. הנה כתב בשער הכוונות דרושי ציצית דרוש א'. "הצריכו הגאונים להתעטף עטיפת ישמעאלים ומחזירים ב' הציציות שבצד ימין אל צד שמאל באופן שיתחברו שם בצד השמאל מאחוריו כל הד' ציציות ויהיו תלויים מאחוריו בצד שמאל וכו'. גם רבינו סעדיה ז"ל כתב בפירושו שחיבר בל' ערבי בפ' בא ענין עטיפה זו, וטוב ונכון לעשות כך, ולפחות ישאר מעוטף כך כדי שיעור הליכת ד' אמות בעת שמתעטף בציצית ואח"כ יסיר העיטוף מעל צוארו וכך היה מנהגו של מורי ז"ל", ע"כ. הביאו הדברים הסו"ב, הבי"ע, המחזיק ברכה (אות ד') והיד אהרן. וכ"כ הכף החיים (סימן ח' אות ז') וכתב שהגם שבשער הכוונות דרוש ב' כתב "כשמתעטף האדם בטלית צריך שיאחז בצד הימני של הטלית בב' הציציות שבו וישליכם לצד שמאל סביב גרונו על הכתף השמאלי לאחור וכו' וב' הציציות האחרות השמאליים ישארו תלויים דרך פניו של אדם ולא באחור", ע"ש, וכ"כ המצ"ש, החס"ל, המדרש תלפיות והעמודי השמים, כבר הקשה קושיא זו האמת ליעקב וכתב דהא והא איתא וסדר העיטוף צריך שהיה באופן זה דתחילה ישליך ה-ב' הימניים לצד שמאל ולהשאיר ה-ב' השמאליים בצד פניו ולכוין לתת החו"ג לרחל והחו"ב ליעקב ואחר הכוונה זו ישליך גם ה-ב' השמאליים על צד שמאל באופן שיתחברו שם כל ה-ד' כסברת רב סעדיה ז"ל והוא לבטל כח היצר הרע. וכ"כ המחב"ר (שם). ודברי האמת ליעקב הביאם הבא"ח (ש"ר פרשת בראשית אות ה') וכתב שכן מפורש להדיא בסידור רבינו הרש"ש ז"ל, וכתב שאף שאין אנחנו מכוונים בכוונות אלו מ"מ לאחר שהשליך ב' הימניים לצד שמאל לאחוריו ישהה כדי הלוך ד' אמות ואח"כ ישליך ב' השמאליים ג"כ לאחוריו לצד שמאל וישהה ג"כ כדי הלוך ד' אמות ואז ישלשל הטלית הכרוך בצוארו על כל גופו כדי לקיים ההוראה של מעשה זו, ע"ש. וכתב הכף החיים (שם) שבזה יוצא אליבא דכ"ע אף לדברי אלה שלא הביאו רק מש"כ בשה"כ בדרוש ב', דכיון ששהה כדי שיעור הילוך ד"א קודם שהשליך ב' השמאליים לאחוריו תו ליכא מידי, עע"ש. ובשו"ת וישב הים (ח"ב סימן א') להגרי"מ הלל שליט"א תפס על דברי הבא"ח שס"ל שבעת עטיפת הראש והשלכת הציציות לצד שמאל כל הטלית הוא מונח רק על הראש וסביב הצוואר בלבד ואין גופו מכוסה בו כלל דאין נבוא לקיים מצות ציצית מן המובחר כשיטת הגאונים המצריכים עטיפה גמורה כישמעאלים בעת ובעונה שלא מקיימים כלל מצות ציצית כיון שאין הטלית מכסה גם את הגוף. ע"כ כתב שכה יעשה, בעת הברכה יאחז הטלית ביד ימינו ובסיום הברכה יתן הטלית על ראשו וכסה בו גם את גופו עד החזה ואז ישליך תחילה שני הכנפות הימניים על צד שמאל לאחוריו וישהה כשיעור הלוך ד' אמות, ושוב ישליך גם הכנפות השמאליים לצד אחוריו וישהה כנ"ל. וכתב שאין נכון לעשות שוב שום הכאות נוספות לאחור, ושוב יסיר העטיפה סביב הצוואר וישאר מכוסה ראשו ורובו בטלית בכל משך זמן התפילה. ובכריכת הכנפות הימניים סביב הצוואר אין צורך שיכסה גם את הפה והחוטם, עיין שם באורך. וע"ש בכף החיים (סימן ח' אות ג').

ווע"ע בעוד יוסף חי (פרשת בראשית אות י"א) שכתב להזהיר שכאשר יניח הטלית על ראשו לא יוריד ראש הטלית על כל הפנים שלו וכשישליך הכנפות לאחוריו יהיו הפנים מכוסים באופן שיהיה ראשו כרוך בטלית פנים ואחור ואין עיניו נראין, דאין זה נקרא עטוף אלא כריכה ואין זה דומה לעטוף הישמעאלים שכתב בשער הכוונות שהצריכו הגאונים להתעטף עטיפת הישמעאלים. ועל כן צריך כשיניח הטלית על ראשו לא יגיע ראש הטלית אלא עד המצח באופן שיהיו עיניו גלויים ונראין גם אחר השלכת הכנפות לאחוריו וזהו העטוף הנכון שמברך עליו להתעטף בציצית, ע"ש שהוכיח כן מהגמ' (מו"ק דף כ"ד ע"א) ומפירוש הערוך (ערך עטף).

נוסח הברכה על טלית קטן

כתב מרן (סימן ח' סעיף ו') "על טלית קטן יכול לברך להתעטף אע"פ שאינו מתעטף אלא לובשו" ע"ב. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה "וי"א שמברכין עליו על מצות ציצית וכן נוהגין ואין לשנות" ע"כ. כתב השע"ת (אותיות ג', ז') שאף לדעת הרמ"א אפשר שאם לובשו בדרך עטיפה עדיף טפי שיברך להתעטף. ועיין בשולחן גבוה (ס"ק ח') שכתב שמרן והרמ"א לא פליגי דדעת שניהם אם ירצה להתעטף בטלית קטן יכול לברך להתעטף, כלומר אע"פ שנהגו לברך על מצות ציצית יכול לברך גם כן אם ירצה להתעטף, ושהרב בעל המפה (הרמ"א) פרושי מפרש דבריו ושכן הוא בהרבה מקומות, ע"ש. וכ"כ העיקרי הד"ט (סימן ב' אות נ') בשם התשב"ץ שהחילוק בין ברכת להתעטף לברכת על מצות אינו תלוי בין טלית גדול לטלית קטן רק בין אם מכסה בו דרך עטיפה ללובשו דרך מלבוש, אמנם התשב"ץ עצמו הסכים לברך להתעטף בין בדרך עטיפה בין בדרך מלבוש, הביאו הרב יצחק טייב זצ"ל בספרו ערך השלחן (אות ג'). והכף החיים (סימן ח' אות כ"ז) הביא לדברי השער הכוונות והפרי עץ חיים שרבינו האר"י ז"ל כשהיה לובש טלית קטן היה נוהג לעטוף בו ראשו ממש והיה מברך להתעטף בציצית ואח"כ היה שומטו מעל ראשו ומורידו על שני כתפיו כדרך לבישתו. וכ"כ הגרי"ח זצ"ל בספרו בא"ח (ש"ר פרשת בראשית אות ו') למנהג רבינו האר"י, וכתב שכל אדם אם יעשה כן הנה מה טוב אך מי שאינו מעטף בו ראשו אלא תיכף מורידו על גופו ולובשו יברך על מצות ציצית ולא יברך להתעטף. וכ"כ הכף החיים (שם). ועיין בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ב' שאלה א'). וכ"ז כשפושט טליתו במשך היום ולובש טלית קטן אחרת, שהרי בבוקר כשקם ממטתו אינו מברך, עיין בזה במ"ב (סימן

ח' ס"ק כ"ד), בבא"ח (ש"ר פרשת בראשית הלכה ב'), ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח או"ח סימן כ"ב אות א'). וכמו כן מיירי שיש בטלית שיעור עטוף (עיין בזה בכף החיים סימן ט"ז אות ב').

נפלה טליתו כשחוזר ומתעטף אם מברך

כתב מרן (סימן ח' סעיף ט"ו) "אם נפלה טליתו שלא במתכוין וחוזר ומתעטף צריך לברך, והוא שנפלה כולה אבל אם לא נפלה כולה אע"פ שנפלה רובה אינו צריך לברך" ע"כ. כן דעת הריטב"א בשם רבו, וכתב ע"ז הריטב"א שנראה לו כדבריו, וכן דעת הטור כמבואר בב"י. אבל בשם יש אומרים כתב הריטב"א שאין צריך לחזור ולברך וכתב שכן שמע בשם הר"ר יונה. והנה כתב הרב יוסף מולכו זצ"ל בספרו שולחן גבוה (אות כ"ג) דהעולם נוהגים כהיש אומרים שלא לברך דמידי מחלוקת לא יצאנו וספק ברכות להקל. הביאו דבריו הכף החיים (אות נ"ח) והיפה ללב (ס"ק י"ג). ודעת הגרי"ח זצ"ל בספרו עוד יוסף חי (פרשת בראשית ה"ג) כדעת מרן, וכתב שאם בהיותו מתפלל תפלת העמידה נפלה טליתו מעליו לגמרי ובהיותו מתפלל הניחוהו אחרים עליו אז כשיסיים תפלתו ימשמש בציצית ויברך, ע"ש. ובהערת חכמי ורבני בית ההוראה שע"י ישיבת חברת אהבת שלום כתבו שהלכה זו שאלו את הגאון הגדול חכם נסים כדורי זצ"ל והשיב שאין דעת הגרי"ח זצ"ל להורות לברך, רק לאמר לך שהמברך יש לו על מי לסמוך, ושלכן סיים "כן פסקו האחרונים ז"ל".

טלית בת ה' כנפות שעשה לה ה' ציציות

כתב מרן (סימן י' סעיף א') "טלית שאין לה ד' כנפות פטורה. יש לה יותר מד' חייבת ועושה לה ארבע ציציות בארבע כנפיה המרוחקות זו מזו יותר עכ"ל. ראשית כל יש להקדים שדין זה מקורו בברייתא במסכת מנחות (דף מ"ג ע"א) ובגמ' (שם) שמבואר שם שטלית בעלת חמש כנפות חייבת. וכ"פ הרי"ף, הרא"ש, הרמב"ם, הסמ"ג, והתוס': אמנם בספרי (שלח פ' קט"ו) מובאת ברייתא שפוטרת טלית בעלת ה' כנפות. וכ"ה בגמ' במסכת זבחים (דף י"ח ע"ב) וכ"פ הר"ר אליעזר ממץ ורבינו שמחה כמבואר כ"ז בב"י (ריש הסימן). וכתב הב"ח שלכן ירא שמים לא ילבש אלא טלית בת ד' כנפות. וכ"כ האחרונים (כ"ה במ"ב ס"ק ג', בבא"ח ש"ר פ' נח אות ו'. וכ"כ הכה"ח אות א' בשם האחרונים) שלכתחילה אין לעשות טלית בת ה' כנפות. עכ"פ מעיקר הדין טלית זו חייבת וכדעת מרן, ואם עשה לטלית זו ה' ציציות עובר משום בל תוסיף. ואם חתך אחת מהם כתב המ"ב (ס"ק ד') שכשרה אך שישארו הד' כנפות המרוחקות בציצית, ע"כ. אמנם המ"א (ס"ק ב') כתב עיין סעיף ו' אם חתכן אח"כ. והרי שם בסעיף ו' מובא מחלוקת בין מרן לרמ"א בדין הטיל ציצית על ציצית שדעת מרן שאם נתכוין לבטל הראשונה חותך הראשונה וכשרה, ואם נתכוין להוסיף אע"פ שחתך אחת משתיהן פסולה. ודעת הרמ"א להכשיר בכל ענין. וכ"כ המ"ב (ס"ק כ"ב) שכן פסקו האחרונים. א"כ יש לומר שכל דברי המ"ב הוא לדידיה שהביא לדברי האחרונים שפסקו כדעת הרמ"א משא"כ לדידן שאזלינן בתר דעת מרן יש להתיר כל הציציות ולחזור ולקשרם. וכך ביאר המחצית השקל בדעת המ"א שדין זה תלוי במחלוקת הב"י והרמ"א. וכ"כ הרב מרדכי כרמי זצ"ל בספרו מאמר מרדכי (אות ד') על דברי הט"ז שהם מקור דברי המ"ב, שכתב שחותך אחת ואין בו משום תעשה ולא מן העשוי וראה מסעיף ו', שכ"ז לשיטת הרמ"א ז"ל אבל לדעת מרן ז"ל שנמשך אחר הרמב"ם יש לפקפק בו דהוי כמתכוין להוסיף ופסול באיזה מהם שחותך הן ראשון הן אחרון, ע"ש. ואף שהפמ"ג (א"א שם) כתב שכאן אפילו למאן דפוסל בסעיף ו' יודה שהד' ראשונות שעשה בהכשר נכשרים כשחתך אח"כ ציצית הקרן הנוספת נראה שיש לחוש לדברי המ"א ע"פ המחצית השקל. והמאמר". וכ"כ הכף החיים (אות ג') שכדי לצאת מפלוגתא יש להתיר כל הציציות ולחזור ולקשרם מחדש, ע"ש.

הטיל ציצית על ציצית

כתב מרן (סימן י' סעיף ו') "הטיל ציצית על ציצית אם נתכוין לבטל הראשונה חותך הראשונה וכשרה ואם נתכוין להוסיף אע"פ שחתך אחת משתיהן פסולה", ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה "ויש מכשירים בכל ענין וכן עיקר" ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק כ"ב) על דברי הרמ"א שכן פסקו האחרונים, ע"ש. הנה ידוע שכתבו כל גדולי האחרונים שקבלנו הוראות מרן וכמש"כ הרב יוסף מולכו בעל שולחן גבוה בספרו אהל יוסף (יו"ד סימן ל') שכיון שאנו קבלנו הוראות מרן הכי נקטינן להלכה ולמעשה ואפילו אם הרמ"א ואלף פוסקים כמוהו חולקים על מרן אנו בני ספרד בתר מרן גרירן בין להקל בין להחמיר, וכ"כ הרב יעקב בן צור בשו"ת משפט וצדקה ביעקב (ח"ב סימן ה') שאחר שנתפשטו בעולם פסקי מרן הבית יוסף והשלחן ערוך שוב אין לנו אלא פסקיו לכל אשר יאמר כי הוא זה ואפילו נגד אלף פוסקים, וכ"כ הרב שלמה לניאדו בשו"ת כסא שלמה (סימן ז'). ועע"ב בשו"ת חיים ביד (סימן ק"ח), ובדברי הגרי"ח זצ"ל בספרו רב ברכות (דף קנ"ד ע"א). ואכמ"ל בזה. ע"כ ודאי שאנן נקטינן כדעת מרן. וכ"כ הכף החיים (אות י"ז) בנדון דידן שלענין הלכה אנן אתאבא דמרן סמכינן ובפרט דכאן מרן לחומרא ויש ספק ברכות, ע"ש.

טווה הנכרי הציציות וישראל עומד ע"ג ואומר שיעשה לשמן ולא סייע

כתב מרן (סימן י"א סעיף ב') "טוואן נכרי וישראל עומד על גבו ואומר שיעשה לשמן להרמב"ם פסול להרא"ש כשר" ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה "ונוהגין שיסייע ישראל מעט ע"כ. וכתב ע"ז המ"ב (ס"ק י"ב) שכ"ז להרא"ש אבל לרמב"ם לא מהני כל זה, וציין לאחרונים שכתבו שמנהג זה הוא על צד היותר טוב אבל בדיעבד כשר אפילו בלא סיוע כלל להרא"ש כיון שהישראל עומד על גבו ומלמדהו לעשות לשמה, עע"ש. הנה בספר קול יעקב (סימן רע"א אות י') הביא מחלוקת בענין העבוד כשאמר הישראל

הרב חיים פרזון - כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש
עבר את שבת ביקורתם של רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"

שינויים בפסיקה לשיטת רבותינו הספרדים זיע"א מהנפסק בספר משנה ברורה

לגוי שיעבדנו לשמו ולא סייעו, שדעת הב"ח, הש"ך והמ"א דסגי בכך. ודעת מרן בב"י (יו"ד סימן רע"א) דדוקא אם מסייע הישראל בשעת העבוד אבל אם לא סייע פסול. וכן דעת השולחן גבוה ועוד, ע"ש. וע"ע בספרו כף החיים (סימן י"א אות ז') דלפ"ז לדעת מרן יש לפסול. ויותר מזה כתב הכה"ח (שם) בשם הגר"ז דאפי' להב"ח שס"ל דלדעת הרא"ש אפילו אם לא סייע כלל הישראל כשר. לגבי טווית ציצית דכל הטוויה צריכה להיות לשמה הוי דומיא דכתיבת גט דמודי ביה הרא"ש דגוי אדעתא דנפשיה עביד ומפני זה פסק הב"ח כאן דלא מועיל אפילו בדיעבד בלא סיוע ישראל, ע"ש. וכ"כ בפשיטות הגרי"ח זצ"ל בספרו רב פעלים (או"ח ח"ד סימן י"ח) בדעת הרא"ש, ע"ש. וכ"כ בספרו עוד יוסף חי (פרשת נח הלכה ג') שאם טואם גוי אע"פ שישראל עומד על גביו ואומר שיעשם לשם ציצית הרי אלו פסולין, אמנם סיים שבשעת הדחק שאין לו מי שיטוה לשמן לא איש ולא אשה כי אם גוי, יאמר לגוי שיטוה לו החוטים לשם ציצית והישראל יסייע ג"כ קצת בטוויה וגם יעמוד הישראל אצל הטוויה מתחילה ועד סוף ויכוין הישראל לשם ציצית, ואפילו הכי כאשר ימצא לו אח"כ ציציות שטוה אותם ישראל יחליף ציציות אלו. ועע"ב בכה"ח (אות ט'), בערך השלחן (סימן ת"ס אות א'), ובאור לציון (ח"א סי' ב').

שמצוה מן המובחר לעשות חוטי הציצית שזורין משמונה חוטין

כתב המ"ב (סימן י"א ס"ק י"ד) שהשזירה היא שיכפול החוטין אחר הטוויה לשנים וישזרם, וכתב שאם כפל כל חוט לשמונה ושזרו גם כן לית לן בה, ע"ש. אמנם הרוקח כתב דמצוה מן המובחר לעשות כל חוט שזור משמנה חוטים, הביא דבריו בעמודי השלחן (על קי' ש"ע סימן ט' אות י"ז), וכ"כ הרמ"ע הביאו דבריו בקיצור השל"ה (הלכות ציצית), וכתב הקצור השל"ה שמדברי קבלה נמי שפיר למעבד הכי, וכ"כ השמש צדקה (א"ח סימן כ"ב), וכ"כ הרב חיד"א בשיורי ברכה (סימן י"א אות ד') בשם הגהה לאחד קדוש בכתב יד וז"ל "ואמר הרב עודד התמני שכן מצוה מן המובחר שיהיה כל חוט משמנה כפול לשמנה שיהיה כל חוטי הד' כנפות רנ"ו רמז לכנפי החיות וכשר הדבר לעשות כן" עכ"ל. וכ"כ בלב חיים (ח"א סימן פ"ו) וז"ל "מצוה מן המובחר לעשות כל חוט הציצית טווי בתחלה חוט אחד ואח"כ לשזור ב' חוטין כאחד ואח"כ לשזור הב' לד' וד' לח', או לפחות יקח ד' חוטין טוויים ושזורים לב' שהם ח' ואין בזה פקפוק כלל ועיקר. ומ"מ אם לא מצא כי אם שזורין לב' או לד' יוצא "ח וזה ברור" עכ"ל. וכ"כ הגרי"ח זצ"ל בספרו בן איש חי (פ' נח אות י') לדברי השיורי ברכה והלב חיים. וכתב שלכך כל אדם יזהר לכתחילה בזה, ע"ע שם מש"כ בזה. וכ"כ הכף החיים (סימן י"א אות י') בשם האחרונים, ע"ש. וכ"כ הרב אליעזר פאפו זצ"ל בספרו חסד לאלפים (סימן ח' הלכה ב').

שיש לקשור ראשי החוטים של הציציות

כתב הרמ"א (סימן י"א סעיף ג') שלכתחילה טוב לקשור החוטין למטה. וכתב ע"ז המ"ב (ס"ק י"ח) ש"א דאדרבה יותר טוב שלא לקשור, ונכון להחמיר אם הם שזורים יפה דלא שכיח שיתפרקו, ע"ש. אמנם מורינו הרב חיים וויטאל זיע"א בשער הכוונות (דרוש ו' של הציצית) כתב וז"ל "ראיתי למורי ז"ל שלא היה מוחה בזה אף כי יש בזה מפקפקין ואדרבא נ"ל שהיה חפץ בקשירת ראשיהם" עכ"ל. הביא דבריו הרב חיד"א ז"ל בספרו ברכי יוסף (סימן י"א אות ו'). וכ"כ הגרי"ח זצ"ל בספרו בן איש חי (ש"ר פרשת נח אות י"ד) ושהעיד רבינו שמואל בן המהר"ח ז"ל על אביו שהיה עושה כן. וכ"כ הכף החיים (אות י"ג) בשם האחרונים. וכ"כ הגאון ר' חיים פלאגיי זיע"א בספרו כף החיים (סימן י' הלכה ד').

אם שיעור י"ב גודלים הוי לעיכובא

כתב מרן (סימן י"א סעיף ד') "אורך החוטים השמונה אין פחות מד' גודלים. וי"א י"ב גודלים וכן נוהגין, ולמעלה אין להם שיעור" ע"כ. הבה"ל (ד"ה "וכן נוהגים") הביא שהפמ"ג סובר דהשיעור י"ב גודלין לדעת המחמיר בש"ע הוי לעיכובא, ושבביאור למהר"ם בנעט על המרדכי מסתפק בזה ושבחינון משמע ג"כ קצת להקל בזה בדיעבד. ונשאר הבה"ל בזה בצ"ע לדינא. והנה הגאון ר' חיים פלאגי זצ"ל בספרו לב חיים (ח"א סימן ע"ט) ובספרו רוח חיים כתב שבדיעבד אם הוא פחות מהשיעור וכש"כ אם היה בתחלה כשיעור ואח"כ נתמעט כשר, ודחה לסברת החולקים על זה, ע"ש באורך. וכ"כ הגרי"ח זצ"ל בספרו בן איש חי (ש"ר פרשת נח הלכה י"ב). הביא דבריהם בכף החיים (אות ט"ז). לפ"ז כל שנשאר בדיעבד ד' גודלים דהיינו שמונה ס"מ וכהסתם שהביא מרן בש"ע כשר. וכמו כן צריך לשים לב שבענף יהיה עכ"פ שעור כדי עניבה וכמבואר בש"ע (סימן י"ב סעיף א'), ולפי המבואר בבה"ל (ד"ה "אם נפסקו") שכדי עניבה הוא לא יותר מב' גודלין, א"כ צריך שיהיה בענף (עיין בש"ע שם סעיף ג') ארבע ס"מ. ועיין במ"ב (סימן י"א ס"ק ס"ט) שהדין של שליש גדיל ושני שליש ענף אינו מעכב בדיעבד. וכ"ז בדיעבד וכנ"ל שלכתחילה ודאי שצריך שיהיה באורך החוטים י"ב גודלים דהיינו עשרים וארבע ס"מ. ושיהיה שליש גדיל ושני שליש ענף.

אם יש לעשות בטלית קטן שני נקבים בכל כנף או נקב אחד

המ"ב (סימן י"א ס"ק ט"ל) הביא מחלוקת אם בטלית קטן עושה שני נקבים כמו צייר או נקב אחד, וסיים דנהרא נהרא ופשטיה, ע"ש. הנה מרן בסוף הסימן בב"י כתב בשם המהר"י אבוהב בשם בעל העיטור שיש לעשות שני נקבים בטלית כמו צייר ויטיל הציציות בתוכם ויוציא אותם לצד אחד. וכתב מרן ע"ז שמעולם לא ראינו מי שחשש לדבר זה כלל, וכבר אמרו בירושלמי (יבמות פ"ז ה"ז) כל מקום שהלכה רופפת בידך צא וראה מה הציבור נוהג, ובכמה מקומות בתלמוד אמרו (ברכות מ"ה ע"א) פוק חזי מאי עמא דבר, והבא להחמיר על עצמו בכיוצא בזה מיחזי כיוהרא ואינו מן המחמירין אלא מן המתמיהין, עכ"ל. ובשער הכוונות (דרושי הציצית

דרוש ו') מובא שרבינו האר"י ז"ל נהג כן בטלית קטן. אמנם הרב חיד"א בספרו ברכי יוסף (אות ה') כתב לדברי מהר"ר שמואל ויטאל בנו של מורינו הרב חיים ויטאל זצ"ל שהעיד שמר אביו המהרח"ו לא נהג לעשות כן אף בטלית קטן ולכן גם הוא המהר"ש לא רצה לנהוג כן. וכתב ע"ז הגר"ח זצ"ל בספרו בא"ח (ש"ר פרשת נח הלכה ט"ו) שבדאי שרבינו חיים ויטאל זצ"ל הבין מרבינו האר"י ז"ל שאין דבר זה מעכב, ורק רבינו האר"י ז"ל אחר שנהג בכך בילדותו כמנהג האשכנזים, לא שינה ולכך גם מה"ר חיים ויטאל לא שינה מנהגו. וכתב ואנחנו מנהגנו לעשות נקב אחד אפילו בטלית קטן וששמע שגם אצל החסידים בירושלים תבנה ותכונן המנהג פשוט לעשות נקב אחד בין בטלית גדול בין בטלית קטן ושמסתמא שכך היה מנהגו של רבינו הרש"ש ז"ל. וכ"כ הכף החיים (אות כ"ד).

בדין עשיית הציצית

כתב בשער הכוונות (דרושי הציצית דרוש ו') וז"ל "הנה צריך הציצית לעשותו שליש אחד גדיל ובי' שלישי ענף וכו'. ואמנם הגדיל יעשהו חוליות חוליות כל חוליא מג' כריכות, ובתחלה יקשור שני קשרים סמוך לכנף ויכרוך ז' כריכות, ויקשור שני קשרים אחרים ויכרוך ח' כריכות, ויקשור שני קשרים אחרים ויכרוך י"א כריכות, ואח"כ יקשור שני קשרים אחרים ויכרוך י"ג כריכות ויקשור שני קשרים אחרים והרי הם ט"ל כריכות כמנין ט"ל אותיות אהיה דההין וכמספר הויה אחד" עכ"ל. כתב הרב חיד"א, בספרו ברכי יוסף (אות ט') לדברי המהריק"ש שיעשה באויר ראשון י' כריכות, ואח"כ ה', ואח"כ ו' ואח"כ ה' כשם הויה, וכדעת רבינו שלמה מולכו. וכתב שכך רוב העולם נוהגים. וסיים הרב חיד"א שהמדקדים נוהגים לעשות ט"ל כריכות וכמש"כ האר"י זצ"ל, ושכ"כ האחרונים, וכן רבינו הבא"ח (ש"ר פי' לך לך אות א') כתב להלכה כדעת רבינו האר"י ז"ל. וכ"כ החסד לאלפים (סי' י"א הלכה ט'), השיירי כנה"ג (אות ח') והכף החיים פלאגיי (סימן י' הלכה ד') ע"ע בזה בכף החיים (אות מ"ז). וכ"ז שלא כדעת מרן (סימן י"א סעיף י"ד) שכתב נוהגים לכרוך באויר ראשון ז' כריכות ובשני ט' ובשלישי י"א וברביעי י"ג, שעולים כולם מ' כמנין ה' אחד שעולים ל"ט ועם השם הם מ' ע"ש. אלא לדינא יש לעשות כמנין ט"ל וכדעת רבינו האר"י כמנין הויה אחד בלי הכולל.

ורבינו האר"י הנ"ל לא הזכיר שיהיה בין קשר לקשר כמלא אגודל. ודלא כהרע"מ המובא במ"ב (ס"ק ס"ח). וכ"כ להעיר הכף החיים (אות מ"ה) שהרב בדרושי הציצית לא כתבו. ע"כ נראה שמעיקר הדין אין צריך להקפיד בזה. כמו כן לא כתב שצריך שכל החוליות יהיו בשוה. ודלא כהרא"ש שהביאו המ"ב (ס"ק ס"ח) שכתב שיהיו כל החוליות בשוה שזהו נוי ציצית ושבאויר הראשון יעשה הכריכות רחוקות זה מזה ואח"כ בכל אויר יותר מקורב, ע"ש. וכ"כ להעיר הכף החיים (שם) שבשער הכוונות לא כתב זה. ע"כ נראה שמעיקר הדין אין צריך להקפיד בזה, דידוע דבכל כי האי גונא אנן בתר רבינו האר"י גררינן. ומ"מ מחמיר בכל זה תע"ב.

טלית מצויצת שנחלקה לשנים שאסור לחזור ולתפרה עם הציציות שבה
כתב המ"ב (סימן ט"ו ס"ק ט') אודות טלית מצויצת שנחלקה לשנים כשבכל חלק יש שיעור עיטוף, שיש אומרים שצריך מתחלה להתיר הציצית מאחד החלקים ואח"כ יתפרנו ואחר שיתפרנו יטיל בו ציצית, דאם לא כן הוי בכלל תעשה ולא מן העשוי. אבל רוב האחרונים מקילין וסוברים דזה לא הוי בכלל תעשה ולא מן העשוי. וסיים שמ"מ טוב להחמיר לכתחלה.

בירור הלכה המשך מעמי א'

בהבגד כלל, אלא בהכנף הוא דנתקיים, ולפי"ז כאשר תלה ציצית בכנף אחד נשלם בזה מעשיו בכנף זה, ולא שייך כנף זו לחברתה כלל.

אכן לדעת חכמים דיסוד דין תלית החוטין הוא הטלתן בהבגד, וקיום דינם מתקיים בזה דהוטלו הציציות בהבגד, [והא דאין תולה הציצית אלא בכנפותיה אי"ז אלא קביעות מקום דאם הטיל הציצית בד' כנפות הבגד הוא דנתקיים בזה הטלת הציצית בהבגד]. הרי ע"כ דארבעתן מצוה אחת באשר דכל שלא נשלם דין הטלת החוטין על הבגד לא נשלם בהו כלל שם ציצית, וכולוה כחדא משוו ליה בהבגד דהוטל בו ציצית.

ויש להוסיף, דהנה כתבתי במקו"א ביסוד דין הטלת החוטין על הבגד, שמלבד שיש בכך חובת גברא להטיל בו ציצית, הרי שיש בכך גם פטור בהחפצא של הבגד, שהציציות פוטרין את הבגד מחובתו, ודין פטור זה חייל בהבגד כאשר הוטל על הבגד, וכן הוא לשון הש"ס במנחות מ. ובשבת כה. דהחוטין פוטרין את הבגד, [ומיושבת בזה היטב קושיית הגאון ראמ"ה בהגהותיו וחכמת מנוח בשבת כז: על תוס' (ד"ה מוטברא)].

ומיושב בזה הערת הביאוה"ל סי' ס' ס"ד [ד"ה וי"א] ובסי' י"ד ס"ג [ד"ה שאלה] בדין מי שלא כיוון לצאת ידי חובת מצות ציצית דלכאו חשיב כמעוטף בבגד בלא ציצית והוא מבטל עשה, ולמש"נ נראה דאף שהגברא לא קיים מצות ציצית מ"מ הטלית מיהא נפטרה בציציותיה, ומבוארת בזה שיטת ר"ת דמותר להתעטף בציצית שיש בה כלאים אף בלילה, ולמש"נ היינו משום דאף בלילה החוטין פוטרין את הבגד, וע"כ שם ציצית עליהו אף בלילה דליכא קיום מצוה.

אשר לפי"ז נראה דבזה גופא נחלקו ר"י וחכמים, דדעת ר"י דחלות שם פטור הבגד [ע"י הטלת הציצית] חיילא בכל כנף וכנף לעצמו, ואילו לדעת חכמים חלות דין פטור זה חייל בהבגד כאשר הוטלו בו כל החוטין בד' כנפותיו, ואשר בזה נחלקו לענין כלאים באם צייץ ג' כנפות בכלאים ולבשו, דדעת ר"י דכיון שכל ציצית פוטר את כנפו, א"כ שוב אין בו איסור כלאים, אכן לדעת חכמים אינו פוטר מאומה ואין שם ציצית עליו.

ובזרע אברהם ח"ב ערך גרדומי מצוה כ' בשם הגר"י מקוטנא דאין גרדומי ציצית כשרין אלא אחר שלבשן פעם אחת [כמו לענין גרדומי אוזב דמייירי דכבר היהו בהם פעם א'], אכן באר"ש פי"ז לולב ה"ח נחלק עליו, דמיי דשתלאן הציצית פטור הבגד, ולמש"נ כן הוא דמדי בשעת הטלתן חייל בהו שם ציצית, ופוטרין את הבגד, ולפי"ז אף אם תלה ציצית בלילה ואיגרדם כשר, ומיושבת בזה מה קושיית האו"יש שם בסוף דבריו מציצית בלילה.

והנה לפי' כ"ז נראה עוד נפקותא לדינא בפלוגתת ר"י וחכמים, כי הנה שיטת הר"י מלוניל דאחית ציצית אף היא נחשבת כנקיטת חפץ בשעת שבועה כתפילין, [והשיג עליו הריטב"א בשבועות לח: דצריך בזה דווקא חפצא דקדושה, ואילו ציצית אינה אלא תשמישי מצוה]. ומעתה יש לדון במי שצייץ ג' כנפות האם נחשב חפצא של מצוה לאקוטי חפצא, ד"ל דלדעת ר"י הוי חפצא דמצוה ואילו לחכמים אכתי אינו חפצא דמצוה כלל.

אמנם לפי"ז נפיק לן נפקותא רבתא לדינא, בדין מי שתלה ציצית בכנף אחד ואיגרדם, האם יש בו כבר היתר גרדומין, דלמש"נ תליא זה בפלוגתת ר' ישמעאל וחכמים, דלדעת חכמים לא נשלמה התלייה אלא אחר שהשלים לתלות החוטין בכל הכנפות, אכן לדעת ר"י חלות שם ציצית חייל בתלית הציצית שבכל כנף וכנף, וממילא דיש בזה דין גרדומין בכל כנף לעצמו אף לפני שהשלים הטלת כל החוטין

הנה הרב מאמ"ר (ס"ק ד') העלה שאין בזה תעשה ולא מן העשוי. וכ"כ בספר פרי הארץ דכשרה ואין בה פקפוק, והביאו הרב חיד"א בספרו ברכי יוסף (אות ו') והקשה על דבריו מדברי הט"ז שהעלה שגם להרשב"א (שעל דבריו מסתמך הפרי הארץ) צריך להתיר הציציות מחלק אחד ואחר שיתפרם עושה ציציות חדשים בחלק השני ואם לאו יש בו משום תולמ"ה. והביא שכבר תמה עליו הנחפה בכסף תמיהות אחרות, והעלה שיתיר השתי ציציות שבחלק אחד ויתפרנו עם החלק האחר ואח"כ יעשה שני ציציות חדשות, ע"ש. וכ"כ הגר"ח זצ"ל בספרו בא"ח (ש"ר פרשת לך לך אות י'). ע"ע בזה בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"א סימן ל"ד ואו"ח ח"ג סימן מ'). וכ"כ הכף החיים (אות ט"ז). וע"ע בנהר שלום (אות א').

בדין תפלת ערבית של מוצאי יוה"כ בטלית גדול

כתב המ"ב (סימן י"ח ס"ק ו') שלא יסירו הטלית גדול מעליהם בלילה עד אחר תפילת ערבית של מוצאי יוה"כ, ע"ש. אמנם הרב חיד"א בספרו ברכי יוסף (אות א') הביא לדברי רבינו ישעיה הראשון בתשובותיו שכתב שלילה לאו זמן ציצית הוא וכיון שאינה זמן ציצית אם יתעטף בלילה עובר בעשה כדאמר ר' אליעזר בגמ' (מנחות ל"ו ע"ב) לגבי תפילין שכל המניחם אחר שקיעת החמה עובר בעשה, והביא שגם הרב המקובל מהר"ר יוסף בן גיקיטילי"א בתשובה שהביאה בשו"ת בית דוד (סימן ט') כתב שהוא איסור גמור. והביא שכ"כ המהרח"ו זצ"ל בספר הכונות שרבינו האר"י זצ"ל היה נזהר בתכלית שלא להיות מעוטף בציצית ותפילין אחר שקיעת החמה ותכף היה מסירה מעל ראשו בעת שקיעת החמה והיה חושש מאד בדבר הזה. וכתב ע"ז הרב חיד"א שכן ראוי לזהר ע"ש. וכ"כ בכף החיים (סימן י"ח אות י"ב), ושכ"כ הזכ"ל, השע"ת, הבית עובד והחסד לאלפים. עע"ש מש"כ בזה. ולגבי ליל יוה"כ כתב הרב חיד"א (ברכי יוסף סימן תרי"ט אות א') שנוהגים להתעטף בציצית, וכתב שהעיד המהרש"ו ז"ל על אביו המהרח"ו ז"ל שהיה מתעטף בציצית קודם שתשקע החמה ומברך עליו (והיה נשאר עם טליתו בליל יוה"כ). וכ"כ הכף החיים (שם אות י"ג) בשם האחרונים, וכמו כן כתב (אות י"ד) לדברי מורינו הרב חיים ויטאל ז"ל בשער הכונות דבליל יוה"כ יש בחינת טלית (וע"ש לגבי הברכה משתחשך), מ"מ לגבי תפילת ערבית של מוצאי יוה"כ אין להתעטף בציצית. וכ"כ הכף החיים (שם אות ט"ו) שמנהג בית אל יעב"ץ שכולם מתעטפים בטלית גדול בליל יוה"כ ושיש מהם אשר נשאר עליהם עד הבוקר ומתפללים בו שחרית, מוסף, מנחה ונעילה אבל לא ערבית במוצאי יוה"כ מפני שנסתלקה אותה הבחינה והוי כשאר לילות שאין לובשים ציצית בתפלת ערבית, ע"ש.

המסופק אם הגיע שקיעת החמה אם מברך כשמתעטף בציצית

כתב המ"ב (סימן י"ח ס"ק ז') שאם איחר להתעטף עד הלילה שוב לא יברך דשמא הלכה כהרמב"ם שסובר שכל מה שלובש בלילה פטור, וכתב דמשמע מדברי המ"א דאפילו בין השמשות מותר לברך עד צאת הכוכבים. ושכ"פ הדרך החיים. והביא שהמטה אפרים מחמיר בזה וכתב שאם זה גופא הוא מסתפק אם כבר הגיע בין השמשות בודאי יוכל לברך דבלאו הכי דעת התוס' והרא"ש דכסות יום חייב בלילה. ושהגר"א בביאוריו מצדד ג"כ לשיטה זו, ע"ש. והנה כבר כתבנו לעיל שדעת רבינו האר"י והאחרונים שמשקיעת החמה אסור להתעטף בציצית ואפילו בלא ברכה. ולגבי ברכה במסופק אם הגיע שקיעת החמה, ידוע שאנן לא מברכים אפי' היכא דאיכא ס"ס בברכות. וכמש"כ בזה באורך בגליון מספר 16 ע"ש, ולפי"ז אין לברך.

בבגד, וצ"ע לדינא בזה.

בפלוגתת ר"י וחכמים בטלית שאינה מצויצת כהלכתה בשבת

והנה איתא בשבת קלט: דהיוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכתה לדידן חייב חטאת, משום דציציות לגבי טלית חשיבי ולא בטלי, וכתב הר"מ בפ"ט שבת ה"כ דהיינו לפי שאותן החוטין חשובין הם בעיניו ודעתו עליהם עד שישלים חסרונו ויעשו ציצית, והיינו דדעת הר"מ דמייירי דחסר כמה חוטין בכנף אחד, דשאר החוטין באותו כנף חשיבי משאוי, לפי שדעתו ליקח מהן להטיל שוב ציצית על הכנף כהלכתה.

אולם התוס' [ד"ה ציצית] ביארו באופן אחר שכתבו שאינם מבוטלין לפי שחשובין הם בעיניו שדעתו ליתן בטלית ציצית רביעית, והיינו דמייירי דהטיל ציצית בשלש מכנפות הבגד ובכנף רביעי לא הטיל כלל, דאלו הציציות לא בטילי להבגד כמו האימרא, דכיון שרוצה באותן החוטין כדי שע"י אותם החוטין ישלים אותם בהטילו בכנף רביעי, לזה לא בטילי לגבי הבגד וחשיב משאוי, ומה"ט היוצא בהם לרה"ר חייב חטאת.

ולכאורה י"ע דמה בכך דרוצה באותם השלש ציציות כדי שישלים עליהם את הכנף הרביעי שיטיל בו אח"כ, הא מ"מ כיון דאלו השלשה במקומם הם עומדים ולא תגע בהם יד לא ליחשיב משאוי, וכמבואר ברא"ש [הובא בב"י או"ח סי' י"ג ובחי' רע"א שם], דמותר לצאת בבגדים שלנו לרה"ר בשבת, אף אם היה לחוש שמא נפסק, לפי שאף אילו ל"ה ציצית, מ"מ סלטול נמי לא הוה, לפי שאין בדעתו להסירן, וטפלים המה להבגד, וצ"ע.

וביותר מזה יש להעיר לפי מה שכתב הגרע"א בהגהותיו לשו"ע סי' י"ג ס"א לדון להתיר לצאת לרה"ר בטלית המצויצת שהיא מחויבת מספק, דאף שיש ספק אם יש בה מצוה, מ"מ כיון שאין בדעתו להסירן משם הוי כמו אימרא דבטל להבגד, וא"כ ה"נ דכותהו אף דרוצה להשלים הציציות בכנף הרביעי מ"מ הלא שלש כנפות המצויות כהלכתן אין בדעתו להסירן, ולמה לא יהו טפלין להבגד, וצ"ע.

אכן למש"נ בדעת חכמים יש ליישב, דכיון דרק בהטלת כל ארבע הציציות הוא דמתקיים הטלתן בהבגד, א"כ הרי הוא עומד להשתמש באותן השלש ציציות לזה דעל ידן עם עוד ציצית שיטיל בכנף הרביעי יתקיים דין הטלת הציצית בהבגד, ולזה חשיב משאוי דהרי עומד הוא להשתמש עם אלו השלש ציציות מה שאין משתמש בהם עתה, דעד עתה עדיין לא חל ביה שם ציצית ורק לאחר זמן כשישלים כנף הרביעי נעשה הכל שם ציצית.

אולם למש"נ בדעת ר"י דבכל כנף מתקיים דין הטלתו בעצמו, נראה דאין בכך משוי, משום דאף לדברי הרשב"א שכתב דמודה ר"י שכל ד' הציציות מעכבין זה את זה, היינו רק דיש בזה עיכוב בקיום המצוה, אך החפצא של ציצית ישנו בכל כנף לעצמו, וכאשר משלים כנף רביעי אין בכך שום קיום דין בהחפצא בכל אלו הג' כנפות שכבר צייץ, וא"כ מה שהטיל בג' כנפות נשלם לגמרי בהטלתן [זולת שאין קיום מצוה עד שישלים הרביעי].

הלא מעתה שוב מיושבת היטב סוגית הש"ס במנחות שם דר' ישמעאל וחכמים נחלקו באם צייץ ג' כנפות הבגד ויצא בהם לרה"ר, והיינו דלדעת חכמים אין בכך שום חלות דין בהחפצא, וממילא הוי משאוי ואינו בטל להבגד, אכן לדעת ר"י חל עליו שם ציצית לכל דבר, וממילא אף שהוא ממתין ומצפה לשעה שישלים כנף הרביעי, מ"מ כל ג' כנפות הבגד המה ציציות של הבגד ובטלים לו כדין האימרא, וכמש"נ.

[והגר"ם פפיושו על ה"רס"ג ח"א (ע' צד.) כ' שבשו"ת מהר"מ מרוטנבורג ח"א סי' רפ"ז הביא דשיטת הר"ש משאנץ דלדעת ר"י ד' ציציות אין מעכבין זו"ז, דלא כדעת

וכ"כ הכף החיים (סימן י"ח אות כ"א) שאפילו אם נסתפק לו אם שקעה החמה דאיכא ס"ס שמא לא שקעה ואת"ל שקעה שמא הלכה כמ"ד דיוכל לברך כל בין השמשות עד צאת הכוכבים אפ"ה לא יברך.

במנהג ברכת שהחיינו על טלית חדשה

כתב מרן (סימן כ"ב סעיף א') "קנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו דלא גרע מכלים חדשים" ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה" וואם לא בירך בשעת עשייה מברך בשעת עטוף ראשון" ע"כ. אמנם כתב בספר כף החיים (אות ו') שעכשיו מנהג העולם שאין לברך שהחיינו על המלבוש כי אם בשעת הלבישה. וכן על הטלית בשעת העיטוף. וכתב טעם משום דחיישין שמא יחזור בו שלא ללבושו מאיזה סיבה ויחזור וימכרנו או יתנו במתנה לאחר ותהיה ברכתו לחנם, ע"כ נהגו לברך בשעת הלבישה דוקא, וציין לדברי הרב מרדכי כרמי זצ"ל בספרו מאמר מרדכי (סימן רכ"ג אות ה') שכ"כ שהמנהג בינינו לברך דוקא בשעת הלבישה, אמנם כתב טעם אחר משום דהוי עיקר ההנאה, ע"ש. א"כ לפי הנ"ל ליתא לדברי המ"ב (ס"ק א') שכתב שכדי לצאת ג"כ דעת הסוברים דצריך לברך שהחיינו על עשיית המצוה בפעם ראשונה ע"כ יברך בשעת עשיית הציצית ולא ימתין עד הלבישה, ע"ש, דלדידן אין אחרי המנהג כלום ואין לברך אלא בשעת הלבישה.

אם באשה יש דין לועג לרש בהולך בציציותיו מגולות סמוך לקברה

כתב המ"ב (סימן כ"ג אות ה') שהנכנס תוך ד' אמות של קבר קטן כשהציציות מגולים יש להחמיר משום לועג לרש דשמא נשמת אדם גדול הוא. אבל בקבר אשה דבחייה ג"כ פטורה ליכא משום לועג לרש, ע"ש. הנה המשנה למלך (פרק י"ג מהלכות אבל דין ט') כתב דגם באשה שייך משום לועג לרש. וכ"כ הכף החיים (אות ג') ושהביא דבריו הדברי מנחם, ושהרב פתח הדביר (סימן מ"ה אות ג') כתב שגם המהריט"ץ כתב דיש באשה משום לועג לרש, ע"ש. וכ"כ השדי חמד (מערכת אבילות אות ק"ג) לדברי המהריט"ץ. ודלא ככמה מהאחרונים שלא ראו לדברי המהריט"ץ במקורן, ע"ש. והעלה לדינא דלועג לרש איתיה גם באשה. וכן העיר השונה הלכות (סימן כ"ג הלכה ג') על דברי הפמ"ג שהם מקור דברי המ"ב שלא ראה המהריט"ץ בפנים רק המובא בא"ר ושבאמת המהריט"ץ מסיק להחמיר, ושכ"כ בקהלות יעקב (ח"ט סימן ט') ע"ש.

אם סומא מעביר הציצית על עיניו בשעת ק"ש

כתב מרן (סימן כ"ד סעיף ד') "יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיעין לוראיתם אותו וליתן אותם על העינים ומנהג יפה הוא וחבובי מצוה" ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ז') לדברי השבות יעקב שהסומא יש לו לאחוז הציצית ביזו בשעת ק"ש אע"פ שנאמר וראיתם אותו כיון שישנו בראיה אצל אחרים אבל להעביר הציצית על עיניו לא דמחזי כחוכא ואיטולולא, ע"ש. כ"כ היד אהרן, החסד לאלפים, והשתלי זיתים, אבל הכף החיים (אות ט"ז) הביא לדברי השלמי צבור שכתב דשפיר קאמר לפי פשטן של דברים אמנם לפי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות נראה דפקח או עוור כולם שוים בזה. ביאר הכף החיים הטעם שלפי רבינו האר"י ז"ל כוונת ק"ש על תיבות "וראיתם אותו" הוא רמז להמשכת הארה אל עיני המלכות וא"כ עוור ופקח כולם שווים כיון שהוא רמז בעלמא, ע"ש. וכ"כ הגר"ח זצ"ל בספרו עוד יוסף חי (פרשת וארא הלכה ג') לדברי השלמי ציבור, ע"ש.

הרשב"א הנ"ל דמעכבין, והגר"פ כתב שכן מפורש במסכת ציצית ה"ח דטלית שנטלה א' מציציותיה אוחז בה (מפני מראית עין) ויוצא, וביאר דהיינו כר' ישמעאל ואין מעכבין זא"ז, אך לדעת המרדכי מתפרשת הברייתא כפשוטו, דמי שאין לו ציצית בכנף אחד, יוצא בלא ציצית, דאנוס והא, וזהו מה דתניא דאוחז בה מפני מראית עין, ואכ"מ].

בפלגו' בדין הלושב כמה בגדים האם חייב להטיל ציצית בכולם

במושב זקנים לבעלי התוס' בפרשת שלח דבר מיוחדש, משמע על כל בגד שיש לו ד' כנפות חייב להטיל ציצית בכולן אם לובשן ביחד דחובת גברא הוא, וכן פסק רבי' החסיד וכו', ומורי ה"ר שמואל מפליזא פסק והורה לי כרבי יוסי, דאם היו לאדם הרבה מינים ד' כנפות שאין להטיל ציצית רק באחד מהן שנאמר על ארבע כנפות כסותך, משמע לחד ולא לשנים, עכ"ד, הרי שהביא בזה פלוגתת תנאים, ולעת עתה לא מצאתי מקורו.

ובטור סי' ח' כתב דאם לובש כמה בגדים צריך להטיל ציצית בכל בגד ובגד, וכתב בב"י ובארחות חיים [ציצית סי' ד'] מצאתי שיש אומרים שאין צריך להטיל אלא בעליון עד כאן ואני אומר דסברא דחוויה היא זו ולית דחש לה. [ובאצרות החיים סי' ח' בא"י סק"י תמה מאד על שיטה זו, דא"כ למה ציצית דוחה כלאים, הרי לעולם אפשר לקיים שניהם, שיכול ללבוש בגד זה, וגם ללבוש עוד בגד ולהטיל ציצית בעליון, והניח בצ"ע].

אכן מדברי רש"י במנחות מא. [ד"ה מין] מבואר כן, דלפי מה דק"ל שם דציצית חובת גברא הוא ולא חובת בגד, א"כ בלבוש י' בגדים, אינו חייב להטיל ציצית בכל הבגדים, אלא באחד מהם, וזה לשונו, מי סברת חובת גברא הוא לקיים מצות ציצית באחת מהן דתיפטר בהך אחרית, חובת טלית הוא, ואפילו יש לך עשר טעונות ציצית, עכ"ד רש"י, והוא דין מחודש מאד, דנמצא לפי"ז דאליבא דידן דציצית חובת גברא באמת אין צריך להטיל ציצית בכל בגד, וצ"ע.

אשר נראה מבואר מזה, דחובת ציצית אינה באה לפטור את הבגד כלל, אלא עיקרה חובת גברא הוא המוטל על מי שלבוש בבגד ד' כנפות שיטיל בו ציצית, באופן דסגי בזה להטיל באחת מהן ואין צריך להטיל בכולם, באופן דלמש"נ נראה בדעת ר' יוסי ודעת הראשונים העומדים בשיטתו, דהוא לפי שעיקר המצוה היא וראיתם אותו, ואינו ממצות הבגד כלל, וכיון שלבוש בגד של ד' כנפות חל עליו חיובא של וראיתם אותו.

וביותר, דהנה כתב הר"מ פי"ג ציצית ה"ו וז"ל, חובת הציצית ביום ולא בלילה, שנאמר וראיתם אותו בשעת ראייה, וסומא חייב בציצית אע"פ שאינו רואה אחרים רואין אותו, ואינו מובן כלל, מה הוצרך הר"מ להביא הדרשא, וגם מה שכתב דסומא חייב בציצית משום שהוא בראייה אצל אחרים, הרי זהו רק אופן הדרשא דדריש לחייב סומא, אך יסוד הדין הוא דסומא פטור.

ובמשאת המלך כתב דמבואר מזה בדעת הר"מ, דיסוד מה דלילה לאו זמן ציצית הוא, אין זה ילפותא בעלמא מדכתיב וראיתם אותו, דכל זמן שאינו ראוי לראיה אין חיוב ציצית, אלא הוא לפי שבאמת יש קיום דין מסוים של ראיית הציצית, וכל שאינו ראוי לקיום דין זה של ראיית הציצית לזכירת כל המצוות, הרי שהוא מופקע מקיום המצוה, וסומא חייב משום שבאמת מתקיים בציצית זו וראיתם אותו ע"י אחרים.

שו"ת בהלכה

הכוונה במצות ציצית

ב"תשובות והנהגות" (ח"א סי' ל"ג) חששנו טובא שהלוקח טלית של הקהל ע"כ צריך לברך וכמש"כ המ"ב (סי' י"ד סק"א), מפני שבמ"ב (סי' תקפ"א ס"ק ו') מבר שאי אפשר ליקח טלית של קהל ולכוון שאינו זוכה בה שהרי ע"כ יש לו בה שותפות בטלית ע"ש, ואין לומר שיכול לכוון שלא לצאת המצוה, דהרי כיון שלובשו כבגד המחויב, ואינו מקיים מצוה, עובר איסור במה שהוא לבוש בד' כנפות בלא קיום מצות ציצית.

ויסוד הדברים הוא עפ"י חידוש המ"ב (סימן ס' בבה"ל ד"ה ויש אומרים) שאם אינו מכוון למצוה, הרי"ז כלובש בגד בלי ציצית ועובר איסור, ושמעתי שהסכים לזה רבינו החזו"א זצ"ל. אך מסברא נראה שבבגד עם ציצית לא חיביה תורה ציצית, ואם כן כשלושב בלי כוונה לצאת, הן אמנם לא קיים המצוה, אבל לא אמרין שעבר בזה איסור, ואם ירצה ליכות במצוהם אז עליו לכוון, אבל בלי כוונה אף שאין מקיים בזה המצוה, מ"מ אין זה כבגד בלא ציצית, כיון שבגד כי האי עם ציצית לא חיביה תורה להטיל ציצית, ושפיר יכול לכוון שלא לצאת.

שוב מצאתי מפורש כדברי בט"ז אור"ח (סי' כ"א ס"ק א') וז"ל, א"כ הטור שפיר קאמר להתייר להשתמש בציצית אפי' בעודו עליו וכי ומשום בזיון מצוה אין כאן "דבאותה שעה שמשתמש אין מבקש אז בעת ההיא להיות עליו שם מצוה", הרי מפורש בדברי הט"ז דיכול ללבוש בגד ד' כנפות עם ציצית ולא לקיים מצות ציצית, ואי"ז כלובש בגד בלא ציצית, ונהניתי שכוונתי לדבריו.

ובזה יתיישבו דברי ה"מנחת חינוך" (שכ"ה) שמיישב קושיית התוס' (סוכה ט. ד"ה ההוא) למה צריך פסוק בסוכה למעוטי גזולה, תיפ"ל שפסול משום מצוה הבאה בעבירה, ותירץ שמצוה הבאה בעבירה אינו פסול בסוכה, ורק שא"ל לצאת בזה את המצוה, אבל אף שאין מקיים המ"ע דסוכה מ"מ אין איסור לאכול שם בשאר ימי החג שאינו חייב אז לקיים מ"ע דסוכה, אבל כשהקרא ממעט גזול נעשה גזול פסול ואינו סוכה כלל ואסור לאכול שם שהרי"ז כאכול בבית, ותמה הגאון רבי שמעון שקאפ זצ"ל בספר "שערי יושר" (ש"ג פ"ט) דמ"ש האוכל בביתו דאסור מלאכול בסוכה דפסולה מדין מהב"ע, והלאו האיסור לאכול בביתו הוא שמבטל המ"ע לאכול במצות סוכה, וא"כ ה"נ כשמצוה באה בעבירה שאין מקיים המ"ע לאכול בסוכה היא גופא האיסור שביטל המ"ע לאכול בסוכה.

ולדברינו א"ש, שאם יושב בסוכה אף שאין מקיים בזה מצוה, אין עובר איסור, כיון ששעיושב בסוכה אין עליו חיוב לקיים המצוה, שרק כשיושב בביתו או מחוץ לסוכה חיובתו תורה לישב בסוכה, אבל בגוונא שיושב בסוכה, אף שאינו מקיים בישיבה זו מצוה, אין לו חיוב לישב בסוכה אחרת, וכמ"ש לגבי ציצית, ולהכי בעינן קרא לפסול סוכה גזולה, שגילתה תורה שהוא פסול בגוף הסוכה שהרי זה כמו יושב בבית שעובר איסור.

ונראה לחדש שבציצית אין יסוד המצוה ב"גברא" שהאדם יעשה מצות הקב"ה ללבוש ציצית בבגד שלובש בו (וכלולב ושופר שיוסוד מצותם במה שהגברא עושה מצות הקב"ה ולהכי ס"ל שאם לא כיון לעשות מצות הקב"ה לא יצא, שהרי הוא כמתעסק לעשות מצות הקב"ה), אלא יסוד המצוה הוא בבגד, שלבגד שאדם לבוש בו צריך שיהא בו ציצית כדי שיראה אותם ויזכור מצוות ה' ית, וא"כ א"צ כוונה, כיון שהמטרה נתקיימה בזה שהבגד עם ציצית שראוי לראותם ויזכור מצוות ה' וזהו מצותן, וכן מוכח מהמבואר בפוסקים שראוי לישון עם ציצית דבישן מקיים המצוה, ואי נימא דיסוד המצוה הוא בגברא מה שעושה מצות הקב"ה שיהא ציצית בבגד, תק' שבישן אינו עושה כלום, (ורק לענין לעבור בבל תוסיף אינו עובר כשאינו מכוון למצוה וכמב' בתוס' מנחות מ): ד"ה ממאי), אבל המצוה גופא יוצא אף שלא נתכוון לצאת).

והנה אף שכתבנו שמדיני המצוה מקיים אף בלא כוונה, מ"מ כאן בציצית הקפידה התורה לכתחילה שתהיה לו כוונה, שהרי בציצית יש מצוה "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'", ותמוה שביה רצון לפני עטיפת טלית לא הזכירו תכלית המצוה כפי שמפורש בפסוק (ע"ע בח"א סי' כ"ג), ולכתחילה ודאי ראוי לזכור וצריך להזכירו ביהי רצון, ומהאי טעמא גופא אנו נוהגין להקפיד שהציצית תהיה חוץ לבגד שע"י כך נזכר לכוון ולזכור כמפורש בפסוק, ומצוה מה"ת לכתחילה אף שלא מעכב וכמ"ש, וראוי לכוון ולומר כן לפני העטיפה ועדיף סי'.‏

במחלוקת ר"ת והרא"ש אם אינו כשר הציצית אא"כ נשתייר ב' חוטין שלמים
ולע"ד נראה לעורר דבר חדש במצות ציצית שבכל יום, דהנה נחלקו ר"ת והרא"ש בנפסקו החוטין, שלדעת הרא"ש אם נפסקו כל חוטי הכנף ונשתייר בהם כדי עניבה

ביני עמודי

בשע"ת סקט"ז הביא בשם ספר מוצל מאש שכתב שהיה אותו מעשה שנתן לו השמש טלית ובירך עליה, ולפני העטיפה בא השמש וחטפה ממנו באומרו שהיא שייכת לאדם שהגיע קעת ורוצה אותה ונתן לו אחרת, ונסתפק אם יש לדמות להא דסי' ר"ו שכתב שם השו"ע נטל בידו פרי ואכלו וביקר עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס שצריך לחזור ולברך על פרי אחר, וא"כ גם בסוגיית יברך, או דשמא שאני ברכה הנהנין מברכות המצוה דהיא עצמה חידושא ואין למדין ממנה. וכתב שיש לדמות לסי' ק"מ ס"ג אם הראו לעולה בתורה מקום אחד וצריך לקרוא מקום אחר י"א שאינו צריך לחזור ולברך וי"א שצריך, וא"כ גם כאן חוזר ומברך, ושוב כתב שכיון שה"ד גרשון כתב שיצאה הוראה בחבורה בעירו שלא לחזור ולברך ס' ברכות להקל, ונשאר בצ"ע, ושוב כתב שמצא משם הרא"ש שכיון שחייב להטיל ציצית בכל בגדיו צריך לברך על כל אחד, והסתפק בטלית של ביה"כ כיון שאינה שלו האם צריך לברך או דילמא דכיון שהטלית בר חיובא לא משנה אם היא שלו או של ביה"כ, עיי"ש.

והנה במה שכתב להוכיח ממרן בסי' ר"ו לכאורה ההוכחה היא מכל הדעות, דשם נחלקו המחבר והרמ"א. לדעת המחבר צריך לחזור ולברך אע"פ שהיה מאותו מין לפניו והיה גם היה דעתו עליו, ולדעת הרמ"א אינו מברך אם היה דעתו עליו, ורק בסתמא חוזר ומברך אפילו היה לפניו, ובבבא"ל הביא הרבה פוסקים שאם היה לפניו אף שבירך בסתמא אינו חוזר ומברך, וספק ברכות להקל. ועפ"ז פסק המ"ב בסי' תקפ"ח סק"ח באחד שלקח שופר ובירך עליו ולא הצליח לתקוע בו ולקח אחר שאינו מברך על השני דמסתמא היה לפניו בשעת הברכה, ובשעה"א אות ל"ב כתב שנלמד ממה שמבואר בסי' ר"ו, דהיינו ממה שהכריע שם שלא לברך אם היה לפניו. ולפ"ז אף לחולקים על מרן בתורמוס ואין מצריכים ברכה משום דסגי אם היה בדעתו על השני, או דסגי בהיה לפניו, כאן בטלית לכוע"י יש לברך דלא היה דעתו ולא היתה לפניו.

ומה שביא מסי' ק"מ סי' נראה דאין כוונתו להוכיח רק מהדעה השניה שמברך ומשום הדלכה כיש בתרא, אלא כוונתו שלפי שתי הדעות שם יוצא שבטלית צריך לחזור ולברך, שהרי המ"ב שם ביאר את מחלוקתם דהדעה הראשונה ס"ל דמסתמא דעתו על כל פרשיות התורה המונחת לפניו, והדעה השניה ס"ל דבודאי שלא נתכוין בברכתו רק על הפרשה שהראו לו מקודם, וכתב שם המ"ב שכתבו האחרונים דנוהגים למעשה כהיש אומרים שצריך לברך דכל שצריך לגלול למקום אחר בודאי לא נתכוין בברכתו רק על הפרשה שהראו לו מקודם, ורק אם הספר היה פתוח גם במקום שהיה צריך לקרוא אין צריך לחזור ולברך דדעתו על כל מה שלפניו כמו שפסק ברו"ר דאם היה לפניו א"צ לחזור ולברך משום שדעתו על כל מה שלפניו. נמצא דבטלית לכל הדעות צריך לברך כיון שלא היה דעתו על הטלית האחרת.

ומ"ש בסוף דכיון שחייב לעשות ציצית בכל בגדיו חייב לברך על כל אחד ואחד, לא מובן מה ראה בזה שחייב לעשות ציצית בכל בגדיו סיבה לחייב ברכה על כל בגד ובגד מובן מה ראה בזה שחייב לעשות ציצית בכל בגדיו סיבה לחייב ברכה על כל בגד ובגד

כשר, ורק אם חוט אחד נפסק כולו (והיינו משני ראשיו) אז פסול, ולדעת ר"ת לא מכשירין אלא בנשתיירו ב' חוטין שלמין, והיינו ד' ראשין שכ"א מהראשין ארוך י"ב גודלין, שאז מכשירין כשנפסקו השני חוטין אחרים כדי עניבה, והמחבר כתב שהעיקר כדעת הרא"ש והרמ"א כתב שנוהגין כדעת ר"ת.

ובמ"ב שם כתב שפשוט שיכולים לסמוך על דעת הרא"ש לענין ברכה והביא בבה"ל שם דכ"כ הפמ"ג ומג"א, ומצאתי בהגהות "אבן ישראל" שם שתמה הדפמ"ג ומג"א כתבו כן בדעת המחבר שכתב שהעיקר כדעת הרא"ש ועי"ז כתבו שכוונת המחבר אפילו לענין ברכה, אבל לדידן שאנו נוהגין כרמ"א שכתב ונוהגין כר"ת קשה מאד לברך עליהן.

ואני תמה עוד, דהלא לרמ"א הדציצית פסולין ה"ה מבטל כל רגע ורגע מצות ציצית, ומה עוד לדלעת המ"ב גופא (ר"ס י"ג) אם לבוש בט"ק פחות מכשיעור עובר בשבת באיסור הוצאה, ומבואר דאף שאיהו מתכוון ללבושו למצוה ואין דעתו להסיר הציצית מהבגד, מ"מ כיון דבאמת אין כאן מצוה לא בטלי הציצית לבגד ועובר באיסור חילול שבת, וא"כ ה"ה בנידו"ד דלהרמ"א דפוסק כר"ת הציצית פסולין, וא"כ הלבוש בציצית בשבת ברה"ר אף שהוא מתכוין ללבושו למצוה שסומך על המחבר ואין דעתו להסירם, מ"מ כיון שבאמת הציצית פסולין לא בטלי הציצית לבגד ועבר באיסור הוצאה (עיין ח"ב סי' י"ד בד"ה דחיית הלימוד זכות), וא"כ אני תמה טובא היאך המ"ב סומך על המחבר לברך עליהן והלאו לרמ"א זהו ברכה לבטלה, וכל רגע ורגע מבטל מ"ע דציצית, וכשלבוש בו בשבת נכשל בחילול שבת.

ובפרט בזמנינו שאין לובשים ציצית אלא כדי לזכות לקיום מצות ציצית, בודאי שאם נפסקו י חוטין עדיף טפי שלא ללבושו, שאדברה בלבישה נכנס לחשש שמבטל כל רגע ורגע מצות ציצית ושוא"ת עדיף.

ולמעשה נראה שכשבדוק לפני שמברך (וכמבואר בסי' ח סעיף ט') לא די שבדוק אם נפסקו פחות מכשיעור כדי עניבה, אלא יש לבדוק שהיו ב' חוטין שהם ארוכין י"ב גודלין (בכ"א מראשיו של החוט), ואם לא נשארו ב' חוטין שארוכין י"ב גודלין אין ראוי ללבושו וכ"ש שלא יברך עליו, וסוד מצות ציצית רב מאד והוא סגולה לינצל מחטא, ובודאי שראוי לקיים מצות ציצית לכי"ע, ונוכחתי אצל הרבה אנשים שלא נשאר אצלם ב' חוטין שארוכין י"ב גודלין ולכן הערתי כאן בזה וראוי להודיע ד"ז ולפרסמו.

[ובעצם יש ללמוד מהלכות ציצית חומר ברכה לבטלה, דבט"ז (סי' ח' ס"ק ח') כתב דמה שצריך לבדוק כל יום הציצית אינה מחשש שילבש בגד של ד' כנפות בלא ציצית, דמשום הא הוי מוקמי ליה אחזקתו שהיה כשר, ורק משום חשש ברכה לבטלה שהוא נורא מאד חייבין לבדוק כל יום, והיינו שאף שהוא סומך על חזקה דאלימותא, מ"מ אם האמת שנפסק נענש טובא על ברכתו לבטלה, ויש ללמוד מזה מוסר השכל עד כמה חייבין ליהיר שלא ליכשל בברכה לבטלה חו"ן].

בחיוב בגד ניילון בציצית

בנידון שאלתו אם אפשר למכור עבור ילדים קטנים טלית קטן מבגד של ניילון עם הכשר, ראוי להקדים שבגדי ניילון שאין בהם אריגה לכאורה דומים לבגד מעור, שאינו ארוג, שמבואר בשו"ע (סימן י' ס"ד) שאין בו חיוב ציצית גם מדרבנן כיון שאינו דומה כלל לצמר ופשתים, וכן כתבתי בח"א (סי' ל"ד), וכן מסיק להלכה בשו"ת "אגרות משה" (ח"ב סימן א') שבגד סינטט מניילון פטור מציצית גם מדרבנן, (ועי"ש דפוטר אפי' בגדי ניילון שיש בהם אריגה, דכיון שלעשיית הבגד א"צ אריגה פטור מציצית עי"ש, ועיין בדברינו בח"א סי' ל"ד דבגדי ניילון שאורגים ודאי חייבים בציצית כשאר בגדים).

אבל עכשיו נראה לי בדרך אחר דשורש הפטור בעור הוא שכיון שאין שום חוטין ואריגה, אין משתמשים בו ככל בגד, אבל לענין בגדי ניילון הרי היום מצויים הרבה בגדים העשויים מניילון כמו חולצות (העמד) שסתמן מסוג ניילון, ומשתמשים בבגדי ניילון כשאר בגדיו ולא על שם חיוב שיש לו להטיל אורגים שחייבים בציצית ולענין כתם נמי (שטמאה רק אם נמצא הכתם על דבר המקבל טומאה), נראה שבגד ניילון אפי' שאינו עשוי מהגדל מהארץ מקבל טומאה מדרבנן כיון שדומה לכל בגד, ואינו נחשב כסוג בגד אחר, וכן לענין טבילת כלי אלומיניום ש"יא שכיון שלא היה סוג זה בימי חז"ל ולא גזרו עליו א"צ טבילה, נראה כמ"ש שכיון שאינו משונה משאר כלי מתכות, שהרי השימוש בו לא כשאר כלי מתכות, ודאי מדרבנן חייב ואפי' בברכה וכן נהגו, (ע"ע בדברינו בח"א סי' תנ"א).

ויש לצדד שאפי' להנהו פוסקים דס"ל דרק צמר ופשתים חייבים מדאורייתא, י"ל

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א ראב"ד "העדה החרדית" ירושלים

דכוונת התורה בצמר ופשתים הוא משום שבזמנם היה זה תואר בגד, כיון שסתם בגדים היו מצמר ופשתים ואינו גזה"כ בצמר ופשתים דוקא, ולפ"ז היום שנחדש שסתם בגד עשוי גם מניילון, חייב בציצית מדאו, וכעין זה מבואר ברשב"א פ"ו דברכות (לח) לענין מי פירות דאמרין (חולין קכ) שזוהו זיעה בעלמא, ורק ביין ושמן זהו פרי, ופרש"י משום שדרכן בכך, ומסיק הרשב"א דה"ה כל מין שדרכו בכך היום להוציא ממנו המיץ הרי הוא כפרי, וכן י"ל דמה דאין מקבלים טומאה אלא כלים ובגדים העשויים מדבר הגדל מהארץ, אינו גזה"כ אלא הוא משום דסתם כלים ובגדים עשויים מדבר הגדל בארץ, והיום שמצויים בגדים מניילון מקבל טומאה מדאורייתא, וכן יש לומר דמה דחיביה התורה טבילה לכלי מתכות אינו גזה"כ, רק משום שכלי מתכות חשובים, וא"כ כלי אלומיניום שחשובים ככלי מתכות חייבים בטבילה מדאורייתא, ויש לפלפל, (ווע"ע בח"א סי' ל"ז).

אמנם נראה שבילד עד גיל תשע בודאי יכול האב לחנך אותו למצות ציצית ע"י בגד ניילון עם ציצית כשרים, כיון שבלאו הכי כל ט"ק אינו מכסה בגיל זה את רוב גופו, ועיקר לבישתו לכ"ע היא רק כדי שיתרגל למצות ציצית, וירגיש את עצמו מעוטף כבר בקטנותו ללבוש מצוה, וכ"ש לדברינו דהעיקר מדינא שיוצא בו, ובפרט שבניילון וכדומה מרגיש טוב גם בחום הקיץ וחוביב אצלו המצוה ומתקרב לברכות ומצוות, ולדעתי נוכל לתת לזה הכשר גם למהדרין ומדקדקין ובלבד שאינו בן ט', ויש לציון כן בצורה בולטת לעין, אבל מי שהוא יותר מגיל תשע שחייב בציצית מדרבנן ראוי לכתחילה שלא יהיה מניילון וכדומה, ומ"מ גם אם מיקל בכל קטן, כיון שחיובו מדין חינוך נראה שיש לו על מה לסמוך, אף שלא יקבל על כך הכשר מבד"ץ כנ"ל. (עיין מ"א ר"ס תקנ"ו דמה שעושין בשביל התינוק לא גזרינן דלמא אתו למסרך).

[שוב מצאתי בשו"ת "אבן ישראל" (מהראב"ד דעיה"ק הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל) ח"ט סימן א' שמסתפק בציצית בבגד ניילון, ותולה דאי שאר בגדים חייבים מדאו בציצית (וכשי' הרמ"א) פטור בגד ניילון העשוי מנפט, דמה"ת לא הוי בגד אלא דבר הגדל מהארץ כדאמרו חז"ל לענין קבלת טומאה שבגד שאינו גדל מהארץ אינו בגד, (פ"ז דכלים משנה י"ג), ורק ניילון שעשוי מעץ כיון דהוי מדבר הגדל מן הארץ הוי בגד, אבל אי שאר בגדים חייבים בציצית רק מדרבנן, דא"כ אף בגד שאינו גדל מהארץ קרוי בגד, שבדיני דרבנן לא מצינאו שבגד הוא דוקא הגדל מהארץ, ומסיק דכ"ז דוקא בארוג, אבל באינו ארוג ודאי דפטור מציצית.

ועי"ש דמסיק דכיון דלגבי קבלת טומאה מפורש במתניי (שם) העושה כלים מן הגדל בים וחיבר להם מן הגדל בארץ אפי' חוט אפי' משיחה, דבר שהוא מקבל טומאה טמא, (דילפינן לה מקראי), והיינו דכשיש חוט אחד בתוך הבגד מדבר הגדל בארץ, חשיב מדאו בגד ומקבל טומאה, לכן העושה בגד מניילון העשוי מנפט יכניס חוט אחד שעשוי מדבר הגדל בארץ וחייב בציצית.

ולענ"ד כוונת המשנה חיבר להן חוט או משיחה הוא דוקא חוט חשוב, כגון חוט שמעמיד הבגד שאינו מתבטל, או משיחה (שהוא חוט הארוג בסוף הבגד) דוקא שהוא חשוב דכשמנתקן בטל הבגד, שאז אינו מתבטל, אבל אם רק מעורב בו חוט הרי הוא מתבטל ואינו מקב"ט, וכן מבואר בדברי המל"מ (פ"א מהל' כלים ה"ג עי"ש) דאם מעורב דבר הגדל בארץ ואינו ניכר מתבטל ואינו מקב"ט. שוב הראוני שלגבי נגעים שמבואר במשנה (נגעים פ"א מ"א) דחיבר להן חוט או משיחה מדבר הגדל בארץ שמקבל טומאת נגעים, ביאר שם ב"תפארת ישראל" (פ"א אות י"א) דאיירי שאינו מעורב בבגד ולכך אינו מתבטל, (אבל ב"משנה אחרונה" פ"ז דכלים מ"ג הקשה על דברי המל"מ וכתב דבעושה בגד שיש בה חוטים מדבר הגדל בארץ אינו מתבטל ומקב"ט עי"ש, וע"ב בדבריו). אבל י"ל דכשמערב חוט לעולם אינו מתבטל, דחוטין חשיבי ולא בטלי, וכמבואר ברא"ש בנגעים דהמערב חוטי צמר במין אור לא בטלי ברוב, וכן כתב הכס"מ (פ"י מהל' כלאים ה"ו) דהא דאפי' חוט כל שהוא של צמר אסור בבגד פשטון הוא משום דחוטין חשיבי ולא בטלי, אבל יש מפרשים דרק מדרבנן חוטין חשיבי ולא בטלי.

ועיין בחזו"א (כלים סי' כ"ג אות י"א) וז"ל, בחיבר להן חוט או משיחה לא איירי דהחוט הוא הדבר שעושה המלאכה כעין שן של מסרק (שעיקר הכלי הוא השן), אלא נראה דאפי' החוט והמשיחה אינו אלא יד ועזר לשימוש הכלי, ג"כ נטמא הבגד, ומשמע מלשונו דהוא דוקא כבה"ד דהחוט או משיחה הוא יד ועזר לשימוש הכלי].

נערך ונמסר ע"י נדדו הרב י.ש. מלומדי כולל "אליאב דהלכנא" רמת בית שמש

הרה"ג רבי חיים נחן שליט"א

מרבני בית ההוראה שע"י ישיבת אהבת שלום

בירך על טלית אחת האם יכול להחליפה באחרת

ולפי זה יש להעיר על מה שפסק המ"ב בסי' תקפ"ה הנ"ל שאם לוקח שופר אחר אינו מברך משום שמסתמא השופר השני היה גם לפניו, ומשמע שאם אינו לפניו צריך לברך, ולכאורה לפי מה שפסק לענין ס"ת אחר וכן סוכה אחרת שאינו מברך עליהם משום דהברכה על המצוה ומה לי ס"ת זו או אחר, וכן מה לי סוכה זו או אחרת, ה"נ יש לומר מה לי טלית זו או אחרת. ע"ע.

ולפי המהלך של השבוי"י יש ליישב גם את דברי המחבר, דהבאנו לעיל את קושית הב"ח מדוע בסי' קמ"ג בנמצא טעות בס"ת ומוציא ס"ת אחר לא מברך על השני, ואילו בהראו לו לקרא במקום אחר כתב המחבר בסי' ק"מ ס"ג ביש אומרים השני שהוא העיקר שצריך לברך, ותירוץ הט"ז הנ"ל לא מהני למחבר דהא לדעת המחבר בתורמוס לא מהני דעתו. אמנם לפי השבוי"י אתי שפיר דיש חילוק בין מאכל למצוה שמאכל מברך רק על הדבר עצמו וממילא הברכה קאי על מאכל זה דוקא, אבל ברכה על מצוה אינה על החפץ הזה אלא על חיוב המצוה ומה לי חפצא זו או אחרת. ובהראו לו לקרוא מקום אחר דמי למאכל, דנהי דאינו מברך על חפצא זו מ"מ לגבי מקום אחר חשיב כמצוה אחרת ולא ודאי לא היה דעתו לקיים מצות קריאה אחרת.

ודע דכל זה מיייר כשהחליף הטלית לאחר הברכה קודם הליבישה אבל אם כבר לבש אז כבר חלה הברכה על טלית זו ואם לוקח אחרת ולא היה דעתו עליה צריך לברך על השניה לכז"ע.

אמנם עדיין דברי התהל"ד שכתב ע"פ השבוי"י שגם בטלית הברכה היא על המצוה ומה לי טלית זו או אחרת קשים, שהרי מבואר בסי"ב להדיא דאם בירך על הטלית ולבשה ואח"כ מחליף טלית אחרת, או שלובש עוד טלית לכז"ע יש לו לברך על הטלית השניה אם לא היה דעתו עליה, וא"כ מוכח שטלית אינה דומה לס"ת וסוכה ששם אפילו לאחר שהתחיל לקרא או לישב בסוכה אינו מברך על הס"ת או הסוכה השניה, ועל לחרך הטעם הנהיגו שמשמתי מהרה"ג מנשה שווע שליט"א שס"ת וסוכה הם חובת גברא ומברך על קיום המצוה ולא דוקא על חפצא זו וממילא שייך לומר מ"ל ס"ת זה או אחר, משא"כ טלית היא חובת בגד דהיינו כששלובש בגד עד ד' כנפות מחוייב להטיל בו ציצית וממילא הברכה רק בגד זה ולא אחר,וא"כ אף אם מחליף הטלית קודם הליבישה לא יברך דבטלית אין את הסברא מה טלית זו או אחרת. וצ"ל דהתהל"ד ס"ל שברכת הטלית מיתלא תלא וקאי דהיינו שכל זמן שלא לבש הבגד א"כ הברכה היא על המצוה ומ"ל טלית זו או אחרת, אבל אחר שכבר לבש א"כ חלה הברכה על טלית זו ושוב אם יקח אחרת יצטרך לברך עליה, והטעם שטלית לאחר הליבישה שונה מס"ת הוא משום שבטלית כל עוד ולא התכסה אין עליו חיוב להטיל ציצית א"כ הברכה היא על המצוה, אבל לאחר שלבש שכבר חל עליו חיוב הטלת הציצית על בגד זה [עיין שאג"א סי' ל"ב] א"כ חלה הברכה על טלית זו שהתחייב להטיל בה ציצית ולכן אם יקח אחרת צריך לברך עליה.

ביני עמודי

מתי חלה חובת הטלת הציצית (לסי' ח')

הנה מבואר בגמ' יבמות צ' ע"ב שחכמים פטרו בגד פשתן מלהניח בו ציצית שמא ילבשנו שלא בזמן המצוה ויעבור על איסור כלאים, ואע"פ שכשלובשו בלא ציצית מבטל מצות ציצית, יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה. והקשו התוס' שם הרי בשעה שלובש את הבגד עובר בקום עשה שלובש בגד בלא ציצית. ותירצו וז"ל דבשעת עיטוף אכתי לא מייחייב עד אחר שנתעטף דכסותך משמע שאתה מכוסה בה כבר, עיי"ש. ועוד מבואר שם בתוס' דהמוצא כלאים בבגדו בשעה שלבשו בו ואינו פושטו חשיב כעובר בקום עשה שלובש בגד בלא ציצית. ודלא דוקא שהרי צריך לברך קודם ההידוק, וכן בסי' רס"ג בהדלקת נרות שבת כאן לא מתחייב בציצית אלא לאחר שכבר נתעטף ואז כבר אינו עושה מעשה. אלא שהקשו התוס' מלשון הברכה שמברכים להתעטף בציצית דמשמע שהמצוה היא בשעת העיטוף, עיי"ש.

וכתב השא"ג סי' ל"ב דלפי דברי התוס' לא יברך קודם העיטוף דהוי עובר דעובר אלא יברך בשעת העיטוף שהוא קודם שמתכסה. [ולכאורה כן היא משמעות השו"ע שכתב בסי"א יתעטף בציצית ויברך, משמע שאינו מברך קודם העיטוף אלא בשעת העיטוף, ומיהו יש לדחות דבכמה מקומות מצינו למון שכתב עושה ומברך ולא דדקדק לכתוב מברך ועושה, כגון בסי' כ"ה סי"ב בהותר קשר של יד לאחר שהניח תפילין של ראש שכתב מרן מהדק ומברך, ובביאור"ה שם כתב דלאו דוקא שהרי צריך לברך קודם ההידוק, וכן בסי' רס"ג בהדלקת נרות שבת שכתב מרן שנהגו הנשים לאחר שבירכו והדליקו משליכות לארץ הפתילה שבידן, וכתב ע"ז הכה"ח אות ס"ב דלאו דוקא בירכו והדליקו שהרי כתבנו לעיל שצריך להדליק קודם הברכה, עיי"ש].

ועי"ש"ע שהקשה על התוס' ב' קושיות חדא דאפילו אם נקבל את דברי התוס' שהחויב להטיל ציצית חל לאחר שלבש, מ"מ חשיב עבירה שיש בה מעשה דמה שממשיך ללבשו עוד מתייחס לתחילת מעשהו ויש כאן מעשה לבישה, וכמו שמצינו בכלאים במסכת מכות כ"ב שאם לבש בשוגג ולאחר שנודע לו שיש עליו כלאים התרו בו שיפשטנו חייב על כל התראה והתראה, עיי"ש. ומדוע לוקה הרי הוי לאו שאין בו מעשה, אלא ודאי דאזלינן בתר תחילת הלבישה שכיון שהיה מעשה בתחילה כל ההמשך נמשך אחר ההתחלה וחשיב כעושה מעשה. וכן במסכת שבועות כ"ד דנה הגמ' אם נכנס למקדש בטומאה בשוגג ואח"כ שוהה במזיד אם לוקה עיי"ש. והרי בשהייתו אין בו מעשה, אלא ודאי שאזלינן בתר תחילת כניסתו והיה היתה ע"י מעשה, ואע"פ שהוא פטור על הכניסה שהיה שוגג עליה, מ"מ גם השהיה אח"כ במזיד חשיבא מעשה דהשהיה נמשכת מהכניסה שהיתה ע"י מעשה. ואין לדחות דבמקרים אלו הוי מעשה גם ההמשך משום שההתחלה היתה באיסור, ואפילו שהוא התחיל בשוגג, מ"מ הו מעשה של איסור, משא"כ בציצית לא היה מעשה איסור בלבישה. שהרי מצינו במסכת נזיר דף מ' שהגמי דנה כבהן שנכנס ביה"ק בשידה ובעודו בביה"ק פרע חבירו את המעזיבה האם חייב על השהיה, עיי"ש. והרי כן מבטל הכניסה היתה בהיתר גמור ובכ"ז דנה הגמ' לחייבו על השהיה, אע"כ שאפילו מעשה של היתר בתחילה מחייב את כל השהיה אח"כ למעשה, וא"כ גם בטלית אף אם נאמר כדברי התוס' שהחויב בא אחר הלבישה מ"מ נחשב מה שמשוה אותו על עצמו כעושה מעשה. ועוד הקשה השא"ג שם ובסי' ל' דאם אין חויב ציצית חל מיד בשעת העיטוף, א"כ איך ציצית דוחה איסור כלאים הרי איסור כלאים בא מתחילה בשעת הלבישה ואילו ציצית בא לאחר הלבישה א"כ אינו בעידנא.

ומחמת קושיות אלו כתב השא"ג דלא כהתוס' שבאמת מצות ציצית חלה מיד בשעת העטיפה וצריך לברך קודם העטיפה כדי שיהיה עובר לעשייתו, ובכ"ז לא חשיב עובר בקום עשה משום שיש כאן שני חלקים א', עצם מעשה הלבישה ב', שנמנע ולא מטיל ציצית. ובמעשה הלבישה אין עבירה דהתורה לא אסרה ללבוש בגד ד' כנפות שאין בו ד' ציציות, אלא שציוותה להניח ציצית בבגד שאדם לובש, וממילא מעשה הלבישה הוא רק גורם לסיבה שיחול על האדם מצוה להטיל ציצית ולהניח מטיל הוא מבטלה בשב ואל תעשה. ולמד כן מהרמב"ם שכתב שהנכנס לעזרה בלא להביא קרבן ראה עבר על לאו יראו פני ריקם וביטל עשה של ראה ואין לוקין על לאו זה שאין בו מעשה, עיי"ש. וקשה הרי הכניסה היא בקום עשה ונמצא שנגרם לו ביטול המצוה ע"י הכניסה ומדוע לא יחשב כקום ועשה. ועל כרחק צ"ל שאין מעשה הגורם שתחול המצוה עושה את העבירה לקום עשה כיון שאת עצם החיוב מבטל בשב ואל תעשה.

[ונפק"מ מכל זה כתב השא"ג שם שאם אין לו ציציות האם יכול ללבוש בגד זה בלא להטיל בו ציצית, דאם נאמר דיש איסור ללבוש בגד בלא ציצית ממילא אינו יכול ללובשו, אבל אם המצוה היא להטיל ציצית ולא איסור לבישה ממילא יכול ללבוש, ומה שאח"כ נגרם לו שאינו מקיים המצוה הוא עובר בשב ואל תעשה ואנוס שאין לו אפשרות לקיים המצוה, עיי"ש. ומיהו יש להעיר דסוף סוף הוא הכניס את עצמו למצב שלא יוכל לקיים את המצוה ויש לאסור לכה"פ מדרבנן, וכמו שנראה מדברי המרדכי הביאו המ"א בסי' י"ג והמ"ב שם סק"ט דאם נפסקו לו החוטין בשבת ככרמלית אין צריך לפושטו מפני כבוד הבריות וכתב המרדכי שהטעם הוא משום שאין איסור ללבוש אלא מצוה להטיל וכיון שבשבת אינו יכול לתקנו אין איסור ללובשו אלא מדרבנן ומפני כבוד הבריות לא אסור, עיי"ש. ונראה דהאיסור דרבנן שכתב היינו האיסור שכתבנו שמביא עצמו לידי ביטול מצות עשה. ורק מפני כבוד הבריות התירו איסור זה, אבל אין היתר ללבוש מפני שאין לו חוטין].

בענין בדיקת הציצית קודם הברכה והלבישה (לסי' ח' סט"ו)

א. כתב השו"ע סי' ח' סט"ט קודם שיברך יעיין בחוטי הציצית אם הם כשרים כדי שלא יברך לבטלה, ע"כ. מבואר מהשו"ע שהטעם לבדיקת החוטים הוא שמא יברך ברכה לבטלה. והקשה הט"ז מדוע לא הצריך השו"ע לבדוק משום שלא יעבור על מצות עשה דאורייתא שהולך בד' כנפות בלא ציצית. ויתריך דיש להעמיד את הטלית על חזקתה שלא נפסלה, ורק משום חומר ברכה לבטלה שעובר בלאו דלא תשא החמירו בדיקתה. ודא"מ חולק על השו"ע ומצריך בדיקה גם בשביל הלבישה דאע"פ שיש חזקה שהחוטין כשרים מ"מ במקום שאפשר לברר צריך לברר ולא לסמוך על החזקה, ולפי טעם זה אם עי"ז יתעכב ויפסיד תפילה בציבור א"צ לבדוק דהוי כמקום שלא יכול לברר שמותר בלא בדיקה. ועוד טעם כתב שלא לסמוך על החזקה משום שהיא עשויה להשתנות והחוטים עשויים להפסק כל שעה. ולטעם זה צריך לבדוק אף אם יפסיד תפלה בציבור.

ובחידושי יע"א כתב על טענת הט"ז שטען מדוע לא הצריך השו"ע לבדוק מטעם שלא ירע"א כבוד על מצות עשה, משום שיש היכי תמציי שאין צריך לחשוש שמבטל עשה כגון בטלית שחיובה מדרבנן, כגון טלית שאולה ומתנה עמו שאם החוטים עשויים כדין הוא מקבלה במתנה ע"מ להחזיר ונעשית כשלו וחייב בה מדאורייתא, ואם לאו תהיה שאולה ופטורה מדאורייתא, שאז מצד הלבישה אינו צריך לבדוק משום שהוא ספק דרבנן, וכן אם הטלית ממשי או אף משאר מינים לדעת הרמ"א שמחשש שמא מבטל את המצוה לא היה צריך לבדוק משום דספק דרבנן לקולא, אבל משום ברכה לבטלה צריך לבדוק. ועוד כתב רע"א שא"א לומר שצריכים לבדוק מחשש שמבטל מצות עשה שא"כ היה צריך לבדוק כל שעה דמ"ש שעה ראשונה משאר הזמנים אבל משום ברכה לבטלה סגי לבדוק רק

בשעת הברכה, עיי"ש.

ב. הנה בעצם טעמו של המ"א שיש לבדוק את הציציות משום שלא סומכים על החזקה כשאפשר לברר, הקשה הנוב"י תניינא סי' א' שהוא סותר את עצמו למה שכתב בסי' תל"ז סק"ד על הדין המובא בשו"ע שם ס"ב המשכיר בית בארבעה עשר ואינו יודע אם בדקו המשכיר, אם הוא נמצא בעיר שואלו, ואם לא נמצא חזקתו בדוק, וכתב המ"א שמה שצריך לשואלו ולא סומכים על החזקה שבדקו זה משום שעד עתה היה הבית בחזקת חמץ, ולא דמי לבדיקות י"ח טרפות שלא בודקים אפילו שאפשר לברר, משום ששם לא היה מעולם חזקת טרפות, עיי"ש. ומבואר מהמ"א שרק כשבאים להוציא מחזקת איסור ע"י חזקה שהותר הדבר לא סומכים על החזקה להתיר אם אפשר לברר, אבל כשאין חזקת איסור אז אם יש חזקה שהדבר מותר אין צריך לברר. ולפי כלל זה צריך להיות בבדיקת הציציות שכיון שיש חזקה שהיו כשרות ואין חזקת איסור כנגד א"כ יש לסמוך על החזקה שהחוטים כשרים אם כשאפשר לברר.

ובארה"ח ארץ יהודה סק"ז כתב ליישב שגם בציצית נהי דאין חזקת איסור מ"מ יש על האדם חזקת חיוב שמצווה לקיים את המצוה, ולהוציא מחזקת חיוב זה לא סומכים על החזקה שהחוטים שלמים אם אפשר לברר, עיי"ש. והנוב"י שהקשה על המ"א לשיטתו דס"ל דלא אמרינן חזקת חיוב, שהרי הוא הכשיר במ"ת סי' א' תפילין שכתבנו נער בן י"ג מכח חזקא דרבא שהביא סימנים, ואי הוי ס"ל דיש חזקת חיוב א"כ לא היה מכשיר כמו שחליצת קטן וקטנה פסולים דחיישינן שמא לא הביאו סימנים ולא סמכינן אחזקא דרבא משום שיש חזקת איסור של בימה לשוק כנגד חזקה דרבא שהביאו סמנים, אלא ודאי דהנוב"י סובר שחזקת חיוב לא הוי חזקה. אבל בדעת המ"א צ"ל כמו שכתב הארצה"ח שיש חזקת חיוב וממילא לא סומכים על חזקת החוטים אם אפשר לברר.

ולעצם קושיית המ"א מדוע י"ח טרפות לא בודקים אפילו שאפשר לברר ואילו לשאול את המשכיר אם אפשר צריך לשאול, כתב הארצה"ח ליישב דדוקא אם החזקה אומרת שנשתנה דבר בזה או אומרים שאם אפשר לברר צריך לברר, אבל כשהחזקה אומרת שלא נשתנה דבר אין צריך לברר אפילו היכא דאפשר לברר, ולכן בטריות שיש חזקה שסתם בהמות בחזקת כשרות ולא נשתנה דבר ואתה רוצה לברר שמא השתנה המצב בזה א"צ בדיקה אף שאפשר לברר, אבל בחמץ שהחזקה אומרת שנשתנה המצב שבדקו המשכיר ואין עוד חמץ בבית בזה לא סומכים על החזקה אם אפשר לברר. ויישב בזה הארצה"ח קושיית המנ"י על התו"ח בסי' י"ט שכתב שגם בכלי ישראל אמרינן חזקה דסתם כלים אינם בני יומן וא"צ לשואלו, ותמה המנ"י למה א"צ לשואלו הרי במקום שאפשר לברר לא סומכים על החזקה, ולפי מה שכתב מיושב שחזקת כלים אינם ב"י היא חזקה שלא השתנה המצב ולפיכך אין צריך לברר. ולפי תירוץ זה כתב הארצה"ח שבציצית צריך לצאת שא"צ בדיקה כיון שחזקה שהחוטים שלמים ולא קרה בהם שום שינוי.

אמנם מצד אחר הצריך לבדוקן, דהנה המ"א כתב כאן בטעם השני דצריך לבדוקן משום דלא הוי חזקה אלימתא שהרי הם עשויים לפסוק וה"ל חזקה העשויה להשתנות, ולמד כן מהמבואר ביו"ד סי' ר"א סי' ס"ה משם הר"ן דמקוה שמימיו מתמעטים אין לו חזקה. וכתב הארצה"ח דהמעין בר"ן יראה דהטעם משום שיש לטמא חזקת טומאה אין יוצא מחזקתו ע"י מקוה זה שמימיו מתמעטים, ובציצית צ"ל שיש גם חזקת חיוב ולכן אין חזקת החוטים שהיו כשרים מועיל להוציא מחזקת חיוב כיון שעשויין להפסק, אמנם שואל הארצה"ח דעדיין לא דמי דשם מיירי במקוה שהוחזק בודאי להיות מימיו מתמעטים משא"כ בחוטין אין חזקה שיפסקו, ועוד דשם הרעותא מגופיה וזה מריע יותר את חזקת כשרות המקוה משא"כ מה שחוטין עשויים להפסק אינו רעותא מגופיה למעט את חזקת הכשרות של החוטין.

ולכן אומר הארצה"ח שמצינו בגיטין כ"ח ע"ב דשמא מת לא חיישינן אבל שמא ימות חיישינן. וביאור הענין דכשאנו דנים על העבר שמא השתנה המצב או אומרים שיש חזקה שלא השתנה, אבל לומר שיש חזקה שלא ישתנה לא אמרינן דודאי כל אדם ימות בסוף, ולכן אומר הארצה"ח שכל החיוב לבדוק הוא רק מצד הברכה ולא מצד שמא ילבש בגד בלי ציציות, דכשאנו דנין על החוטין אם הם שלמים או שנחתכו או אומרים שיש חזקה שהם שלמים עד כעת, אבל כשבא לברך הוא צריך לדעת שהם יהיו שלמים בסיום הברכה שהרי מברך על הלבישה ולזה אין לו חזקה שהם ישארו שלמים גם לאחר הברכה לכן צריך לבדוקם סמוך לברכה ואז אין תולין שלא נחתכו מצד החזקה אלא מצד ראותינו אותם שהם שלמים, עיי"ש. אמנם יש להעיר שצריך לדמונן מועט לא חיישינן שמא ימות, וא"כ כשבא לברך יש חזקה שעד עתה לא נפסק וממילא אין לחשוש שיפסקו מיד לאחר הברכה קודם הלבישה דהוא זמן מועט ולא חיישינן. [ואולי יש לומר דמה שאמרו לדמן מועט לא חיישינן שמא ימות, היינו דוקא זמן מועט דמזמן ברור שלא מכח חזקה, אבל זמן מועט מכח חזקה חיישינן כיון דמזמן הידיעה הוא זמן מרובה].

ג. ולענין אם צריך לבדוק גם את הטלית קטן כשלובשו, לכאורה אם לא היה לבוש בו בלילה ולובשו בבוקר, אז לפי השו"ע שבדוק רק בשביל שלא יברך ברכה לבטלה על ט"ק כיון שאינו מברך עליו א"צ לבדוקו, ולמ"א שבדוק משום הלבישה שלא יבטל מצות ציצית כיון שאפשר לברר או משום שהחזקה עשויה להשתנות א"כ גם בט"ק יבדוק. אמנם אם ישן עם הט"ק כתב התהל"ד אות ד' דאין צריך לבדוק אפילו לדעת המ"א דלא תיקנו לבדוק אלא בשעת הלבישה, וכתב שכן משמע מהל' דסט"ז שכתוב שם שאף היושן בטליתו יברך עליו בבוקר וטוב למשמש בו בשעת ברכה, משמע שאין צריך בדיקה דאם היה צריך בדיקה היה לו לשו"ע לומר שיבדוק ויברך, ומדוע סגי במשמוש, אלא ודאי דכיון שהיה כבר לבוש ואין לובשו עתה לא תיקנו בדיקה אלא בשעת לבישה, עיי"ש. וכן מבואר במ"א סי' י"ג סק"ה שכתב הרמ"א שם דאין צריך לבדוק הטלית בכל פעם שיוצא בה לרה"ר דמוקמינן לה אחזקתא, וכתב ע"ז המ"א דאע"ג דבסי' ח' מבואר דלא סמכינן אחזקא וצריך לבדוקו כשלובשו, שאני התם דאם לא יבדקו בשעת ברכה לא יבדקו לעולם ובודאי יא אפשר לעולם לאוקמיה אחזקתו כיון דעשוי ליפסק, אבל הכא שבדקו בעת הברכה אין צריך לבדקו כל פעם שיוצא, עיי"ש. מוכח ממנו כהתהל"ד שא"צ לבדוק אם כבר לבוש בו. [אמנם נראה דלא דמי ממש לדברי התהל"ד דלדברי התהל"ד אם כבר לבשו בלא ברכה וזכר כעת שצריך לברך, או שלבשו קודם היום ובבוקר צריך למשמש ולברך עליו, אין צריך בדיקה דלא תיקנו בדיקה אלא בשעת לבישה בין אם מברך ובין אם לא מברך, משא"כ המ"א ס"ל שלא תיקנו בדיקה אלא בשעה שמברך וזה מועיל למשך כל זמן הלבישה ואם לבש ולא בירך ורוצה כעת לברך יבדוק כעת משום הברכה].

בענין ברכה על טלית שישן בה (לסי' ח' סט"ז)

כתב השו"ע בסי' ח' סט"ז הן בטליתו בלילה צריך לברך עליו בבוקר אף אם לא פשטו, וטוב למשמש בו בשעת ברכה, ע"כ. וטעם דין זה דכיון שלילה לאו זמן ציצית ויש כאן זמן פטור מהמצוה עיי"ז נעשה הפסק וחוזר ומברך, ועב"י. והב"ח והט"ז חולקים על דין זה וס"ל דלא יברך דנהי דלדעת הרמב"ם דס"ל דלילה לאו זמן ציצית אפילו בכסות יום וממילא היה הפסק למצוה, מ"מ לרא"ש כסות יום חייב בלילה וממילא לא היה כאן הפסק במצוה, וצריך לחשוש לשתי הדעות, וע"כ

הגאון רבי נפתלי נוסביום שליט"א

ראש מדרש בית ההוראה ואב"ד "אהבת שלום"

לא יברך. ומסיק המ"א שיפטרנו בברכת הטלית גדול, וכ"כ המ"ב סקמ"ב.

ועיין בפמ"ג משב"ז אות ט"ו שהקשה מ"ש ברכת ציצית מברכת התורה שמברכים כל יום משום שהפסיק בשינת לילה כמו"כ יש לברך על ציצית בכל יום, ואף שלילה זמן ציצית להרא"ש בכסות יום, מ"מ נימא שמברכין כל יום כמו ברה"ת משום שהברכה היא רק ליום אחד. ויתרץ דהכא גרע כיון שלבוש בבגד ומצותו עליו וכיון שאין הפסק אין מברך עליו, עיי"ש.

ועיין בארצה"ח שכתב דמי שהפקיר טליתו שלבשו בו וחזר וזכה בו צריך לברך עליו כיון שהיה שעת פטור באמצע כשהטלית היתה מופקרת, ונשאר בצ"ע, עיי"ש. וצ"ל להנידון הוא שהפקיר שלא ע"ד לחזור ולזכות בו דאם היה דעתו בשעת ההפקר לחזור ולזכות בו לכאורה צריך להיות תלוי דין זה בדין פשט טליתו ע"ד לחזור וללובשו שנחלקו בזה המחבר והרמ"א אם צריך לברך שנית, אבל כשלא היה דעתו לחזור ולזכות בו ס"ל לארצה"ח דיברך משום שנפסקה המצוה לגמרי ולא היה בדעתו לחזור ולקיימה בטלית זו.

ובשו"ת הר צבי או"ח סי' י"א הביא שאלה מאחד על הארצה"ח איך כתב שיברך לאחר שחזר וזכה בה הרי אינו יכול לברך להתעטף כיון שהוא כבר מעוטף בה. והשיב החר צבי שכן מבואר בשו"ע ה"ל שמי שיושן בטליתו מברך בבוקר, וברמ"א שם כתב שכן יעשה מי שלובש טליתו קודם שיאיר היום, והברכה היא להתעטף כפי שמוכח ממקור הדין בגמ', וכן כתב הרמב"ם שמי שלבש טלית ולא בירך יברך אח"כ להתעטף, ומיהו ברמב"ם אפשר לומר שטעם דמברך על הלבישה הראשונה שעדיין לא בירך עליה, משא"כ בהפקיר טליתו או בישן בטליתו שכבר בירך עליה קודם זמן הפטור איך יברך שוב להתעטף כיון שהוא כבר עטוף בה ויברך על העטיפה הראשונה. והביא שם את דברי רע"א סוף סי' ט' שכתב בתחילה באחד שנכנס לבית שיש שם מזוזה קבועה שצריך לברך עליה מפני שאצלו נחתש כעת חיוב, וכן ביוצא מביתו שנפקע ממנו חיוב מזוזה כשחוזר צריך לברך, ושוב כתב רע"א שהיה בברכ"י לגבי השאלה הראשונה באחד שבא לדור בבית שיש בו כבר מזוזה שלא יברך משום שלא תיקנו ברכה אלא בשעת קביעת המזוזה, וממילא גם בדין השני לא יברך, עיי"ש. וא"כ יש להקשות על הברכ"י מ"ש מזוזה מטלית שמברך אף שכבר עטוף בה.

וכתב החר צבי לבאר ע"פ הגמ' בלבש כלאים בשוגג ונזכר והתרו בו חייב מלקות על כל התראה והתראה כל זמן ששווה עם הכלאים, וחשיב לאו שיש בו מעשה משום שמעשה הראשון נמשך כל זמן השהיה, ואפילו אם המעשה בתחילתו היה בהיתר כגון טמא שנכנס לעזרה בשידה ובא אדם ופרע את המעזיבה דנה הגמ' אם חייב על השהיה משום שעצם הכניסה היא מעשה גם על השהיה אפילו שהכניסה היתה בהיתר וממילא גם בציצית עצם הלבישה הקודמת חשיבה מעשה על זמן השהיה ויכול לברך להתעטף על זמן זה ששווה בציצית, וכל זה לא שייך אלא בשהיית הגוף בלבישה דאיסורא של כלאים או בלבישה של ציצית או בשהיית גופו בטומאה שבזה משמשה את גופו בלבשית מצוה או איסור חשיב כמלבשי דנה גופו, אבל לענין קביעת מזוזה דאין שם שהיית הגוף שפיר כתב הברכ"י דלא תקנו הברכה רק על שעת קביעת המזוזה, עיי"ש.

נערך ונסדר מתוך שיעוריו ע"י הרה"ג חיים כהן שליט"א מחכמי ורבני בית ההוראה שע"י ישיבת אהבת שלום [התוספות בסוגר המרובע הם מהעורך שליט"א]

בענין פשט טליתו ע"ד לחזור וללובשו (לסי' ח' סו"ד)

הפושט טליתו ע"ד לחזור וללובשו נחלקו הפוסקים אם צריך לברך כשחוזר ללובשו. דעת המחבר שצריך כיון שכבר פסקה המצוה הוי היסח הדעת. דעת ר"א הראשון שהביא הרמ"א שא"צ לברך כיון שהיה דעתו לחזור וללובשו לא הוי היסח הדעת. דעת י"א השני שהביא הרמ"א דדוקא אם היה עליו טלית קטן א"צ לברך ואם לא היה צריך לברך. וביארו האחרונים דדיעה השניה של הרמ"א מיירי רק כשפשט טליתו בסתמא ובזה תלוי, אם היה עליו ט"ק לא הוי היסח הדעת ואם לא היה עליו מסתמא הסיח הדעת, אבל אם היה דעתו להדיא לחזור וללובשו מיד לא הוי היסח הדעת אפילו לא היה עליו ט"ק, ואם היה דעתו בפרוש שלא לחזור וללובשו מיד צריך לברך אפילו היה עליו ט"ק. וכדיעה זו הכריעו האחרונים עיין מ"ב סקל"ח.

ובספר דעת תורה דן אם לאחר תפילת שחרית חשב שנגמרה התפילה והוריד טליתו ואח"כ נזכר שיש לפניו עוד תפילת מנחה האם צריך לברך שוב כשחוזר ללובשו. ורצה לדמות דין זה למה שכתב המ"א בסי' ק"צ סק"ג במי שבירך הגפן על כוס ברכה"ז והיה בדעתו לשתות עוד וטעה ובירך ברכה אחרונה עליו כשחוזר לשתות ויהי צריך שוב הגפן, ואוכח כשביקר בשוגג הסיח דעת בטעות לא הוי היסח הדעת וא"כ ה"ה כאן מה שהוריד טליתו זה היה בטעות ולא הוי היסח הדעת וא"צ לברך שוב כשלובשו.

ומדברי מ"א אלו למד החיי אדם בכלל ל"א אות כ"ז כהט"ז שמי שעלה לתורה וקרא ב' פסוקים ובירך אחריו וקודם שקראו לאחר נודע שקרא רק ב' פסוקים יקרא עוד פסוק בלא ברכה בתחילה ואח"כ יברך שוב ברכה אחרונה, ודימה זאת למ"א בסי' ק"צ הנ"ל דכמו ששם כיון שהיה בדעתו לשתות לא הוי היסח הדעת מה שבירך ברכה אחרונה גם כאן כיון שבדעתו היה לקרוא ג' פסוקים לא הוי היסח הדעת מה שבירך ברכה אחרונה.

אמנם הדעת תורה דחה הראיה דז"ל דדוקא בברכת הגפן רק היסח הדעת מחייב לברך וכיון שהיה בדעתו לשתות עוד לא היה כאן היסח הדעת, אבל בטלית בעינן שהיה בדעתו להדיא כשפושטו לחזור ללובשו וכל שאין דעתו ללובשו אף שאין היסח הדעת חייב לברך, וכתב הדע"ת דיש לדמותו לנפלה הטלית שלא במתכוון דצריך לברך כיון א"צ לחזור ולברך, אבל כשביקר בשוגג הסיח דעת בטעות ולא הבי"ח והמ"א סק"יט דבנשאר עליו ט"ק גם בפשט בסתם א"צ לברך דכל שנשאר עליו ט"ק עדיין לא הסיח דעתו מהמצוה, צע"ק.

ועיין גלין רעק"א בסי' ק"צ בשם ספר קרית מלך רב דהמ"א איירי שהיה דעתו לשתות עוד אלא שסבר שצריך לברך, אבל אם בירך בשוגג חוזר ומברך, ואייתי ראייה מסי' תפ"ז ס"ב, עיי"ש. דהיינו שאם סבר שצריך לברך לא הסיח דעת כלל אפילו בטעות וא"צ לחזור ולברך, ואוכח כשביקר בשוגג הסיח דעת בטעות והוי היסח הדעת. ומה שהביא ראייה מסי' תפ"ז נלע"ד דצ"ל תפ"ט וראייתו מדין ספה"ע שאם טעו ביום המעונן וברכו על ספירת העומר חוזרים לספור כשתחשך, עיי"ש. [ואולי י"ל שהראיה מסי' תפ"ז ס"א שאם אמר ביו"ט מקדש השבת ונזכר תוך כ"ד ואמר מקדש ישראל והזמנים יצא אחרי שהוא יודע שהוא יו"ט. משמע שדוקא אם יודע ואיתקל במילולי יכול לשתות ולתקן, אבל כשחשב שהיום יו"ט לא מועיל לתקן את הטעות, וה"נ אם ידע שרוצה לשתות עוד ובטעות בירך ברכה אחרונה יכול להמשיך לשתות, אבל אם בטעות חשב שאינו רוצה לשתות עוד לא יוכל להמשיך לשתות.] וכן יש להביא ראייה מאפיקומן שאם שכח לאכול אפיקומן ונטל מים אחרונים א"צ לברך שנית משום דאתכא דרחמנא סמכינן משמע דבלא טעם זה היה חוזר ומברך אף שהיה בטעות. ולפי דבריו גם בטלית יש לו לחזור ולברך כיון ששכח שיש לפניו מוסף והוריד שלא ע"ד לחזור וללבוש והוי כשגג ובירך ברכה אחרונה דחוזר מברך.

נערך ונסדר ע"י הרה"ג חיים כהן שליט"א **מרבני בית ההוראה שע"י ישיבת חברת אהבת שלום [התוספות בסוגר המרובע הם מהעורך שליט"א]**

בני עמודי

הנה בזמנינו יש מלבושים שונים שיש להם ארבע קרנות ולכאורה הם חייבים בצציית ובכל אופן רואים שהעולם לא נוהג להטיל בהם צציית כגון ג'קטים וחולצות. גם בשנים האחרונות יש סוגי סוודרים שיש להם שתי קרנות למעלה סמוך לצואר ושתי קרנות למטה ונסגרים ע"י רוכסן, ויש לעיין על מה סומכים העולם לפטור בגדים האלה מצציית.

אכן הבית יוסף בסימן י' כבר דן על כמה סוגי מלבושים שהיו בתקופתו שהם פתוחים מלפניהם מלמעלה למטה ויש להם ארבע כנפות שתיים סמוך לצואר ושתיים למטה סמוך לארץ, וכתב על זה שנראה לו שהטעם שלא נהגו להטיל בהם צציית משום דלא מקרי כסות אלא הבא להגין על האדם מפני הקור וחום, וזכר לדבר מש"כ באיוב (כד ז) "ואין כסות בקרה", והגלימה אין לובשים אותה להגן, אלא מפני הכבוד, שהרי אפילו יש לאדם כמה מלבושים אינו יוצא לחוץ בלא גלימה, ואע"פ שלפעמים נהנה מחומה כיון שתחילת עשייתה אינו להתחמם בה לא חשיב כסות ופטור. א"נ כיון שאם היו מחייבים אותם בצציית היו נפסקים בכל עת הציציות התחתונים בדריסת הרגלים והיה צריך בכל עת לתקנם איכא למימר דלא חייבה תורה בכך דכל דרכיה דרכי נועם, וכל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג.

ועל דבר מלבושים קצרים שנוהגים בארצות ההם והם פתוחים מלפניהם וגם פתוחים בשני הצדדים קצת ושני הצדדים שלצד פנים חותכים ומסירים אותם משם בענין שנשאר צד האחרים עודף על צד פנים כשיעור פתיחת הצדדים ע"ז כתב שנראה לו שאע"פ שיש להם ארבע כנפים פטורים מאחר שרוב גופם סתום שעל בגדים כאלה פטור הרשב"א ורבינו שמחה מצציית ואפשר עוד לתרץ ע"פ תשובת מהר"ק בשורש קמ"ט שכתב על בגדים שהם פתוחים מלמעלה למטה משום דאינם מרובעים, שבצד שיש בו שתי קרנות אין כנגדם שתיים אחרות, ע"פ דברי הב"י.

והשיג עליו בדרכי משה על מה שכתב שני תירוצים על הבגדים הארוכים למה הם פטורים מצציית וכתב, דעל תירוצ הראשון קשה דא"כ טליתות שלנו שאינם להגן כלל, רק לצאת בהם ידי חובת צציית, יהיו פטורים, וא"כ אנז מברכים ברכה לבטלה. ועל תירוצ השני קשה, מבן צציית הכסת שדרשו (גיטין נו.) שנקרא כן על שם שצצייתו היו נגדרים אחריו ולא חששו למה שהוצרך לתקנם בכל עת. וכתב שנראה לו ליישב המנהג כי מאחר שמצות צציית היא שיחזיר שתי צצייות לפניו ושנים לאחריו וכמש"כ הרוקח (סי' שס"א) דאיתא במדרש (אבכרי וילקוט שמעוני בשלח רלד) בפסוק "והמים להם חומה", שהכריז גבריאֵל למים שאחריהם, והזרו שעתידים להשליך כנף צציית לאחריהם, לכן סבירא להו לאינשי דלא חייבה בהם אלא כהאי גונא ששתי כנפות לאחוריו, שתי צציית מאחוריו ושתי צציית לפניו ומעוטף בצציית, אבל במלבושים שלנו שכל הארבע כנפות לפניו וא"א להלבישן בענין אחר אין זה חייב בצציית ולכן נהגו להקל, ע"כ.

על פי הדרכי משה הנ"ל מובן למה אפשר לפטור את כל המלבושים שהזכרנו מצציית היות שכל הכנפות של המלבושים הנ"ל הם מלפנים, וכן פסק הרמ"א בסימן י"ב סעיף י"ב וכתב שמלבושים של גלילות בני אשכנז וספרד הואיל ואין כנפיהם עשויין שיהיו ב' לפניהם וב' לאחריהם מכונינם זו כנגד זו פטורים ובאמת זה ג"כ סברת הבית יוסף כמו שכתב הוא עצמו ע"פ סברת המהר"ק כנ"ל. אלא שהמ"א בסעיף י"ג כתב על דברי הרמ"א וז"ל ויען שהלכה זו רופפת ביד הגאונים ולא מצאו טעם נכון ירא שמים יעשה הקרן אחד עגול ע"כ. והמ"ב ס"ק ל"ו הביאו שירא שמים יעשה כך היות שגם על הטעם של הדרכי משה יש לפקפק הרבה כמו שכתב הפרי מגדים ושכן הדעת הפמ"ג ושאר אחרונים (כן מצאתי שפסק הגר"ז אות כ"ב והח"א כלל י"א אות י', והחס"ל אות ב', והבן איש חי פרשת נח בשנה ראשונה אות ט' וכך סבירא ליה להרב כף החיים אות כ"ג).

ולפי זה הדרא קושיא לדוכתא היתכן שהעולם לא עושים כעצת הגאונים הנ"ל שירא שמים יעשה קרן אחת עגולה, והדבר טעון הסבר.

ומצאתי שהחזו"א מתיחס על הג'קטים הנהוגים בזמנינו (בחלק או"ח סימן ג' אות ל"ו) וכתב וז"ל בגד שצדה אחת מרובעת וצד שכנגדה עגולה אם סדק הטלית (סמוך להתחלת העיגול) משני צדדים אם אין הסדק ברוב הטלית

דיני מלבושים שונים אשר להם ארבע כנפות

לא מקרי כנף, ואפשר דאם ב' הסדקים רוב כנגד הנשאר סגי (כלומר מספיק כדי לחייב בצציית). אבל במיעוט לא מקרי כנף, והיינו טעמא שבבגדים שלנו פטורים אף שיש להם כנף מימין וכנף משמאל מלמעלה עכ"ל ע"ש. וע"כ לפי דעת החזו"א בג'קטים שלנו גם המ"א והסוברים כמוהו יסכימו שגם ליראי שמים הבגד הזה פטור מצציית.

וכן משמע מלשון שו"ע הרב סעיף כ"ג שנתן טעם לפטור בגדים מסויימים היות "שאין נקראין כנפות כלל מפני שאינם קצה הבגד והרי זה דומה לתופר ב' כנפות באמצע הבגד שבדאי אינו צריך להטיל שם צציית מפני שאין זה כנף האמור בתורה".

ומצאתי בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו סימן א' שדן בזה ומביא שמשלשון הלבוש משמע שכנפות שבצאורוני מלבושים אלו מקופלות ומונחות על הבגד וכך נוצר בגד כפול שבו הכנף נבלעת בתוך הבגד ובגד זה פטור מצציית, ואע"פ שלעיתים מרימים את הצאורונים הוא בקיפול על הבגד ועל כן הם נחשבים לכנף כפולה. וכן מצאתי שכתוב בספר חידושים וביאורים על מסכת מנחות (דף ס"א) הסבר כזה.

ובשו"ת ציץ אליעזר שם מביא עוד כמה סניפים לפטור הבגדים שלנו מצציית ביניהם דעת הערוך השולחן בס"ק י"ח שכתביא שו"ת הרשב"א סימן תל"ד וז"ל "מה ששאלת במלבוש הנקרא גוניהל שחותרין אותו מלפניו ומאחריו וכו' אין נקרא בגד של ד' כנפים אלא בטליתות שכולם פתוחים וכו' אבל הבגדים התפורים ומחוברים למעלה אין אלו כסות של ד' כנפים וכן היו נוהגים" וכו' עכ"ל.

והערהו"ש כותב על זה שמפשוטו נראה דכל שמחובר למעלה אין זה כסות של ד' כנפות וכן תפסו כמה גדולים בימי מהר"ק, ומהר"ק בשורש קמ"ט חלק עליהם דכוונתו דוקא כשרוב הבגד מחובר אבל כשרובו פתוח ומיעוטו סתום חייב בצציית וכן פסק השו"ע בסעיף ז' כפירוש המהר"ק בדעת הרשב"א הנ"ל אבל הערהו"ש עצמו סובר שהעולם סומכים על פשטיות דברי הרשב"א דכל שמחוברים למעלה אין זה כסות של ד' כנפות דבאמת פירושו של המהר"ק תמוה דאם כונתו דוקא כשרובו סתום איך לא הזכיר העיקר.

ועוד נ"ל היתר ע"פ מה שכתוב בתשובת מהר"ם מ"רב סימן רפ"ז וז"ל ואותן טליתות העשוין כמין קפרונ"ש שמעתי שזו היא טליתות של חסידי אשכנז ויש לו ד' כנפים וכשפושט מעליו שוטחן מתכסה בו וו"א דלא מקרי טליתות אלא כעין שלנו שעשוי להתעטף בו ולהתכסות כדכתיב "כסותך" ומברכין להתעטף ואני נזהר מללבושן לאפוקי נפשאי מספק אבל אות קוטו"ש שיש להם בית זרוע לא דמי כלל ואין כאן מיוחד דכף דדהו לאו כנף עכ"ל הרי כתב מפורש דאלו שיש להם בית יד, כלומר שמלבישים היד שקורין ארבי"ל ודאי פטורים מצציית וא"כ הסור"דוטין שלנו הרי יש להם בתי ידיים עכ"ל הערהו"ש אבל בשו"ת ציץ אליעזר שם מביא דיש לשדות נרגא בעצם פירוש הערהו"ש בדעת המהר"ם הנ"ל כי נראה דאין כונת המר"ם בכתבו בלשון "אבל אותו קוטו"ש שיש להם בית זרוע" להשמיענו דזהו טעם הפטור מפני שיש להם בית זרוע, איש כונתו בזה רק לסמן לנו בכך שנכיר מהו בגד הקוט"ש שמדבר מהם אבל עיקר טעם הפטור בזה הוא מפני שבמצאיות צורת התפירה שלהם יוצא שכנף ידיהו לאו כנף, והראיה לכך שהרי גם הרשב"א ויתר הראשונים מדברים מבגד הקוטו"ש וכותבים שהפטור בהם הוא מפני שתפורים ומחוברים למעלה וגופן סתום ולכן כנף דדהו לאו כנף, וא"כ אין כל ראייה שמהר"ש קובע שזה שכנף ידיהו לאו כנף הוא מפני הבית זרוע שיש להם.

ומסיים הציץ אליעזר, דגם אם לא כוון המהר"ם להטעם הזה נראה דמיהת יוכל להאמר כשלעצמו להחשב כנימוק חדש לטעם פטור בבגדים שחידשו הגאון בעל הערהו"ש אשר טעם זקנים בו ע"כ דברי הציץ אליעזר.

ורוב הטעמים שאמרנו עד עכשיו כדי לפטור הג'קטים שלנו מלהטיל בהם צציית שייכים גם כדי לפטור החולצות שלנו, ומצאתי בספר חידושים וביאורים על מסכת מנחות (דף ס"א) הסבר נוסף לפטור אותם מצציית והוא כיון שהצורת הלבישה שלהם הוא על ידי שסוגרים אותם בכפתורים במשך רוב האורך שלהם אין בהם שיעור כנפות היות שרובם סגורים (וכדעת הרשב"א הנ"ל האיך שפירש אותו המהר"ק וכמו שפסק השו"ע בסעיף ז' כאן) והרבה

הרה"ג דוד עבק שליט"א

נולד אליבא דהלכתא - ברנפלד

פעמים החלק העליון כולו סגור עד למעלה ולא נשאר בהם ד' כנפות אלא רק שתיים מלמטה.

ולכאורה יש סמך לסברא זו בב"י עצמו שכתב דמלבושים שפתוחים מלפניהם מלמעלה עד למטה ואנו חוגרים אותם הוו להו כסתומים משם ולמעלה ודמי לקוט"א וגוניהל שכתבו הרשב"א ורבינו שמחה שהם פטורים. וכתב שנראה שעל המלבוש ההוא נתכוין בעל הספרא שבאימרי"ק בשרוש קמ"ט וז"ל כגון אלו הבגדים החתוכות באמצע עד טבורו שיש להם קרנות אבל אינם מרובעים שבצד שיש בו שתי קרנות אין כנגדם שתיים אחרות אלא מצד אחר הם ע"כ שזהו תואר המלבושים ההם שבין שתי הקרנות שלמעלה לשתי קרנות שלמטה מפסיק הסתימה שכנגד הטבור ונמצא שאין בצד מעלה אלא שתי קרנות לבד וכן בצד מטה ע"ש.

אחר כך מצאתי באורחות רבינו שהמחבר שאל את בעל קהילות יעקב על החולצות שלנו שמכופתרות מלפנים ויש להם צוארון מחודד, ואמר לו לעגל כנף אחד, וכך לשונו שם בח"א דף יט: בשנת תשי"ח שאלתי את מו"ר אודות הכותנות שאנו לובשים שמכופתרות מלפנים (ולא תפורות מלפנים כמו שלבשו לפני שנים) והיא פתוחה בלבישה ובהפשטה, ויש להם ארבע כנפות מלפנים, ויש לכתנות שיעור אמה על אמה מרובע במקום אחד מדוע לא מקפידים לענין צציית, ומדד מו"ר את הכתנות ומצא כדברי ואמר לי לעגל כנף אחד ואמר לי שכתונותיו תפורות מלפנים ולובשם דרך הראש ולא בגלל חיוב צציית שלא עלה בעתו"י כן ניצל מהשאלה דציצית, ועוד אמר לי שלא צריך להיות תפור רוב, באלכסון נקרא בגד של ארבע כנפות וחייב בצציית כמבואר בבאו"ה ס"י י' סעיף ב' א"כ חזינן דאף שהכנפות קרובות מחוייבות בצציית (וכמו כן בכנפות צוארון הכתנות) וכתוב בביאוה"ל שם שיהיה עכ"פ הפסק בין שני הקרנות ג' אצבעות וכן מובא ששיעור כנף ג' אצבעות וככתנות יש ג' אצבעות ומדד מו"ר בג' אצבעותיו את קצות הצוארון שלו ואמר לי שהוא אמר לתפור הכתנות בגלל שנפתחים הכפתורים ומתגלה גופו ועתה שאמרת לי לא בנוגע לצציית נהנה בעתו"י כן ניצל מהשאלה דציצית, ועוד אמר לי שלא צריך להיות תפור רוב, רק מספיק שני הקצוות (כנפות) התחתונים תפורים היטב זל"ז ותו לא הוי ד' כנפות עכ"ל.

ולגבי הסוודרים שהם פתוחים מלפניהם ויש להם ד' כנפות ב' מלמעלה וב' מלמטה ונסגרים ע"י רוכסן, בדרך כלל ישנם ב' סוגים, סוג אחד יש להם צוארון שכשהוא פתוח הצוארון שוכב על גבי הבגד שלפי מה שכתבנו בשם השו"ע הרב הציץ אליעזר וחו"ב, גם לדעת המ"א יהיה פטור מצציית אפילו לירא שמים כיון שהכנף נבלעת בתוך הבגד, ואם סוגרים הרוכסן אז ממילא אין כנף ופטור בכל אופן מצציית.

הסוג השני אין לו צוארון וכשהבגד פתוח יש ד' כנפות מלפניהם שלדעת המ"א והאחרונים הסוברים כמוהו ירא שמים יעגל כנף אחד.

ולדעת בעל הקהלות יעקב המובא לעיל גם בסוג הראשון ירא שמים יעגל כנף אחד וכמו שכתוב בספר אורחות רבינו בהמשך וז"ל והדין הנ"ל שצריך לעגל כנף אחד אמר לי מו"ר גם בנוגע לסוודר עם צוארון שיש להם כנפות ופתוח מלפנים אם יש בו שיעור אמה על אמה מרובה ולחומרא בשיעור פחות (ג' רבעי אמה) כנ"ל שדינו ככתנות הנ"ל עכ"ל.

ולגבי בגדים הנקראים פרא"ק ופתוחים הרבה פעמים רוב הבגד, לדעת הרמ"א אם רוצים לפטור אותם מצציית צריכים לעגל אחד מהקרנות היות שבבגד הזה שני הכנפים אחוריים מכוונות לשני הכנפים הקדמיים. ולדעת הב"י שדן בבגדים מעין אלו וכתב שפטורים מצציית משום שאינם עשויים לכבוד או משום שהצצייות נגדרות בארץ גם כאן יהיו פטורים היות שהם עשויים לכבוד וגם הם בגדים ארוכים וממילא אם טילו עליהם צציית יהיו נגדרים על הארץ וע"פ הטעמים אלו פטר אותם מחיוב צציית בשו"ת פני מבין סימן ט', אלא כיון שהחسد לאברהם והבן איש חי והכף החיים הביאו את חומרת המ"א הנ"ל לדעתם ירא שמים יעגל אחד מהקרנות.

ומצאתי בששו"ת אור לציון ח"ב פרק ב' סעיף ד' כתב שאחרי שהמ"א נוטה להחמיר לכן נראה שיש להזהר לפחות בבגדי צמר שחיובן מן התורה לדעת מר"ן כמבואר בשו"ע בסימן ט' ס"א שיעשה בהם קרן אחת עגולה.

לומר בפתח, דעל פי הסוד כבר המקובל המופלא מהר"ם זכות הסכים לומר בשב"א. ועל פי הדקדוק הרי הרב המדקדק הגדול מהר"ם די לונאנו שהסכים לומר בשב"א כמ"ש בברכי יוסף והוא מנהג המדקדקים כמו שכתב הרב שיירי כנה"ג, ומה גם השתא דאנהיו לן עיינין הרבנים הנזכרים דאינו נכון בין ע"פ הדקדוק לומר בפתח כמבואר.

ועיין בכף החיים סי' ח' אות י"ט שכתב: אמנם הלבוש כתב שצ"ל הבי"ת בשו"א, וכ"כ שכנה"ג בהגה"ט אות ג' שמנהג המדקדקים כהרב הלבוש, וכ"כ עות"א אות ו, א"ד אות א; סו"ב במקור חכמה אות א; וכ"כ המחבר"א אות ז' והברכ"י שם בשם מהר"ם זכות ע"פ הסוד ובשם מהר"ם די לונאנו ע"פ הדקדוק, וכ"כ הש"צ דכ"ט ע"ז, וסי' ב"י"ע אות כ"ב, שעת"א אות ה' בשם הג"ז רו"ח אות ב' וכ"כ היפה ללב נר"ו בחי"א אות י"ב ובחי"ג אות ב; בן אי"ח נר"ו שם אות ב' וכן עיקר. וכ"כ בבא"ר פרשת בראשית אות א' וז"ל: יברך "להתעטף בצציית" - בשבא תחת בי"ת ולא בפתח.

ועיין בספר אבן ישראל ח"ט סי' ס"ג שכתב: בסי' ח' סעיף ה' במ"ב אות י', עמש"כ בשו"ע מברך להתעטף בצציית, כתב המ"ב בשו"א תחת הבי"ת, ועיין בשער העינן שזה דעת רוב האחרונים. כנראה כונתו למה שכתב החיד"א בברכי יוסף שכתב כן בשם רוב האחרונים, אבל באמת רוב האחרונים כתבו לומר בפתח, המג"א והפמ"ג לא הכריעו והחיי"א ובשו"ע הרב כתבו לומר בפתח, וכן דעת הב"ח בס"י כ"ד והיעב"ץ במו"ק והשל"ה עיין בדבריהם, ומה שאמר חכ"א לומר דשאני מצות צציית מסוכה דאומרים בסוכה בפתח. משום שאין מתעטפים בצציית אלא בהטלית שיש בה צציית ולכן יותר מסתבר להגיד בשוא, לפ"מ שביארתי ברמב"ם ה' צציית דמצות צציית הוא הטלית והצציית ביחד דע"י הטלת הצציית נעשית בגד של טלית וזהו החפצא של צציית, א"כ הכונה להתעטף בצציית היינו בבגד שיש בו צציית וזהו החפצא של הצציית, וכמש"נ ועיין בספר ביורו הלכה או"ח סי' ח' שכתב: וראיתי בסידור אוצר התפלות שקבע הברכה בפת"ח תחת הבי"ת. ובעינין תפלה שם כתב שכן דעת רוב הפוסקים והוא דומיא דלישב בסוכה ולקרוא את ההלל, ואחריו נמשכו בעלי סידורי זמננו (אשכול ולוין אפשטיין), ועל פיהם נוהגים כן הרבה בני תורה. ויש מקום גם "לרוב פוסקים" שבאוצר התפלות. באור חדש על ענייני ברכות - נתחבר בתקופת המג"א בקירוב (בסוף הספר) כתב וז"ל: וכי בעל הלבוש שאומר בצציית בשו"א תחת הבי"ת, ומ"ו רבי שבתי סופר ז"ל האריך בדברים של טעם שיש לקרוא בצציית בפת"ח תחת הבי"ת, וכן נראה כי רוב ברכות מצינו ב"ל דיוע נמי על המילה על השחיטה נותן התורה וכיוצא בהן הרבה עכ"ל, וכן פסק בקיצור שו"ע שנתפשט בכל ישראל (סימן ט' ס"ח): "ויברך מעומד להתעטף בצציית (הבי"ת בפת"ח)", וכך פסק היעב"ץ במור וקציעה כאן, וכך קבע בסידורו המקורי שהדפים בעצמו בחיין, וכתב: "הבי"ת פתוח"ה בלי ספק על"א ס"א" [אולי כוונתו ללוח ארש חלק ב' סימן א], וכך פסק בארצות החיים, בפנים, ובהמאיר לארץ מאריך מאד לבסס הדבר ע"פ סברא וע"פ הרבה אחרונים, הרב בית דוד או"ח סימן ד', וספר תפלה

לדוד שכתב דכן מנהג אנשי ירושלים ומנהגו, ושערי תפלה לר' זלמן הענא [הוא בדפים מ - מ"א סימן שי"ז - משיג בארוכה על הלבוש], ומצת שמורים (דף כ"ב), והמהרי"ץ ורב צמח (לכאורה אחד הוא שהמהרי"ץ הוא רבי יעקב צמח שחתום גם "צמח" - עיין בברכי יוסף. עוד הביא בארצות החיים לאור חדש בשם רבי שבתי סופר שכבר הבאתי לעיל ממקורו). וכך פסק מרגנ הריא"י מקומרנא ז"י"ע בשלחן הטהור לאו"ח כאן ס"ק ב': "בצציית בפת"ח ולא כלבוש". וכך כתב השל"ה בסידור שלו בשם המדקדקים (לשון שו"ת פאת שדך סימן ב'). וכן ראיתי בסידור האר"י ז"ל שנסדר ע"י מו"ה חיים כהן ז"ל ונדפס בשלונקי וכן בסידור הגר"א ז"ל בין בסידור שנדפס ע"י ר' אליה לנדא ע"פ גלגה ובין בסידור שנדפס ע"י מו"ה נפתלי הירץ ז"ל ע"פ נסתר שכולם הדפיסו בפת"ח ומשמע שכן היה מנהג גורי הארצו"ל ותלמידי הגר"א (פראם שדך שם). וכן פסק בערוך השולחן (ס"ק ג), וכן הכריע בעל סידור עבודת ישראל רבי זעליגמאן בער ז"ל לברך בפת"ח. וכך הוא בסידורו.

ועיין שם עוד שכתב: ובשו"ת פאת שדך סימן ב' מסיק וז"ל: במקום שאין מנהג וכן בלימוד תשב"ר מחדש נלענ"ד דעדיף טפי להנהיג בצציית בפת"ח ולא בשו"א כמנהג רוב העולם בזמננו והשי"ת יצילנו משגיאות עכ"ל, ובמחכ"ת שגה בזה, שהוא לשיטתו במה שכתב מקודם: "וחוששני שהוא טעות הדפוס במשנה ברורה וז"ל בפת"ח וכו' דדברי אדונינו בעל משנה ברורה צ"ע ויש לחוש לט"ס, ובמחכ"ת לא זכר את הכלל שהבאר היטב והשערי תשובה הם חלק בלתי נפרד מחיבור המשנה ברורה, וכמו שהקדמתי בתחילת דברינו, ואין שום ספק בזה אלא מוחלט הדבר שדעת החפץ חיים ז"י"ע לברך בשו"א, שאלו היה ס"ל לברך בפת"ח היה כן צריך לפרש מי הם רוב האחרונים בניגוד להרבה אחרונים שנתפרשו בבאר היטב ושערי תשובה. וכן אאממו"ר הגאון שליט"א נוהג לברך להתעטף בצציית בשו"א תחת הבי"ת, וכן אנוכי הצעיר אתחיל לנהוג כן בלי נדר החל ממחר כ"ג בכסלו שנת התשנ"ד. נב. גם ידידי החכם רבי דוד יצחקי שליט"א הסכים שע"פ הדין והדקדוק יש לברך בשו"א - בהגהתו כתב די על הארצות החיים ובהשגותיו על שערי תפלה לרבי זלמן הענא ז"ל כתב די סימן שי"ז וציין להשגות רבי מרדכי דיסלאדארף בעל תשובות מאמר מרדכי סימן ק"ג ודו"ק. וכתע אור ליום כ' בטבת התשנ"ד שמעתי מבנו של הג' רבי שמריהו גריינימן זצ"ל ששמע מאביו בשם החזון איש שצריך לומר להתעטף בצציית בפת"ח תחת הבי"ת דומיא דלישב בסוכה. אבל מרן הגר"ח גריינימן שליט"א נוהג לומר להתעטף בצציית בשו"א תחת הבי"ת וטוען שדובר עם החזון איש בענין זה, וכן בסידורי הספרדים "תפלת ישרים" הוא בשו"א תחת הבי"ת, אלא שבתרגום לערבית מתפרש בה הידיעה - בפת"ח תחת הבי"ת. ובסידורי האשכנזים של זמננו לך כן מקובל בפת"ח תחת הבי"ת, ועל שהדפיסו כן גם בסידור שעל פי המשנה ברורה, והסתפקו בהערה מתחת לקו שהמשנה ברורה אינו סובר כן.

מקור ההלכה

שאלה

מי שבירך על הטלית להתעטף בציצית ועושה קודם עטיפת הישמעאלים כמנהג המקובל כיום, וקודם שהספיק להוריד הטלית על גופו שמע קדיש וקדושה וברכות וכיו"ב, האם מותר לו לכתחילה לענות או אסור .

תשובה

א) בטור (ר"ס ח') כתב בשם הגאונים שסדר עטיפת הטלית הוא, להתעטף בו כעטיפת הישמעאלים, ובשם בעה"ע כתב דסגי בעטיפת הגוף בלי עטיפת הראש כעטיפת הישמעאלים, ובשו"ע פסק מרן העיקר להל' כבעה"ע דסגי בעטיפת הגוף לבד, אלא דלכתחילה נכון שיכסה ראשו ג"כ [ולצאת גם דעת הגאונים] עיי"ש. ולכאוי דעת הגאונים צ"ע, דהנה בספרי דרשיןן מכסותך, שכסות הראש פטור מציצית, א"כ איך קאמרו הגאונים שעטיפת הראש כישמעאלים, זוהי העטיפה שצריך לעשות בשעת הברכה, הרי עטיפה זו אינה מכלל מצות ציצית, ואע"פ שהגאונים למדו כן מנוסח הברכה שתיקנו לברך להתעטף בציצית, דש"מ שצריך לעשות מעשה עיטוף, ומעשה עיטוף היינו עטיפת הישמעאלים, כדאמר שמואל במועד קטן (דף כ"ד ע"א) דכל עטיפה שאינה כעטיפת הישמעאלים אינה עטיפה, הא גופא קשיא, איך תיקנו לברך להתעטף בציצית על עטיפת הראש כישמעאלים, הרי הוי הפסק בין הברכה למצוה במעשה עיטוף שאינו ממעשה מצוה, ואע"פ שמצינו לאחרונים שפסקו בדיעבד אם הפסיק במעשה בלי דיבור, ל"צ לחזור ולברך, עכ"פ קשה על הגאונים איך חז"ל תיקנו לכתחילה להפסיק במעשה צדדי בין הברכה למצוה. ואין לומר דאע"פ שעטיפת הישמעאלים הוא עטיפת הראש, עכ"פ זה כולל גם עטיפת הגוף, דמדברי הפוסקים משמע שעטיפת הישמעאלים הוא רק עטיפת הראש, כמבואר בדברי האר"י ז"ל, ושו"ע הרב (סי' ח' סעיף ח') עיי"שה. בא"ח פר' בראשית (סעיף ה') עיי"ש. וכך היא גם המציאות של עטיפת הישמעאלים כיום.

והנר' בישוב דעת הגאונים ודעימייהו, ע"פ מש"כ הב"י (בסי' י' סעיף י"א) וז"ל: סודר שנותנים על הצואר, נראה שאם יש בו שיעור טלית חייב בציצית, שאע"פ שאינו מכסה אלא הצואר, אשר תכסה בה קרינן ביה, דהא לא כתיב אשר תכסה בו כל גופך עכ"ל. ומבואר בדבריו דפשוט לו שעטיפת הצואר חשיב לעטיפת הגוף, ובגד כזה חייב ציצית. [ואע"פ שבב"י שם פלפל וחיפש טעמים למה לא מטילים ציצית בסודר שנותנים על הצואר, עכ"פ לא חזר בו ממש"כ שעטיפת הצואר חשיב לעטיפת הגוף עיי"ש]. לפז"י י"ל דכיון שעטיפת הישמעאלים כוללת גם עטיפת הצואר, א"כ לא קשה מידי על הגאונים, דבאמת בעטיפת הראש והצואר כעטיפת הישמעאלים מקיים מצות ציצית, ואין שום הפסק בין הברכה למצוה, ואדרבא כיון שמצות ציצית הוא בעיטוף, לכן תיקנו לעשות עטיפת הישמעאלים שהיא כוללת עטיפת הראש והגוף, במה שעוטפים גם את הצואר שהוא מכלל הגוף כנ"ל. ונר' דכו"ע מודים בזה גם בעה"ע ודעימיה, אלא דבעה"ע ודעימיה ס"ל שאין צורך לזה, וסגי בעטיפת הגוף בלי עטיפת הראש, וכן נראה מלשון הטור והב"י שכתבו שבעה"ע כתב שלא בעינן כולי האי, אלא כדרך שבני אדם מתכסין ועוסקים במלאכתם פעמים בכיסוי הראש, ופעמים בגילוי הראש עכתו"ד עיי"ש. ומשמע שאין לבעה"ע קושיא והשגה על דברי הגאונים, רק דס"ל שאין צורך להחמיר כדבריהם לעשות עטיפת הישמעאלים, אלא סגי בעטיפת הגוף בלי עטיפת הראש, דלכאוי היה לבעה"ע ושאר הראשונים והב"י להקשות על שיטת הגאונים, האיך קאמרו שאחר הברכה יעשה עטיפת הישמעאלים, הרי כיון שעטיפת הראש אינה חלק ממצות ציצית, כמבואר בספרי שכסות הראש פטור מציצית, א"כ איך מפסיק בין הברכה למצוה במעשה שאינו ממצות ציצית כנ"ל, ומדלא הקשו כן, מוכח דאף בעה"ע ודעימיה מודים דכיון שעטיפת הישמעאלים כוללת גם עטיפת הצואר חשיבא לעטיפת הראש והגוף, ומקיים בזה מצות ציצית, כמבואר בפשטות בב"י [הנ"ל] בלי שום חולק, ולכן לא הקשו כלום על שיטת הגאונים בסדר עטיפת הטלית.

ב) ובזה יתיישב על נכון מנהג ישראל מדורי דורות שאחר הברכה עוטפים בטלית רק את הראש והצואר כעטיפת הישמעאלים, ואח"כ מורידים את הטלית על כל הגוף, וכ"ה דעת האר"י צ"ל בשער הכוונות בדרושי ציצית ריש דרוש א' וז"ל: גם ר' סעדיה גאון צ"ל כתב בפירושו וכו' ענין עטיפה זו, וטוב ונכון לעשות כך, ולפחות לישאר מעוטף כך כדי שיעור הליכת ד"א וכו', ואח"כ יסיר "העיטוף מעל צוארו" וכו', וכך היה מנהגו של מורי ז"ל עכ"ל עיי"ש. וכ"כ הבא"ח ש"ר פר' בראשית (סעיף ה') וז"ל: ואחר סיום הברכה תעטף בו ראשך בלבד ולא כאותם המתחכמים לעטף בו כל גופם מתחילה, דאין לנו אלא דברי האר"י ז"ל וכו' עכ"ל עיי"ש. ועיין לרב שלמי ציבור (דף ל"ב) שנתקשה על מנהג זה, דאיך עושים עיטוף הישמעאלים אחר הברכה, הרי בעיטוף הראש לא מקיים עדיין עיטוף המצוה, ובעינן לברך לעשיית המצוה בלי שום הפסק, ומכח זה הסיק שמיד אחר הברכה יעטוף גופו בטלית, ואח"כ יעלה הטלית על צוארו ויעשה עטיפת הישמעאלים, עיי"ש שהאריך בזה. והביאו כה"ח (בסי' ח' ס"ק ג') והסכים עמו עיי"ש. וכ"כ בס' אות היא לעולם (סי' ס"ז) עיי"ש שהאריך. וכן נו"נ בזה עוד אחרונים. ולהנ"ל ל"ק מידי ואין צורך לכל הדברים האלו, דבמה שעושה עטיפת הישמעאלים שכוללת גם עטיפת הצואר מקיים בזה מצות ציצית אליבא דכו"ע כמשנ"ל, ומברך לברכה סמוך לעשית המצוה בלי שום הפסק של מעשה אחר בינתיים, ומנהגם של ישראל מדורי דורות, וכ"ה מנהג כל ע"י בדורינו תורה הוא, ואין בו שום פקפוק, וצדקו דברי הבא"ח שכתב שאין להתחכם נגד דברי האר"י ז"ל. [אגב מש"כ הבא"ח תעטף בו ראשך בלבד, כוונתו רק לאפוקי שלא יעטוף גם את הגוף, אבל לא בא לאפוקי שלא יעטוף את הצואר, דהרי כל סמיכתו הוא על דברי האר"י ז"ל, וברבינו האר"י ז"ל מבואר שאח"כ היה מורידו מהצואר לגוף כנ"ל, ופשוט].

ג) והנה האחרונים, גזע ישי ח"ב או"ח (סי' י'), פתה"ד ח"ב בקו"א (סי' ח' ס"ק א'), ס' מעשה ניסים או"ח (סי' ב'), שו"ת יביע אומר ח"ז או"ח (סי' א') ועוד הרבה אחרונים, דנו במי שבירך על הטלית, ועושה קודם עטיפת הישמעאלים כמנהגנו כיום, ולפני שהוריד הטלית על גופו שמע

קדיש וקדושה, האם ענה או לא, וכן אם ענה האם צריך לחזור ולברך על הטלית או לא, והעלו הרבה אחרונים שלכתחילה לא יענה, מאחר שלבעה"ע ודעימיה כל עוד שלא התעטף בו גופו, לא קיים עדיין את המצוה, והוי הפסק בין הברכה למצוה, אך אם ענה לא יחזור ויברך כיון שלגאונים כבר קיים למצוה, כ"כ בס' אות היא לעולם (מערכת ה' ס"ק ס"ז), אלא שבס' פתה"ד הנ"ל פירש לדבריו דמייירי שהתעטף קודם בטלית גופו וראשו, וכהמנהג שהביא השלמי ציבור שקודם עושים עטיפת הגוף והראש כבעה"ע, ואח"כ עושים עטיפת הישמעאלים, אבל אם עושים קודם עטיפת הישמעאלים וענה קדיש וכיו"ב, צריך לחזור ולברך כמש"כ הרב גזע ישי עיי"ש, אך בס' כה"ח פלאגי" (סי' י' ס"ק ט') כתב שנתן הטלית "על ראשו" וקודם שסיים העטיפה ענה קדיש וכו', אין צריך לחזור ולברך, וציין שם שמקור דבריו הוא מס' אות היא לעולם, ומרהיט דבריו משמע דס"ל דלדעת האות היא לעולם אף שהתעטף בו רק את ראשו כעטיפת הישמעאלים, בכ"ז ל"צ לחזור ולברך, שו"ר שכ"כ בשו"ת יבי"א הנ"ל (בס"ק ג'), והאריך להעיר על דברי פתה"ד עיי"ש. וכ"פ בס' מעשה ניסים הנ"ל עיי"ש.

ובשו"ת יבי"א הנ"ל האריך להביא מדברי הפוסקים שכל שהתחיל כבר בקיום המצוה, אם הפסיק בדיבור לא חשיב להפסק, ולכן אף למנהגנו שאנו נוהגים לעשות קודם עטיפת הישמעאלים, אם התחיל לעשות עטיפת הישמעאלים, כיון שאף לבעה"ע ודעימיה עטיפת הישמעאלים חשיב כהתחיל במצוה, יכול לכתחילה לענות קדיש וקדושה וכיו"ב, והביא שכ"כ הרב אות היא לעולם, ומכח זה העלה להל' שאם עשה עטיפת הישמעאלים, או אפי' רק התחיל בעטיפת הישמעאלים, כיון דחשיב להתחיל במצוה, לכתחילה יענה קדיש וקדושה, והביא סייעתא לדבריו מדברי הבא"ח בספרו עוד יוסף חי פר' בראשית (אות ז') שכתב שבעודו מעוטף כעטיפת הישמעאלים יאמר בלחש שלשה פסוקים אלו ה' צבאות וכו', ולא חש בזה להפסק. וכן בחס"ל (סי' ח' ס"ק ב') כתב שיתעטף קודם עטיפת הישמעאלים, ובעודו מעוטף יאמר הפסוק מה יקר חסדך וכו', וכ"כ בס' ש"צ (דף ל"ב ע"ב), ובס' מנחת אהרן (כלל ז' אות ח'), וסידור ב"ע ולא חשו בזה להפסק, והיינו משום שהואיל והתחיל במצוה, אין בזה חשש הפסק עכתו"ד בקיצור עיי"ש.

והנה אף שיש מקום לדברי הגאון יבי"א, עכ"פ במש"כ שכ"כ הרב אות היא לעולם, שיכול לענות לכתחילה, לענ"ד אינו בדקדוק, דהמעין היטב בדברי האות היא לעולם יראה שרק לנוהגים כבעה"ע שדבריו הם העיקר להל', וכן נהגו, ע"ז כתב שאחר שעשה עיטוף הגוף, יכול לענות לכתחילה דברים שבקדושה, קודם עטיפת הישמעאלים, דכיון שההל' והמעשה שהם עמודי ההוראה, הוא כבעה"ע, לכן כשעשה עיטוף הגוף, וקיים את המצוה לבעה"ע, אין לחוש במה שעונה דברים שבקדושה דהוי הפסק בין הברכה למצוה, אבל כשאית עלה מטעם שהתחיל במצוה, ומייירי שעשה רק עטיפת הישמעאלים כהגאונים, כתב שרק בדיעבד שכבר ענה, ל"צ לחזור ולברך על הטלית עיי"ש, וזהו כהבנת המעשה ניסים באות היא לעולם, שרק בדיעבד שכבר ענה, ל"צ לחזור ולברך, וכ"מ מכה"ח פלאגי הנ"ל, דהכי ס"ל בדעת האות היא לעולם עיי"שה. ועוד דלפי הספרי שהבאנו בפתח דברינו, לבעה"ע אין שום מצוה בעטיפת הישמעאלים, כיון שכיסוי הראש התמעט מכסותך, א"כ לבעה"ע ודעימיה דקיי"ל להל' כוותיהו, איך יענה לכתחילה כשעדיין לא התחיל במצוה. ועוד דמה שמצינו בפוסקים שאם התחיל במצוה יכול לדבר, היינו דוקא כשהתחיל לעשות חלק מתכלית המצוה שבירך עליה, כגון שבירך על הפת והתחיל לאכול, דבזה שהתחיל לאכול, כבר עשה את התכלית של הברכה שבירך, דהרי על אכילה כל שהיא כבר צריך לברך, אלא שכבר רוצה לאכול עוד יותר, וכן מי שהתחיל לבדוק חמץ, דבמקום שבדק כבר קיים את תכלית המצוה, אלא שיש לו לבדוק בעוד מקומות השייכים לו, ובהכי מייירי כל הראיות שהביא היב"ע עיי"ש. אבל בני"ד שלא קיים עדיין כלום מתכלית המצוה, אפשר שאפי' שהתחיל במצוה, לכתחילה אין להפסיק בדברים אחרים ודו"ק.

אך לפמשנ"ל שעטיפת הצואר חשיב כעטיפת גופו גם לבעה"ע ודעימיה, וקיים בזה את המצוה גם לבעה"ע, א"כ יכול לכתחילה לענות קדיש וקדושה וכיו"ב כשעשה עטיפת הישמעאלים, ואע"פ שרוצה להוריד את הטלית על גופו, ועדיין לא הוריד, אין בכך כלום, כיון שבמה שעיטף צוארו דהו"ל מקצת גופו, כבר קיים בזה מצות ציצית, ועז"ל לבד יכול לברך להתעטף בציצית, והו"ל כמי שבירך המוציא והתחיל לאכול משהו, דכיון שע"ז לבד יכול לברך המוציא, מותר לו לכתחילה להפסיק בדיבור, אע"פ שחושב לאכול עוד הרבה יותר. וזהו טעמם של החסד לאלפים והעוד יוסף חי ושאר האחרונים שכתבו שבעודו מעוטף בעטיפת הישמעאלים יאמר פסוקים, ולא חששו בזה להפסק בדיבור בין הברכה למצוה. ועיין כה"ח פלאגי הנ"ל (שם בסוף הערה ט') שכ' דלפי תשו' דרכי נועם (סי' י') שכ' דבתפילין של ר"ת, מותר לכתחילה לענות קדיש בין תפילין של יד לתפילין של ראש, [והביאו הברכ"י (בסו"ס ל"א) עיי"ש]. ה"ה בני"ד מותר לכתחילה לענות עיי"ש. ולענ"ד יש לדון בזה טובא, אם יש לדמות ני"ד שעושה הפסק בין הברכה למצוה, לתפילין דר"ת שלא מברך עליהם, וצ"ע. אך להנ"ל מותר לענות לכתחילה כיון שכבר קיים למצוה לכז"ע כנ"ל.

ד) אלא שמצינו למג"א (סי' ח' ס"ק ב') שכתב בשם המשאת בנימין (סי' מ"ח) שאותם שמניחין טלית מקופלת ומשלשלין אותה על הצואר לא יצאו י"ח עכתו"ד. ומשמע לכאוי מזה שעטיפת הצואר לא חשיב כעטיפת הגוף, ולכן לא יצאו י"ח. וכ"כ בשו"ע הרב שם (סעיף ח') בהדיא וז"ל: ואותם שאין מקפידים לכסות בטלית את גופם, אלא הראש והצואר בלבד, צריך למחות בידם וכו', דכיסוי הראש בלבד לא חשיב עיטוף כלל עכ"ל, וכ"כ בסידור (ריש דף קנ"ה) דעטיפת הראש והצואר לא שמה עטיפה, וסיים ע"ז בזה"ל: ואין בה שום מצוה כלל לדברי הכל עכ"ל עיי"ש, וכ"מ מדברי המח"ש שעל המג"א עיי"ש. וכ"מ מדברי המשנ"ב (ס"ק ג') שהביא למג"א עיי"ש.

אך המעיין במקור הדברים בתשו' משאת בנימין (סי' מ"ח) שהוא המקור

הרה"ג רבי אשר חנניה שליט"א

מרבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"

בירך על טלית ועשה עטיפת הישמעאלים ושמע קדיש וכיו"ב האם מותר לכתחילה לענות

לדברי כל האחרונים הנ"ל, יראה דמבואר בהדיא בדבריו שעטיפת הישמעאלים, ודאי דהוי עטיפה מעליא שיוצאים בה י"ח מצות ציצית, מדכתב שם בתוך דבריו וז"ל: ובטלית בעינן עטיפה גמורה כשמואל דאמר בפרק אלו מגלחין כל עטיפה שאינה כעטיפת הישמעאלים אינה עטיפה וכו' עיי"ש. ומבואר בהדיא בדבריו שאם עושה עטיפת הישמעאלים קיים בזה מצות ציצית, ורק במקופל על הצואר ומשלשלין אותו באופן ששני צדדיו יורדים לפניו א' מימין וא' משמאל, ע"ז קאמר שאין זה דרך עיטוף, מאחר שלא מכסה חלק מסויים מגופו מלפניו ומאחוריו, דעיטוף היינו שמכסה איזה חלק מגופו מלפניו ומאחוריו, ועוד שבגד שמקופל ומונח על כתפיו, אינו דרך מלבוש, ואינו נחשב כלבוש בו, אלא רק כמשוי על כתפיו, כמבואר בשבת (דף קמ"ז ע"א), ונפסק בשו"ע (סי' ש"א סעיף כ"ט) עיי"ש. לכן לא יוצאים בזה י"ח עיי"ש. ונמצא שאין מדברי המשאת בנימין שום סתירה לדברינו, ואף שבשו"ע הרב מפורש בדבריו שבסידור שעטיפת הראש והצואר אין בה שום מצוה, עכ"פ כיון שמקור דברי שו"ע הרב הוא מהמג"א בשם המשאת בנימין, ובמ"ב מבואר שלא כדבריו, העיקר כדברי המ"ב וכמשנ"ל, ונראה דשו"ע הרב לא ראה למ"ב, דלא היה מצוי בזמנו. (ה' עוד יש להעיר ממש"כ הט"ז (בסי' י' ס"ק י') וז"ל: ואפשר שמזה נמשך מאיזה אנשים שמקפלים חלק א' מן הטלית מאוד, עד שאחר הקיפול הוא דק מאוד, ואינו מכסה כלל אלא הצואר, וכוונתם שיהיו ב' ציצית לאחוריהם, ונ"ל שאין זה מן המובחר, דא"כ אין כאן כיסוי גוף אלא כיסוי הראש עכ"ל. והביאו המשנ"ב (בס"ק ל"ו) עיי"ש. ולכאוי משמע מדבריהם דס"ל דהצואר אינו מכלל הגוף אלא מכלל הראש. אך אפשר דלכן הט"ז נזהר בלשונו ולא כתב שלא קיימו בזה המצוה כלל, אלא כתב דאין זה מצוה מן המובחר, והיינו משום דבב"י כאן מבואר שעיטוף הצואר חשיב לעיטוף הגוף, ויוצאים בזה י"ח מצות ציצית.

סוף דבר נר' דאע"פ שמדברי כמה אחרונים נראה דעיטוף הצואר לא חשיב לעיטוף הגוף, ולא מקיימים בזה מצות ציצית, עכ"פ כיון שאין דבריהם מבוררים וכמשנ"ל,

ומאיך גיסא בב"י מבואר בהדיא בפשיטות שעיטוף הצואר חשיב לעיטוף הגוף, ויוצא בזה י"ח מצות ציצית אפי' לדעת בעה"ע ודעימיה, מדלא תלה דין זה במחלוקת הגאונים ובעה"ע, וכן מוכח מבעה"ע ודעימיה מדלא טענו נגד הגאונים שבעיטוף הישמעאלים לא מקיים עדיין שום מצוה, והוי הפסק בין הברכה למצוה, רק אמרו שאין צורך בעיטוף הישמעאלים, וסגי בעיטוף הגוף לחוד כמשנ"ל. הכי נקטינן העיקר להל' למעשה, ולכן מי שבירך להתעטף בציצית, ובעודו מעוטף בעטיפת הישמעאלים, שמע קדיש וקדושה וברכות וכיו"ב, מותר לו לכתחילה לענות בלי שום פקפוק, כיון שחשיב שקיים כבר למצוה כמשנ"ל, ואף אם אין דבריו מוכרעים לגמרי, עכ"פ ככה"ג שעטיף הצואר, י"ל דחשיב כהתחיל במצוה, ויש לצרף את דברי הגאון יבי"א דכיון שהתחיל במצוה, אין בזה חשש הפסק במה שעונה, וכ"ש אם בעיטוף הישמעאלים עוטף גם קצת מהכתף, דלכו"ע הוי חלק מהגוף, ודאי שיכול לענות, ואע"פ שבנימוק"י הל' ציצית (דף י"א ע"ב) הביא שיש ראשונים דס"ל שכל שלא מכסה בה ראשו ורוב גופו, לא קיים מצות ציצית, כבר דחה הנמוק"י דעה זו בשתי ידים, והביא ראיות ברורות לסתור דעות אלו עיי"ש, וכן משמע מכל הראשונים, ממה שלא הביאו כלל דעה זו, [מחוץ למרדכי בהלק"ט סי' תתקמ"ג שכן הביא דעה זו], ש"מ שלא חששו כלל לדעה זו, ועוד דבכה"ג לכז"ע חשיב להתחיל במצוה, א"כ יכול לענות בלי שום בית מיוחד. וע"ע בשו"ת וישב הים ח"ב (סי' א') לידידי הגר"י הלל ראש הישיבה שליט"א במש"כ בני"ד עיי"ש. ולענ"ד נר' כמו שכתבתי, והמעין יבחר.

אך כ"ז להפסיק לענות דברים שבקדושה, או לומר פסוקים השייכים למצות ציצית שהזכירו האחרונים, דכיון שיש חיוב לענות על דברים שבקדושה ששומע, וכן יש ענין גדול לומר את הפסוקים ששייכים למצות ציצית, והחשש שמא חשיב הפסק בין הברכה למצוה קלוש מאד כמשנ"ל באורך, לכן יש לענות לכתחילה על דברים שבקדושה, וגם יכול לכתחילה לומר את הפסוקים ששייכים למצות ציצית שהזכירו האחרונים, אבל להפסיק בדיבור של דברי חולין, אין להפסיק, כיון שסו"ס מצינו לכמה אחרונים שחששו בזה להפסק בין הברכה למצוה. והנר' לענ"ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל'. ויראנו נפלאות מתורתו.

הדינים העולים מהנ"ל

א. מי שבירך על טלית ועשה קודם עטיפת הישמעאלים כהמנהג המקובל, ובעודו מעוטף בעטיפת הישמעאלים שמע קדיש וקדושה וברכות י"ג מידות וכל כיו"ב, חשיב שכבר קיים מצות ציצית, ויש לו לכתחילה לענות, וכן יכול לומר הפסוקים ה' צבאות וכו', שכתב בס' עוד יוסף חי, והפסקו מה יקר חסדך וכו' שכתב החסד לאלפים ועוד אחרונים. אבל לא יפסיק לדבר דברי חולין, ואם טעה והפסיק בדברי חולין, לא צריך לחזור ולברך על הטלית.

ב. מי שבעודו מניח הטלית על ראשו וצוארו קודם שעשה עטיפת הישמעאלים, שמע קדיש וקדושה וברכות וכיו"ב, אף שחשיב כהתחיל כבר במצוה, לכתחילה לא יענה, וכן לא יאמר לפסוקים הנ"ל וכיו"ב, וכ"ש שלא יפסיק לדבר דברי חולין, אך המיקל לענות קדיש וקדושה, אפשר דיש לו על מה שיסמוך. ואם טעה והפסיק בדברי חולין, הוי ספק אם צריך לחזור ולברך על הטלית, ומספק לא יחזור ויברך, אבל ישתדל לשמוע את הברכה מאדם אחר.

ופירות הנושרים מהנ"ל

ג. אם בירך על דבר או מצוה, והתחיל לעשות חלק מתכלית הדבר או המצוה שבירך עליו, יכול להפסיק אפי' בדיבור של חולין לצורך, וכ"ש שיכול לכתחילה לענות על כל הדברים שבקדושה, אבל אם התחיל לעשות דבר שאינו חלק מתכלית המצוה, לא יפסיק לדבר דברי חולין, ואף לא לענות דברים שבקדושה, ואפשר דהמיקל לענות קדיש וקדושה יש לו על מה שיסמוך.

שי"ח הלכה

דין לבישה (עיטוף) וברכה בציצית

הניח תפילין לאחר ופגע בתפילין קודם, האם ניחן תחילה

1) שאלה: קי"ל (בשו"ע סי' כ"ה ס"א), דטלית קודמת לתפילין בהנחתן, ואם הוציא התפילין, אז תפילין קודמים. ונתבקשתי לשאול ע"י ת"ח שליט"א, דאביו זקן בא בימים, והבן מניח לאביו טלית ותפילין, ופעמיים יצא לו התפילין לפני הטלית, האם יניח לאביו התפילין קודם, או לא. האם תלוי זאת בכן שהוא המניח, או באב שמניחים לו, (ולא הגיע לידו התפילין). וצ"ע.

תשובה: **מסתבר שלא [כי הוא לא המניח]. (דולה ומשקה, עמוד כ')**

כמה זמן צריך להיות עם הטלית על הראש

2) שאלה: כמה זמן צריך להיות עם הטלית על הראש, (שמנהג רבינו שליט"א שכל התפילה הטלית על הראש). ואיך צריך לנהוג בזה.

תשובה: **ע"י מ"ב סי' ח' ס"ק ד' שזהו סגולה לירא"ש. (דולה ומשקה, שם).**

[א"ה: בשו"ע (סי' ח' סעי' ב') כתב ונכון שיכסה ראשו בטלית, וכתב על זה במ"ב (ס"ד ק"ד) דו"ל שיכסיו זה מנעי לב האדם, ומביאו לידי יראת שמים וכו', וכתב הב"ח דצריך שיהא הטלית על ראשו מתחילת התפילה עד סופה, ועל"פ עימוד כך מעוטף לפחות כדי הילוך ד' אמות. ע"ל המ"ב. והנה הרבה בני אדם בשעת קריאת התורה מורידים את הטלית מהראש, וסברתם כנראה שאינו שעת תפילה, ורק בשעת תפילה צריך כיסוי הטלית, וראיתי בספר מעשה איש (ח"א עמוד קכ"ז) שמביא שכן נהג מרן החזו"א. (ועוד מביא שם שגם לפעמים היה נשאר כך גם באשרי ובה לציון)]

פגיעה ברצועות התפילין אם גורמת דין קדימה לטלית

3) שאלה: כשצריך להזהר לא לפגוע בתפילין, לפני הציצית, האם זה כולל גם שלא לפגוע ברצועות. או לא.

תשובה: **צ"ע. (דולה ומשקה, שם).**

בד הציצית היכן לובשו

4) שאלה: בד הציצית של טלית קטן, האם צריך ללבושו מבחוץ, מעל הבגדים, (כמנהג החזו"א) או מבפנים, (ובמיוחד כשכל משחתו נהרגים מבפנים האם ישנה ממנהג משפחתו).

תשובה: **כרצונך. (דולה ומשקה, עמוד כ"א).**

[א"ה: עי' שו"ע (סי' ח' ס"יא), ובמ"ב (סקכ"ה), דלדעת השו"ע לובשו מבחוץ, ולדעת המקובלים לובשו מבפנים. ורק הציציות מבחוץ. והחזו"א נהג ללבושו בחוץ כמו השו"ע, (הובא בספר זכור לדוד עמ' של"ו). וכן נוהג מרן שליט"א].

הוצאת חברו בשהחינו בטלית חדשה

5) שאלה: במ"ב (סי' ח' ססק"ד) הביא בשם הפמ"ג, דאין להוציא א' לחבירו בשהחינו על טלית חדשה, דכ"א מברך על מעשה הלבישה וההנאה שלו. ולפ"ז גם בפרי חדש א"א להוציא. האם כך הוא למעשה.

תשובה: **זה מחלוקת, והמנהג להקל. (דולה ומשקה, עמוד כ"א).**

[א"ה: בסי תקפ"ה (ס"ק ה'), ובסי תרע"א (ס"ק מ"ה), כתב המ"ב שכן יכולים להוציא בשהחינו ע"ש].

כונה על מצות טלית קטן בבית המרחץ

6) שאלה: מי שבלילא לא ישן עם ציצית, ונתעורר אחרי הנץ, והולך לביהכ"ס, וממשיך אח"כ לישון, האם עכשיו מיד ילביש ט"ק, או לא.

תשובה: **כרצונו. (דולה ומשקה, עמוד כ"א).**

כיצד לובשים טלית קטן בבית מרחץ, הרי זה מעשה מצוה במקום טינוף

7) שאלה: כשלושב ציצית בבית מרחץ מה יעשה, האם יכוון לשם מצוה, או לא, שאם לא יכוון לשם מצוה, לדעת הבה"ל (בסי' ס' ד"ה ו"א) הוא מבטל מ"ע של ציצית, אלא מאי יכווין לשם מצות ציצית, האם מותר לכוון כוונה זו במקום מטונף של בית המרחץ, או לא, וצ"ע.

תשובה: **מותר. (דולה ומשקה, שם).**

8) ובנוסח אחר נשאל רבינו שליט"א בזה"ל: יל"ע איך לובשים הציצית בבית המרחץ, לפמ"ש הבה"ל (סי' תקפ"ח ד"ה שמע) שאסור לקיים מצוות במקומות המטונפים, ואין לומר שלא מכוין לשם מצוה, שהרי דעת הבה"ל (בסי' ס' ד"ה ו"א) שאם לא מכוין לשם מצות ציצית, הרי"ז כלובש ד' כנפות בלא ציצית. וצ"ע.

תשובה: **מצוה זו אינו גנאי. (דולה ומשקה, שם).**

[א"ה: הנה דעת מרן הגרש"ז אויבאך זצוק"ל, (בספרו מנחת שלמה ח"א), שצריך לכווין שאינו רוצה לצאת במצוה, וחולק על הבה"ל, וסובר שמי שלא מכוון למצוה בציצית, אינו נחשב מבטל מצוה, [ואפי' שלא מקיים מצוה, מ"מ אינו מבטל מצוה, ע"ש במנחת שלמה], ומרן שליט"א חולק בזה. ובע"פ הסביר לי רבינו שליט"א, ב' טעמים מדוע אין כאן בזיון מצוה: טעם א': שרק במצוה חיובית נחשב בזיון לעבדות ה' שנעשה במקום מטונף, אבל מצוות ציצית היא מצוה קיומית, מצוה של רשות, ובה עשיית מצוה שנעשה במקום מטונף, אין נחשב בזיון, וכמו שחית"ה וטבילה והפרשת תר"מ, שמותר לעשותם במקום מטונף והארץ רבינו שליט"א ביסוד בזה בדרך אמונה ה' מע"ש (פ"ד ה"ד) ד"ה והפודה, (הבאנו מדבריו בדולה ומשקה ה' תר"מ לענין הפרשת תר"מ במקום מטונף). טעם ב': אמר רבינו שליט"א, שבציצית אין הלבישה מצוה כלל, וכל הלבישה הוא לצורך עצמו. ואחר הלבישה באה המצוה של הטלת ציצית. (וכידוע מהמדריך), וממילא אין נחשב הלבישה למעשה מצוה כלל, וממילא אין זה בזיון לעשותו במקום מטונף].

בדין ברכת שהחינו בטלית חדשה, אימתי יאמרנה

9) שאלה: המ"ב פוסק, בדין שהחינו של פרי חדש, שלא יברך שהחינו אחר ברכת הפרז, [מחמת חשש הפסק]. ובדין שהחינו של טלית חדשה כתב שיברך להתעטף, ואח"כ שהחינו, ומדוע לא חשש להפסק כמו בפירות, וצ"ע.

תשובה: **אולי כוונתו לברך אחר העיטוף שאין כאן הפסק, וצ"ע. (תשו' דולה ומשקה, כת"י).**

המחויב בציצית אין לו מצוות ציצית], אבל האב את בנו חייבו חז"ל להלביש בציצית לחנכו. ורצו לחדש לפי"ז, שאם יש רק בגד אחד בבית, שיתנו לבנו, שאצלו הוא רק קיומית, ואצל בנו הוא מחוייב לחנכו במצוות ציצית, האם הוא נכון.

תשובה: **אינו נכון, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).**

11) שאלה: (המשך התשובה קודמת), מהו הטעם באמת, שמרן שליט"א כתב, **שאינו נכון**, הרי אצל האב הוא קיומית, ואצל הבן חיובית, וצ"ע.

תשובה: **שיך לאב ומצוותו קודמת, (דולה ומשקה, כת"י).**

חיוב האב לחנך בנו בציצית כל כמה זמן

12) שאלה: לפי יסוד מרן שליט"א במסכת ציצית, שיש חיוב על האב לחנך בנו במצוות ציצית, [אפי' שמצוות ציצית הוא מצווה קיומית]. נסתפקו בבי מדרשא, מהו הזמן שהוא מחוייב לחנך את בנו, האם כל היום בלי הפסק, או פ"א ביום, [או פ"א בשבוע], וצ"ע.

תשובה: **טוב לחנך כל יום, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).**

נוסח ברכת להתעטף בציצית

13) שאלה: העולם נוהג לומר להתעטף בציצית (עם פתח), והמ"ב כותב לומר עם שוא, איך ראוי לנהוג למעשה.

תשובה: **אני נוהג כמ"ב. (תשו' בע"פ לתלמיד).**

עיטוף כישמעאלים בשעת ברכה בטלית קטן

14) שאלה: המברך על טלית קטן, האם יעשה עיטוף כישמעאלים כמו בטלית גדול, או לא.

תשובה: **אין המנהג כן. (תשו' בע"פ, לתלמיד).**

טלית שנפלה באמצע שמו"ע אם מותר להרימה

15) שאלה: כתב המ"ב (סי' ח' סט"ו ס"ק מ') דו"ל: ואם נפל ממנו באמצע תפילת י"ח והחזירוהו אחרים עליו וכו', עכ"ל. האם יש לדייק מכאן שהוא עצמו לא יגביה טליתו באמצע תפילת י"ח, או דילמא בהיות זה מטריד אותו יוכל להגביה.

תשובה: **יכול. (תשו' בכת"י, לשואל).**

עניית אמן בתוך המתנת ד' אמות בעטיפת הראש

16) שאלה: האם יכול לענות אמן בתוך זמן ד' אמות של ההמתנה בעיטוף הראש, או לא.

תשובה: **כן, (תשו' שאלת רב, עמוד קכ"א)**

בד הציצית שמתעופף ברות, מה דינו

17) שאלה: קי"ל שצריך ללבוש הטלית קטן כצורת מלבוש, כשיקיים מצוות ציצית, ונסתפקו, איך הדין במי שהולך עם טלית קטן בחוץ, ויש רוחות חזקות, והבד של הטלית קטן מתעופף ברות, [ואסין לשקוף לגופו כלל], האם נחשב צורת מלבוש, ומקיים מ"ע של ציצית, או לא.

תשובה: **כן, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).**

דעת החזו"א בעיטוף הראש בטלית, בשעת ברכה

18) שאלה: מה דעת החזו"א בעיטוף הראש בטלית בשעת ברכה. עד היכן מתעטף?

תשובה: **החזו"א אמר שיכסה עד עיניו [ולא עד פיו]. (תשו' בע"פ, לתלמיד).**

האם אפשר לפשוט הטלית קודם התפילין

19) שאלה: המנהג, שכמו שקודם לובשים טלית ואח"כ תפילין, כך פושטים קודם התפילין ואח"כ את הטלית, אבל נסתפקו, האם באמת אסור לפשוט קודם הטלית, ואח"כ התפילין, או לא, וצ"ע.

תשובה: **כמדומה שאין קפידא. (תשו' דולה ומשקה, כת"י).**

הנחת שקית טלית ותפילין, ע"ג ספרים

20) שאלה: קי"ל שמותר להניח תפילין ע"ג ספר, אבל טלית אסור, איך הדין כשיש שקית של טלית ותפילין ביחד, ומניחו ע"ג ספרים. האם אסור, או לא.

תשובה: **המנהג להקל, וכבר העירו בזה, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).**

הזהירות בלבישת ט"ק בצורה הפוכה

21) שאלה: כשלובשים ט"ק האם צריך להזהר שילבשו כשהתפרים של הבד כלפי פנים דווקא, או לא, [שהרבה אין מקפידים בזה]. וצ"ע.

תשובה: **כן, (דולה ומשקה, כת"י).**

שניים שמתעטפים בטלית אחת, לענין ציצית

22) שאלה: שניים שמתעטפים ביחד בטלית אחת, האם חייבים בציצית, או לא, [ששמא אין זה נחשב לבישה כלל]. וצ"ע.

תשובה: **נסתפקתי בזה, (דולה ומשקה, כת"י).**

[א"ה: שמעתי שבתשרי רעק"א כתב בפשיטות שחייבים בציצית, וצ"ע]

דין עשיית ציצית

הטלת חוטים בבגד כשכבר לבוש בבגד

23) שאלה: האם נכונה השמועה, שהחזו"א הטיל ציציות בבגד כשהוא מלבוש בבגד, ואמר שזהו עיקר מצוותו.

תשובה: **כן. (דולה ומשקה, עמוד כ"ב).**

[א"ה: עי' מעשה איש (ח"ד עמ' ק"ח) המעשה].

לשיטת החזו"א האם לא נחשוש שישעה משה ויחשב ביטול מצוה

24) שאלה: לשיטת החזו"א המטיל ציציות כשמלובש בבגד, האם א"צ לחשוש לשהיוו רגע קטן, ויעבור על איסור דאורייתא.

תשובה: **לא. (דולה ומשקה, שם).**

[א"ה: נראה הטעם שמכוון שזהו צורת המצוה, שאחר שלבוש בבגד יטיל ציציות, ממילא כל שעסוק בקשייה זהו צורת מצוותו].

לשיטת החזו"א האם לא צריך קודם לעשות קשר עליון בכל

ד' כנפות (שיצא את הדאורייתא)

25) בציור הקודם, האם צריך קודם לקשור קשר כפול, בארבעה חוטים כפולים, (בכל חור וחור בארבעה כנפות), בשביל שקודם יצא את הדאורייתא, (ע"י שיש כבר חוטים בארבע כנפות, ושאר קשרים רק דרבנן), או שיכול לקשור את כל הקשרים שעושים בכנף א', ואח"כ להמשיך בכנף ב' כל הקשירה, וכן עד הסוף.

תשובה: **א"צ. (דולה ומשקה, שם).**

[א"ה: נראה דטעמא דמילתא, שאחרי שיש דין דרבנן של קשירות, נחשב זאת מתעסק בקשירה של ציצית, וא"כ כבר לא עובר איסור מה שלא קושר מיד שאר קשרים].

איזה ברכה מברכים בקשירת ציציות לשיטת החזו"א

26) בציור הנ"ל, איזה ברכה מברכים בשעת קשירה, האם על מצוות ציצית, או על קשירת ציצית.

תשובה: **אחרי שיעשה הציצית, יברך בט"ק על מצות ובט"ג להתעטף. (דולה ומשקה, שם).**

האם המ"ב סובר כמו חידוש החזו"א, [בעשיית ציצית]

28) שאלה: מרן החזו"א אמר לאחד, שיעשה לו הציציות כשמלובש עם הבגד, האם אין זה נסתר מהמ"ב שכתב שיפשוט הטלית מעליו כשמתקנו. וצ"ע.

תשובה: **החזו"א פליג, (תשו' בע"פ, לתלמיד).**

קטן שעשה לעצמו ציצית, והגדיל האם כשרים

29) שאלה: קטן שעשה לעצמו ציצית, האם יכול ללובשה כשהגדיל, או לא, [באופן שיודע שעשה לשמה].

תשובה: **עי' בה"ל ריש סי' י"ד, (דולה ומשקה, כת"י).**

[א"ה: הבה"ל שם מאריך בזה, ע"ש ובשונה הלכות [סי' י"ד הל' י"ב]. העתיק מרן שליט"א, בשם הבה"ל, שלמסקנתו, כשיודע בעצמו שעשאן לשמה, כשר גם כשהגדיל, ע"ש].

הפך הסדר במנין הכריכות, מה דינו

30) שאלה: קי"ל שצריך לכרוך מנין הכריכות שבעה, ושמונה, אחד עשר ועלוש עשרה, איך הדין כשהפך הסדר האם צריך להתיר בדיעבד, או לא.

תשובה: **לפי המקובלים צריך לתקן, (תשו' בע"פ, לתלמיד).**

בדין חצי כריכה, האם נחשב ככריכה

31) שאלה: בכריכות שכורכים בציצית, האם חצי הכריכה בתחילה ובסוף נחשבים ביחד ככריכה א', או כב' כריכות, ונפק"מ לענין הגמ' במנחות שלא יפחות מז' כריכות ולא ירבה מ"א.

תשובה: **אין חצי כריכה בעולם. (תשו' בכת"י, לשואל).**

אמירת לשם מצוות ציצית כשקושר קשר עליון (שנפתח)

32) שאלה: כשנפתח הקשר העליון שבציצית, וחוזר וקושרו בחוץ, האם צריך לכוון ולומר לשם מצוות ציצית, או לא. [שיש שטענו, שבקשר עליון קל יותר, וצ"ע].

תשובה: **ראוי לומר. (דולה ומשקה, כת"י).**

[א"ה: שאלתי [לפני הרבה שנים] את מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, אם יכול לקשור בבית כסא קשר עליון שנפתח, וענה שמותר].

הבגדים החייבים

בדין בגד צמר וכותנה

33) שאלה: איך ראוי לנהוג בענין ציצית בגד צמר, האם ראוי להחמיר ללבוש צמר, כמכ"ח המ"ב לחוש לשיטות שבגד כותנה אין חייב מה"ת, או שלכתחילה יכולים ללבוש בגד כותנה.

תשובה: **יכולין ללבוש, ולעשות בו ציצית. (דולה ומשקה, עמוד כ"ג).**

[א"ה: עי' מע"ר (סי' י"ז), ודנינים והנהגות חזו"א (וא"ח פ"ב ס"ב). ובספר אעלה בתמר (עמוד י"א). ובספר נזר החיים (עמוד קס"ד תשו' ז') הביאו ממרן שליט"א, שהחזו"א לא הלך עם טלית מצמר רק מכותנה, ושאל מרן שליט"א את החזו"א מהו הטעם, והחזו"א ענה לו שעושה כן בגלל שכך נהג הגר"א, ושאל את החזו"א מדוע הגר"א נהג כן, (שמדוע לא ללבוש צמר, שלכר"ע חייב מה"ת), וענה החזו"א, שהגר"א רצה לפרסם את ההלכה שגם כותנה חייב מה"ת, ואפי' שהיום אין כבר את הטעם, מ"מ נוהג כמו הגר"א. ועוד טעם מפרש מרן שליט"א בדעת החזו"א, שבגד צמר חם בקיץ מאוד, ואין נהנים ממנו, ויתכן שאין יוצאין בו את המצוה. ומרן שליט"א גם נוהג ללבוש ציצית מכותנה].

בדין טלית הקהל אם מברך

34) שאלה: המ"ב (סי' י"ד סק"א) פוסק לברך על טלית הקהל, כשלובשו לעליה לתורה, או להיות ש"ץ, והעולם אין נוהג כן, מהו הטעם שלא נהגו כן.

תשובה: **אין לרובשין אלא לכבוד. (דולה ומשקה, שם).**

[א"ה: מבואר מרבינו שליט"א שרק לבישה לשם מצוה חייב בציצית ולא לבישה לשם כבוד, ודו"ק].

35) שאלה: האם מותר לש"ץ לברך על טלית של ביהכנ"ס.

תשובה: **אם הטלית ודאי כשר, והוא מכוין לשם מצוה יברך. (דולה ומשקה, שם).**

[א"ה: עיין בהערה קודמת].

בדין ציצית בחולצה

36) שאלה: מבואר בפוסקים שד' כנפות שארבעתם מלפניו, הוא שאלה גדולה אם חייב בציצית, או לא, והמ"ב פוסק שיר"ש יתמיר בזה, ולפ"ז האם בחולצה צריך לשים ציצית, או לא. [שגם לחולצה, לכאורה יש ד' כנפות מלפניו]. וצ"ע.

תשובה: **אין נוהגים להטיל ציצית, (תשו' בע"פ, לתלמיד).**

[א"ה: בענין סוודרים החדשים, שיש ד' כנפות מלפניו, ונסגרים עם רוכסן, שמעתי שיש נידון בפוסקי זמנתי שליט"א, ובראשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, אם דומה לחולצה או לא. (שיש כמה חילוקים), ועריך לברר].

דיני החוטים

מדוע אין מקפידים על ניפוץ לשמה

37) שאלה: נסתפקו בבי מדרשא מדוע לא מקפידין בציצית על ניפוץ לשמה, הרי המ"ב (סי' י"א סק"א), כתב להקפיד בזה.

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א

עורך: הרב אברהם חיים שציגל כולל "אליבא דהלכתא" ברנסלד

וצ"ע.

תשובה: הפוסקים הקילו. (דולה ומשקה, עמוד כד).

[א"ה: עי' רמ"א (סי' י"א ס"א) שהמנהג להקל בניפוץ, ובספר אורחות רבינו (ח"א עמוד כ'), מביא בזה מעשה, שאחד הביא לטטייפלר חוטי ציצית שנעשו עם ניפוץ לשמה, אולם הסטייפלר נתנו לבנו מרן שליט"א ולא רצה להשתמש בהם לעצמו. וטענתו א' שיבואו ללמוד ממנו שצריך ניפוץ לשמה, והרבה פוסקים סוברים שאין צריך ניפוץ לשמה. ב' שבית החרושת יפרסמו בשמו שהוא לוקח ניפוץ לשמה. ומוכח מהסטייפלר שסבר שזהו רק הידור אבל לא מעיקר הדין, ועי' עוד בשאלה הבאה].

38) שאלה: כמה ממון צריך להוציא בשביל לקנות ציציות ניפוץ לשמה.

תשובה: **הידור מצוה עד שליש במצוה, (תשו' בע"פ לתלמיד).**

39) שאלה: בדין (המבו' בשו"ע סי' י"א סט"ו), שצריך שהציציות יתלו מן הצד, (במקום חיבורם בבד), האם מכח זה אסור להכניסם למכנסיים, שאינם תלויים שם, או שמותר.

תשובה: **מותר. (דולה ומשקה, שם).**

בדין נקרעו החוטים

האם בן תורה צריך להחמיר, לא להשתמש בציצית גרדומין
40) שאלה: מצוי מאוד שנקרע חוט אחד, (או שנים), באופן שעדיין כשר מדין גרדומים, איך ראוי לבן תורה להתנהג, האם להחמיר בזה, או לא. (שלפעמים זהו קצת הפסד ממון לפסול טלית).

תשובה: **אין חייב. (דולה ומשקה, שם).**

[א"ה: עי' מעשה איש (ח"ג עמ' כ"ג), שדעת החזו"א שלכתחילה יש להחליף גרדומין. וכן באורחות רבינו (ח"א עמ' כ"א) הביא שהחזו"א והסטייפלר החמירו להחליף גרדומין, אבל פירשו הטעם משום חילול ה', שלא יאמרו שהוא ציצית פסול].

41) שאלה: כשמכשירים גם כשנקרע לגמרי, מכח זה שבצד השני (של הקשירה) החוטים שלימים, האם בן תורה צריך להחמיר בזה, או לא.

בבד, ולתפור הקיפולים, [ועיי"ז ישרא בד קטן], ומשאיר החוטים מחוברים כתחילתם. האם יש חשש פסול בדבר, או לא. [ששמא הוא צורת בגד חדש, ויהיה צריך לקשור החוטים מחדש], וצ"ע.

תשובה: לא, (תשו דולה ומשקה, כת"י).

שיעור הטלית

שיעור ציצית לקטנים

50) שאלה: מהו שיעור של בגד ציצית לילדים קטנים, האם שיעורו שיהיה יכול לעטוף בו רוב גופו, או שבקטנים אין מקפידים על שיעורים אלו.

תשובה: כדי ראשו ורובו של הקטן. (דולה ומשקה, עמוד כ"ה).
[א"ה: עי מ"ב (י"י סק"ט). ועי בספר אורחות רבינו (ח"א עמוד כ"ב) שצורת מדידת ראשו ורובו של קטן הוא, שיסכה הבד את הראש עם הגב ובי צדדים של הגוף, זהו רובו של הגוף, ע"ש].

דין נתכווץ הבד במקום קשירה

51) שאלה: בגד של ציצית שרחבה אמה, (שישים ס"מ), וכשקטר החוטים לבגד, נתכווץ מקום הקשירה (ע"י החוטין), ויש בו פחות מאמה, האם אפשר לברך על בגד זה. או לא.

תשובה: יכול לברך. (דולה ומשקה, עמוד כ"ו).

[א"ה: ובכוויז ע"י כבישה, (שנתקטן הבגד משיעורו), כתב לי מרן שליט"א, שתלוי אם יכולים למותחו או לא, שביכולים למותחו כשר, [גם בלי מתיחה], ובאין יכולים למותחו, פסול].

בשיטת החזו"א, בצירוף הנקב של הטלית קטן לשיעור

52) שאלה: מרן שליט"א הביא בשונה הלכות, (סי ט"ז הל' ה' ו ז), פלוגתא בין המ"ב והחזו"א אם פתח הצוואר מצטרף לשיעור הציצית. והחזו"א מיקל, איך קי"יל, ואיך ראוי לנהוג בזה.

תשובה: החזו"א ס"ל כן מדינא, אבל למעשה החמיר בזה, וכן ראוי לנהוג. (תשו' בע"פ, לתלמיד).

ציצית בלילה וכסות יום ולילה

דין לבישת טלית קטן בלילה בשינה

53) שאלה: האם לובשים ט"ק בלילה בשינה, [שיש מנהגים לכאן ולכאן], ואיך נהגו רבותינו (החזו"א והסטייפלר זצ"ל), ובה שולכאורא מדוע לא ללבוש, שהרי לחלק מהראשונים, נקיים מ"ע כל רגע ורגע מדין כסות יום בלילה, שלמקצת ראשונים חייב בציצית). וצ"ע.

תשובה: יש בזה דעות. (דולה ומשקה, עמוד כ"ו).

[א"ה: ברמ"א (סי כ"א ס"ג), ובמ"ב (סקט"). הנה החזו"א לא ישן עם ט"ק כמי"ש בדינים והנהגות (ואי"ח פ"ב ס"י"ד), ובספר זכור לדוד (עמוד של"ו), ובספר אורחות רבינו (ח"א עמוד כ"ז), גם כתב שמרן החזו"א ומרן הסטייפלר לא ישנו עם ט"ק בלילה, ע"ש. (ומאידך הם הקפידו מאוד שלא לשהות בלי ציצית אפי' זמן מועט, ומסופר על החזו"א (בספר זכור לדוד עמ' של"ו) שפ"א היה צריך לתקן את הט"ק של החזו"א, והיה צריך לפושטו מעליו, ובזמן זה לבש החזו"א טלית גדול, כדי שלא לשהות בלי ציצית אפילו זמן מועט. וכן מסופר שפ"א הגיע החזו"א לכותל, ונטתפק אם צריך לקרוע הט"ק, ולכן פשט הט"ק ולבש במקומו ט"ב, שבחזאי א"צ קריעה)].

בדין הטלת ציצית בשמיכות

54) שאלה: האם צריך להטיל ציצית בשמיכות, שמתכסה בהם בלילה וגם קצת בבוקר, וצ"ע.

תשובה: בשאר מינים אין לחוש, אף שיש מקום להחמיר, ובשל צמר נהוג לחתוך פינה אחת, ומ"מ גם בזה המיקל יש לו על מי לסמוך. (תשו' בע"פ, לתלמיד).

[א"ה: מצאתי בשונה הלכות שמביא מרן שליט"א פסק זה בשם מרן החזו"א ע"ש].

מהו שיעור כנף עגול, לפטור

55) שאלה: כשצריך לעגל הכנף, כדי לפטור מציצית, מהו תשובה: **שיהא ניכר היטיב, (תשו' שאלת רב, עמוד קנ"ב).**

מהו הזמן של ציצית המוקדם ביותר

56) שאלה: מהו זמן של ציצית המוקדם ביותר שכבר אז רואה את חבירו [הרגיל עמו קצת] ברחוק ד' אמות, ומכירו, וצ"ע.
תשובה: בירושלים נוהגים 50 דקות קודם הנץ, אני בדקתי וראיתי שארבעים וחמש דקות קודם הנץ [בלדרמן], כבר הגיע הזמן של ציצית, (תשו' בע"פ, לתלמיד).

זמני הברכה, ואימתי חוזר ומברך אימתי מברך על הציצית

57) שאלה: היוצא מבית מרחץ, וצריך לברך ב' ברכות, אשר יצר וברכת ציצית, מה יברך תחילה. שמצד אחד אשר יצר תדיר, ומאידך ברכת ציצית היא גדר ברכת המצוות, וא"כ כל

רגע מחייב ברכה, ואם מאחר נמצא שעשה קיום מצוה בלי ברכה. וצ"ע.

תשובה: ציצית קודם. (דולה ומשקה, עמוד כ"ו).

הלובש טלית קטן ולא בירך, (על סמך ברכת הטלית גדול), אם יכול להתפשט במקוה באמצע

58) שאלה: הלובש ט"ק בבוקר ואין מברך מחמת סומוך על ברכת הטלית גדול, האם יכול ללכת למקוה לפני שחרית ופושט ולובש את הציצית במקוה, והאם נאמר שברכת הטלית גדול שלובש בביהכנ"ס פוטר את הטלית קטן שלבש לפני המקוה, שפשטו והלבישו מחדש. או לא, וצ"ע.

תשובה: יכול. (דולה ומשקה, עמוד כ"ז).

[א"ה: ואמרו לי ת"ח שליט"א ששמעו גם ממרן הגאון ר' נסים קרליץ שליט"א שמוהו כן, ובסבירא הוא מאוד מחדש, שאיך יפטור ברכת הטלית גדול את לבישת הטלית קטן שלבש קודם שפשטו במרחץ, וצ"ב. [ששמא מכין שפשט ע"מ ללבוש מיד, הוי הכל לכישה אחת אריכתא]].

חידוש העמק ברכה שאם הקנה הטלית לחבירו אח"כ חוזר לברך

59) שאלה: האם קי"ל כמו העמק ברכה, שהלובש ציצית ואח"כ נתנו לחבירו לקיום מצוות ציצית במתנה ע"מ להחזיר, כשלובשו מחדש, צריך לחזור ולברך. (שביתתיים היה זמן שהטלית לא היתה שלו ונחשב הפסק).

תשובה: אולי. (דולה ומשקה, שם).

האם מברך על בגד חם שאינו נהנה ממנו

60) שאלה: הלובש ציצית מצמר בקיץ, היאך יכול לברך, הרי לא נהנה, כיון שאדרבה חם לו עם הבגד, לפמש"כ תוס' נדה (ס"א ב' ד"ה אבל) דאם לא נהנה מהבגד לא מקיים המצוה, והוי ברכה לבטלה, ואין לומר שאינו להלכה, דמהמ"ב סוף סי' י"ט משמע כן.

תשובה: אצלינו באמת לא לבשו ט"ק של צמר, אך כמדומה שיש חולקים על התוס'; ומה שציצית במ"ב ס"ס י"ט לא ראיתי שם הכרח לזה. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: המ"ב (סי י"ט ס"ק ה') כתב בזה"ל: מוכרי הבגדים שלובשים ומכוונים להראות להקונים מידתן פטורין עכ"ל. ולכאורה מוכח שאם אין נהנה הנאת לכישה לא חייב בציצית וכמו כן יצא גם בבגד צמר בקיץ שאין נהנה כלל אין בו מצוה, אלא שיש לחלק ששם אין כלל כוונת לכישה, משא"כ כאן יש כוונת לכישה, וכנראה זהו כונת רבינו במש"כ שלא ארה הכרח].

ובנוסח נוסף נשאל רבינו:

61) שאלה: אדם שלובש בגד ציצית, ואומר שזה מחמם אותו, ואילוילי המצוה לא היה לובשה, האם מקיים מצות ציצית. והאם יש לזה שם של בגד שחייב בציצית, שבפשטות שם בגד הוא שלובשו לא בגלל המצוה, רק שמעוניין ללבושו מצד עצמו.

תשובה: יש נידון בזה (אם אין נהנה כלל). (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: עי בס' שלהי דקייטא (סי' ח' וסי' צ' סק"א) בשם מרן שליט"א, ובס' נור החיים (עמ' קס"ד)].

ספק מחודש לדעת המתכר בפושט ע"מ ללבוש (שחוזר ומברך)

62) שאלה: כתב השו"ע (סי' ח' ס"ד) אם פשט טליתו אפי' היה דעתו לחזור ולהתעטף ב' מיד צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו. (והרמ"א חולק ע"ש). ונטתפקו מה הדין אם אחר שלבש הטלית (והתעטף בה כראוי), שינה את מקומה, והניחה כשהיא מקופלת ומשולשלת סביב צוואר, על כתפיו, שכתב ע"ז המ"ב לעיל, (בס"ק ג'), שבאופן זה אינו יוצא י"ח ציצית, האם כשיחזור ויסדר הטלית באופן הראוי יצטרך לברך שנית, והוי כהוריד הטלית (לשי' המתכר), או דילמא שמכיון שזה נשאר על גופו אפי"ז נחשב כהוריד, ואי"צ לברך (אפי' לשי' המתכר). וצ"ע.

תשובה: לא יברך. (תשו' בכת"ל, לשואל).

63) שאלה: קי"ל שבנפלה טליתו, ואח"כ חוזר ולובשה, חוזר ומברך, ונטתפקו, [ע"פ מעשים שהיו]. כשנפלה הטלית, אבל עדיין החוטים של הטלית נשארו עליו, ואחז בהם קודם שנפלו, האם מועיל שלא יצטרך אח"כ לברך, או לא.
תשובה: מסתבר שמברך, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

דין שימוש בחוטי הציצית ובבד הציצית

דין שימוש בבד הטלית קטן וטלית גדול

64) שאלה: האם מותר לגנב משקפיים בבגד הציצית, (ט"ק

וט"ג). או לא, וצ"ע.

תשובה: עי מ"ב סי' כ"א ס"ק י"ב. (דולה ומשקה, עמוד כ"ח)
[א"ה: השו"ע (סי' כ"א סעי' א') כותב שחוטי ציצית, כל זמן שקשורין לבגד, אסורים בתשמיש אפי' אינו של בזיון. והמ"ב (ס"ק י"ב) כותב: שטלית גדול נחלקו הע"ת עם הט"ז והפמ"ג אם אסור בתשמיש שאינו בזיון, כמו חוטי הציצית, או לא, דדעת הע"ת דבטלית אין אסור תשמיש שאינו של בזיון (ואינו חמור כמו חוטי ציצית), ודעת הט"ז והפמ"ג דמכיון דהטלית מיוחדת למצוה, דינו כחוטים ואסור גם בתשמיש שאינו בזיון. ולענין ס"ק, לכ"ע הבד של הציצית, אינו חמור כמו חוטים, ואין אסור תשמיש שאינו של בזיון, שהוא לבוש הדיוט, עכ"ז המ"ב. ולעניין שאלתנו אם מותר לנקות המשקפיים, בטלית גדול, שאוסרים גם באינו בזיון, בודאי אסור, ובט"ק, שאין אסור רק דרך בזיון, יש לענין אם ניקוי משקפיים נחשב דרך בזיון, או לא. ועי' ארחות רבינו (ח"ג עמ' קצ"ז) שאסר, וגער בכנזו שניגב משקפיים בט"ק. ועי' מעשה איש (ח"ב עמ' ק"א), שהתיר לגנב זיעת מצחו בט"ק, וא"כ ק"ו לגנב משקפיים שמותר. ועיוון בגנזי הקודש (פרק י"ז סעי' 5) מש"כ בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, והגרש"פ שייניגר שליט"א, ויש תשובה ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א בזה בקובץ תשובות (מובא בסר"ס גנזי הקודש)].

לכסות ראשו בטלית גדול מפני הגשמים

65) שאלה: ידוע שאסור לעשות בטלית גדול תשמישים שאינם של מצווה, ונטתפקו איך הדין כשהולך ברחוב, ויש גשם, ורוצה ללבוש הטלית על ראשו בשביל שלא ירטב מהגשם, האם אסור לעשות כן, או לא, וצ"ע. [ששמא הוא כמו הנאת מלבוש רגלי].

תשובה: טלית מותר בהנאה. (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: מסתבר שכונות מרן שליט"א שמותר בהנאת לכישה, וזה נחשב הנאת לכישה, ודו"ק].

גרירת הציצית על הרצפה בזמ"ז

66) שאלה: הלובש טלית וציציותיו נגררות על הרצפה, האם צריך להגביהם או לא. (שמצד אחד מבואר בשו"ע (סי' כ"א ס"ד) שצריך להזהר שלא יגררו הציציות על הקרקע, ומאידך הרבה מאוד מקילים בזה, מהו ההלכה בזה).

תשובה: עמש"כ בשיח השדה ח"ג גיטין דף נ"ו. (דולה ומשקה, עמוד ל').

[א"ה: וז"ל רבינו שליט"א שם: ציציתו נגררת ע"ג כ"כ, באו"ח (ס"ס כ"א) שלא יגרור שציותיו, (לשון השו"ע (כא - ד), יש להזהר כשאדם לובש טלית שלא יגרר ציציותיו) וחק המג"א (ס"ק ג') מכאן, (הכוונה דבגמ' שם מבואר דבן ציצית הכסת היו ציציותיו נגררים ע"ג כרים וכסתות, ומי"ש ע"ג ארץ מע"ג כרים וכסתות). וז"ל דדוקא ע"ג קרקע הוא בזיון, ולא ע"ג כרים וכסתות, ולפי"ז אפשר דע"ג מרצפות שלנו אין קפיצא. עכ"ל רבינו שם. ונמצא דבזמנינו שיש מרצפות, דעת רבינו שליט"א להתיר ציציות הנגררות על הרצפה ועי' עוד בתשובה בהאל].

ועוד נשאל רבינו בענין זה (ע"י תלמיד), בזה"ל:

67) שאלה: האם יש להקפיד שלא יגעו הציציות ברצפה, בין בשעה שמקפל הטלית ובין בשעה שמתעטף בציצית ובין בשעה שיושב, ושהצדנו בשיח השדה שברצפה אין את האיסור

[של גרירת ציציות ע"ג קרקע], מ"מ לכתחילה יש להחמיר, אבל רק כשהוא זמן מרובה, [כגון שיושב ומגיע הציצית לרצפה], אבל בשעת הקיפול והעיטוף שזהו רק לזמן מועט א"צ להקפיד, (תשו' בע"פ, לתלמיד).

חוטי הציצית בקבר רחל

68) שאלה: כתב מרן שליט"א בשונה הלכות (סי' כ"ג הל' ג'), שיש גירסא מוטעית במ"ב לענין ציצית בקבר של אשה, ולהלכה קי"ל שאסור, והטעם מבואר [במקור הדין] שם שטעם שאשה לפעמים היא גלגול של איש, ונטתפקו לפי"ז בקבר רחל אמנו, האם גם צריך להחמיר בזה.
תשובה: טוב להזהר, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

חוטי הציציות בקבר הרשב"י במירון

69) שאלה: הנמצא בקבר רשב"י במירון האם צריך להכניס הציציות מחמת חשש לועג לרש, או שזהו כבית כנסת רגיל.
תשובה: כן. (דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: וצ"ע, שהעולם לא נוהגים כן, ויש שאמרו, שהציון למעלה, אינו קבר כלל, ורק בקומה מתחת נמצא הקבר, וצ"ע].

כיצד היא ההנהגה הראויה לבן תורה בעשיית הציצית בהידור

בסיום דברינו, נעתיק בענין זה מדברי מרן שליט"א בשונה הלכות [סוף ה' ציצית] (והוספנו חלוקת קטעים וכותרות בדברים).

וז"ל מרן שליט"א, כיצד לעשות טלית קטן מהודר בלי חשש ופקפקו (לדעת החזו"א).

מין הבד: יקח בגד של צמר או שאר מינים, אבל לא של פשתן, (ס"ט דין א' ח'. [ולדעת המ"ב יש להחמיר לעשות של צמר,

(שם)].

צבע הבד: יהיי לבן (ס"ט ד"ז), ויעשה אימרא סביב, (ס"א ד"ס).

שיעור הבד: יהיי ארכו אחר שעשה האימרא (סט"ז דכ"א) 120 צ"מ על 60 צ"מ, (סט"ז ד"ו, [והרוצה להחמיר כדעת המ"ב, יעשה 60 על 60, לפניו וכן לאחריו, מלבד מקום הנקב, (שם ד"ה), [וטוב לעשות יותר גדול שמתכווץ ע"י הכביסה].

צורתו: ולא יהיו בו בתי זרועות, (סט"ז ד"יט).

צורת הנקב ומקומו: ויעשה נקב באמצעו, ויזהר שיהיה רוחב כל כתף, מרובה על הנקב, וכן באורך הטלית יהי כל צד מרובה על הנקב, (שם ד"ו).

הכנפות צורתן: ויתפור בכל כנף מטלית של ג' אצבעות על ג' אצבעות, (ס"א דפ"ו), ועי' סט"ו דכ"א, ואם היא פחותה, עי' סט"ו ד"יט).

ויהיו הכנפות מרובעות ריבוע גמור (ס"י ד"א), ולא יהיו בולטין שם חוטין (ס"א דס"ב).

הנקב בצורתו ומקומו: וימדוד מהכנף 4 צ"מ וחצי, באורך וברוחב, ואח"כ יעשה הנקב, (שם דנ"ד).

ויתפור סביב הנקב, (שם ד"ס), ולא יתפור סביב הנקב, רק מחוטין שאינן ממין הבגד, ולא חוטי צמר, (סט"ו ד"יט, ולדעת המ"ב יותר טוב שיהיו ג"כ צבועים. שם ד"ח').

החוטין המהודרים: ויקח ד' ציצית של צמר, (ס"ט ד"ט), מנופצין, וטווין, ושזוזין לשמה, ע"י גדול, (ס"א ד"א ח' י"ד ט"ו י"ח).

עובי החוטין, וצבעם: ולא יהיו עבים ביותר, ולא דקים ביותר, רק בינונים, (שם דפ"ב), ויהיו לבנים, (ס"ט ד"ז).

וטוב שיהיו כפול כל חוט לשמונה, (ס"א ד"ח).

אורך כל הגדילים: ויהי ארכה של כל הציצה, ואפילו החוט הכורך, אחר שיכפלם, ואחר שיעשה כל הכריכות והקשירות לא פחות 30- צ"מ, מלבד מה שמונה על שפת הבגד, ויותר טוב שיהיו יותר ארוכים, (ס"א דמ"ב מג"מ מ"ד מ"ח).

החוט הארוך: וא' מן החוטין יהי יותר ארוך, שיעשה בו כל הכריכות, (שם דמ"ח).

ויהר לשלם עבור הציצית, לפני שמכניסם בבגד, (שם דל"ו).

עשייתן לשמה: ויאמר בפיו קודם שמכניסם שהתלי' וכל מה שאעשה אני עושה לשם מצות ציצית, (ס"ד ד"א).

ההכנסה והקשירה: ויכניסם, ויכפלם לשנים, שיהיו שוים, ויקח ד' החוטין שמצד זה, וד' שמצד זה ויקשור ב' פעמים זה ע"ג זה, (ס"א דע"ז).

הכריכות והקשירות: ואח"כ יכרוך חוט הארוך סביב השבעה ז' כריכות, ואח"כ יקשור ב' פעמים וחוזר וכורך ח' כריכות, וקושר ב' פעמים, וחוזר וכורך י"א כריכות, וקושר ב' פעמים, וחוזר וכורך י"ג כריכות, וקושר ב' פעמים, (שם דע"ח).

גודל החוליות: ויעשה כל החוליות בשוה, ויהי בין קשר לקשר כמלא גודל, (שם דע"ט, דהיינו 2 צ"מ וחצי).

ולא יפחות כל הגדיל מ-10 צ"מ, (שם ד"פ).

הגדיל והענף שיעורן: ואם האריך הגדיל, לא יפחות הענף מב' פעמים כמוהו, ואם עשה הענף יותר אין בכך כלום, (שם דפ"א).

מקום הציצית: ויהיו הציציות נוטפות על הקרן, (שם דפ"ג, וע"ש כיצד יש לעשות).

קשר בראש החוטין: ואם מצוי שהציצית מתפרקין, טוב שיקשור בסופן, (שם ד"ב, וע"ש דבלא"ה אין נכון לקשור).

הפרדת החוטין והנחתן בחוץ: ויזהר להפריד חוטי הציצית שלא יהיו מסובכין זה לזה, (ס"ח ד"ה).

ואין להשים הציצית בהמכנסים, אלא יהיו מבחוץ שיהיו נראין, (שם דל"ב ל"ג וסכ"ז ד"ב).

קרסים לדעת מהר"ם: (הרוצה להחמיר כדעת מהר"ם, יעשה קרסים לחבר צד שלפניו עם שלאחריו, סט"ז ד"ג, ועי' ס"י דכ"ז כיצד לעשות).

שהחיינו בעשיית ציצית: הקונה ט"ק ועושה בו ציצית מברך שהחיינו בשעת הטלת הציצית (סכ"ב ד"א). ואם הבגד הי' לו מכבר, טוב שיברך שהחיינו על איזה פרי ויפטור גם את זה, (שם ד"ד), ובזמנינו כנראה אין כ"כ שמחה בט"ק, ואין לברך שהחיינו).

טלית נאה וציצית נאה: ומצוה לעשות טלית נאה, וציצית נאים, (סכ"ד ד"ט).

ע"פ בקשת מרן שליט"א

אין להורות הלכה למעשה ע"פ התשובות

בינה לעתים, המשך מעמ' כ"ג

שליש שעה מהמוגרב שהוא 27 דקות משנכסית השמש מעיינו בלא ניכוי הרים, והוא שלישי שעה (27 דק) מהשקיעה אחרי ניכוי ההרים.

ובנוסח אחר, לעולם לענין דין שקיעה יש לקבועה כפי הנראית מהסתר ההרים, וככתוב בבית דוד וברכ"י, ואולם ביחס לצה"כ יש לחשב לפי כמות האור באטמוספירה, וזה מחושב 3/4 מיל משקיעת השמש ממש מאחורי ההרים. ולביאור זה אין זה על דרך ספק לחומרא אלא מעיקר הדין.

ולפ"ז הגמ' שאמרה דזמן ביה"ש מתחיל מהשקיעה, הכוונה לשקיעה הראשונה שנכסית השמש מעיינו. אך כשדבר ר' יוסי על צה"כ הוי זמן אחר ששוקעת השמש מאחורי ההרים ואח"כ הוי ראיתם הכוכבים בשקיעת האור. וכפי שפירש הגר"א (סי' רס"א) דזמן שלשת רבעי מיל הוא לר' יהודה, וזמן צה"כ הוא לר' יוסי.

ח לפי"ז עולה דגם לשיטת הזב"צ והבא"ח כל מה שצריך להמתין 27 דקות מהשקיעה זהו דזקא במקום דיש הסתרי הרים. אבל בשפילה סמוך לים די בשליש שעה אחר השקיעה. וכמו"כ כיום בירושלים שהשקיעה המפורסמת בלוחות היא השקיעה לאחר ניכוי הסתרי הרים, וזאת מחמת שביירושלים המורחבת (כולל מושב "עמידב" ומושב "אורה") נראית שקיעת השמש בלא הסתרי הרים, אי"כ די להמתין כשליש שעה אחר השקיעה המתפרסמת.

ואולם לביאור רבינו האור לציון גם ככה"ג צריך להמתין 27 דקות, כיון שמחשיב את השקיעה מזמן שקיעת האדמומית. וע"ע שש"כ (ח"ב סי' מ"ו ס"ק מה) דהגרש"ז אויערבך זצ"ל נהג להחמיר 25 דקות אחר השקיעה להחשיבו ספק ביה"ש בדין תינוק שנולד בליל שבת. וע"ע שבות יצחק (פס' פט"ו ס"ג) דכתב בשם הגר"ש אלישיב לחוש ל-30 דקות. וכמו"כ לשיטה הסוברת שצריכים להמתין 36 דקות כהג"ר והלב חיים, או 40 דקות כהחזו"א, צריך לומר דס"ל שצריך לראות הכוכבים בחוש וס"ל שמתעכבים להראות עד לזמן זה.

פניני הלכה

כוונת הברכות

כ' השו"ע "יכוין בברכות פירוש המילות" ובמ"ב כ' "שלא יזרוק הברכה מפיו אלא יכון בעת האמירה, ויברך בנחת", ובספרים האריכו בגודל החיוב לברך בכוונה מלה במלה, ושלא לחטוף הברכה, וביארו ענין ברכות הנהנין, וענין ברכת המצות.

גודל החיוב לכיון: ומענין קריאת מאה הברכות בחיפזון ובמהירות הרי היא טעות גמורה, ומי שאינו מוכיח החזנים על זאת חוטא, משום שכל אלה הסוגים של עבודת ה' אשר הם דיבור, אין הכונה בהם אלא שיהרהרו בהם כשיאמרום, ויכוון אומרם את לבו, וידע שעם אדון כל העולם מדבר בהם. בין שיבקש ממנו. או יודה לו וישבחהו, או יתאר פעליו וחסדיו, או יתאר נפלאותיו בברואיו ויכולתו. ואלו הם הסוגים הכוללים לכל ברכה מן הברכות, או זמירות או פסוקי זמרא, ואם הכל דיבור עמו יתעלה, כיצד מותר למרהר בזה ולהסיח הדעת ממנו שנאמר אלא למי שאינו יודע מה הוא אומר ואינו מבינו, אלא דינו בתפילתו דין התוכי והשוטה החוזרים על המלים שבני אדם לימודם. (שו"ת פאר הדור להרמב"ם, סי' רס"א). • וכן ראוי לכל בעל נפש, לכוון בכל ברכותיו כדון וכשוורה, בנחת ובדעת שלמה, ומברכותיו של אדם נכר מה טיבו אם תלמיד חכם הוא וירא שמים אם סכל הוא בעבודתו. (סדר היום, כונת הברכות). • גם בברכת הנהנין אם ימהר להוציא דבר לפני האלוקים, ולא ישים רוח בין הדבקים, נמצא אומר "ברו כחה אדני ילהינו מל כעולם" בדאי אינה נחשבת לברכה כלל, שלא אמר שש תיבות של עיקר הברכה שלה, ברוך אתה, שם ומלכות, נמצא שאכל או שתה בלא ברכה ונקרא גדולן או מועל רחמנא לצלן שנהנה מעולם הזה בלא ברכה כיזוע מהגמרא הקדושה, ואוי לאותה בושה. (יסוד ושורש העבודה, שער ג', פרק ב').

תועלת וסגולת הברכות: הקב"ה רוצה באותם שמברכים לו, ותאותו בברכות של התחתונים, כי הברכה עולה ומאיר להשכינה הקדושה. הברכה שאדם מברך להקב"ה, מעוררת להשפיע ברכות מלמעלה לכל העולמות. (תרגום הזהר, ח"ג, דף רעא). • ע"י הברכות שמברך להקב"ה, מתברכים עליונים ותחתונים, ולכן בתפילות ישראל מתברכים העולמות, ומי שמברך להקב"ה יתברך, ומי שאינו מברך לא יתברך וכו'. (תרגום הזהר, ח"א דף רג). • אמר הקב"ה, הוי מקיים כל מצות שנתתי לך בתורה, אם אכלת מפירות ולא בירכת אתה גוזל את הפירות ואת האילן ואת הארץ ולמי שהוא מגדלן, ואם אכל אדם וברך הוא ממלך לבוראם, הוי טעמו וראו כי טוב ה': (ילקוט שמעוני, תהלים ס"ז). • הראוי לדעת כי החפץ והרצון העליון, שיברכו לשמו הגדול על כל מה שיצר, וזהו החפץ ביצירה. והנה הנהנה מן העולם ומברך על הנאתו, הנה הוא סיבה שיתברך השם הגדול, ומשם יבא השפע והקיום לכל היצור, כי בהתברך הוא, יבורכו כל התחתונים והנה זה סיבה שמטיבין לכל העולם. (תולעת יעקב, ח"ג, סדר הברכות הנהנין).

ענין ברכות הנהנין: כיון שמצינו פסוק מלא בתורה כי השו"ת יתעלה ציוה אותנו לברך על מזוננו, יש ללמוד שיש על האדם חובה עצומה להזהר בברכות החובה, וגם בברכות הנהנין. וכל הזהיר בהן הרי זה ראיה גדולה על אמונתו הטובה ועל זכות לבו, והרי זה מעיד על עצמו שיש ליהדותו שורש ועיקר, והוא חסיד וירא חטא. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך ברכה). • ולא התפלה בלבד צריכה כוונה, אלא כל דבר שבקדושה היוצא מפיהם, צריכים אתם לכון בכל דבר ודבר כפי ענינו, וכו' ובפרט ברכות הפירות וברכת הלחם וברכת המזון, כהנונו ביותר לברך בשמו יתברך אשר הפליא חסדו עמנו תמיד לתת לנו פירות ולחם להנות ממנו. (ספר יש נוחלין - צוואת אבי השל"ח - פ"א סעי' ג).

כדי שלא נמשך אחר תאות המאכל: ולפיכך צריך האדם שיתבונן בברכות שעל השלחן, כדי שימשיך לבו לתאות השו"ת, ולא לצד תאות המאכל והמשתה. וצריך שיזכור העיקר במקום שהוא סיבה שישכחנו, והוא מקום סעודה, כי שם יתחייב האדם להיות יותר נפשו משוטטת אל השם יתעלה. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך ברכה). • ואשר אנחנו רשאים לאכול ולשתות, הזהירנו לברך את ה' ולהודות לו, על כל הטובה אשר גמלנו, כמו שבא בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוֹקֶיךָ, וכשאנו נהנים מן העולם הזה ומברכין את שמו יתברך ואנו מודים לו על רוב חסדו עמנו, לא נמשך אחר תאות המאכל והמשתה, ולא נהיה מאומרים אכול ושתה כי מחר נמות, אבל נסתפק במספיק ונעזוב המותרת אפילו מהדבר המותר לנו, ונתרחק מהדברים המנועים והאסורים לנו, למען יתקיים בנו והתקדשותם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' מקדישכם. (צדה לדרך, לתלמיד ר"י בן הרא"ש, מאמר א, כלל ג, פ"כ).

עיקר השגת רוח"ק עי"ז: אמר לי מורי ז"ל כי עיקר השגת האדם אל רוח"ק תלויה ע"י כוונת האדם וזהירות בכל ברכות הנהנין, לפי שעל ידם מתבטל כח אותם הקליפות הנאחזות במאכלים החומריים, ומתדבקים באדם האוכל אותם, ועל ידי הברכות שעליהם האמצרות בכוונה הוא מסיר מהם הקליפות ההם ומוזכר החומר של, ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה, והזהירני מאד בזה. (מהר"ח וויטל, בשם רבו הראי"ה).

ענין ברכת המצות: בעשיית המצות חייב אדם לברך לבוראו על הקדושה אשר קדשנו בהם, כי עשיית המצוה היא אור חיים, והעושה אותה למטה מקיים ומעמיד כחה, וכן הוא אומר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו') והוא הולך בדרך האור ולא יסיר ממנה והוא שרוי בתוכה. (מאמר תרי"ג מצוות, להרמב"ן).

החיוב ללמוד סדר הברכות: כל מה שברא הקב"ה בעולמו, הכל היה לעבודת האדם, שנברא בצלמו, לעמוד לפני הקל לשרתו ולברך בשמו, וכו'. לפיכך חייב כל ישראל אבא ליהנות מן העולם לברך על כל מה שנהנה לשם הגדול מלך העולם. ואם לא בירך מעל בקדשים והבדיל בין מים למים ופרק עול מלכות שמים וכו'. והמברך יבורך ומשך לכל העולם חן וחסד וכו'. לכן תחילת כל דבר, ראוי אדם ללמוד, וללמד לבניו ולתלמידיו סדר ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה, וישחיתו ויתעביו לעילה, מפני שזה דבר חמור מאוד. (סדר ברכות הנהנין להריטב"א, בראש הספר).

הגדולה שבמצוות והחזקה שבעבודות: דע בני, יצליחך האל יתברך, כי הגדולה שבכל המצות, והחזקה שבכל העבודות הם הברכות, שכל מאמנין חייב לברך לאלקינו על כל מה שברא בזה העולם על כל דבר ודבר הברכה המיוחדת לו בזמן שהגבילהו קדמוניו ז"ל, כי כל מה שברא הקל יתברך והוציא למציאות, הכל היה לצורך האדם. (ספר מצוות זמניות, לאחד מהראשונים - רבינו ישראל ב"ר יוסף הראש"ל-הל' ברכות). **יברך בשמחה:** הרוצה להיות חסיד ושיקרא לומר אותם בקול רם כי הקול מעורר הכונה, וטוב אוהבי, צריך להיות שמח בהיותו מברך להקב"ה בברכת הנהנין, וכן בתפלתו ובתורתו, ובמצותיו, ובקבלת בני אדם בשמחה, ובימי המועדים, כמו שביארנו לעיל. בברכותיו יכוין לתת שבח והודאה לעילת הכל שברא הדבר ההוא ועי' השבח יתדבק באהבת הבורא ובגדולתו ורוממותו. (ראשית כחמה, שער האהבה פרק י').

יברך בקול רם ומתוך הסיידור: כלל גדול הן בברכת הנהנין, הן בברכות השבת, הן בברכות המזון, שתרגילו עצמכם לומר אותם בקול רם כי הקול מעורר הכונה, וטוב שתתפללו הכל מתוך הסיידור ולא בחוץ, כי זהו גם כן התעוררות גדול להתפלל בכונה ועיקר הכוונה כתב הסמ"ק (יום ראשון, מצוה י"א) שיחשוב בכל תבה שאומר פירושה, ויחקקדק שלא ידלג תבה אחת כאילו מונה מעות (ספר יש נוחלין הנ"ל, סעי' ה').

יתן אל לבו שהוא מדבר בלשון נוכח: החי יתן אל לבו כי הוא מברך למלך הכבוד נוכח פני ה', כמשמעותו לשון הברכה שמדבר לנוכח אומר ברוך אתה. ובכן חסד ויכל, ילבש, ולא יקרב לברך כי אם ביראה ואהבה ושמחה רבה על שזכה לכך כי זה דבר גדול יותר מחיים, כמו שפי' המפרשים ע"פ כי טוב חסדך מחיים [שפתי ישבחונך], ומהו החסד שהוא טוב מחיים, מה ששפתי עני דלי ישבחוך לך מלך איום ונורא רם ונשא, ובהיותו מכוין פי' המלות מצוה גוררת מצוה, שיתעורר לברך ביראה ואהבה ושמחה רבה. (חסד לאלפים, סי' ה'). • כאשר יתחיל איזה ברכה, אל ימהר לומר התבות במהירות, רק יבחין בפרוש תבותיו ויכון ליחדו יתברך. וכשיאמר "ברוך אתה", שהוא לשון יחיד ולשון

נוכח, יכון בלבו פרוש הענין, שהשם יתברך כנגדו נוכח פניו, ורואה כל מעשיו ויודע כל מחשבותיו. ויציר בשכלו שהוא כמי שעומד בפני המלך פנים בפנים, והמלך רואה ומדקדק אחר כל מעשיו שעושה ואחר כל דיבור שמוציא מפיו. ואז בודאי ילבש חרדה ומורא גדול, ושהוא יחיד ומיוחד. (הגהות יש נוחלין, אות ט').

לא יעסוק בשום עסק כשמברך: אסור לעסוק בשום עסק אפילו כל דהוא בהיותו מברך, כגון לובש מלבושיו, או הולך אגא ואגא, או מגנג ידיו וכדומה, לא תהא זאת לברך ה' דרך עראי, כי בעירה גוררת בעירה לברך בלא כונה, ובדילוג תיבות ואותיות, ובחפזן סדרן ושגיאות מי יבין וכו', לכן יחדר האיש וילפת ויברך ברכותיו בקביעות אות באות תיבה בתיבה בכונת הלב כאשר יאות, וגדר גדול לברך מתוך הספר או בעינים סגורות, אז הברכות והתפילות יהיו למאורות. (חסד לאלפים, סי' ה' אות ב').

ירגיל עצמו שלא לברך תיכף: ולהרגיל כל אדם עצמו, הן קטון הן גדול, לדרך הכונה. שיהא לו הרגל שלטון, ויהא לו בטבע קיים, קרוב הדבר מאוד. דהיינו, שיסכים בדעתו וירגיל עצמו בזה ההרגל הקטן, כשאב הזקנתו גדול ובערך שום ברכה בשום מקום, בראש כל דבר אל יתחיל להתפלל ולברך שום ברכה תכף ומיד בפתע פתאום, רק ירגיל עצמו לשתוק ולשהות מעט מקודם, ולא יתן מקום אחיהז כלל לשום הרהור ומחשבה בעולם לבוא אל לבו, דאם יתן מקום לעצלה אפילו רגע אחד, או לשום מחשבה והרהור בעולם - הנה הוא נלכד ברשת היצר הרע, והולך ומתגבר עליו. על כן יעשה מסקנה תכף ומיד, באריותו יכולין לעלות היצר הרע, להשליך מעליו לפי שעה טרדת מחשבותיו, כמי שמשליך מעליו משא כבד אשר יכבד ממנו, ויציר ציור שכלי פנימי בעומק מחשבתו, לא ציור דמיוני בדרך העברה, אילו היה עומד בבית המלך לפני המלך, כמה היה לו חרדת לב ופחד, ומורא יעלה על ראשו, ולא היה נותן מקום לעצלות כלל אפילו כמלא נימא. רק בקלות ברגע אחד ובזריזות גדול היה משליך מעליו כל עסקיו, ומסיו דעתו מכל הענינים שבעולם, ולא היה עולה על דעתו בשום צד ואופן שום ענין בעולם כי אם העסק שיש לו עם המלך, והיה נוהר בזריזות גדול ועומד בחרדה גדולה שלא ליגע בכבודו של מלך אפילו כמלאו נימא וכו', ויהרהר בליבו ויכון דעתו בזריזות לעשות ענין תפילתו וברכותיו לשם שמים, ויזרז עצמו לכון בפרשו כל מילה ומילה, ובפרט בהזכירו השמות הקדושים. (הגהות יש נוחלין).

מעט מעט יתחזק בזה: בודאי שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, וקמי שמיא גליא שאנחנו כשכורים מחמת טרדות הזמן, ומחמת עיונותינו שהם מונעים הטוב ממנו, עד שאין יכולין לכוין בתפילות וברכות ואזכרות כדת מה לעשות. מ"מ חיובא רמיא עלן להתחזק, ולבחור הרע במיעוטו לפחות לומר התפילות והברכות כתיקונן בשפה ברורה אות באות. ועוד מעט יתחזק לכוין פי' המילות, ועוד מעט יתחזק לכוין בהזכרת ה'; ואם לא יוכל לעשות כן בכל ברכה ובכל הזכרת ה', לא ימנע לכוין ביום שיוכל, ובפעם שיוכל, ובהזכרה שיוכל, הכל עולה לחששות, וזה כלל ברזל בכל מילי דיראת שמים, שאם ילא האדם דבר זה קשה עליו ולא אוכל לעמוד בו, א"ל למה לי להטריח עצמי לעשותו פעם ביובל, מאחר שעל הרוב לא אוכל לעשותו. לז א זו הדרך ליראי ה'. הא למה הדבר דומה למי שרואה בעצמו שאינו יכול להרויח אלף אלפים דינרי זהב, האם מפני זה ימנע להשתדל להרויח זהוב אחד, או מי שחטא למלך ונתחייב מאה מלקיות, האם יאמר א"כ אחטא עוד ואלקה מאתיים, וזו דרך שטות. רק כל אשר כחחו לעשות יעשה, ויקבל שכר טוב בעמלו, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים. (חסד לאלפים, סי' ה' אות ג').

עונש מי שאינו נזהר בזה: ומעשה באחד שמת לאחד י"ב חדש, ונגלה בחלום לאחד מקרוביו, אמר לו, בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדקדק לברך ברכת המוציא וברכת הפירות וברכת המזון ככוונת הלב, ושאל לו, והלא אין משפט רשעים בגיהנם אלא י"ב חדש, א"ל אין דנין אותי בפורענות חזקים כמו ב"ב חדשים הראשונים. (ספר חסידים, סי' מ"ו).

מעשה רב: פעם אחת בילדותי ראיתי ת"ח גדול וחסידא קדישא, הוא הגאון כמורה"ר רפאל ברוך טולידאנו זצ"ל, מברך ברכת בורא פרי העץ על תפוח, והרים את התפוח בשתי ידיו למעלה, ונשא פניו בוערות כלפי שמיא, ואמר את הברכה בדביקות גדול וקול מרגש, מתון כמנה מרגליות, ובדקדוק רב, והזדעזע בהזכרת שם שמים מאד, כאילו זהו הפעם הראשונה שבירך ברכה להשו"ת על פרי, ודבר זה השאיר עלי רושם עמוק עד היום. ויקח אדם מוסר השכל מאיך שמברכין על הברכות המזדמנות באופן נדיר, כמו ברכת החמה וכדומה, באיזה רעש גדול והתפעלות וחורדה מברכין אותן, ולמה לא נעשה כן בכל פעם שמברכין, ומאי שנא, הרי בכל ברכה שנברך אנו עומדים לפני המלך ית"ש, ומדברים עמו להודות ולשבח לו, אלא פשוט שהרגילות גורמת לנו לזלזל בדבר, ולכן עלינו להתחדש ולהעוורר תמיד, ולהתחזק בדבר. (רה"י הגרי"מ הלל שליט"א, בהסכמתו לספר מצות המאה ברכות כהלכתה).

ענין הברכות

בראשונים עמדו מהו ענין הברכה להקב"ה, ומה שייך בו ברכה כאשר הוא הכל, ומידו הכל, וכל הברכה שלו, וביארו בכמה אופנים. כן ביארו פי' תיבת ברוך ונוסח הברכה.

ענין הברכות: החכם השלם, שאלת מהו ענין הברכות, שהברכות תוספת טובה ומה יוסף העבד לאדוניו וכו' באמת לשון ברכה תוספת וריבוי הוא והוא מלשון בריכות המים, ויש בענין הברכות סוד עמוק יבינהו מי שזיכה השו"ת אותם לעמוד בסוד התורה וכו', וככה ענין הברכות, שאנו מודים לפניו על מזונותיו ועל טובות המגיעות לנו מאתו יתברך ומתפללים שיתמיד טובו לבריותיו שידעו הכל שהוא ברוך. (הרשב"א בתשובותיו, ח"א סי' נ"א). • שענין הברכה שאלו אומרים לפנינו איננו רק הזכרה לעורר נפשנו בדברי פינו, כי הוא המברך ומבורך יכלול כל הטובות (ספר החינוך, מצוה ת"ל).

הברכות כדי שנוכח בברכותיו: ע"ד הפשט, אין הברכות צורך גבוה אלא צורך הדיוט, כי כיון שהוא מקור הברכה וכל הברכות משתלשלות ממנו, וכל הנמצאים המברכים אותן, אין ברכותיהם כדי לו, כי הוא הנמצא הקדמון שהמציא הנמצאים כולם, ואין מציאותם אלא ממציאיותו והכל צריכים לו, ומציאותו תספיק בעצמה לא יצטרך לזולתו כלל. ואם כולם יברכוהו כל היום ויספרו תהילותיו כל היום, וכל להילה לא יחשו, מה יתרבה בכך ומה יתנו לו או מה מידם יקח, הן התועלת והריבוי כי אם אלינו, כי מי שמברך על מה שנהנה הוא מעיד על ההשגחה שהוא יתברך המציא מזון לשפלים כדי שיחיו, ובזכותם התבואה מתברכת והפירות מתרבין. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך ברכה). • אין ברכותינו אלא כדי לזכות בברכותיו, כאמנם ז"ל (סוטה ל"ח) כל המברך מתברך. • כן כתיב (תהלים קל"ד) שאו ידיכם קודש וברכו את ה', יברכך ה' מציון. (אבודרהם) • מה שאנו אומרים בכל הברכות ברוך אתה, לא שהוא ית' צריך לברכותינו ח"ו, אלא הוא כמו אביר החומר, שישפיע ברכתו לנו, כמ"ש דוד, ומברכתך יבורך בית עבדך לעולם (שמואל ב' פ"ז), והענין שאנו צריכים לעורר לזה הוא דכדתיב, תנו עוז לאלקים, כלומר, לפי שבמעשינו תלויים כל הענינים, לכן עלינו להוסיף כח בפמליא של מעלה, ואז תרד הברכה לנו, וזהו דכתיב רוכב שמים בעזרך. (ערוך השלחן, סי' ה').

לשון תוספת וריבוי: כאשר אנו מברכים להקב"ה יש בזה תוספת רוח הקודש, וברכתנו היא סיבה שיתברכו כל בריותיו ממנו, ואמרו עוד (יבמות ס"ד ע"א) שהקב"ה מתאווה לתפלתן של צדיקים, ואילו לא הייתה הברכה והתפלה כי אם הודאה לבד למה יתאווה לתפלתן של צדיקים המועטים, יותר משאר עמים רבים, והלא ברוב עם הדרת מלך. אבל לשון וברכת ענין תוספת ורבי, והוא מלשון ברכה הנובעת מן המקור, ולכן אנו מזכירין בתפלותינו, תתברך תתרוכם, וכן בלשון הקדש יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך ברכה).

פי תיבת ברוך: כל לשון ברוך דגבי הקב"ה, הן במקרא הן במשנה הן בתפלה, הן במצוה,

הרב שמואל זלוטניק

כנול "אליבא דהלכתא" - מודיעין עילית

הן בפירות, כולם מתפרש לשון תניית שלום או לשון שבת. (חזקוני, בראשית כז, כד). • אבל לשון וברכת ענין תוספת וריבוי וכו', ועוד מלשון בריכה וכריעה מי שכל ברך כורע לו. (רבינו בחיי, דברים ת, ז').

הטעם שקבעו הנוסח בנגלה ונסתר: וכדי לקבוע שתי הפינות האלה בנפשותינו קבעו הנוסח בנגלה ובנסתר. ברוך אתה, כמדבר עם מי שהוא נמצא מפורסם, שהוא מדבר עמו פנים אל פנים, וכדי שלא תשבש המחשבה שהוא ית' נמצא כמצאיות שאר הנמצאים, ושיש יחס בין מציאותו למציאותם. קבעו אשר קדשנו. לקבוע בנפשותינו שאע"פ שהוא מפורסם, מהות מציאותו נעלם ונסתר, שאי אפשר לדבר בו רק בנסתר, ברוך הוא. (שו"ת הרשב"א, ח"ה, סי' נ"ב).

כוונת השמות

כ' השו"ע כשיזכיר השם יכון פירוש קריאתו באדנות שהוא אדון הכל וכו', ובספרים הפליגו בחומרת המוציא ש"ש בלא כוונה וכ"ש מי שמוציא לבטלה ח"ו, ויש שכתבו שיעשה תנאי לכוונת השמות, ודנו בזה מדין מה מהני התנאי, והאם הוא לכתחילה.

הזהירות בזה: וצריך האדם לזהר מאוד שיברך ביראה ובכוונה רצויה, ושלא יברך ח"ו שום ברכה לבטלה וכו'. והמברך לבטלה, עובר על לא תשא מדרבנן. אבל המוציא שם שמים לבטלה, עובר על מ"ע את ה' אלהיך וכוה, אם לא תבטל ליראה את השם הנכבד והנורא כו', כי זה הוא מכלל היראה שלא להזכיר שמו הגדול כי אם בדרך שבח וברכה מה שמחויב, אבל לא לבטלה, ויירא ויזדעזעו איבריו בשעה שמזכיר השם. ולא שם המיוחד בלבד, אלא כל השמות שאינן נמחקין המיוחדין לשמו הגדול ב"ה. ואפי' בכל לשון, אסור. (חיי אדם כלל ה', סעי' א').

יעשה תנאי: ענין גדול הוא להתנות כשאזכיר בכל היום שם אד' ב"ה, כוונתי, שהוא אדון הכל, ובמקום שנכתב שם הוי' ב"ה כוונתי, שהוא אדון הכל והוא היה הוה ויהיה, וכשאזכיר שם אלקים ב"ה, כוונתי, שהוא השליט בכל העולמות כולן ותקיף ובעל כל הכחות כולם. (פניני ים מבעל האפיפיק ים, מודפס בסוף ספרו).

ביאור ענין התנאי: ולענ"ד ה' נראה שבכל יום בקומו כאשר הוא מזכיר שם הוי' ושם אלקי"ם בפעם הראשונה יכוין בהם הכוונה המבוארת בשו"ע סי' ה' הנ"ל ויכוין גם שכל שמות הוי' ואלקי"ם שיזכיר במשך כל היום עד מחר בבוקר יהיו על כוונה זו. וטוב שיאמר כן בדיבור קודם שיברך ברכה ראשונה, וזה כעין המבואר בטו"ז וי"ד (סי' עד"ר סק"א) בשם הסמ"ג שבתחילת כתיבת ס"ת יאמר שכל האזכרות שבו הוא כותב לשם קדושת השם, וכ' עלה הטו"ז שכן נכון דשמא ישבח אח"כ לקדש השם במקומו ע"ש וכו', לכן גם בבד"ז נכון שיאמר כן קודם שמזכיר השם הראשון סמוך לו ולא קודם שמתחיל להתפלל. דהיינו קודם שיברך ברכה ראשונה שבה הוא מזכיר באותו יום בפעם הראשונה שם הוי' ושם אלקים, יאמר כהנ"ל, שכל שם הוי' שיזכיר כל היום מעכשיו עד מחר בבוקר יהי' בכוונה שהוא אדון הכל וכו' וכל שם אלקים שיזכיר מעכשיו עד מחר בבוקר יהי' בכוונה שהוא תקיף וכו', ושוב בהזכירו שם הוי' ושם אלקים באותה ברכה ראשונה יכוין הכוונה המבוארת בשו"ע. (שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' א').

התנאי אינו לכתחילה: ועכ"ז ישתדל בכל היכולת לכוין בהם עכ"פ פעם אחת בראש כל תפלה, ועוד יכוין כן בהזכרת כל השמות שאפשר לו לכוין בהם. כי מלבד שכן ראוי לעשות להמבואר בשו"ע (סי' ה') הנ"ל, עוד זאת הרי הרבה פוסקים חולקים על הטו"ז וס"ל דלא מהני אמירתו בתחילת הכתיבה אלא צריך לכוון בכתיבת כל שם שכותבו לשמה. ובפרט להמבואר בשו"ת מהר"ם שיק (חי"ד סי' ער"ו ד"ה ועכשיו) שגם הטו"ז לא קאמר רק שאמירתו בתחילת הכתיבה מהני שלא יצטרך לומר בפיו בכתיבת כל שם ושם שהוא כותבם לשמה, אבל במחשבה צריך לכוון כן בעת כתיבת כל שם ושם ע"ש. (שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' א').

עכ"פ ידע שמבטא שם ה': ומ"מ פשוט כי גם בשאר כל השמות אף כשאינו מכוין בהם הכוונות המבוארות בשו"ע סי' ה' הנ"ל, צריך עכ"פ שידע בנפשו בשעת הקריאה שהוא מבטא אז שם ה', דלא גרע מפירוש המלות שחייב לדעת בכל ברכה ותפלה. (שו"ת בצל החכמה, שם).

ירגיל עצמו בזה: עוד הנני להזכיר אתכם שתתאמצו הרבה בזה לכוין בעת הזכרת שם שמים, אז לכוין כמבואר היה הוה ויהיה, או לכוון על כל שם שמים הנכבד והנורא, והגם כי רבנו הגר"א הקיל בזה, עכ"ז היא שמירה לכל התורה כולה, כי כאשר תרגילו עצמכם לכוין בהזכרת השם כדת, אז בודאי ד' ישמור אתכם מכל דבר חטא, וגם תפלתכם תהיה רצויה, וגם הגר"א ז"ל בשמע ישראל בהפסוק הראשון הצריך כונה. על כן תרגילו עצמכם בזה לאט לאט, והיינו בתחלה בק"ש ובברכת היוזמן בברהמ"ז ובתפלה, ואח"כ תרגילו עצמכם לכוין בברכת השם, בכל דברי תורה וקדושה שמזכירים שם את השש"ש (צוואת ה' הלל מיליקובסקי בא"ס ס"ד מחכמה בס' אשר ציונה).

עצה לזה: מה טוב ומה נעים שיחדר מעט חרדת הלב בכל פעם שמזכיר את השם הנכבד והנורא, ע"ד דכתיב כל עצמותי תאמרנה ה'; וזה כלל גדול לכוין בתפילותיו וברכותיו ולמודו, בדוק ותשכח וזכור אל תשכח. (חסד לאלפים, סי' ה' אות ח').

מי שנכשל בלשונו והוציא ש"ש: והמוציא שם שמים לבטלה חייב נידוי. ואפילו השומע, חייב לדנות אם הוציא במזיד. ואם נאמר בלשונו והזכירו או שנוכר שכבר בירך ברכה זו, יאמר תיכף ומיד בשכמל"ו, או יאמר "אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ", או "גדול ומהולל מאד" וכיוצא בו. ואם אמר בא", יסיים "למדני חוקיך", דמחוי כקורא פסוק. ואם כבר אמר "אלהינו", יסיים "אלהי ישראל מן העולם ועד העולם" ויאמר ג"כ בשכמל"ו. (חיי אדם כלל ה', סעי' א').

עונש מי שאינו מכוון: כדי להליכב לב אנשים לגודל הזהירות בזה, אעתיק מעשה רב. גדול מאד אנגיד ושמע בב"ד של מעלה קול רעש גדול "פנו מקום לצדיק אחד שנפטר". וקבלוהו בכבוד גדול ונתנו לו ס"ת בזרועו ושאלוהו, קיימת מה שכתוב בזה. ואמר, הן. קיימת מצוה ראשונה שהיא פו"ר לא להנאתך אלא לש"ש. ואמר, הן. אמרו, מי מעיד בך. ובאו המלאכים שנבראו מהמצות אשר עשה עד אין מספר והעידו בו זה אומר, נבראתי ממצוה זו וכו'. אח"כ הביאו לפניו ארבעה טורים ושאלוהו, קיימת תורה שבע"פ. ואמר, הן. ומי מעיד. ובאו המלאכים כנ"ל. אח"ז שאלוהו, נזהרת מלהוציא ש"ש לבטלה, וידום חזרו ושאלו, אשתיק ולא אמר להו ולא מידי. והכריזו אחר עדות, ובאו גדודים מלאכים לבושים שחורים והעידו, זה אומר, נבראתי ביום פלוני כשהוציא אזכרות כך וכך בתפלה בלא כוונה. וזה אומר כך. ויקרעו שמלותם כל הב"ד של מעלה, וגם אני קרעתי. ואמרו, טפה סרוה, איך לא יראת כו'. ונגמר דינו, או לבוא לגיהנם או לחזור ולבוא בגלגול, ובחר בגיהנם מבגלגול. (חיי אדם כלל ה' סעי' א').

ברכת אשר יצר

בשו"ע (סי' ו') האריך לבאר פי' ברכת אשר יצר וכן בפוסקים ובראשונים ביארו ברכה זו וגודל ענינה, אשר כוללת את נפלאות הבורא בגוף האדם בכמה אופנים, כן דנו דיניי ברכה זו, מה הדין במקום טו"י לסעודה האם יטול ב' פעמים או לא (עי' שו"ע סי' קס"ה, ובמ"ב שם סק"ב) ועוד כמה פרטים בדיני הברכה.

ענין הברכה: וכמה גדולה הברכה הזאת בעיניה, וכמה מתוקנות מלותיה, למי שהוא מסתכל בהן בעין האמת, שהקדים תחלה בחכמה, וחותרם ברופא כל בשר ומפליא לעשות, למד על פליאות מה שברא בחיים מהכחות הדוחים והמחזיקים, וכלל כל החיים באמרו כל בשר. (הכוזרי מאמר ג, אות י"א). • ויברך אותה בכוונה, ויאמר מלה במלה כל עניניה, ויכוין בחדס הגדול שה' יתברך עושה עם האדם בכל שעה שיוצא לנקבי, שמקיא מה שאכל ויכול לעמוד, דאלמלא כן לא היה מספיק לו כל ממון

נוסח וזיל דוד

אליבא דהלכתאשו"ת ישיבת חברת אבות שלום

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

סמל ציצית

בשעת עטיפתו וברך עליהן, לאחר כמאות אוחזן בידו. אלא מעתה כשמגיע וקשרתם צריך נמי לאחוז בתפילין. ואם תאמר יאחוז, כשמגיע וכתבתם צריך לבוא לביתו ולהניח ידו על מקום מזוזה, הילכך העושה כן צריך ללמדו ולהסביר לו שלא יעשה. (תשובת רבי נטרונאי גאון, המודפס בתשובות הגאונים שערי תשובה, סי' פ"ח) • אמנם רב האי גאון דוחה דבריו וכי, ואנן חזי לן, התינח מזוזה דליתיה גביה, אלא ציציות אי מעיין בהו וממשמש בהו בעת ק"ש שיש שם מצותו שפיר דמי ומה איכפת לן. ואי אמרת דילמא טריד, כיון דמצותה היא לא טריד בהו. אבל ודאי אי ידעי דטריד במשמוש דידו שפיר דמי לממנע יתיה שהרי אין לקרֹץ ולא לרמוז ולא להורות באצבעותיו. (תשובת רב האי גאון, המודפס שם) • ובמדרש לקח טוב מצאנו שהוא מנהג בעלמא שכ, וכשמקבצין הציצית בשעת ק"ש ומעבירין על גבי עיניהם, אע"פ שנראין הדברים משמוש חבובי מצוה, מ"מ לא נתחייבו ישראל בזה, שאם כן היו ממשמשיין גם בתפילין בשעה שקורא וקשרתם, אלא מנהג בעלמא הוא ואין בדבר איסור והיתר. (מדרש לקח טוב [פסיקתא זוטרתא], פר' שלח).

מנהג יפה ותרובי מצוה: עוד שאלת כי נהגת להסתכל בד' ציצית, בשעת קריאת שמע, כשאתה מגיע לוראיתם אותו. מפני שראית כן, לרב רבי יונה ז"ל, בס' היראה. וכן בספר עמודי גולה, מונה מצוה לעצמה, להסתכל בציצית. ואמרת, כי יש לועגים עליך בזה, ונסמכים, ממה שמצאו תשובת נטרונאי ז"ל שמלמדין למי שעושה כן, שלא יעשה. שא"כ כמגיע לוקשרתם, נאמר שיאחז תפלו. וכשמגיע לוכתבתם נאמר שיהא צריך לבא לביתו. ויניח ידו על מקום מזוזה. ואתה שנהגת להסתכל בה בשעת קריאת שמע כשאתה מגיע לוראיתם אותו, אל תניח מנהגך כי מנהג יפה הוא וחבובי מצוה היא. וכך היה נוהג מורי החסיד הרב רבי פרץ הכהן זצ"ל. ומה שהקשו שאם כן יעשה כן בתפילין, יעשה ויעשה שהרי חייב אדם למשמש בתפלו בכל שעה כדי שיהא זריז בהם וכו'. ואם כשמגיע לוקשרתם ממשמש בהם כל שכן שהוא מנהג יפה וכו'. ומה שהקשו יעשה כן במזוזה, אינו ענין, שאם אמרו במה שהוא לבוש ומזומן לפניו, לא אמרו במה שהוא קבוע בכותל ואינו לפניו. ועוד שבציצית הזכיר הכתוב הראיה כדי שיבא לידו זכירה, ובתפילין גם כן משממוש בהן מצוה כדי שיהא זריז בהן, ואם עושה כן כשמוזכר וקשרתם משום חבובי מצוה כל שכן שמפליא לעשות, אבל במזוזה אינו כן. ולכן אחוז במנהגך אל תרף והלועגים עליך בזה לא יפה הם עושים. (שו"ת הריב"ש סי' תפ"ו).

מי שאינו עושה כן אין מוערים בו: עוד שאלת, שאחד מן המשכילים אמר שאין ראוי להסתכל בציצית בשעת שהוא אומר וראיתם אותו, ולא למשמש בתפילין בשעה שהוא אומר וקשרתם, והא"כ נאמר אף במזוזה יממשמש בה בשעה שהוא אומר וכתבתם וכו', ואתה אמרת לו שהרי משמן של רבנן כסבורא יכתבו שכל המעביר ציציותיו על עינו שוב אינו בא לדי סמוי עינים, ולמשמש בתפלו ק"ו מציץ, ומה שאינו מעביר על המזוזה הוא משום דההיא חיובה דבינתא ותפילין וציצית חובת הגוף. תשובה. באמת כי בשם רב נטרונאי גאון ז"ל כתבו שהאחוז בציציותיו בשעה שהוא קורא ק"ש יהירותא היא. וכן נמי כתבו בשם הגאון רב משה בר רב חנון גאון ז"ל. ונתן טעם שמא אחר שהתבונן בציציותיו בידו בשעת עטיפתו בלמ אוחזן בידו. אלא מעתה תפילין כשאומר וקשרתם אוחזם בידו ואם כן אף מזוזה כן. ומזה אמר אותו משכיל מה שאמר. אבל אדוני זקני הרב רבי יונה החסיד ז"ל כתב שמסתכל בציצית בשעה שאומר וראיתם אותו, ולמשמש בתפילין בשעה שאומר וקשרתם. ובעל המנהיג כתב ומונהג להגביה בכנפי הטלית לראות הציצית כשאומר והיה לכם לציצית וראיתם אותו (לציצית) [לזכרון] תרי"ג מצות. לציצית מלשון מציץ מן החריקם וכו'. ואדוני אבי הרשב"ץ ז"ל, מנה מצות ראיה בכלל מצות עשה בספר זוהר הרקיע שול, אי"כ ראוייה היא ראה כי להיות בשעת קריאת וראיתם אותו, כדי שיראה ויזכור ומזריזן בשעת המעשה וכו'. ומ"מ העושה כך אין למנעו, ומי שאינו עושה כך אין גוערים בו, והנח להם לישראל. (שו"ת הרשב"ש, סי' כ"ו).

מנהג קדמון וסודו עמוק: וציצית הואיל דאתא לדיי אימא בה מילתא, קבלתי שצריך כל אדם כו לתפוס הציצית שלפניו בידו, מהתחלת קישו) [קריאת שמע] עד סופו, ולכרוך אותו כו. בציצית התלוין לפניו על אצבע של שמאל, הקרוי קמיעה, ונראה שקבלה אמיתית וישרה היא. וכן הובא בהגהות מיימוני סוף הלכות ציצית (פ"ג אות פ') במדרש שוחר טוב (י"לש"ח ח"ב רמז תשכ"ג) כל עצמותי תאמרנה ה', אמר דוד לפני הקב"ה, אי משבחך בכל איברי ומקיים בהן מצות כו', עד בחזה אני משים הציצית כנגד הלב. כל זמן שאני קורא ק"ש, שנאמר (דברים ו, ו) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוין היום על לבבך כו', עד יד שמאלית בה אני קושר תפילין [של] יד, ובה אני אוחז הציצית בזמן ק"ש. הרי שמצוה לאחוז הציצית בידו השמאלית כנגד לבו בזמן ק"ש ע"ה. (ים של שלמה, יבמות פ"א, אות ג.). • גם נוהגים לאחוז ביד שמאל בארבע כנפות בק"ש כנגד הלב. ורצינו לדעת אם יש בזה צורך על פי הסוד או אם הוא מנהג בעלמא כי לפי הנראה הוא שלא נמצא כתוב ד"ז אלא רק בספרי האחרונים. על כן יורינו מורינו ושכמ"ה. תשובה דברים אלו ודאי יש בהם טעם ע"פ הסוד ואינם מנהג בעלמא אלא בכלל המצוה הם והנה הם דברים עתיקים מן הראשונים ואפשר כי הם קבלה מן מרע"ה יען כי מפורש בדברי רז"ל שהם היו נהוגים מזמן דוד המלך וא"כ אין זה רחוק שקבלום מן מרע"ה. והוא דאיתא בילקוט תהילים מאמר רז"ל ועיקרו בפסיקתא רבתא אי"ר תנחום אין לך כל אבר ואבר שלא קלס דוד להקב"ה בו קלסו בראשו וכו'. בחזה הציצית אני משים כנגד הלב כל זמן שאני קורא קריאת שמע שנאמר והיו הדברים האלה על לבבך וכו'. וגם נזכר כאן מה שמשמין וציצית כנגד הלב כל זמן ק"ש. גם נזכר כאן מה שאוחזין הציצית בק"ש ביד שמאלית ונמצא שדריים אלו היו נוהגים בזמן דוד הע"ה אם קרי להו מצות כמ"ש תחילה אמר דוד אני משבחך בכל אברי ומקיים בהם המצות. נמצא אינם מנהג בעלמא כאשר חשבתם אלא הם בכלל המצות וממילא מובן כי ודאי יש בהם טעם ע"פ הסוד וצריכין הם. (שו"ת תורה לשמה, להבן איש חי, סי' ט"ט). • ובשעת ק"ש יתפוס ב' הציצית התלוים לפניו ביד שמאל, ויכרוך אותו ותתחיל הקשר עד סוף הגדיל סביב אצבע קמיצה של יד שמאלית. וכן הוא בקבלה, וסודו עמוק. (ים של שלמה, יבמות פרק א, אות ג.).

האם סגי בציצית אחד: ונשאלתי האין ממשמשים בציצית בשעת קריאת שמע. כך אני עושה הציצית שתולה לפני על הלב אותו ציצית אני אוחז בידו ומונה מקשר העליון עד למטה ה' קשרים, ואני מפרדי החוטיין דמצוה להפרידם וכו', ומונה אני ח' חוטיין וזוכר אני לציצית שלמ"ד יתיר ומטיל בין ג' ציציות והוי תרי"ג, ע"ש וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות וכו', ומדכתב אותו ש"מ דאין צריך לראות אלא ציצית אחד. וכן ראיתי בתוס' במנחות, ובהב במיימוני משמע שהוא נוטל הציצית שהוא תלוי לפניו לצד הקרקע לפי שכל עושה מצוה חיוני משום שהרי ב' ציצית מטילין לאחוריו ואחר אוחז בידו ומשושו לפניו, אבל זה תלוי בלא מצוה לכן נוטלין אותו ורואין אותו. ויש משימין אותו כנגד הלב. וכן שמעתי שמר"ן נמי היה עושה כן. (שו"ת מהר"י ברונא, סי' ק).

אחיזה בין קמיצה לזרת: אבל לכרוך סביב האצבע כי לא מצאתי בדברי המחברים, אלא שצריכין אנו לדברי קבלה אשר זכרתי, שוב מצאתי בספר ישן סיוע אל קבלה, וז"ל, כשתמנה תיבות פרשת ציצית. דהיינו מן וימורה ה' אל משה לאמר, ותמנה באצבעך מן אגודל, אז כלה תיבת אותו, דהיינו מוראיתם אותו, באצבע הקמיצה של יד שמאל, וכן ציצית הראשון המוזכר בפרשה מגיע וכלה באצבע קמיצה של שמאל, אם תתחיל למנות הכל מיד של שמאל מאגודל, כדרך שאדם (מטה) [מונה] באצבעותיו, על כן נהגו המדקדקים לכרוך הציצית סביב קמיצה בעת הק"ש, וסודו עמוק, וסוד ה' ליראיו. (ים של שלמה, יבמות פ"א, סי' ג.).

סגולת העברת הציצית על העינים: נמצא בשם הקדמונים שכל המעביר ציצית על עיניו כשהוא קורא פרשת ציצית יאה מובטח שלא יבוא לידי סימיו עינים, עד כאן. ובהז פירוש הפסוק והיה לכם לציצית דקשה פשיטא דחוטיין הם לציצית, אלא הכא קאמר שיהא לכם להסתכלות, כי ציצית מלשון הסתכלות. גם הוא טוב להשגה גדולה ומביא לידי יראה, כי ראית אותיות יראת. גם הסתכלות בכנף של ציצית טוב להסיר כעס, כנף גימטריא כעס. (אלהיו רבא סי' כ"ד).

ארץ ישמעאל וגלות ספרד, ושמעו דברים, ונאותו לעשות סימן מובהק בטלית, לידע מקום המוכן על הראש, שלא לשנותו. (ים של שלמה, יבמות פרק א, אות ג.). • ונהגו לעשות עטרה מחתיכת משי לסימן שאותן ציצית שלפניו שיהיו לעולם לפניו כמ"ש קרש שזכה להנתן בצפון לעולם בצפון, וכתוב בכתבים האר"י לא היה מקפיד בלבישת הטלית לשום תמיד על צד אחד כמו שנוהגין הרבה. (מג"א, סי' ח').

טעם העיטוף: ונצטוונו להתעטף בציצית ממה שדרשו ז"ל (ר"ה פ"ק דף יז) ויעבור ה' על פני אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו כביכול מלמד שנתעטף הקב"ה כשלוח צבור והראה לו למשה בסנין סדר תפלה ואמר לו כל זמן שישראל חוטאים יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם על כל עונותיהם. והכונה במאמר הזה שבא ללמדנו סדרי תפלה ובקשה אין נתחנן לפניו ושנתעטף בטלית ושנזכור לפניו שלש עשרה מדות בכונה וימחול לנו בזה. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך ציצית).

נוסח הברכה להתעטף: וזכרתם את כל מצות ה'. הנה חיביה אותוה התורה בזה לשום אות וסימן בכנף המעיל שלבוש תמיד לנגד עינינו כדי שנתזכר תמיד היותינו עבדי ה' כדרך שעושה האדון במלבוש עבדו בלאת כי הוא עבדו הקניני לו להיות נכנע לעבודתו וכו' ומזה יתבאר לנו לשון להתעטף בציצית, שתקנו לנו מתקני הברכות אף שאין צריכה עטיפה באמת, כמו שהעיר ב"י באו"ח סי' ח. ואפילו בטלית קטן שאין בו עטוף, עיקר נוסח הברכה להתעטף בציצית, וכל מה שאמרו בזה אין הדעת מתישבת בו, למה שנו מתקני הברכות ממה שכתוב בתורה בפרשת ציצית לשון כסוי אל לשון עטיפה, אמנם לפי המבואר לכונה הפנימית תקנו לשון מתעטף, בלכא בו התכלית האמתי המכוון במצות ציצית, כי מצינו לשון עטיפה על ההכנעו וכו' ולכן ישמשו הכתובים לשון עטוף גם על השרוי בצער, כמו בהתעטף עלי רוחי (תהלים קמ"ב), כי האדם בצערו הוא נכנע ודעתו כפופה בו כאלו מעוטף קצת הגוף בקצתו וכו', ולזה בחרו מתקני הברכות לשון להתעטף, שכולל שתי ענינים, כסוי הגוף וכו', וכלל ג"כ הכנעת האדם בקרבו כעבד לפני אדון כל הארץ. (הכתב והקבלה, פרשת שלח).

כיסוי הראש בטלית: כתב עדי זהב ומכל מקום צריך לכסות ראשו מתחילת התפילה עד סופו. ולא כמו קצת אנשים שמברכין על הטלית וזורקין אותו מאחריהם ועליהן נאמר ואותי השלכת אחר גווין, עד כאן. והב"ח כתב דמנהג הצנועים שלא יתא רגע בגילוי הראש כל זמן שהטלית עליו, עד כאן. ובספר דברי חכמים כתב צריך לכסות תפילה של ראש בטלית, עד כאן. ונראה דלאו דוקא מכוסה ממש, אלא פושט הטלית בראש למעלה נגד כל תפילה של ראש. (אלהיו רבא סי' ח').

האם יש להדיר אחר ציציות ארוכות: והנה מה שכתבנו איזו פוסקים להדיר אחר ציצית ארוכות הרבה, לא ידעתי להם טעם, ואדברבה נראה ראיה מפורשת שאין בזה כל הדור מצוה, והוא מירושלמי ריש פאה, אלו דברים שאין להם שיעור, ופרך שם אמאי לא חשיב עוד ענינים שאין להם שיעור, כמו אפר סוטה ורוק יבמה וכדומה, ומשני דלא חשיב רק אלה שיש בתוספתן מצוה, משא"כ הני, ולפי"ז אי ס"ד דבתוספת אריכות החוטיין יש מצוה, הו"ל לכלול זה בין הדברים שאין להם שיעור במשנה ריש פאה, וצ"ע. (תורה תמימה, פר' שלח, הערה ק"ט).

עיקר העיטוף בשאר שעות היום: והנה מצוה על כל מי שיש לו בגד בארבע כנפים שיתכסה בו ביום תמיד, ולא יסירנו מעליו, למען יזכור. והמתפללים בטלית בשעת התפלה, יעשו זה בעבור שיקראו בקריאת שמע, והיה לכם לציצית, ועשו להם ציצית, רק לפי דעתי יותר הוא חייב להתעטף בציצית בשאר השעות משעת התפלה, למען יזכור ולא ישגה. ולא יעשה עבירה בכל שעה, כי בשעת התפלה לא יעשה עבירה. (אבן עזרא, פר' שלח).

טלית גדול לבחור: בחור הייתי ונשאתי גרושה ותיקנתי טלית חדש לנישואין ונתעטפתי בו מקודם הנישואין בשבועות לכבוד הרגל כי אמרתי מאחר שהורגלתי במדינות אחרים ללבוש ציצית מיום שנעשיתי רב מצוה, ולא נהגתי ככני רינוס שנוהגים שגם נערים גדולים אין מתעטפים בציצית עד שנושאין אשה, וסמכוהו דכתיב גדילים תעשה לך, וסמין ליה כי יקח איש אשה, ואחר הרגל אמר לי מהר"ל דנשלא כדון עשיתי דין, חתונה עדיף לגבי בחור מכל רגל, וכל כלים חדשים יחזיק לנישואין. (מהר"ל, הל' נישואין). • משמע בקדושיין דף כ"ט שבחור שלא נשא אשה לא היה מכסה ראשו בטלית אפילו הוא ת"ח. ובדף ח' איתא דמי שאינו ת"ח אפילו נשוי לא היה מכסה ראשו ע"ש. (מג"א, סי' ח').

בדיקת הציצית בשעת הדחק: קודם שייברך, יעיין ויבדוק בחוטי הציצית, שלא יהיה בהם חסרון הפוסל, וגם יפריד הציציות בידיו, שלא יהיו החוטיין מסובכין זה בזה, ורק בשבת לא יפריד, אלא יבדקם בלבד, וגם עוד יזהר בכל יום לבדוק ולעיין החוטים, למעלה בקרן במקום הנקב, שאם נפסק שם אפילו חוט אחד פסול, ובשעת הדחק שאיחר לבוא, או שהציבור ממתינין עליו, לעשות פתיחת ההיכל, או לקרוא בתורה, יוכל לסמוך אחזקה, ולא יבדוק באותה הפעם, וכן מי שהולך בדרך, ואין בידו לתקן, כתבו האחרונים שיש לסמוך על החזקה, ולא יבדוק. (בן איש חי, פרשת בראשית).

זהירות בהלכות ציצית: אחר כי תתעטפו בציצית בטלית גדול, ואפילו על הדרך, ופשיטא שתזהרו שתהיה עליכם כל היום טלית קטן עשוי כדון, ותזהרו מאד בזה שיהיה פתוח משני צדדים רוב הנראה לעינים, כי החייטים אינם נוהרים בזה ותופרים הרבה, ואינם מודדים רק שיהיה פתוח רוב מהנקב שהיה נכנס לתוכו, עד סוף הטלית קטן וזה טעות, כי צריך למדוד כל אורך הטלית קטן כולל את בית הצואר, כי גם מקום שמכניס בו היד נחשב לבגד כאלו הוא אטום, ואף אם יפתח אחר כך הרוב, הציצית פסולים (משום תעשה ולא מן העשוי) ולכן תזהרו בזה. ואל שיהא אתכם הציצית להקל בזה, כי מצות ציצית גדולה מאד מאד, ובכל יום תבדוקו הציצית שיהיו כשרים, גם תזהרו שיהיה נקב שהציצית תלוים בו, למעלה מקשר האגודל דהיינו מקשר האגודל עד סוף הצפורן, ואם הנקב הוא פחות משיעור זה הציצית פסולים. ומוטב שיהיה למעלה מקשר האגודל עד רובם ג' אצבעות אבל למעלה מג' אצבעות פסול, ותזהרו בזה כי החייטים אינם נוהרים בזה, ונמצא מבטל מצות ציצית ומברך ברכה לבטלה חס וחלילה. (צוואת החיי אדם, אות ט').

ראיית הציצית, ואחיזתן בשעת ק"ש

כ' השו"ע (סי' כ"ד סעי' ב') מצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית כנגד לבו בשעת קריאת שמע, ובסעי' ד' כ' יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם אותו ואתם על העינים ומונה יפה הוא וחבובי מצוה, ויש מן הראשונים שמתן ראית הציצית למע"י ויש שחלקו, ובענין אחיזת הציצית בשעת קר"ש יש מהראשונים שכתבו לבטל המנהג ורוב הראשונים מחזקים המנהג וכתבו שיש בזה חובב מצוה וסוד עמוק.

ראיית הציצית: עם היות שאין נראה, שתמנה הראיה מצוה לעצמה. כמו שכתו בספר עמודי גולה, כי (אין) זה נתנית טעם למצוה זו. כמו שאמרו ז"ל וראיתם אותו ראה מביאה לשי' זכירה. זכירה מביאה לידי עשיה. וטעם המצוה אין רואיה שתמנה מצוה לעצמה. ושאר מוני המצות לא מונה מצוה לעצמה. אבל כיון שהראיה היא תכלית ראשון למצוה זו, כדי שיבא לתכלית האחרון, שהיא קיום המצוה טוב וראוי להסתכל בציצית, בשעת העטיפה, כשמברך עליה. וכן אני נוהג. (שו"ת הריב"ש, סי' תפ"ו).

מעלת ההסתכלות בציצית: והיה לכם לציצית, כלומר הנו דעתכם ולבכם שחוטיין אלו לכם להצצה והבטה, כי בבלתי כוונת הלב ע"ז אף אם תתעטפו כל היום בבגדי ציצית אין בם תועלת לעשות רושם פנימי בנפש, כמו הקושר חוט באחת מאצבעותיו בלי כיוון דעת להיות לו להזכרת דבר מה, אין מן התימא אם ישכח אח"כ חפץ שהי' צריך אליו לזכרו. כי אין בקשרית החוט תועלת לזכרון רק אם בעת קשירתו התכוון שיהי' לו בו מזכרת על דבר מיוחד. (הכתב והקבלה, פרשת שלח). • והנה מפשטות הכתוב משמע, דראית הציצית. תועלת היא להזדרז במצות ה', ולא לתור אחר עיניו. ואם כן, מה נכון הוא לראות אותה כמה פעמים ביום, ובפרט בעת שעולה איזה מחשבה שאינה טהורה על לבו או ליהי כעס, טוב מאד להסתכל אז בציצית ואז יפקע היצר. (שמירת הלשון, תחימת הספר, פ"א).

אחיזת הציציות בקר"ש: וששאלתם אם צריך לאחוז אדם בציציותיו או לא. דבר זה לא על דרך חכמים ותלמידים הוא זה, דרך יהירות הוא, וכי מאחר שהתבונן בציציותיו

שבעולם לרפואתו שיצא ממנו, וסופו שמת ובטל מן העולם, והקב"ה ברחמיו עושה מכונים ומדורים וענינים בגופו של אדם. להכניס הראוי להכניסו, ולהוציא הראוי להוציא, לקלוט הסולת ולהוציא הפסולת, ולהברות גופו שיהיה ראוי מוכן לעבודתו כל ימיו, ואם האדם יהיה שלם בדעותיו, ומכלכל במשפט דבריו, לא יחלה כל ימיו ולא יצטרך לרופא ולא לרפואתו, א"כ ודאי ראוי לברך בכוונה גמורה ובדעת שלמה לרופא כל בשר ומפליא לעשות. (סדר היום, כונת הברכות).

טעם שברכה זו ארוכה: ברכת אשר יצר משונית מכל הברכות, דכל הברכות הם קצרות ומפורשות על הענין שעושים, כמו בברכת הנהנין כשאוכל לחם אומר המוציא לחם וכו', וכן כולם, וברכות השחר ג"כ כן, וברכה זו ארוכה, ועיקר הענין שעליה מברכין לא הוזכרה כלל, ונלע"ד דהאמת כן הוא, דחכמים לא מצאו מקום בברכה זו להזכיר יציאת הנקבים, חדא מפני שאינו ענין כבוד, ועוד דאם נדמה זה לברכת הנהנין אי אפשר, דאף שיש הנאה לאדם בצאת המותרות ממנו, מ"מ בכל ברכת הנהנין הברכה קודם המעשה, ועוד דכל ברכת הנהנין ביד האדם ליהנות או שלא ליהנות, ומעשה זו הוי בהכרח, ואם נדמה ברכה זו לברכת השחר שהוא על מנהג של עולם, הלא די פעם אחת ביום, ולפיכך תקנוה חז"ל על יצירתו של האדם, שמתוכה מבואר ענין הנקיות בהסתר פנים שלא תהא מגונה, וזהו טעם הטור והש"ע שפירשו כונת ברכה זו, מה שאין דרכם בכך שהרי לא פרשנים הם, אלא משום דנוגע זה להענין. (ערוך השלחן, סעי' א').

נט"י לסעודה ואשר יצר: שאלו תלמידיו של רש"י לרש"י, הנוטל ידיו לאחר בית הכסא צריך ליטול ידיו פעם שניה לאכילה או לא. והשיב אף אני שאלתי את מורי ורבי הר' יעקב ב"ר יקיר, והשיב על שצריך ב' נטילות, על הראשונה מברך אשר יצר, ועל השניה על נטילת ידים, אבל סבירא לי אומר רש"י דנטילה אחת עולה לכאן ולכאן. (ספר תשב"ץ קטן, סי' רפ"א). • נפנה קודם הסעודה ונטל ידיו, רבינו יעקב בן יקיר זצ"ל היה מצריך ליטול, ולחזור וליטול ולברך על הראשונה אשר יצר, ועל השניה על נטילת ידים, ורבינו אב"י העזרי פסק, דנטילה אחת עולה לכאן ולכאן, ובשעת הנטילה צריך להתנות ולא לאחז הנטילה. (ספר הפרנס, סי' צ"ו). • מהר"ם ז"ל רגיל כשבא מבית הכסא ורוצה לאכול נוטל ידיו ומברך אשר יצר ואח"כ נוטל פעם אחרת לאכילה ומברך על נטילת ידים. ויש שנוהגין ליטול פעם אחת ולברך אשר יצר תחלה ואח"כ על נטילת ידים. והר"ם ז"ל אומר שזה הפסק, (ספר תשב"ץ קטן, סי' ר"פ). • אם עשה צרכיו קודם אכילה יטול ידיו פעמיים, על הראשונה יברך אשר יצר, ואשניה ענט"י. (ספר מהר"ל מנחם) (נפתי ח"א, ענין ג').

בורא נפשות ואשר יצר: שאלה. מי שאכל דבר שחייב עליו ברכה אחרונה בורא נפשות רבות, ושכח והלך להטיל מים ונזכר קודם שבא לברך על הקטנים אשר יצר, איזה מהן קודם אם נאמר ברכת נפשות רבות קודם שהרי זמנה קודם, או נימא מאחר שלא בירך נפשות רבות בזמנה, א"כ מוטב לברך אשר יצר בזמנה, ואח"כ לברך ברכת נפשות רבות. תשובה. יראה שיקדים אשר יצר, משום דקיימא לן בכל דוכתא תדיר ואינו תדיר, תדיר קודם, וברכת אשר יצר הוא תדיר, מה שאין כ

					
פניני הלכה המשך מעמ' כ"א					
					

היום כדי שיזכור המצוה בכל רגע, ועל כן יש בו ה' קשרים כנגד חמשה חומשי תורה וארבע כנפים שבכל צד שיפנה יזכור. ובראשונים ובמפרשי התורה ביארו שורש מצוות ציצית ורמזו הלכותיה, ומספר החוטין והכריכות והקשרים.

שורש המצוה וטעמה: שורש המצוה נגלה בכתבו, שהיא למען נזכור כל מצוות השם תמיד, ואין דבר בעולם יותר טוב לזכרונו כמו נושא חותם אדוניו קבוע בכסותו אשר יכסה בו תמיד ועיניו ולבו עליו כל היום, וזהו שנאמר בו בכתבו [במדבר ט"ו, ל"ט]. וזכרתם את כל מצות ה'. (ספר החינוך, מצוה שפ"ו). • וזה טעם מצות ציצית, כי יטיל סימן ורשום על בגדים, שיהיו בגדי יראה ועונה ושמירת המצוות, כמו שאמר בפירוש (במדבר ט"ו) וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם. (ספר עקידת יצחק למהר"ר יצחק עראמה, שער נ"א).

ציצית ותכלת ע"ש יציאת מצרים: ר' שמעון בן אלעזר אומר למה נקרא שמה תכלת, על שם שנתכלו המצריים בבכוריהם שנאמר והיו בחצי הלילה וה' הכה כל בכור, ד"א על שם שכלו המצריים בים, ד"א למה נקרא שמה ציצית, על שם שהציץ המקום על בתי אבותינו במצרים, שנאמר קול דודי הנה זה בא ואומר דומה דודי לצבי, ואומר הנה זה עומד אחר כתלניו משגיח מן החלונות מצייץ מן החרקים. (ספרי במדבר, פסקא קט"ו). • אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, על מנת כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו מצות ציצית עליכם, שכל המודה במצות ציצית מודה ביציאת מצרים, וכל הכופר במצות ציצית כופר ביציאת מצרים. (ספרי זוטא במדבר, פרק טו). • ולמה צוה לתת הציצית על כנפי הבגד, כדי שיזכרו הטובה שעשה להם הקב"ה בזמן שהוציאם ממצרים, שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים וגו'. (מדרש אגדה (הוצ' באבער), במדבר פרק ט"ו). • ולמה חוט הציצית של חוטין משל לבן, ולא של תכלת, התכלת היה כנגד מכת הבכורות שהיתה בלילה, כשם שהתכלת שחור כך הלילה חשיכה היא, ולפי שאותה מכה היתה של שיכול בנים, ואבידת בנים נקרא שיכול, שנאמר ואני כאשר שכולתי שכלתי. תכלת. תכלית חיותם. לכך צוה הקב"ה ליתן חוט תכלת זכר לנס שעשה להם הקב"ה שהכה במכת בכורות. (מדרש אגדה, שם). • וזכרתם את כל מצות ה': לפי ששקולה מצות [ציצית] כנגד כל המצות. שכן עולה חשבון האותיות ציצית ת"ר, ועוד חשוב ממונה חוטין וחמשה קשרים הרי שלשה עשרה, נמצא הכל תרי"ג כנגד מצות, ולכך נתן להם הקב"ה מצות ציצית כדי שיזכרו ישראל את הטובה שעשה להם הקב"ה שהוציאם ממצרים, ושפרע מאויביהם, ויעשו כל מצות ה' בעת שיראו אותו. (מדרש אגדה, שם).

כדי שיהיו זוכרין את המצוות: ויאמר ה' אל משה לאמר. למה נסמכה פרשת ציצית לפרשת מקושש, לפי שהיו אומרים לו למקושש מפני מה חללת שבת, לא שמעת מחלילה מות וימת, אמר להם שמעתי ושכחתי, אמר לו הקב"ה למשה, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית, לשון סימן לשון ציון כדי שיהיו ישראל זוכרין את המצות. (תנא דבי אליהו, פרק כו). • מין א' שאל אל ה"ר גינמן שוטה מה לכם לעשות קשרים ולתלות ח' חוטין בכנפי כסותכם. השיב לו ראה מה כתיב למעלה בפרשה מקושש, אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע איך יזכרו ישראל מן השבת ואינו אלא יום א' בשבוע מיד צוה לו הקב"ה פרשת הציצית וכתבו בה למען תזכרו שהוא סימן שאנחנו עבדים להקב"ה כאדם שעושה קשר ברצועתו להיות נזכר בדבר. וכדרך שהאדונים עושים סימן לעבדיהם בטליתם שלא יברחו. ומתוך שאנחנו מביטים בו זוכרים אנחנו מצות הקב"ה. (פי בעלי התוס', פרשת שלח).

מצווה שנוהגת בשבת: כשהיו ישראל במדבר מה נאמר בהן, ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו שיה מקושש עצים [וגו']. אמר לו הקב"ה למשה, משה, מפני מה חילל זה שבת, אמר לפניו, רבונו של עולם איני יודע, אמר לו, יום חול תפילין בראשו, ותפילין בדורנו, ורואה וחוזר במעשיו, עכשיו שאין לו תפילין חילל זה את השבת, באותה שעה אמר הקב"ה למשה, משה, צא (וברך) [וברך] להם לישראל [מצוה] שיהו נוהגים בו בימים טובים ובשבתות, ואיהו מצוה, זו מצות ציצית, שנאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית וגו'. (תנא דבי אליהו, פרק כ"ו).

חותם עבדות: כתבו התוספות מה שמדמה חותם של טיט לציצית, שכן עושים לעבדים. והציצית מעיד על ישראל שהם עבדי הקדוש ברוך הוא כדאיתא במסכת שבת (נז): כבלא דעבדא תנן, עד כאן ירצה במאמר והיה לכם לציצית לצד שהם עבדים לה' והעבד עושה כבלא, יהיה לכם סימן זה לכבלא דעבדא, ואמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'; פירוש כשיביטו בסימן עבדותם יתנו לב שאינם בני חורין, לעשות כחצפם במאכלם במבלבוסם בדיבורם ובכל מעשיהם, כעבד שאימת רבו עליו, ולעמוד בשערה שלחן מצוה לעמוד ולעשות כל מלאכות אשר צוה ה' לעשות. (אור החיים עה"ת, פרשת שלח).

ציצית - רצועה: ברעי' מהימנא אמר וראיתם אותו וזכרתם, כל זמנא דברא חמי רצועה דאבא דחיל מאבוי, אשתזיב מרצועה אשתזיב מכלא, מאן גרם לי לאשתזבא הואו דחמי בעיניו והיא רצועה, היא רצועה גרם לי לאשתזבא, ועו"ד וראיתם אותו וזכרתם ועשיתם ודאי וואי לאו לא ראה רצועה. דהאי יגרום לכון למהוי תבין לפולחנא דילי תדיר וכדין ועשיתם, ע"ש. ידמה חוטי הציצית התלויים בגדיל לרצועות המחוברות במקל שהוא בית יד שיאחז בו המכה את המחוייב להלקות. ועל כוונה זו הזכירו רבותינו (מנחות מ"ד) לשון, ארבע ציציותיו טפחו לו על פניו. (הכתב והקבלה, פרשת שלח).

מנין החוטין: כמה חוטין הוא נותן בה, טמונה. כנגד שמונת ימי המילה שנצטוו עליה אברהם אבינו. ד"א כנגד שמונה רקיעים שעד הכבוד, שבעה שעד החיות ואחד על גגיה, שנאמר ודמותו על ראשי החיה רקיע. נמצא כל מניינן שנים ושלשים, כנגד כל מצותיה שלתורה. [בין] [בתלמודה, בראשית] למד בסופה, לעיני כל ישראל, שתיים ושלשים. כנגד שתיים ושלשים נתיבות פלאות החכמה שהעולם מתנהג בהן, שאי אפשר לעולם אלא בהן, ואלו הן עשרים ושתיים אותיות ועשר ספירות. (משנת ר' אליעזר, [מדרש שנירל מכת", יו יורק תרצ"ד], פרשה ד"ז). • ולמה שמונה חוטין. השבעה כנגד שבעת ימים שהלכו מן יציאת מצרים עד שעברו את הים, והשמיני כנגד טביעת מצרים, שהיתה ביום השמיני, שנאמר וישב היום לפנות בקר וגו'. (מדרש אגדה (באבער), במדבר פרק ט"ו). ויש בכל אחד שמונה חוטין שימנעו מלעשות עבירה בשמונה אברים המורגלים את האדם לעבירה ואלו הן: אזנים, עינים, פה, חוטם, ידים, רגלים, ערוה והלב. ואם שמר עצמו מעבירה זוכה לעלות למעלה מח' רקיעים דכתיב (ש"א כה, כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, ואם עבר בהן עבירה נידון בשמונה דינין בחיבוט הקבר ובשבעה מדורות של גיהנם. (פי בעל הטורים, פרשת שלח).

ארבע כנפות: ולמה טלית של ארבעה כנפות חייבת בציצית, ולא בעלת שש, ולא בעלת חמש, ולא בעלת שלש, אלא כנגד ארבעה גאולות שנאמרו במצרים, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי. (מדרש אגדה, שם). • ומעתה באנו להשכיל על דבר אמות, אשר צוה ה' במצוה זו שאין לעשות ציצית אלא בכסות בת ד' כנפות ולא בת ג' ובת ה', כי לצד שהציצית היא סימן העבדות, יצו ה' שיהיה סימן גם כן יגיד מי לנו אדון, כי ימצא גם כן דבר ה' במלכי ארץ, שכל אחד ישמע מן סימן אחד לעבדיו, ויזכר הסימן של כל אחד, וכמו כן גזר ה' שלא נעשה חסד ועבדותנו לה', אלא בטלית בת ד' כנפות, לרמז כי מלכנו הוא הבורא ארבע קצות העולם ושלטי עליה, ולזה בהיות הטלית בת ג' ובת ה', אבדה הכוונה ואין לעשות בה ציצית. (אור החיים עה"ת, פר' שלח).

שליש גדיל ושני שלישים מפורד: ומה שכל הענף היוצא מנקבי הטלית שלישו מחובר וכוון כאחד למעלה ושני שלישים הם מפורדים ומחולקים זה מזה למטה, הענין לרמז כי אע"פ שישראל עשו גבלות מפורדים בין האומות ביד אדם וישמעאל והם במדרגה התחתונה עתידין הן בזמן הגאולה שתהא ידם על העליונה כענין שכתוב (דברים כו) ולתתך עליון על כל גוי הארץ, ושתי אומות אלו יהיו למטה בפזור ושעבוד תחת דינו, וכבר רמז הנביא ענין זה שנאמר (זכריה ג') והיה בכל הארץ פי שנים בה וגו', ואמרו במדרש (שם) והשלישית יותר בה, אלו ישראל, שנאמר (ישעיה יט) והיה ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך ציצית).

רמזי העשרין: ומה שהאדם לובש הטלית ומתכסה בו זה רמז להקב"ה שהוא מסכה

בריותיו ומלבישים כענין שכתבו (בראשית ג) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו וגו', וגם בזה רמז שעתיד הקב"ה להחיות המתים ולהקימם בלבושיהם הוא שכתבו (איוב לח) תתהפך כחומר חותם וגו'. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך ציצית).

טעם לבן ותכלת: ועוד אומר לי לבי שיש בו רמז וזכרון שגופו של אדם ונפשו הכל לה' ברוך הוא, כי הלבן רמז לגוף שהוא מן הארץ שנבראת מן השלג שהוא לבן, כדאשכחן בפרקי רבי אליעזר [פ"ג]. הארץ מהיכן נבראת, משלג שתחת כסא הכבוד. וחוטין רמז אל הגוף, כענין אמרם כי תחילת בריאת הגוף הוא כעין חוטין, וכמו שאמרו זכרונם לברכה בפרק המפלת [נדה כ"ה ע"ב], אמר רב עמרם תנא שני ירכותיו כשני חוטין של זהורית, שני זרועותיו כשני חוטין של זהורית. והתכלת אשר עינו כעין הרקיע ירמזו לנפש שהיא מן העליונים, ולזה רמזו באמרום [מנחות מ"ג ע"ב], מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין, מפני שהתכלת דומה לים, והים דומה לרקיע, והרקיע דומה לכסא הכבוד וכו', ומפני כן אמרו [מנחות ל"ט ע"א] שכורכין חוט התכלת על הלבן, שהנפש היא העליונית והגוף תחתון. (ספר החינוך, מצוה שפ"ו). • צוה שיהיו החוטין לבן לרשום סימניו יתברך, כי מדותיו הם מדת הרחמים והטוב, הרמזו במין הלבן, גם התכלת לרמזו על שלטתו בשמים. כי התכלת דומה לרקיע. אור החיים עה"ת, פר' שלח).

רמז לגוף האדם: ומפני שהמצוה הזאת תרמזו לתחיית גוף האדם ע"כ תמצא שהיא כוללת את הגוף, כי הציצית הם פתילות תלויות בדמיון שער הראש הוא שכתוב (יחזקאל ח) ויחנני בציצית ראשי, הנקבים שעושין בטלית תלתות בהן החוטין הם בדמיון העינים. ה' קשרים כנגד ה' חושים שבו. ח' חוטין כנגד יום ח' שנימול בו, ומזה אמרו רז"ל שכל מי שאינו נימול אינו זוכה ליום הדין של תחיית המתים שנא' (ישעיה ו) ופערה פיה לכלי חוק. ובכל ענף וענף תמצא חמשה קשרים והם כ' קשרים לארבע ענפים כנגד הידים והרגלים שבהם כ' אצבעות והרי לך כלל הגוף. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך ציצית).

רמזי פרשת ציצית: עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים כו'. ענין שלשה דברים אלו יש לפרש על דרך רמז בפרשת ציצית. כי ציצית פירושו הסתכלות מלשון מצייץ מן החרקים, ושלש פעמים כתוב ציצית בפרשה, וכנגדם רומזים שלש הסתכלות אלו שאמר כאן. מאין באת הוא נגד ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם, כמו שכתוב דור והולך דור בא, ולאן אתה הולך שהוא ענין תכלית האדם, רומז נגד ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת, פירושו כי גוון תכלת רומז לתכלית סוד עולם הכליון וכו'. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, נגד והיה לכם לציצית וראיתם אותו, שפירושו בירושלמי שקאי על הקב"ה נאמר כאן אותו ונאמר להלן אותו כו', וכמו שאמרו זכרונם לברכה בבבלי (מנחות מג ע"ב) הזהיר בציצית זוכה ומקבל פני שכינה. (רוח חיים למהר"ח וואלווין, אבות פי"ג משנה א').

מעלתה ושכרה

כ' השו"ע סי' כ"ד סעי' ו' הזהיר במצוות ציצית זוכה ורואה פני שכינה, ובמדמשים במואר גדול חביבותה ומעלתה של מצוות ציצית ששקולה כנגד כל המצוות, ומקרבת את האדם לבוראו. כן כתבו בספרים את גודל סגולתה להרבה דברים ועומק ענינה.

בזכות הציצית: בזכות הציצית האויבים כלים, שנאמר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה, בזכות על ארבע כנפות. בזכות הציצית הצדיקים מזוי השכינה נהנין, שנאמר אגורה באהלךך עולמים אחסה בסתר כנפיך סלה. בזכות הציצית הקב"ה מוריד את האור לצדיקים לעתיד לבוא, שנאמר וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה. היא שעמדה לישראל בימי חזקיה, שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו. וכי יש כנף לארץ ואומרת שירה. אלא זו תפלת חזקיה וישעיה, שהיו מתפללין, והציצית על כתפיהן. אף כשצוה הקב"ה את חגי לשאול את הכהנים תורה, לא פתח להן תחלה אלא בציצית, שנאמר והי' דבר ה' אל חגי שנית, לאמר, בעשרים וארבעה לחדש, שאל נא את הכהנים תורה, הן ישא איש בשר קודש בכנף בגדו מפני מה הוא אומר אלא להזכיר את הציצית. (משנת ר' אליעזר, פרשה י"ד).

מעלתה: ומכלל המצות המקובלות היא מצות ציצית המרוב הפלגת עליהו אמרו רבותינו ז"ל שהיא שקולה כנגד כל המצות ונכנסו בזה על דרך גימטריא והוא שאמרו ציצית בגימטריא ת"ר ח חוטים וה' קשרים הרי תרי"ג, וידוע לכל משכיל כי המתבונן בעיקרה יראה שהיא שקולה כנגד כל המצות, וימצא כי שם שורש כל המצות וסמכו קבלתם וידיעתם אל הגימטריא כדי שתהא הגימטריא מופת ועדות על הקבלה שבידם כי הקבלה עיקר וגימטריאות אלא פרפראות להכמה. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך ציצית). • למשת לציצית, עתה שאנו בגשמייות הם אלו המעלות דברים שגשמיים, מכל מקום במעלות הסולם עולים למעלה מעלה עד ראש המעלות, אשר שם הציצית הם דברים עליונים עין לא ראתה אלהים זולתך. (של"ה, תולדות אדם, בית חכמה תניינא, אות ט"א). • ובלשון חכמים נקרא טלית והוא לשון עילוי ורוממות מלשון (דניאל ז) ונטילת מן ארעא, וזה רמז להקב"ה שהוא מעולה ומרומם על הכל. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך ציצית).

חומרתה והציותה: לפיכך הביאיהו ונתנוהו אצל מלכות שמים חמורה, שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ונתנו על ציצית הכנף, הא למדתה שקלה שבמצוות הרי היא כחמורה, וחמורה הרי היא כקלה. (תנא דבי אליהו, פרק כו). • וכן הוא אומר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה': והייתם קדושים לאלוקים זו קדושת ציצית, מגיד שהציצית מוספת קדושה לישראל. (פסיקתא זוטרתא פרשת שלח).

תיקון וקישוט ישראל: חביבין ישראל שזו מסויימים בכל המצות שבתורה, הא כיצד, תפילין על ידיהם, ותפילין על ראשיהם, מזוזה על פתחיהם, ארבע ציצית על בגדיהם, עליהן אומר דוד מלך ישראל שבע ביום הללתך על משפטי צדקך. משלו משל למה הדבר דומה למלך שאמר לאשתו, תהי מתוקנת ומקושטת לפני, אמרה לו מפני מה, אמר לה כדי שתהי רצויה, לי, כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בני, היו מתוקנים ומקושטים לפני במצות, אמרו לו מפני מה, אמר להם כדי שתהיו רצוין לי, שנאמר יפה את רעיתי' כתדצה, יפה את רעיתי' כשתהיי רצויה לי במצות. (מסכת תפילין פ"א הלכה כ"א).

שכרה: ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר כל המקיים מצות ציצית מהו אומר, בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהידי' (זכריה ח כ"ג), וכל המנטל מצות כנף מהו אומר, לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה (איוב ל"ח ע"ג). (ספרי במדבר, פסיקא קט"ו).

יעיז' מתקרב להקב"ה: עוד יש לפרש בפרשה זו, שקודם מדבר שלא לנוכח, שאמר ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם ונתנו. ואחר כך מדבר לנוכח והיה לכם לציצית וראיתם וזכרתם וגו', אלא קודם עשיית המצוה הוא רחוק מה' יתברך, כי עדיין לא נקרב לה', אבל אחר שעשה המצוה נעשה שלו וכאילו נעשה שותף להקב"ה כביכול מאותה מצוה, וכן אמר בזוהר [ח"ק ק"ג] ועשיתם אותם אתם כתיב כאילו אתם עשיתם המצוה, לזה אחר שאמר ונתנו על ציצית שכבר נעשית המצוה, מדבר עמם לנוכח וכו', וכן אמר וזכרתם את כל מצוות ה', ואחר כך אמר את כל מצוותי ולא אמר מצוות ה', הוא גם כן על זה הדרך, אחר שעשיתם אתם מצות ה', ה' מדבר עמכם ואומר לכם כן תזכו לעשות את כל מצוותי. (שפתי כהן עה"ת למהר"ר מרדכי הכהן [שנת ש"ן], פרשת שלח).

הנבטות התורה: למען תזכרו וגו'. הבטיחה התורה שהעטיפה בבגד הציצית על הכוונה הנזכרת, יעשה קנין חזק בנפש עד שיעשו מעשי המצות בפועל בנקלה ובל קושי, עד שגם בלי ראות הסימנים האלה כגון בלילה או ביום כשנושא בגד הציצית תחת בגדיו האחרים, יזכר ויעשה האדם את המחוייב עליו מן המצוות. (הכתב והקבלה, פרשת שלח).

סגולת ציצית כשיודע המצוות: עוד באתי לעורר על דבר שאנו אומרין בכל יום בפרשת ציצית (במדבר ט"ו ל"ט), "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'" ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (מנחות מג ע"ב), ראה מביאה לידי זכירה, וזכירה מביאה לידי עשיה. אבל אימתי יכול להועיל דבר זה כשהוא לומד ויודע המצות, אף שהוא ירא שמה

ישכחם, ועל זה מועילה הציצית, שיזכרם ולא ישכחם, וממילא יבוא לידי קיום, אבל אם לא ידע את המצות, מה יועיל לו הציצית ועל כן נכון מאוד שילמד כל אדם ספר "מצות השם" או על כל פנים "קיצור ספר חרדים" המובא בספר "זכרו תורת משה" לבעל חיי אדם, וידע המצות, ואז תתקיים בשלמות מצוות ציצית והנה באמת ציצית הוא כמו רשימה שאדם עושה, בשעה שנוטף לקנות סחורה, ודרך האדם לעיין בה כמה פעמים, עד שנקבע ברעיוניו איזה סחורה לקנותה, אבל כל זה מועיל, בשעה שיודע ומכיר מיני הסחורה, אבל אם אינו מכיר את מיניהם, אפילו אם יביט ברשימה כל היום, לא ידע מה לקנות, ועל כן נכון לעשות כמו שכתבנו. (שמירת הלשון, תחיתם הספר פ"א).

מעשה רב: שמעתי אומרים על הגר"א ז"ל שאמר פעם אחת לתלמידיו, כמה טוב ויפה לאדם כשהוא בעולם הזה. אמרו לו תלמידיו, רבינו, באיזה ענין. השיב להם, אם יבא האדם לעולם הבא ויבקש שיניחו לו לעשות עוד מצוה אחת, ובשכר זה יתן חלק גדול מעולם הבא שלו, לא יוכל בשום אופן, ופה כשהוא בעולם הזה יכול הוא לעלות למדרגה גבוהה מאד עד כדי קבלת פני השכינה. שאלו אותו תלמידיו, רבינו, במאי ענה להם, כגון מצות ציצית, שאחז"ל כל הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני השכינה, וזה יכול להשיג במטבע קטנה שבקטנות כל זמן שהוא בעולם הזה. (ספר זכור למרים לבעל הח"ח, פרק י"ט).

פתיל תכלת

מן התורה נצטווינו גם בפתיל תכלת ובמדמשים הפליגו בגודל מעלת התכלת, וסגולתה, אלא שכבר כתבו הראשונים וכן נמצא במדרש שאנו בזה"ל אין לנו תכלת, ובודות האחרונים נתחדשו כמה שיטות שלדבריהם נמצאו התכלת וטענו דיש לצבוע הציצית עכ"פ מספק לצאת מ"ע דאורייתא, וגאוני הדור דנו בזה למעשה.

מעלת התכלת: תני בשם רבי מאיר, וראיתם אותם אין כתיב כאן אלא וראיתם אותו, מגיד שכל המקיים מצות ציצית אלאו מקבל פני השכינה, מגיד שהתכלת דומה לים והים לעשבים ועשבים לרקיע ורקיע לכסא הכבוד. (ירושלמי ברכות פ"א ה"ב). • ר' מאיר אומר מה נשתנה התכלת מכל מיני צבעונין, שהאמה התורה תתיל תכלת, אלא שהתכלת דומה לים והים דומה לרקיע והרקיע דומה לכסא הכבוד וכו', לפיכך צוה הקב"ה את ישראל להניחו על טליתיהן וכאלו הן מסתכלין בכסא הכבוד, ומתיראין ממי שאמר והיה העולם, חזקיה אמר אף למראה הקשת דומה התכלת הזאת וכו', ר' יהודה ברבי אלעאי אומר למה הזהירה תורה על התכלת, מפני שהתכלת דומה לספיר, ומטה לאותן סמפיריוני היה לומר לך שכל זמן שישראל מסתכלין בתכלת הזו, יהו נזכרין כל אותה האותות והמופתים שעשה להם במטה הזה וכו', ותכמיים אומרים למה הזהירה תורה על התכלת מפני שהתכלת דומה לספיר והלוחות היו של ספיר, לומר לך שכל זמן שישראל מסתכלין בתכלת הזאת, הן נזכרין במה שכתוב בלוחות ומקימין אותו וכן הוא אומר והיה לכם לציצית וראיתם אותו וזכרתם. (משנת רבי אליעזר, פרשה ד"ד).

גילוי תכלת: ובעזהש"י ביום ראשון דחנוכה שנת תרמ"ט אחר הרבה נסיונות ובדיקות ביגיעה רבה עלה בידי בעזהש"י לצבוע היורה הראשונה ובזמן קצר לבשו איזה אלפים מישראל תכלת בציציותם וכו', ובראשית שנת תר"ן התחלתי לצבוע מהדם אשר הבאתי ממקומו ובעזהש"י הרבה אלפים מישראל הטילו תכלת בבגדי ציציותם וכהיום יותר משנים עשר אלף מישראל כבר לבשו תכלת ובעזהש"י בכל יום מוסיפים והולכים ומחבבים מאד המצוה היקרה הזאת בכל לב, וכמה ממדינות רחוקות מהרבה גלילות כבר לבשו, וכמעט בכל יום יגיעונו מתכבים ממקומות רחוקים לשלוח להם תכלת, והרבה תופסי התורה ממדינות עסטרייך ואונגריין ופריסעין וליטא כבר לבשו ומוסיפים והולכים. (הקדמת ספר עיין התכלת להר"ר גרשון חנוך מראדזין).

ביטול הדבר: ובעונותינו זמנן שנתפזרו אין לנו תכלת ואין אנו יודעים מזה כלל, וכל ציצית שלנו לבן, ומי"מ אנחנו מקיימים המצוה כתקונה דכבר נתבאר דהתכלת אינו מעכב את הלבן וכו', ודע שזה שנים ספורות שאחד תפאור שמצא החלזון ועשה ממנו תכלת והמשיך אחריו איזה אנשים, אף לא היה לו שומע מגדולי הדור ומכלל ישראל ונתבטל הדבר עד כי יבא גואל צדק בב"א. (ערוך השלחן סעי' י"ב).

טעם שאין צווענין מספק: ובדבר תכלת, הנה אין ספק שבזמן אמוראים הי' תכלת וצבעו בו ציצית, גם בימי אב"י ורבא לבשו תכלת וצבעו כמפורש במנחות מ"ב ע"ב דאב"י ושל לארב שמואל ב"י היכן צבעיתו והוא השקיד לו אלמא שהיו עוסקין בצבעיות תכלת, וקשה לומר שהי' להם אז דם חלזון המכוסה רחבן שנין יותנ' מ"ד איני מבינים אמנם בדורות האחרונים שהוקבע להלכה דתכלת ולבן אין משכבין אז"ל ולדורותם הנאמר בציצית לא נאמר אלא על הלבן סמכו כיון שיש חשש סכנה בתכלת עיין בספרי פר' ברכה ע"כ לא קיימו אלא לבן בלבד, וכן הורו לכל ישראל וכו'. לכן ודאי שאין לנו להחמיר ולחוש לצבוע חוט מדם גד ידוע אחר שכבר הוחזק אצל ישראל זה יותר מאלף שנה שנגנז התכלת ופשט לשון הספרי ומדרשו של האר"י ז"ל מסכים לזה. אמנם לבוא בקטטות ומריבות אין לנו, אלא שהציצית של לבן כשרים גם כשהם צבועים כדמשמע מהא דמנחות דף מ' דקאמר ל"י אלא קלא אילן, ומהא דר"פ תכלת מידי צבעא גרים, ומצד לא תתגודדו אין לחוש יותר משאר דברים. ובבוא לנידן דידן הנה כבוד הרב הג' שיחי' אמר שלפ"ד הדג הנקרא טיטס פיש [גד הדיון] הוא החלזון שהיו צבועים בו התכלת לפי שנמצא בו כל הסימנים, הנה זה היה רק סברא בעלמא וכו', אלא שאחר שאין לנו ידיעה ברורה שה תכלת ודעת גדולי ישראל שהאיצטא נגנז ושאין אנו מחוייבין בתכלת אין לנו להחמיר והלחמיר מספק, ועכ"ז איני מביא קבלו דעתי ולהכריח להסיר התכלת אחר שלא נפסל גם אם איננו תכלת ואין לנו ג"כ ידיעה ברורה שאינו החלזון ואפשר שמתנוצץ הגאולה כנלפע"ד. אמנם לסייע ג"כ אינו נ"ל ומי שלבו שלם בדבר הוא דין, (שו"ת ישועות מלכו למהר"י מקוטנא, חלק א'ו"ח, סי' א'). • וכן חזר על דבריו וכ' איברא שאם הי' בנמצא תכלת בבירור והי' ידוע לנו כיצד צווענין דא הי' ראוי לאחוז במצוה זו אלא שאין לנו בירור גמור שזה הוא תכלת גם מלאכת הצביעה לא נתברר לנו בבירור גמור וכו' ומי ירעי' בזה"ז, גם פשט לשון הספרי וגם לשון רש"י במנחות דף מ"ב משמע שאין זה חלזון המוכשר לתכלת, וחברי הרב שיחי' אינו אלא השערה בעלמא ע"כ א"א לסמוך ולסייע את מלאכתו, ולא אוכל לכתוב את אשר עם לבבי בענין התכלת יען כי גם זאת אינו אלא השערה בלבד לכן לא בעה"ח בענין זה. (שו"ת ישועות מלכו, סי' ג').

כל אחד מבטל לבדו תכירו: ע"ד השאלה האם ראוי ונכון להטיל ציצית צבוע בצבע תכלת אחרי שלדעת חוקרים בזמנינו ברוי להם שמצאו את החלזון שאמרה תורה. ואף אם נטיל ספק בדבר, מ"מ לא גרע מקלא אילן [לא יאה אלא לבן], ומאיךך מרוויחים שמא באמת הוא החילזון האמתי ומקימיים מצוות ציצית ככל חוקתו ומשפטו ככתוב בתורת משה. אכן ד"ז כבר הי' לעולמים וכידוע שמלפני יותר ממאה שנה סבר א מגדולי האדמור"ם שהוא מצא את החלזון והכריז קבל עם ועדה שאין לו ספק בדבר והרעיש עולמות מלמדים מקיום מ"ע מה"ת. אך גדולי ישראל בדורו לא הסכימו עמו, והנה כעבור ימים ושנים באו חוקרים ובטלו את דבריו מכל וכל, אלא שהצביעו הם על משהוא אחר שהוא הוא החלזון. שוב אחרי תקופה יותר מאוחרת קמו אנשי מדע וטענו שכל מה שחזו עד כה שוא ותפל הוא ורק הם היודעים ומכירים את החלזון האמתי, ואנחנו לא נדע אם לא כעבור שנים יבואו אחרים ויבטלו גם דבריהם וכו', ובא"ח סי' ט' י"א שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית והטעם דבעינן בזה מין הכנף ובפרמ"ג שם מלמד שנתעטף הקב"ה בטלית ולבושיה כתלג חייו, א"כ בהכרח לצבוע תכלת, שאנשים ידמו שמקימין בוודאי מ"ע דתכלת ויוכונו לכך ויש חשש בל תוסיף לכוון עם ציצית בצבע אחר למצוות עשה דתכלת דליתא. (תשובות והנהגות, ח"א סי' כ"ו).

מעשה נסים

א. שאלה: מי שלובש בתי ידים בלילה קודם השינה אם רוח רעה שורה על ידיו או לא.

תשובה: הנה לענין אוכלין תחת המטה כתב ב"י יו"ד בסי' קי"ז מגמרא פסחים ד' קי"ב דאפי' מכוסין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהם. וכ"כ הפוסקים, וכמ"ש מוה"ר בזב"צ שם או' ל' ע"ש. וגדולה מזאת כתב מוהרי"ח ז"ל ברב פעלים ח"ב יו"ד סי' י"ג דאפילו הוא צרור ותחום והניחו תחת המטה רוח רעה שורה עליו. ולמד זאת מגמרא נדה ד' י"ז גבי שום ובצל קלוף אע"ג דצרור ותחום רוח רעה שורה עליהם. וכ"כ הפר"ח, ולחם הפנים שם. ולא דמי למה שכתב ב"ד סי' קס"א לענין מים בשכונות המת דמועיל חותם, דכל מידי דצריך וחתים לית להו רשותא ע"ש, י"ל דמה"מ דמי לשליטת השדים, אבל רוח רעה שאני דגם צריך וחתים אינו מועיל לדחותה ע"ש. ולפ"ז בנ"ד נמי שהיא משום רוח רעה וכמ"ש בזוה"ק פרשת וישב והביאו ב"י א"ח סי' ד', וכן הוא בגמרא שבת ד' ק"ט וכן כתב הש"ע שם סעי' ב'.

ולפ"ז אינו מועיל הבתי ידים לדחות הרוח רעה השורה על הידים, דאפי' צייר

וחתים אינו מועיל וכנז', כ"ש בנ"ד שאין כאן חותם רק בתי ידים שהוא מלבוש

בעלמא דלא מועיל אפי' לגבי השדים וכנז'. ואח"כ ראיתי במ"ב בביאור הלכה על סעי' י"ג בד"ה אם וז"ל וכן ישן בלילה בבתי ידים יטול ידיו בבוקר משום רוח רעה ע"ש. ועיין כף החיים פלאגי סי' ח' או' ט'. וכן הנכנס בבכה"ס וההולך בבית הקברות אין מועיל בתי ידים שהוא משום רוח רעה.

ואחר זמן רב בא לידי ספר מנחת אהרן (שלא היה מצוי אצלנו) וראיתי בכלל א' סי' י"ט שכתב דמועיל לכרוך ידיו בסודר וכיוצא בשינה בלילה להגין על ידיו מרוח רעה, ולמד זה מהאוכל לחם, שאם אין מים ילוט [ר"ל יכרוך] ידיו במפה וכמ"ש הש"ע בסי' קס"ג ע"ש. אמנם לא ידעתי מה ענין זה לזה, דשם שאני, לפי שגזרו חכמים טומאה על הידים ואסרו לאכול לחם בלי נטילה כדי שלא יטמאו את הלחם, משום הכי בשעת הדחק שאין לו מים התירו על ידי כריכת מפה לפי שאינו נוגע בלחם. משא"כ בנטילת ידים של שחרית שהרוח רעה יש לה שליטה לשרות על הידים מהיכן נלמוד שתגין הכריכה שעל ידיו ולא תשרה הרוח רעה עליה. וכי תתיירא מן הכריכה ולא תוכל לשרות על ידו, ואדברא איפכא שמעינן דאפי' על ידי חותם יש לה שליטה וכמש"ל, באופן שלא ידעתי איך למד הרב הנז"ל זה מזה ומה ענין שמטה אצל הר סיני.

והנה חפשתי בפוסקים ולא ראיתי שכתבו דין זה רק המ"ב הגי"ל וכתב זה מעצמו. ומה שציין על הפמ"ג וארה"ח לא מצאתי שכתבו דין זה. ונראה הדציון שלו חוזר דוק על ראש דבריו לרוב פשיטות דין זה סיים הרב מעצמו דין זה. ולכן הדין הוא כמש"ל דאין מועיל הבתי ידים להגן על הידים משום רוח רעה ובכל אופן צריך נטילה ידים. [וע"ע מו"ק סי' ד' ד"ו ע"א ובשר"ת מכתב לחזקיהו סי' ב' ותורת חיים (סופר) סי' ד' סק"א ותהילה לדוד ס"ק כ"ח. ובס' כוכבי יצחק ח"ב דק"ד ע"ב ודוק. יח"ס].

* א"ה הצעיר ימ"ה יצ"ו [הוא ראש השיבה הגרמ"מ הלל שליט"א] אגב ריהטת ההגהה נתעוררתי לעיין בדברי הגהמ"מ ז"ל חלק ב' סימן ב' צמי ששמע קדיש בעודו עסוק צעניפה אם יענה או לא. ויחלתי לחפשי' לאסוף באומ"ר ורשמתי כחומה על גחלים המעט אשר עלתה ממזרחי בדרך אפשר ולכחוריה. וזהוית שקצריה פעמים בהעמקת לשונות הפוסקים שהזכרתי, לכן על כ"ל קורא' במדבר"ר לעיין בלשונם בספריהם.

עיין לרצנו הטור או"ח ר"ס ח' שהביא מחלוקת הגאונים ובעל העיטור באופן לבישת הטלית, ועיי"ש בנז"י ושאר הנושא כלים טעמים וימוקס של ב' הדעות. ועיין להרדצ"ו ז"ל בסימן אלק (תקע"א) שהלק על הגאונים במה דסברו דבעינן השלכת כל הד' ציצות ללד שמאל עיש"ב. ובסימן שמ"ג חלק על צבעה"ט במה דס"ל דלא בעינן עיטוף הראש, ובפרט זה העלה ההגאונים [וכתב שם שכל דברייהם דברי קבלה וכו' וכפי"ז ק"ק ל' האין חלק עליהם בסימן אלק (תקע"א)]. והעיר שכן המנהג, וכן קבלו מאבותיהם כסברת הגאונים להצריך גם עטיפת הראש. והסמינן היטב בכל המו' ובפרט בתשובת הרדצ"ו ז"ל בסי' שמ"ג ויהא דלא פליגי הגאונים וצבעה"ט אלא לענינן אי בעינן גם עטיפת הראש' דבעה"ט ס"ל דלא בעינן כולי האי, והגאונים ס"ל דגם עטיפת הראש הוא הכרח מחמת שחקין חז"ל לבקר על קיום מצות הציצית בנוסח "להתעטף", ואין עיטוף אלא כעטיפת השממעאלים [עיי' זו גם עיטוף הראש וגם השלכת כל הציצות על דל שמאל, ועי' לק' בס"ד]. אכל תרומייהו שוין להצריך עטיפת הגוף, דודאי כן הוא עיקר מצות הציצית לבי"ע דעל כנפי בגדיהם כחבי, ובסוקתו אמר רחמנא, ועי' בשו"ע סימן י' סעיף י' בענין מלגסת דפטור מציצת אפשי" שמתכסה בה ראשו ורובו, ועיין לרבוותי הפוסקים ז"ל מ"ש בענין הט"ק אם אייב ציצית שחלו דיתו במחלוקת הגאונים וצבעה"ט. ועיין בגמ"א סימן ח' סק"ב ושם בממה"ש. ועיין בשו"ע לר"י שם אות ה' וחי' וחי'ל צאות ח' אותן שאין מתכסין בטליתן אלא הראש וסביב הוואר בלבד ואין מקפדינן לכסות את הגוף כריך למחות בידם דעיקר העיטוף הוא בגוף לכ"ע ולא נחלקו בספרי הפוסקים אלא אם כריך ג"כ לכסות את הראש בטליתו אבל כסיו הראש בלבד בלי כסיו הגוף לכ"ע לא נקרא כסות כלל עכ"ל.]. ובסימן י' אות ק' וביע' ד' מ' ע"ב וצעה"ש שם אות ד' הו' וחי' שרי"כ להדיא שאין מחלוקת בין הגאונים לצבעה"ט אלא לענין אם כריך גם עיטוף הראש אבל עיטוף הגוף שוים הם להצריך. [אלא דשם צעה"ש נחלק יאז בין ט"ק לג"ג ואין נראה כן בהגת שאר הפוסקים ואין כאן מקום להאריך] וומן ז"ל בשו"ע שם סעיף ב' פסק כצעה"ט, ולמנוה מן המוצהר כתב [כלשון צעה"ט עמלון ח"ל: ויכון שיסכה ראשו בטלית ע"כ, והיינו למנוה מן המוצהר דחיים גם צעה"ט לדעת הגאונים לכתחילה, ועי' פתה"ד.

נגז"ל מכל המו' שית באופן לבישת הטלית י' דעות. דעת צעה"ט הוא דלא בעינן דקורא עטיפת הראש ג"כ, ודעת הגאונים הוא דגם עטיפת הראש הוא לעכוזא, ולא זו בלבד אלא שגם הצריכו השלכת כל הד' ציצות ללד שמאל וכמ"ש רצנו סעדיא בפי' לפר' בא [הוצא לשונו ותורגם בתשו' הרדצ"ו סימן אלק (תקע"א)] דבעינן כעטיפת השממעאלים בכל פטריה. ודעת הרדצ"ו ז"ל דבעינן לעכוזא עטיפת ראש ההגאונים [כמ"ש בסימן שמ"ג] אבל לא השלכת הציצות ללד שמאל [כמ"ש בסימן אלק (תקע"א)]. ונראה למעינן בלשונו שם בסימן שמ"ג שגז" נקרא עטיפת ישמעאלים. ועי' לק' מ"ש בס"ד ודוק. וכי' איירי בכל משך זמן לבישת הטלית מר כדלית ליה ומר כדלית ליה, כמו שיראה כל מעינן בדברייהם, ועיין לק' ודו"ק.

ועיין לרצנו האר"י ז"ל בשעה"כ דר' א' דליצית בענין החילוק שבין טלית קטן לטלית גדול שמתבאר מדכ"ק לכלל הדעות והאמירות ים שמן על פי סודן של דברים. והוא שהט"ר עיקר עטיפתו הוא להגוף ולהראש ביעד בכל משך זמן לבישתו. [ולא בכסוי התפילין ללד תלוי מילתא ופי"מ לשבת ובמק"א הארכתי בזה בס"ד ועי' במגם שמורים וחסד לאלפים טוביאלא ד' ט"ל ע"ב דפוס ציומירן שהוא כנגד זמן הגד' דז"א שנחפשוו ראשו חרועותיו, וחי' דעת הגאונים והרדצ"ו ז"ל. אמנם סוד הט"ק הוא כנגד זמן העיצור דז"א שאיתו אלא בנחי' גוף פשוט בלא התפשטות ראש חרועות ולכן בעת לבישתו [דייקא דליתו מיכך לאחר הצרכה של להתעטף היה מנהג הרב האר"י ז"ל לעטוף רן ראשו כמו' בשה"כ דר' ו' ד' ע"ב] צ"ב נלגש אלא ע"ג הגוף דוקא בלא עטיפת הראש וחי' דלא דעת הגאונים ז"ל דס"ל שט"ק פטור מציצת מחמת שאין זו עטיפת הראש בעת לבישתו וכמבואר בפוסקים ז"ל. ועוד לו שם הביא מנהג הגאונים דברר האמור מפי רצנו סעדיא ז"ל להשלך כל הציצות על דל שמאלו וככת ח"ל וטוב ויכון לעשות כך, ולפחות ישאר מעטוף כך כדי שיעור הליכת ד' אמות בעת שמתעטף בציצית ואח"כ יסיר העטוף מעל ווארו עכ"ל הק', ועיי"ש טעמו של דבר עדי"ה. וחי' הוא לענין השלכת הציצות על דל שמאל דדי' בשעת התחלת העיטוף וכמו שהסקים גם הרדצ"ו ז"ל בסימן אלק (תקע"א) עיי"ש, אבל עטיפת הראש בעת משך זמן לבישה, כבר כתבנו דס"ל לרצנו האר"י ז"ל דבעינן כך לעכוזא.

הרי שרצנו האר"י ז"ל הראה פנים מסבירות כפי סודן של דברים לכל הדעות, אבל בעיקר דבריו שקלי ואולי דעתם והרדצ"ו להצריך עיטוף בטלית גדול בעת הלבישה. וגם השלכת הציצות כולם לשמאל דעתם הגאונים אלא דוח דיו אם עשה כן בתחלת העטוף של אחר הצרכה. וכמו כן נמאל למה מגדולי האחרונים ז"ל שחששו לדעת הגאונים אפשי" שמין פסק כצעה"ט כמו שגביא בסימן דברייהם אי"ה.

עיין למהי"ש אבזבז ז"ל בס' דבר שמואל סי' קכ"ג שהביא לשון טטור [שנקורו כצבעה"ט] וכתון לכסות ראשו בטלית. ועי"ו הביא תשו' הרדצ"ו סימן שמ"ג דבעינן עטיפת הראש ההגאונים. וקיים דלמעשה ים ללכת אחרי מנהג הרוב בצאות מקום אי אינא קפידא. אמנם נראה דדעתו לחוש לכתחילה להגאונים והרדצ"ו ז"ל להצריך כסיו הראש. [ומה שהביא בתדא מחמת דברי צעה"ט והרדצ"ו שהם צעלי פתוגמא, נראה דממ"ק קאמרו, דאפילו אם נאמר שהעיקר הכצעה"ט, וא"ו גם מהרה דלמנוה מן המוצהר ים לכסות הראש בטלית, וא"ש אם נטבור להלכה ההגאונים והרדצ"ו].

ועיין בשערי תשובה סימן ח' סק"ג שהביא דברי הד"ש הגי"ל וכתב ח"ל: ונראה דדייתו אחר הצרכה בשעה שהוא עטוף זו להסתכל [לא] יעשה כמנהג המרוצים אפילו אינם מוכסים [ראשם] אבל בשעה שהוא מוצרך עליו ומתעטף זו מיד אז בעת ההוא יכסה ראשו בטלית, ולא יסמוך על השלכת הטלית על תחפיו ללד, וזהו אף להשיגם במנהג המרוצים שהוא מנהג בעשותם שלא יאוו י"ח צרכה כמ"ש בשם משאת בנימין סימן [מ"ח] ובדמ"ח שם הזכיר מתשובה זו של הרדצ"ו עכ"ל. הרי דגם הוא ז"ל חש לעכוזא, מ"מ בעת העטיפה שאלוהר הצרכה, לדעת הגאונים.

וכי"כ הרב הנשי"א מוהרג"ש ז"ל במגם שמורים ח"ל: סדר עטיפת הטלית כעטיפת ישמעאלים, טעם הוא כי טלית גדול כריך שתמיד יהיה ראשו מעוטף זו, כי זהו סוד תכלית של טלית גדול שהוא לעטוף זו את הראש, ולא במקלת האשורים שמעטיפים בטלית גדול את גופם בלבד ולא את ראשם, וטעמו גדול היה בידם, והם מצרכים צרכה לנטול, כי ארך אומרים להתעטף בציצית כדי להתעטף הראש ואין מעטיפים אלא הגוף, ולכן כריך להוזהר ולדקדק לעטף בטלית גדול דוקא את הראש, ולא כמו מקלת אנשים שמצרכים על הטלית חורקים אותו באחרויהם ומעטיפים אחרויהם בלבד וכו' ולאפוקי מ"ש בטור סימן ח' בשם צעה"ט דלא בעינן כולי האי וכו', וכבר כתב עליו הרדצ"ו שאין לסמוך עליו בזה, אלא כריך לכסות דוקא ראשו, וכן אמרו בסה"ו ספר במדבר לפרשה על רישיה פרישו דמנוה, וכי"כ המו' מנחם די לחאט ז"ל בס' עדי וזה שצריך לכסות ראשו מתחילת התפלה עד סופה, וכי"כ הרמ"ע

ב. שאלה: מי שבירך על הציצית והניחו על ראשו כדי להתעטף, ועודו עסוק בעטיפה שמע קדיש וכיוצא, אם יענה או לא.

תשובה: הנה לנוהגים לעשות עטיפת הראש תחלה וכמ"ש בן א"ח בפר' בראשית ש"א או' ה' והיא לדעת האר"י ז"ל וכסברת הגאונים הרי זה לא יכול לענות קודם שיורידנו על גופו, לפי שעיקר העטוף הוא בגופו וכמ"ש הטור בסי' ח' משם בעל העטור דלא כסברת הגאונים דס"ל שצריך לעשות עטיפת הראש. וכן פסק הש"ע שם בסעי' ב' כבעל העטור, ובסעי' ג' כתב טוב לעשות עטיפת הראש ע"ש, וכן הוא דעת כל הפוסקים כבעל העטור. ועל צד היותר טוב אנחנו נוהגים כסברת הגאונים. ולכן אותם המכסים ראשם בציצית וסביב צוארם ואינם מורידים על גופם לא יצאו ידי י"ח, וכמ"ש המ"א בס"ק ב' משם הל"ח, וכמבואר במחה"ש ע"ש. וכ"כ ר"ז או' ח', ובי"ע בד' מ' או' כ"א. [ועיין במלבי"ם בארצה"ח ססעי' ב' ובהמאיר לארץ או' י"ז מ"ש ע"ז], וכיון שהעיקר כסוי הגוף לכן לא יענה כל דבר שבקדושה קודם שיוריד הציצית על גופו. וכי"כ לנוהגים לעשות עטיפת הראש [בלבד] תחלה וכמו שכתב משנת חסידים והביאו י"א ועוד אחרונים שלא יאמרו רק אחר ירידת הציצית על גופם. אמנם כ"ז דוקא לנוהגים לעשות עטיפת הראש תחלה וכמ"ש בן א"ח הגי"ל. אבל לנוהגים שתיכף אחר הברכה יתכסה בציצית על ראשו וגופו בבת אחת ואח"כ יעלהו על צוארו ויתעטף בו, וכמ"ש בהש"צ ד' ל"ב הלכה ז', ודאי יכול לענות קדיש וכיוצא אפי' קודם עטיפה, שהעיקר הוא כסוי הגוף, והעטיפה היא חומרא בעלמא וכנז' כללענ"ד.

ואח"כ ראיתי להרב פתח הדביר ח"ב בק"א סי' ח' או' א' שהביאו וכתב שראד להרב גזע ישי שנשתלפך בדין זה ופסק שצריך לחזור ולברך. וכתב ע"ז הפה"ד דלא פליגי, דע"כ ק"א הרב אמו לא לעולם אלא במצער התשובה וז"ל: וא"כ ואח"כ ענה אמן, משא"כ בנדון הרב גזע ישי דאיירי כשהתחיל להתכסות ועדיין לא השליך הטלית על גופו, בזה פסק לברך שנית ע"ש. הרי גם מדברי הפה"ד נראה שמנהג אות היא לעולם היה כהש"ץ.

עלה בבידיו מדברי הרב אות היא לעולם והפתה"ד כמו שפסקו לחלק בין

הגאון הגדול המקובל האלהי ח"ר נסים עזרא נדורי חזן זלה"ה מגדולי רבני בבל בדור האחרון

המנהגים, אם מנהגו כהרב ש"צ יכול לענות קדיש וכיוצא בעודו עסוק בתוך עטיפת הראש אפי' לכתחלה. ואם מנהגו לעשות עטיפת הראש תחלה לא יענה עד אחר שיוריד הטלית על גופו.

והנה ראיתי לרבנו מוהרי"ח בספר עוד יוסף חי בפר' בראשית אות ז' שכתב לומר פסוקים אחר שישליך שני כנפות השמאליים, וזה היפך הפוסקים הגי"ל דס"ל דאין לענות אפילו קדיש קודם שיורידנו על גופו. ונראה שרבנו ז"ל ס"ל כהגאונים דהעיקר עטיפת הראש וכמ"ש שם בסוף או' הקודם, שכתב על אלו שאין עושים עטיפת הראש הם מברכין לבטלה כיוון דהעיטוף קאי על הראש ע"ש. ונמשך אחר הרב מצת שמורים שכתב שם בד' כ"ג עמוד ד' המעטפים את גופם בלבד הם מברכים לבטלה ע"ש. אבל רוב הפוסקים ס"ל כבעל העטור ומרן ז"ל מכללם וכנ"ל.

ומכל מקום קודם שהיה ענה בדיעבד ענה קדיש או אמר פסוקים אחר גמר כל העטיפה קודם שהוריד הטלית על גופו לא יחזור לברך, דכדאי הם הגאונים לסמוך עליהם בדיעבד, וכי"כ לענין ברכות דקי"ל ספק ברכה להקל. אבל אם עדיין לא גמר העטיפה נראה לכאורה שצריך לחזור לברך אפי' לסברת הגאונים דעדיין לא גמר המצוה. אכן לפי מה דקי"ל דאם ענה קדיש בין תשי" לתפילין של ראש שלא לחזור לברך, וכמ"ש בן א"ח פרשת וירא או' יו"ד הגם שלא גמר המצוה, גם בנ"ד י"ל כיוון שהתחיל המצוה לא יחזור לברך. ואפשר גם הרב גזע ע"י מודה בזה שהוא לא כתב רק אם שח וכמ"ש הפה"ד בשמו, והיינו שיחת חולין וצ"ע וסב"ל. ועיין כף החיים להרב פאלאגי בסי' יו"ד או' ט' ועצי היער.*

ג. שאלה: כתב הש"ע א"ח סי' ח' סעיף יו"ד: אם לובש טלית קטן בעוד שאין ידיו נקיות וכו', או כשילבש טלית אחר בירך עליו ויכוין לפטור גם את זה ע"כ. אם שכח ולא כיוון, אם צריך אחר כך לחזור ולברך על ט"ק או לא.

תשובה: הנה לדעת הש"ע דס"ל דגם ט"ק ברכתו להתעטף וכמ"ש בסעיף וא"ו פשיטא דאין צריך לחזור ולברך ונפטר אפי' בלא כוונה, ועל צד היותר טוב כתב הש"ע לכיון לכתחלה, וזה דומה למי שאכל שני מינים וברכה אחרונה שלחם שוה, וכשברך היה דעתו על מין אחד ושכח השני, אפי' הכי פטר הכל, וכמ"ש הרב א"א בסי' ה"ז או' א' ע"ש. וה"נ כיון דט"ק כבר לבשו הי"ז דומה לברכה אחרונה. אלא אפי' לדעת מור"מ בהג"ה דס"ל דברכת ט"ק היא על מצות וכמ"ש שם, מ"מ אם לובש ט"ג מודה שנפטר גם ט"ק בברכת להתעטף אפילו לכתחלה, וכמ"ש שם ע"ש. ודומה זה למי שאכל פירות מז' המינים ואכל תפוחים, אין צריך לברך על התפוחים בני"ר, ונפטרו בברכת על העץ, וכמ"ש הש"ע בסי' ר"ח סעי' י"ג, ומשמע שם אפי' אם בלא כוונה נפטרו ע"ש. וה"נ נפטר ט"ק אפי' בלא כוונה. ועוד דהג"ה לאו דינא קאמר לברך על מצות רק מטעם מנהג שכן נהגו וכמ"ש בד"מ ע"ש.

מפאת וכו' עכ"ל ומבואר מדבריו שלא רק חשש בזה לסברת הגאונים והרדצ"ו ז"ל, אלא בעיקר גם לדעת רצנו האר"י ז"ל כפי שכתבנו למעלה בס"ד דהכי ס"ל, ודבריו בקודש נהד"ר. והב"ד הסו"ב והש"ד ד' ר"ל ע"ג, ועיי' בקידור חסד לאצרהה טוביאלא ד' ט"ל ע"ב, ועי' עזי העיר ד' ל"ו ע"א ובאחרונים ז"ל. ועיין להרב חסד לאלפים סימן ח' אות ב' שהביא סדר העיטוף ללגא דיו כי כל הדעות וקיים ח"ל: ורוב המון ישראל אין נוהגים לעשות עטוף כי לא ידעו להכיח דעות פוסקים שכתבו שכן קבלו חכמים שצריך דוקא עטוף ולכן תקנו צרכה להתעטף וכו' ולימנש צעי אפילו לא! מיני אלק שמא לא יאז י"ח או שמה מהיה רכבמו לבטלה וכו' עיי"ש.

ואחרון חביב מנן הגאון האדיר הרי"מ טוב וזה"ה בסה"ב עוד יוסף חי פר' בראשית אות ו' כתב ח"ל ואגב אורחא אמננא תוכחה מגולה לכמה אנשים

שהם מצרכים על הטלית גדול ומניחים אותו על ראשם כהרף עין ממנש ומיכך ומיד מורידים אותו על כתפם ואין כאן עטוף, והם מצרכים להתעטף בציצית

לבטלה כיוון דעטוף קאי על הראש ואין מניחים אותו על הראש אלא כהרף עין וכו', ע"כ כריך להוזהר ולהניחו על הראש לפחות שיעור מוהלך ד' אמות

במהלך בנינו, עכ"ל. ואע"ג שכתב הרב גנור"א בשם מ"ה בס"ק ה' דכל עיקר הקפידא הוא בשעת העטיפה שמיד אחר הצרכה לחוד כדי שיחול הצרכה, דהא אי צעי היה מסירה אח"כ, והביאו האחרונים ז"ל, וזה כדי שלא יהיה הצרכה לבטלה אבל מ"מ נראה שלדעת גדולי האחרונים הנוכרים פה שחששו

בעיקר לדעת רצנו האר"י ז"ל [דלאל"כ למה עזבו פסק מרן בשו"ע שהעלה כצעה"ט] אי"כ בעינן לדעתם עטיפת הראש בכל משך זמן לבישת הטלית. והיי

היי קמן שמהם מרובותא קמאי ובתראי חששו לדעת הגאונים הרדצ"ו ומרן האר"י ז"ל להצריך עטיפת הראש ג"כ לעכוזא כנגד מרן ז"ל שפסק כצעה"ט.

אמנם ראיתי לגי"ע מרן החיד"א ז"ל במתכ"ר סימן ח' אות ה' שהביא דברי הרדצ"ו בסימן שמ"ג וכתב עליו ח"ל: אי"כ לדידיה קי"ל ההגאונים, ומעולם לא ראיתו ולא שמענו מי שנהג כגאונים כל עת שהוא בטלית, רק בשעת עטיפה כדי הילוך ד' אמות. ואין גם אחד שיהג כן כל זמן שהוא בנזב בטלית גדול, וא"כ הרי כל ישראל לא חשו לדברי הגאונים וכו' עיי"ש. ודכ"ז נפלאו ממנו, ולא יוכלתי להלוס תמיהה אם לא שנאמר דהבין שכונות הרדצ"ו בשם הגאונים הוא דלא בעינן אלא כסוי הראש בלבד ולא כסיו הגוף ג"כ, דלא דעתם הפוסקים שהזכרתי למעלה בס"ד וכמבואר בתשו' הרדצ"ו סימן שמ"ג גופא. או אפשר שהבין שכונות הרדצ"ו ז"ל לומר דבעינן השלכת הציצות ללד שמאל בעת לבישתו וכו' בפי' ר' סעדיא חוה ק"ט, דא"כ צ"ל דאשמיטמיה לפי שעת תשו' הרדצ"ו בסימן אלק (תקע"א) שהביא שם המתכ"ר אות ד'. גם בסי' שמ"ג לא הזכיר הרדצ"ו ענין זה כלל, אלא עטיפת הראש לחוד. ועוד מה תמיהה מעולם לא ראיתו ולא שמענו וכו' והרי מפורש יואל כן מדבריו רצנו האר"י ז"ל בשעה"כ ד' א' דליצית ח"ל אחר שהביא דברי ר' סעדיא ז"ל: וטוב ויכון לעשות כך ולפחות בשעת העטיפה לאחר הצרכה מיד, עכ"ל. ואפשר דהבין מרן החיד"א ז"ל שהרדצ"ו בסימן שמ"ג שהעלה ההגאונים היינו גם לענין השלכת כל הציצות ללד שמאל מדחזירי שם עטיפת ישמעאלים כיעו"ש ושרדבריו בסימן אלק (תקע"א) סתריא יניהו עם מ"ש בסימן שמ"ג. ולכן תמה תמיהתו והלא לא ראיתו ולא שמענו מי שנהג כגאונים כל עת שהוא בטלית כי גם הנוהגים האר"י ז"ל נהגו לעשות עטיפת השממעאלים מיהו לאחר הצרכה דוקא. ועי' היטב בחיים שאל ח"צ סי' א' שחילק בין עטיפת ישמעאלים לעטיפה כסם כרצ יוסף דפריש סודרל ארישה עיי"ש. ועי' צערי"ה ובהמניה שם. ועי' לשל ככתבנו דמ"ש הרדצ"ו בסימן שמ"ג עטיפת השממעאלים כוונתו על עטיפת הראש כסם ודו"ק. ופלא הוא בעיני שלא ראיתי למי מהאחרונים ז"ל שעמד בזה. ומ"ש לגי"ע להבין והעצמ"ח.

ומעתה נעלה ונבוא לשאלת הגהמ"מ הרנ"ך ז"ל צמי ששמע קדיש בעודו עסוק צעניפה שהעלה בטעו"ד דלהנוהגים בסדר העטיפה כסברת הש"ץ ודעימיה שתיכף אחרי הצרכה מתכסים בטלית ראשם וגופם כאלה ושוב עושים סדר העיטוף וההשלכות כנהוג עפי" כתבי האר"י ז"ל שפיר דמי לענות ולא חשיב הפסק בין צרכה למנוה, שכבר קיים המנוה שהוא לבישת הטלית כדניה ומהל הצרכה, וסדר העיטוף אינה אלא על דל היומר טוב והיורו בעלמא לדעת רוב הפוסקים וביניהם מרן לפי דקי"ל כצעה"ט. אמנם להנוהגים כמנן הרי"מ טוב ז"ל בצא"ח פרשה בראשית אות ה' דמתיקרא מיד לאחר הצרכה עושין סדר העיטוף וההשלכות בזהו הטלית סביב הראש והגרון ללד לא יענו קדיש, מאחר שעדיין לא קיימו המנוה שהוא עטיפת הגוף, אי"כ עדיין לא חלה הצרכה וחשיב הפסק בין הצרכה להמנוה.

אמנם מ"ש אח"כ ח"ל: והנה ראיתי לרצנו מוהרי"ח ז"ל בס' עו"ח בפר' בראשית אות ו' שכתב לומר פסוקים אחר שישליך שני כנפות השמאלים, וחי היפך הפוסקים הגי"ל דס"ל דאין לענות אפילו קדיש קודם שיורידנו על גופו. ומיכך ח"ל ונראה דרצנו ז"ל ס"ל כהגאונים דהעיקר עטיפת הראש וכו' עכ"ל יע"ש. ונראה מדבריו שלדעת מרן הרי"מ ז"ל גם לקדיש וכיוצא יפסקו לכתחילה אם גמר העיטוף אפשי" שעדיין לא הוריד הטלית על גופו מאחר דס"ל כהגאונים. ולא זכיתי להבין לפי רוב קורא דעמי דהלאו כפי מ"ש לעיל בשם הפוסקים ז"ל גם הגאונים הצריכו בעיקר כסיו הגוף, אלא שצאו להוסוף חיוב עטיפת הראש ג"כ, וא"כ מה יועיל שיסבור מרן הרי"מ ז"ל כהגאונים, הא מ"מ בעת העטיפה לשיטתו בצא"ח עדיין לא קיים המנוה גם לדעתם ואין יפסקו בלמיתם הפוסקים.

אמנם היה נלע"ד למי דברין מרן הרי"מ טוב ז"ל באופן אחר. ותחילה נביא לשונו בס' עו"ח ח' צאות ו' ח"ל: בסה"ק בא"ח בפר' וז כתבתי כריך לשאות בין השלכת שם הימנים לצין השלכת ב' השמאלים וכו' שיעור ד' אמות עיי"ש [ונסב ביאר שהשיגים הוא במקום וכנגד הכוונות הראויות לבין באותם ההשלכות שאין אחתו יודע בזה עד מה כיעו"ש] הנה טוב להרהר בעת השלכת ב' כנפות הימנים בפסוק שוש אנשים וכו', ואחר שישליך ב' כנפות השמאלים יאמר בלגה ג' פסוק ה' צבאות וכו' עכ"ל עיי"ב.

ורצימי לביש בס"ד שסדר לומר הפסוקים הגי"ל בעת ההשלכות כי בזה שיכיות ורמו לסוד ותקון של העטיפה, ואמירתם להפשטנים הוא במקום הכוונה כבודות ההשלכות להמקובלים ההכוונים על פי סידוריו האר"י ז"ל והרש"ע ז"ל, וכומו שנראה מלשונו בעיור"ח הגי"ל שאין לעיין בדבריו בצא"ח ששם ביאר שהשיאה כנגד הכוונות, ונתשצ אמירת הפסוקים לנוצך ומעיקר תקון המנוה, ולכן לא חשיב הפסק אפשי" שעדיין לא קיים המנוה שהיא ירידת הטלית על גופו, אכן להפסיק לקדיש וכיוצא אסור מאחר שאינו מתקון המנוה חשיב הפסק. כן היה נלענ"ד ליישב. וכוחא מאלטו בש"ע יו"ד סי' י"ט סעיף ד' שכתב מרן ח"ל כריך להזהר מלברך בין צרכה לשמיטה בדרך שאינו מצריכ השמיטה וכו' וככתבו שם האחרונים ז"ל דבענייני אותה השמיטה מותר לברך לכתחילה. עוד כתבו דבמקומות שהגויים אינם מניחים לשחות עד שיאמר השחות לפי וסמוך לשמיטה אל"ה ואכב"ר דאם אי"א לנטול המנהג אז לומר לפני הצרכה מותר דחשיב מענייני השמיטה עיי"ה. ומ"מ אסור לענות קדיש וכיוצא בין צרכה לשמיטה כיעו"ש בלחרונים ז"ל ואם ענה חזר ומצרך על השמיטה, ודו"ק. ועי' או"ח סימן קס"ו ושם בענין אמירת מומור לדוד בין נטו" להמואל די"ח דלא חי הפסק מפני שהוא מצורכי הסעודה עיי"ש. ועי'

והארץ והרחיב לבאר סדר העטיפה על נכון לדעת הפוסקים ובראשם מרן האר"י ז"ל, וכן הרחיב צענין ספיקו של הגהמ"ח ספר מעשה נסים ומדפסה משומו בשו"מ יושב הים ח"צ סימן א' עיש"צ ומרו"ץ. ובסוף משונו הנ"ל כתב סיכום הדינים העולים להלכה, ורלומו לנכון להציג סיכום זה בנבאל, וטעמי פסקיו יראה המעיין בארוכה שם].

סיכום הדינים העולים להלכה.

א) הנה מרן ז"ל בשלמן ערוך פסק במחולט כדעת בעל השעטור. ולדעמו לאחר שצריך על הטלית גדול, לבתחילה יש ללבושו על ראשו גופו, כלי עטיפה גמורה. אבל אין קפידא שישאר הטלית על ראשו בכל עת בלבושה. וגם בתחילה אם לא הניחו על ראשו יאל. וכן הדין בט"ק שלאחר הצרכה יש להניחו לבתחילה על ראשו ומקלח גופו, ושזו יורידו וילבישו על גופו.

ב) אולם האר"י ז"ל פסק כדעת הגאונים והרמ"א, בדענין לעיכוזא לענף גם את ראשו בטלית, ולכרוך הכנפות הימניים קצבי האוואר על דג שמאל לאחוריו. וכתב שנוכח ללבוש כך את הטלית בכל משך זמן לבישומו. אולם בשעת הצרכה הוא לעיכוזא. ועל כל פנים גם אם יקיר הכריכה שקצבו האוואר לאחר סדר העטיפה, צריך שישאר הטלית על ראשו כל זמן לבישומו, הן בחול והן בשבת, ואפילו אם הסיר תפלין של ראש. וגם נכון שיכסה הטלית גדול קצבי הזרועות גם כן, עד אמירת מצינו מהר והבא עלינו, שאז יש להעלות ידיו הטלית על כמפיו. ולעולם יהיו הצליות שמים לפניו וחסים לאחוריו בימין ובשמאל, בכל עת הספלה, מלבד צעת אמירת הק"ש, שמחיצות מהר והבא עלינו יש לקבצם לכל הד' צליות ביד שמאל לפניו כנגד לבו, ויחאוס שם עד מצינו ומחמדים לעד בשמאל ויצי. ובקיום סדר העטיפה צריך להשלך גם שמי הכנפות דבר שמאל של הטלית לאחוריו. ושזו יכול להסיר הכריכה מעל האוואר. וכלשוב תפלין צריך שיכסה גם התפלין של ראש, אבל אין שום ענין להורידו עד סוף המנה, ודי שחופה מלמעלה מעל להתפלין של ראש. גם בט"ק הצריך האר"י ז"ל לעשות סדר העטיפה כנ"ל לאחר הצרכה.

ג) היות שלדעת הגאונים גם כן קיום מצוה לבישת הטלית הוא כאשר מכסה הטלית את רוב גופו עד החזה, לכן צעת שעושה סדר העטיפה שלאחר הצרכה, צריך להיות הטלית על ראשו ועל מקלח גופו עד החזה. ולא כפי שטוהגים על פי שני המנהגים הנפולים, הן הכרז המגיה בשלמי ציבור, והן כהרז בן אש חי, בשעת עטיפת הראש והשלכת הצליות לגד שמאל, כל הטלית הוא מונח רק על הראש וקצבי האוואר בלבד, ואין גופו מכוסה בו כלל. דאין צווא לקיים מצוה צלית מן המוצחר כשיטת הגאונים המנצרכים עטיפה גמורה כשמעאלים, צעת ובעונה שלא מקיימים כלל מצוה צלית כיון שאין הטלית מכסה גם את הגוף.

לכן כה יעשה בסדר העטיפה. צעת הצרכה יאחו הטלית צד ימינו. ובקיום הצרכה יתן הטלית על ראשו ויכסה בו גם את גופו עד החזה. ואז ישלך תחילה שמי הכנפות הימניים על דג שמאל לאחוריו וישהה כשיעור הליוך ד' אמונו. ושזו ישלך גם הכנפות השמאלים לגד אחוריו, וישהה כנ"ל. ואין נכון לעשות שזו שום הכאות נוספות לאחור. ושזו יקיר העטיפה קצבי האוואר וישאר מכוסה ראשו ורובו טלית בכל משך זמן הספלה. ובצריכת הכנפות הימניים קצבי האוואר, אין לורך שיכסה גם את הפה וראש החוטם, דזה אינו לעיכוזא אלל באלל רח"ל, וכמ"ש בספרי האחרונים.

ד) מי שצריך על הטלית והניחו על ראשו וגם על גופו כפי הסדר שכתבנו לעיל, לבתחילה לא יענה קדים וכיואל לפני שיעשה סדר העטיפה כדעת הגאונים והאר"י ז"ל. אבל בדעבד אם ענה, כיון שכבר קיים עיקר המצוה בלבישת הטלית כדין על ראשו ועל גופו וכינ"ל לא חשיב הפסק. ואינו חחר לברך שזב על הטלית. וכן הוא להטוהגים בסדר העטיפה כהרז המגיה בש"ץ. אולם להטוהגים כשיטת רבנו הר"מ טוב ז"ל, שבתחילה עושים סדר העטיפה בזיוות הטלית רק על הראש וקצבי האוואר, וטרים לבשו על גופו, אין להפסיק לקדים וקדושה, לפני גמר סדר העטיפה. אולם בגמר סדר העטיפה בשלבת שמי הצליות השמאלים גם כן לאחור, מומר לומר פסוקים שרומזים לבוונות הטלית, לכיון שהם מענין המצוה לא חשיב הפסק. אבל קדים וקדושה אין לענות לבתחילה רק לאחר שיריד הטלית על גופו גם כן, כיון שהענייה אינה שייכת למצוה צלית. ואם לאחר שקיים סדר העטיפה כנ"ל, הגם שלא הוריד הטלית עדיין על גופו, ענה קדים וקדושה, אין צריך לחזר ולברך, לכיון שהתחיל בקיום המצוה בסדר העטיפה, חלה הצרכה, וכדעת הרשב"א ז"ל בתשובתו הנ"ל.

<div></div>
הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א
ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

<div>הגאון רבי יוסף חיים זלח"ה</div> <div>מח"ם "בין אש חי" וקויר</div>
ספר "מכתב מאליהו"
אלו השאלות מאת רב רחומאי הרב ר״ח טוב היר״ו [ולחיה] יום כ״ו שבט תרל״ד

(השאלות הם ממרן הרי"ח טוב זיע"א, התשובות מהגאון ההסיד רבי אליהו מני זיע"א, המדור "נשמת איש חי", הוא ליקוט מדברי מרן הרי"ח טוב בספריו המודפסים, ומדור "בין הרי"ם" הוא השלמות וביורורי הלכה מהגרי"מ הלל שליט"א ראש הישיבה)

נשמת איש חי

א] כתב מרן הגאון הרי"ח טוב ז"ל בספרו בן איש חי (ש"א פרשת נח אות ט"ו) ז"ל: העיד רבינו מהרח"ו ז"ל על רבינו האר"י ז"ל שהיה נוהג לעשות בטלית קטן דוקא שני נקבים סמוכים זה לזה כעין נקודת צירי בכל כנף מארבע כנפות, והיה מוציא חוטי הציצית דרך שני הנקבים ההם באופן שיהיו שני קצוות חוטי הציצית מתגלים בצד אחד החיצון. וסברא זו הביאה בספר האגור. אך רבינו האר"י ז"ל לא היה עושה כן בטלית גדול אלא רק בטלית קטן, ובודאי רבינו מהרח"ו ז"ל הבין מרבינו האר"י ז"ל שאין דבר זה מעכב, ורק רבינו האר"י ז"ל אחר שנהג בכך בילדותו כמנהג האשכנזים לא שינה. ולכך, גם רבינו מהרח"ו לא שינה מנהגו. ואנחנו מנהגינו לעשות נקב אחר אפילו בטלית קטן. ושמעתי שגם אצל החסידים בירושלם ת"ו המנהג פשוט לעשות נקב אחד בין בט"ג בין בט"ק. ומסתמא כך היה מנהגו של רבינו הרש"ש ז"ל, עכ"ל (א).

ב] כתב מרן הרי"ח טוב ז"ל בספרו בן איש חי (שנ"א פרשת לך לך אות י"ב) וז"ל: בשיעור ט"ק שלו בשין תחת הבגדים, בספה"ק מקבציאל הבאתי דברי האחרונים ז"ל, ושם הבאתי מה שהעלה הרה"ג הרח"ף ז"ל בלב חיים סימן צ"ט והכניח לצאת ידי חובתו לכולי עלמא לשער בטלית קטן שיהיה אמה וחצי שהם ל"ו גודלים באורך, ואמה וחצי ברוחב, ומה גם לסברת רבינו האר"י ז"ל דצריך לכסות גופו פנים ואחור, עכ"ד ע"ש. והרואה יראה בדברי רבינו האר"י ז"ל שלא אמר על ט"ק שיכסה פנים ואחור, אלא אמר שיעור שיעטף את הגוף מלבד הזרועות, ובזה נראה דאין צריך שיהיה הרוחב אמה וחצי שהוא ל"ו גודלים (ב), אך באורך מודינא ליה דשפיר הורה כן לסברת הטור ודעימיה דצריך לעשות אורכו אמה וחצי שהוא ל"ו גודלים. והנה פה עירנו בגידאד יע"א מנהגם לעשות הט"ק אורכו אמה ורביע מאמת המדינה, שעולה האורך בזה יותר מארבעים גודלים, אך הרוחב עושין אותו שלשה רביעי אמה שעולה יותר מכ"ד גודלים. ובתשובה לעיר אחרת הורתי לשואל לעשות הרוחב כ"ד גודלים, והאורך ל"ו גודלים, עכ"ל.

ובספרו רב פעלים (חלק ב' חלק א"ח סימן ו'), והיא התשובה הנשלחת לעיר אחרת שהזכיר בדברי רבינו דברי האר"י ז"ל מ"ש בזה בשער הכוונות ובספר עולת תמיד. וביאר ככוונתו דמ"ש שם דשיעור הטלית הוא מראשו עד החזה, דיבר בגדול, שאותו שיעור בקטן הוא ראשו ורוב גופו. גם יצא לדון שם אם השיעור דט"ק שזוה לט"ג או לא. והביא דמסתיתמות דברי האר"י ז"ל אין הכרח. והביא שהפוסקים האחרונים חלקו בזה, ושהסכימו כמה פוסקים דשיעור ט"ק הוא אמה על אמה (כ"ד על כ"ד), ושהרח"ף ז"ל בלב חיים (ח"א סימן צ"ט) העיד שכן המנהג, אלא שהעלה לדינא לחומרא להצריך אמה וחצי על אמה וחצי (ל"ו על ל"ו). אולם בסוף דבריו הביא (בר"פ שם) שרבינו האר"י ז"ל חילק דבט"ק אין צורך שיעור שיכסה גם הזרועות, ולכן העלה להקל ברוחב הטלית קטן, והסכים שיהיה שיעורו ל"ו על כ"ד, עכ"ד, עיש"ב (א).

בין הרי"ם

וכן מאלט להרח"ו ז"ל שהסתפק על הרשימות שנאלצנו צלוימו סידורו של רבו האר"י ז"ל כמנהג אשכנז, שרשם בהם כצעיורו כמה מנהגים ונוסחאות וכוונות, וכגון לומר י"ג מדות בפתיחת ההיכל של ימים טובים ופריש, ועוד כמה פרטים שנאלצ שם, ובפרט לגבי יום הכפורים, והטלית הרח"ו ז"ל שלא לקמור עליהם, והשמיט אותם מספר שער הכוונות שסידר וערך בעצם כ"ק. כיון שכתבם רבו ז"ל לפני שנכתב פפרד"ם החכמה, והבין הרח"ו ז"ל שלכן אין רשימות אלו צרי סמכא, וכמ"ש כן להדיא בשער הכוונות שם (בדף ק' ע"ב) עיי"ש.

הרי קמון מכל זה ראינו מפורשת לדעמו ולחילוקו על דביו הרי"ח טוב ז"ל הנ"ל, דמוכרח שהרח"ו ז"ל הבין מרבו האר"י ז"ל שנהג כן לא על דרך הסוד, אלא כמנהג ילדותו, ולכן לא קיבל לנהוג כן גם הוא. ולכן גם ק"ק הספרדים לא קבלו בזה למונהג האר"י ז"ל. ואפילו חו"ר מדרש בית אל שכל מנהגיהם נתיסדו עפי' דעת האר"י ז"ל, בזה לא נהגו כוחיהם, לא בט"ק ולא בט"ג, וכעדות רבניו המחבר הגר"א מני ז"ל בתשובתו כאן.

ובכר הארכמי ביסוד זה בכמה דוחמ, ולאחרונה כתבתי באורך על פי יסוד זה לערער על מה שנהגו הצרבה ק"ק של הספרדים לומר י"ג מדות בפתיחת ההיכל בימים טובים ופריש, ומתייהרים דבדר בתופשם שמהדיין לקיים דברי האר"י ז"ל, וטעמו הוא בידם, עיין בקצוהן חידושי תורה מקובצאל (גליון כ"א). ועיין בספר שלנו יציור בתחילתו בקונטרס שאסף על הדברים שיש חילוק בין המקובלים להפוסקים, שלא צין לחילוק זה דקמון. מוכח דס"ל גם כן שלא נהג כן רביו האר"י ז"ל על דרך הסוד, ושלכן אין הדבר לעיכוזא. והראיה שלו להבין כן מתפתח הוא כנ"ל, מהא דהרח"ו ז"ל לא נהג כוחיה, ודו"ק היטב.

עוד רצוי להעיר בזה על מ"ש מרן הרי"ח טוב ז"ל בצן אש חי הנ"ל ח"ל: ומסתמא כך היה מנהגו של רביו הרש"ש ז"ל, עכ"ל.

והנה כתמיד, דבריו בלו בתכלית הדקות והדייקנות. והוא דכבר הארכתי בכגון הא בספרי שו"ת וישב ה"ם (ח"א סימן ח' חלק ב' אות ג') בענין מנהגי מדרש בית אל שאינם חשויים ראה גמורה לדעמו ולמונהגו של מרן הרש"ש ז"ל. דהן אמות שכמעט בכל מה שגילה דעמו להדיא בו, נהגו כמנהגו, ועליו יסדו ובססו כל מנהגי בית מדרשם שהוא המורא דאחרא שם. אבל בכל זאת יש ויש כמה מנהגים ופרטים שונים שלא נתבארו להדיא אין לנהוג כמותי מרן הרש"ש ז"ל, וחו"ר מדרש בית אל נהגו בהם לפי הכרעת דעתן בהצנת דברי האר"י ז"ל, והבנת כוונת מרן הרש"ש ז"ל, ובענינים אלו, יש ויש מקום לחלוק על דעתן והכרעתן, ואינה מחייבת כלל. וכמו שנאלצו ראינו לרבינו המחבר הגר"א מני ז"ל, שכאשר יסד בחצורו בית כנסת על מנת לנהוג בו כמנהגי האר"י והרש"ש ז"ל, בכמה וכמה פרטים קטה כבוזה ממונות בקביעת מנהגיו, מנהגי חו"ר בית אל, שהבין שאין הצנתו כבוזה ומכרעת כלל בכל הפרטים, והבין הוא אחרת ככוונת דעת האר"י ז"ל או הרש"ש ז"ל (עיין ברשימות החולדות שבראש ספר צרכת אליהו ומעיל אליהו עמוד י"ד טור ב'). ומכאן ראינו שהרי סבירא ליה למרן הרי"ח טוב ז"ל שמה שנהגו בבית אל, לא להטין דמתסתמא כן נהג הרש"ש ז"ל, אבל אינו מוכרח כל שאין לנו גילוי מפורש כמתבטאיו, ודו"ק.

סימן כ"ה סעיף ט' י' צדין הפסק בין חש"י לש"ר דאסור לענות קדים וכו' ועי' להר' פנים מאירות סימן נ"ט שרלה להחיר לבתחלה לענות אמן אחר צרכת מפילין של חברו דהוי מענין התפלין ע"ש ועי' אחרונים.

אמנם שזו דקדקתי בלשונו והובז שם בעיו"ח דלמה בהשלבת הצ' הימנים כתב להרהר הפוסקים ובהשלבת השמאלים כתב לאומרים בזהש, דכפי הנו' ציישונו שאמירתם לנורך מיקון המצוה ולא חשיב הפסק, א"כ יאמר גם הפוסקים דהשלבת ראשונה בזהש, חיה לקושיא ייחשב אם לא שנדחק וגאמר שסודו כמום עמו לתלן בזה חלוק"א דרבינ כנו' ואין אמתו יודע עד מה טעמו ונימוקו.

אמנם כפי מירואו של הגהמ"ח ז"ל דמהיר"מ ק"ל בהגאונים דעיבור הוא עטיפת הראש א"ש דקדוק הנו' דבהשלבת הצ' ימנים שעדיין לא גמר סדר העטיפה וההשלכות שהוא עיקר לדעת הגאונים כפי מה דקיימינן השמא דכפי ק"ל למוהר"ח ז"ל לכן ייהרהר הפוסקים דוקא, אבל אחר שהשלך גם הצ' השמאלים וגמר העטיפה, אז הומר לומר הפוסקים, אפילו שעדיין לא הוריד הטלית על גופו. [ועי' במ"ש הגהמ"ח ז"ל בד"ה ומ"מ נר']. אמנם הא דנקט הר"ח טוב ז"ל שיאמר בזהש דוקא לא ידעתי טעמו. ואפשר כתב כן כי סוף סוף מרן ז"ל פסק כבעה"ט ולדידיה ודאי הוא אמירה חשיב הפסק והיעצת"א.

שזו עיניתי בדברי הרב אות היא לעולם בסיומן ס"ח [כנ"ל ויש שם ט"ד] שהציא הגהמ"ח ז"ל בתשובתו וראיתי שם שהציב דברי הרשב"א בתשובה ח"א סימן רמ"ז [כנ"ל] שכתב ח"ל: שאלת שליח יציור שצרך על מקרא מגילה וקרא מקלחמו וכו' ויאלו מקלחמן ואח"כ חזרו מהו שיחזור הש"ץ לברך ולחזור מראשה. משהנה אפילו שהיה כדי לגמור את כולה אינו חחר לראש בין בבולל בין במגילה בין בתקיעת שופר, ואם חזרו וקראו טעום הוא בידם וכו'. וכ"ש אם חזר וברך דהויא צרכה לבטלה. ולא עוד אפילו שז אין השיחה מוסקת כי מן הדין אין שיחה הפסק אלל בשסח בין הצרכה להתחלת המעשה כמי שסח בין צרכת להלם לאכילה וכו' וכן בכל צרכה שעל מעשה כצין צרכת תקיעת שופר לתקיעה וכו', אבל אחר התחלת המעשה או המצוה שצרך עליה אינו הפסק ואינו חחר וכו' אלל שצרכותו שעל המצוה ראה שלא להסיק עד גמר המצוה וכו' והסח גוערין בו כדי שיכוין לבו למצוה, אבל אם קח אינו חחר עכ"ל. וכפי דצ"ק א"ש השמא הכל. דמאחר שמרן הרי"ח טוב ז"ל חש לדעת הגאונים וכמ"ש שם בעיו"ח אות ו', ולדעת הגאונים עטיפת הראש בטלית היא הכרח ולעיכוזא בקיום המצוה, ממילא היא נחשבת חלק ממוצות לבישת הטלית, וחשיב התחיל במצוה, דכפי דברי הרשב"א ז"ל אם הפסיק אח"כ כבר אין צרכתו לבטלה. משא"כ לדעת כבעה"ט שאין העטיפה מעכב, ממילא לא מקרי התחיל במצוה כשעשה העטיפה קצבי ראשו וגרונו לחוד, ולכן חשיב הפסק כל עוד שלא כיסה גופו ג"כ. ואע"ג שהרשב"א ז"ל כתב שצרכות המצוה אין ראה להפסיק עד קיום המצוה והבא הסיים הוא הורדת הטלית על גופו, מ"מ שם איירי הרשב"א ז"ל בהפסק קחם כי יעו"ש אבל מוהר"ח ז"ל תקן לנו לומר הפסוקים שיש להם שייכות עם מצוה העטיפה וכמ"ש למעלה בס"ד, ולכן שפיר דמי להפסיק בלמירתן לבתחילה וכן קדים וכיואל נראה שיענה לדעת מוהר"ח ז"ל. וגם דברי הגהמ"ח ז"ל מובנים השמא שכתב בפתח דבריו דהטוהגים בסדר השיטוף כמ"ש מרן בצנ"ח לא יענו קדים וכיואל עד לבישת הטלית על גופם, דתחת קאי הגהמ"ח ז"ל אליבא דלהלכתא לדעת מרן ורוב הפוסקים דס"ל כבעה"ט, ואין הכי נמי דלדעתם הוי הפסק מאחר שאין מצוה לעיכוזא בסדר העטיפה, ולא מקרי התחיל במצוה לדעת הרשב"א הנו'. ונלע"ד שכן כוונת הגהמ"ח ז"ל אלל שקצר כדרכו וסמן על המעיין ובפרט שהציב בתשובתו דברי הרב אות היא לעולם. ובוה נללנו מתמיהמנו על הגהמ"ח ז"ל [ועל מוהר"ח ז"ל כפי מירואו של הגהמ"ח ז"ל] דסברו לכאורה לדלעת הגאונים לא בעינן עטיפת הגוף ג"כ, והיעצת"א. ועיין באורך בדברי הגהמ"ח ז"ל בהגהותיו על זמני דקא אות י"א שהאריך כדין המפסיק בין צרכה למצוה ודו"ק.

והנה לאחר כותיבי כל הנו' רגעים לפני ההדפסה ממש ראיתי כשה"צ המחיר עיני חכמים יין הטוב להרה"ג כמזהיר"י נסים ה"ר שליט"א בסיומן י"ז שטעמד שם על סדר העטיפה לדעת הגאונים, והסיק בהצנת דברי הרדב"ז בתשובתיו סימן שמ"ג וסימן אלף (תקע"א) מעין מ"ש בס"ד וכן תמה שם כמתיהמנו על ג"ע מרן החיד"א ולה"ה במחצ"ר ע"ש צ"ח ומרו"ץ.

[הערת המערכת: לטון הגהת ראש הישיבה שליט"א המוצלח לעיל מדפסה בסוף ספר מעשה נסים משנת התשל"ה. ושזו הניף ידו כיד ד' הטובה עליי

מכתב מאליהו

<div></div>
הגאון רבי אליהו מני זלח"ה
אב"ד ור"מ חברון ת"ו

שאלה א
[אם עושים בכנפות הטלית שני נקבים או אחד בלבד]
שאלה: אם עושים שני נקבים בטלית כמנהג האר"י זיע"א [כמ"ש בשער הכוונות דף ז' ע"ב] או נקב אחד כמנהג מהרח"ו כפי עדות מוהרשר"ו ז"ל [שם בהגוב"א אות ה']? ע"כ.
תשובה: המנהג פשוט שלא לעשות כי אם נקב אחד וכמ"ש מוהרשר"ו ז"ל.
שאלה ב
[שיעור טלית קטן]
שאלה: כיצד נוהגים בטלית קטן הן באורך הן ברוחב, ע"כ.
תשובה: אין בזה מנהג קבוע.

ובספרו רב פעלים (חלק ב' חלק א"ח סימן ו'), והיא התשובה הנשלחת לעיר אחרת שהזכיר בדברי רבינו דברי האר"י ז"ל מ"ש בזה בשער הכוונות ובספר עולת תמיד. וביאר ככוונתו דמ"ש שם דשיעור הטלית הוא מראשו עד החזה, דיבר בגדול, שאותו שיעור בקטן הוא ראשו ורוב גופו. גם יצא לדון שם אם השיעור דט"ק שזוה לט"ג או לא. והביא דמסתיתמות דברי האר"י ז"ל אין הכרח. והביא שהפוסקים האחרונים חלקו בזה, ושהסכימו כמה פוסקים דשיעור ט"ק הוא אמה על אמה (כ"ד על כ"ד), ושהרח"ף ז"ל בלב חיים (ח"א סימן צ"ט) העיד שכן המנהג, אלא שהעלה לדינא לחומרא להצריך אמה וחצי על אמה וחצי (ל"ו על ל"ו). אולם בסוף דבריו הביא (בר"פ שם) שרבינו האר"י ז"ל חילק דבט"ק אין צורך שיעור שיכסה גם הזרועות, ולכן העלה להקל ברוחב הטלית קטן, והסכים שיהיה שיעורו ל"ו על כ"ד, עכ"ד, עיש"ב (א).

א) כיון שדברי מרן הרי"ח טוב ז"ל בזה הם דברי יסוד, ומשויים ומוציים עד למלמד למנה דוכמי לכן אמרתי כאן לבאר היטב כוונתו כדי שיוזן העינן לכל אדם.

הנה ידוע ומפורסם שכל מנהגי האר"י ז"ל נתקבלו אללנו על פי הוראת הפוסקים, לנהוג על פיהם. חיה כמעט כלי יואל מן הכלל. (עיין שו"ת ושב ח"א סימן ח' חלק ג'). ודבר פשוט הוא שכל מנהג שנהג בו האר"י ז"ל, ממילא נהג כוחיה תלמידו הרח"ו ז"ל. ולכן תמיה האי מילתא דקמין טובא, שהרי לפנינו עדות גמורה מפי הרח"ו ז"ל שהאר"י ז"ל נהג כדעת האגור לעשות בט"ק שני נקבים, ואילו הרח"ו ז"ל לא נהג בזה כוחיה, וכעדות בני הרש"ו ז"ל הנ"ל. ושגם הוא נהג בזה כזה כמנהג אציו, ולא כמנהג האר"י ז"ל והדברים תמוהים וכינ"ל, וצריך ישוב.

ולזה בל מרן הרי"ח טוב ז"ל וישב צנזוט טעם ודעת דהגם שלא כתוב במפורש, על כל פנים מוכרח הדבר שהבין הרח"ו ז"ל מרבו האר"י ז"ל, שאין קפידא במנהג זה על דרך הסוד כלל, הן לעשות נקב אחד, או לעשות שני נקבים. וטבל הטעם שנהג האר"י ז"ל בט"ק לעשות שני נקבים, היה מפני שם הרוגל כצעיורו שחוקן על צדדי אציו שהיה אשכנזי, ומה כנ"ל וכיון שכן, גם הרח"ו ז"ל לא שינה מנהגו הוא, שהוא קבציעת הבית יוסף (בסוף סימן י"א), ובש"ע (שם סעיף ט'), לעשות נקב אחד בלבד. דרך היכא שיש קפידא וטעם על דרך הסוד אז היה הרח"ו ז"ל משנה מנהגו בכל אופן לנהוג כדעת רבו. וטעמו ונימוקו של מרן הרח"ו ז"ל בזה ברור, דסבירא ליה דרך מה שקיבל רבו האר"י ז"ל מפי אליהו זכ"ל, שהם דברי קבלה אמתיים בטעמי וסדרי המנהגים ונוסחי התפלות, יש חיוב לנהוג בו כל ישראל כלי בבל חוג וסוב. ועל כל פנים בודאי שאותם שלומדים תורת הסוד, חייבים בקיום מנהגיה, וכמו שהארכנו בזה במק"א (שו"ת ושב ח"א שם שם, וסימן כ"א אות ג'). אבל אם יתברר לנו על אחז מנהג של האר"י ז"ל, שהיה נוהג בו מדעת עצמו ובצעיורומו, ושאין טעמו בו על דרך הסוד שקיבל מפי אליהו זכ"ל, אין אנו צריכין כלל לנהוג אחריו בזה.

ועיין לזמנא בשער הכוונות (דף פ"ו סוף ע"א) שרלה הרח"ו ז"ל להציג סמוכין למנהג העליה למירון ביים ל"ב לעומר, ולעשות כדת היום בשמחה וכו'. ובתחילה כתב כראיה לדבר שכן ראה שם לרבו האר"י ז"ל שבל ממנרים עם כל אנשי ביתו לחוג שמחת היום. ושזו דחה ראה זה, כיון שהסתפק בו צרבו ז"ל אם לא כבר היה צקי וידוע בתכנתת הקבלה כפי שקיבל אח"כ מפי אליהו זכ"ל. והיינו שאותו ציקור ראשון היה זמנו כשמונה שנים קודם שעלה לארץ כנענע, אטוס על פי הדיבור להניח אחריו ברכה ושארית צאק. וללמד חכמתו להרח"ו ז"ל. וכמ"ש בפירוט צפרי טמן חיים (שער ספירת העומר פ"ח, דף קכ"ד ע"ב) ובהמשך שם הביא ראינו מציקור אחר שבל האר"י ז"ל למירון בל"ג לעומר, שזה היה בתחילת זמן עלייתו לארץ ישראל להשחקע, בצייר הש"ץ, וטרים שבל הרח"ו ז"ל אללו מדמשק לקבל מורה מפיו. ועל ראייה זו שהעידו לו חביריו לא פסקה הרח"ו כלל. כיון שאז ודאי כבר וזה לקבל חכמתו האמיתית מפי אליהו זכ"ל. ולכן קיים שם הרח"ו ז"ל: ובתצתי בו לא להוריות כי יש שורש במנהג הזה המוכר, עכ"ל. מוכח מזה ראינו גמורה לחילוק הנ"ל, שכל שנהג בו האר"י ז"ל לפני שקיבל חכמת האמת מפי אליהו זכ"ל אינו הכרח לנהוג אחריו, דרך כמה שנהג לאחר שקיבל חכמת הר ח מפיו אליהו ז"ל צריך לנהוג כוחיה על דרך הסוד, והדברים ברורים.

בית מדרש טוב

אגליהו דהלכתא

עיני ישיבת חברת אהבת שלום

המנהג ועממו

בענין ט"ק של צמר

שו"ע סי' ט' סעי' א': אין חייב בציצית מן התורה אלא בגד פשתים או של צמר רחלים, אבל בגדי שאר מינים אין חייבים בציצית אלא מדרבנן. הגהה: (ווי"א דכולהו חייבין מדאורייתא והכי הלכתא). ועיין במ"ב שם ס"ק ה' שכתב: וירא שמים יחמיר על עצמו לחוש לדעה הראשונה ויעשה טלית של צמר כדי שיתחייב בציצית מן התורה לכו"ע. ונכון שיעשה בין הט"ג ובין הט"ק של צמר. ועיין במ"ב שם ס"ק ו' שכתב: והב"ח כתב כיון דיש פוסקים המחמירין בזה שלא לעשות אפילו ציצית של צמר לשאר מינין כיון שאינו מינו כמבואר בב"י ע"כ לא יברך רק על טלית צמר וציצית צמר והעולם נוהגין לעשות ציצית של צמר לשאר מינין, ובספר א"ר ג"כ כתב שיש להקל בזה. ועיין בשו"ע הרב סי' ט"ק ד שכתב: לכן הרוצה לקיים מצוה זו מן המובחר יזהר שיהיה לו טלית גדול וטלית קטן של צמר לבן ויטיל בהם ציצית של צמר לבן ובזה מקיים מצות ציצית בלי שום פקפוק. ובסעיף ה' כתב: ואותן שנוהגין להטיל ציצית של צמר בטלית של משי יטילו ג"כ בטלית זו ציצית של צמר, ומי"מ נכון הדבר שלא יברך על טלית שיש בו תערובות חוטי משי אם ציציותיו הן של צמר וכל שכן אם כולו של משי או מינים אחרים והציצית הן של צמר רק שיברך על טלית אחרת ופטורו גם את זו, אבל אם הציצית הם ממין הטלית כגון של משי לטלית של משי ושל קנבוס לטלית של קנבוס יכול לברך עליו. ועיין בבא"ח פרשת נח אות א' שכתב: לכן ראוי לכל ירא שמים להזהר בין בטלית גדול בין בטלית קטן ללבוש של צמר רחלים, והיו החוטין גם כן מצמר רחלים, ובזה נמצא מקיים מצות עשה מן התורה ויוצא ידי חובתו בציציות אליבא דכולי עלמא בלי שום פקפוק.

אמנם במעשה רב אות י"ז כתבו: וכן לובש הוא מתחת לבגדיו כעין טלית גדול מבגד של צמר גפן, והטעם שלא החמיר בט"ק של צמר כתבו שם באות ה': והרב הגאון המפורסם כר' כש"ת מוהר"ר שמואל סלאנט שליט"א אמר טעם, דהנה המצ"ע דאורייתא בציצית הוא רק בצמר ופשתים - ובשאר מינים מדאורייתא פטור, רק מדרבנן מחויב, ועי"ז נאמר "לא תסור" - והנה הגר"א ז"ל הלך מעוטף בטור"ח כל היום, והטלית גדול הי' של צמר, א"כ קיים המצ"ע דאורייתא. וכל לבש הט"ק משאר מינים, ובזה קיים עוד מי"ע מלא תסור וק"ל. ולפי הטעם בפשוטו מפני שהבגד הזה הי' לובש תחת בגדיו כמבואר, וא"כ הי' הבגד הזה על החלוק, ודרכם הי' שהחלוק הוא של פשתן, וא"כ אפשר שהחמיר על עצמו כדעת הר' יונתן ור' יונה שלא ללבוש בגד צמר על חלוק פשתן משום חשש כלאים אא"כ מפסיק בניהם בגד אחר שאינו של צמר ושל פשתים כמו שהביא הב"י תשובת הרשב"א ביד"ח סי' ש' עשה"ה. (לקוטי דינים וביאורים מהגר"ה הלוי). ובספר שיח אליהו כתב: וכטעם הזה שמעתי מה בעיקר"ת [בעיר קדשנו ותפארתנו] מתושבי וילנא שכן קבלו הטעם מזקני ווילנא מיידעי ומכירי רבינו (כטעם הב'). ועיין בספר הלכות הגר"א ומנהגיו שכתב: והגאון רבי נפתלי הירץ זצ"ל תירץ שהחלוק שלו של פשתים, ולא רצה ללבוש ט"ק של צמר על פשתן מחשש שעטנז לכמה שיטות עיי"ט, ותמהני א"כ למה לא שינה ללבוש חלוק ממין אחר כדי לזכות כל היום במי"ע, ועי"כ לכאורה נראה שפי' כהרגשים זצ"ל. ולענין אפשר שלבש כל היום טלית קטן כעין טלית גדול שלנו, ולא בנקב בבית הצואר כמו שלנו היום, וכן משמעות המע"ד שהבאנו שלבש כעין טלית גדול, ודעתו להחמיר ללבוש בגד כמו שנהגו ללבושם, ובגדים כאלו לבשו בצמר גפן דוקא, ולכן לבש כדרך שלובשים בצמר גפן בגד כהנ"ל דוקא וא"ש.

ועיין בספר וישב הים לראש הישיבה הגר"י הלל שליט"א חלק א' סי' ג' שכתב: ובהיותי בזה אמרתי להעיר אודות מה שראיתי בספר מעשה רב (הלכות ציצית ותפילין אות י"ז) שהגר"א ז"ל נהג ללבוש (במקום ט"ק) מתחת לבגדיו כעין ט"ג מבגד של צמר גפן. ועמדו הבאים אחריו על מנהגו זה, דלמה לא לבש ט"ק של צמר שיוצא בו מדאורייתא לכל הדעות ולא ידעתי למה לא נתקשו במנהגו ללבוש מתחת לבגדיו כעין טלית גדול, דמשמע בלי לבש צוואר אלא בעיטוף, (וכן כתב בספר הלכות הגר"א ומנהגיו). ומה גם שהיה נהג ללבוש בלאו הכי ט"ב כל היום, כמו שכתב הגאון הר"ש סלאנט זצ"ל, הביא דבריו בסידור הגר"א על דרך הנסתר עיי"ט. חדא שהוא לא כמנהג העולם שלובשים ט"ק עם בית צוואר, ועוד דהרי בביאורו לשע" (סימן ח' סעיף י"א) האריך לבסס פסקו של מרן דעיקר מצות ט"ק ללבוש על בגדיו, ולמה לבש הוא ז"ל הטלית הנוכח מתחת לבגדיו. ואף על פי שיש לומר שנהג כן מפני המלעגים, וסמך שמכל מקום יראו החוצה הציצות מפני גדול ואורך הטלית, עדיין זה דוחק, ובפרט כפי עדותו של הגאון מהר"ש סלאנט ז"ל שהיה מתעטף כל היום בט"ג, אם כן ודאי לא חש להמלעגים, כי מסתמות הדברים נראה שנהג כן מבית ומוחוץ, ותוכו כברו. אמנם לעני"ד נראה ליישב שמנהג הגר"א הנוכח הוא על פי דברי הזהו"ק הנוכח. ובקיום עיקר מצות ציצית סמך על מה שהיה נוהג ללבוש כל היום ט"ג מעל כל בגדיו, שזהו לכולי עלמא מצוה מן המובחר, כמו שכתבנו לעיל בשם הריטב"א. וכדי לקיים דברי הזהו"ק שיש שתי בחינות במצות ציצית, אחת בעיטוף, והוא ט"ג שלבשו מעל בגדיו, ואחת בלבישה, והוא ט"ק, לכן לבש כעין ט"ג מתחת למלבושיו כנגד הבחינה השניה הנ"ל. ולא נהג ללבוש ט"ק שיש בו בית צוואר כמנהג העולם מפני שחשש לדעת הראשונים שפטרו בגד כזה מחיוב ציצית. והבין הגר"א ז"ל בדעת הזהו"ק, דהבדל בין עטיפה דמצוה ללבושא דמצוה, היינו שזה בגד חיצון, וזה בגד פנימי, זהו הנלע"ד ביישוב מנהגו ושיטתו של הגר"א ז"ל, וא"ש את"ם. אמנם עיין למרן הר"ח ט"ב ז"ל בן ארץ (שנה ראשונה פרשת בראשית אות י') דמבואר שם דסבירא ליה דטלית כזו שלבש הגר"א ז"ל דין טלית גדול יש לו עיי"ט.

ועדיין צריך יישוב.

ועיין בשוה"ה הלכות שכתב: ובמעשה רב כתוב שהגר"א הלך ט"ק של שאר מינים, וכן נהג מרן החזו"א זצ"ל. וכן כתבו באורחות רבנו לבעל ההקילות יעקב ח"א עמ' י"ח: מור"ד לובש ט"ק רק על כותנה ומעל כותנתו וכן נהג מרן החזו"א דצוק"ל. עוד שמענו על אחד מאבירי הישיבה שליט"א ששאל קמיה הגר"ח שליט"א מדוע אינו חש לדברי המשנ"ב שכתב שירא שמים יחמיר על עצמו ויעשה טלית של צמר, והשיב לו שאת שאלה זו שאל הוא עצמו את החזו"א והשיב לו שהגאון מוילנא לבש בגד משאר מינים וטעמו שרצה להראות שגם טלית כותנה ושאר מינים היו דאוריית' כדעת הרמ"א, ושאל הגר"ח את החזו"א מילא הגאון לבש משום שרצה להראות הדבר, אך האיצת שאר הטעם מדוע לובש כך, וענה לו החזו"א שאלה הגאון הבין שצריך ללבוש גם אני לובש, וענה להנ"ל הגר"ח ק"ש שאם החזו"א הבין שצריך ללבוש בד ולא צמר גם אני לובש. ועיין בשו"ת אגרות משה ח"א אות ב' שכתב: ולענין ללבוש בימים החמים בגד דק הנושה ממינים שאין מחממין כמו מצמר גפן וכדומה, הנה להרמב"ם והמחבר ששאר מינים פטורין מדאורייתא נמצא שאינו מקיים המצוה דציצית מדאורייתא, שבעידן ריתחא אה אמר מלאכא לרב קטינא בדף מ"א דענשין אעשה משום שיש לו למיהדר לקיים עשה אף שאינו מחוייב כדאיתא שם בתוס', ובדף מ' כתבו שאף בשביל ציצית מן המובחר שסובר דבגד פשתן חייב בציצית ורק בתכלת אסרו שנמצא שבבגד זה קיים מצות הציצית, דמאחר דאפקעו מחיוב תכלת הרי אין מעכב הלבן, ומהי"ל לייקח בגד של צמר בשביל קיום מצות תכלת ואי"כ כ"ש שיש לו להשיג בגד שחיי"מ מדאורייתא בשביל קיום עצם מצות ציצית, שמדאי"ל לא קיים המצוה בבגד משאר מינים שודאי יש לו מצד זה להשתדל לייך בבגד צמר, אבל להרמ"א שפוסק כרוב הראשונים שכל בגדים חייבין מדאי' יכול לייך בבגד של שאר מינים, ובאופן זה שאינו מצד החיוב אלא מצד הדור לקיים מצוה יש לסמוך על הרמ"א גם שלא להחמיר לייך דוקא בשל צמר כיון שקשה לו מצד החום, אבל מי"מ בעי"נ המחמיר תבא עליו ברכה. ועיין בשו"ת אור לציון פרק ב' בהערה ג שכתב: ואגב מה שנתבאר לעיל שיש להשתדל לקיים מצות ציצית בבגד שחייבים בו בתורת ודאי, הנה לענין שאר בגדים, נחלקו מרן והרמ"א בסימן ט' סעיף א', שלדעת מרן אין חייב בציצית מן התורה אלא בגד של פשתים או של צמר רחלים, אבל שאר בגדים אינם חייבים בציצית אלא מדרבנן, ואילו להרמ"א אף שאר בגדים חייבים מן התורה, וכיון שנתבאר שיש להשתדל לקיים מצות ציצית כתיקונה, א"כ יש להשתדל לקיים מצות ציצית דוקא בטלית של

צמר, שחייבת אליבא דכו"ע, וכן הביא במ"ב שם ס"ק ה', וראה גם בשו"ע שם סעיף ו', וכל שכן לבני ספרד שיש להם ללבוש בגד צמר דוקא, כיון שלדעת מרן אין חיוב מן התורה אלא בבגד צמר. ואף בימים החמים שלבישת בגד צמר קשה, יש להשתדל בזה. ומי שקשה לו, ילבש טלית צמר בתחילת היום, וכשיגבר החום יחליף את הטלית, ובזה יקיים בכל יום אף בטלית קטן מצות ציצית מן התורה לכו"ע.

בדין עיטוף בטלית

שו"ע סי' ח' סעי' כ': סדר עטיפתו כדרך בני אדם שמתכסים בכסותם ועוסקים במלאכתם פעמים בכיסוי הראש פעמים בגילוי הראש, ונכון שיכסה ראשו בטלית. משמע שאין צריך לעשות כעטיפת הישמעלים. ועיין במ"ב שם ס"ק ד' שכתב: בשעת עטיפה מכסה ראשו בהטלית עד שיגיע עד פיו ומשליך כל הארבע ציציות לצד שמאל כדי הילוך ד"א ואח"כ יסיר העטיפה עד שהש"ד יהיה נראה קצת וכנ"ל, ויעמיד כ"א מהציצית על מקומה וכדאיתא בסעיף ד', וזהו העטיפה שיוצאין בה לכו"ע, ולא כמו שנוהגין איהא אנשים שמושכין הטלית על עצמן עד שמגיע הראש לחצי אורך הטלית ומתעטפין בו דזהו איננו נקרא עטיפה עיין במ"ק כ"ד ע"א. ועיין בספר בו איש חי פרשת בראשית אות ה' שכתב: סדר עטיפת הטלית גדול הוא כך, אחר סיום הברכה תעטף בו ראשך בלבד, ולא כאותם המתחכמים לעטף בו כל גופם מתחלה דאין לנו אלא דברי רבינו האר"י ז"ל, ואחר שעטפט בו ראשך יהיו הד' כנפות יורדין על הכתפיים לצד פנים, שנים על צד ימין, ושנים על צד שמאל, אז תאחז תחלה בשנים שלצד ימין ותשליכם לאחוריק לצד שמאל, שיהיו כרוכים סביב צווארך על כתף השמאלי לאחור, ושתיים השמאליים ותשליך אותם השנים השמאליים ג"כ לאחוריק לצד שמאל, באופן שעתה נעשו כל הד' כנפות תלויים לאחוריק ביחד בצד שמאל, ותמתין שיעור מהלך ד' אמות או פחות מעט, ותחזור הטלית הכרוך בצווארך על כל גופך, ועתה תהיה מעוטף בו ראשך וגופך ביחד, כן מפורש בספר הכוונות דרוש הציצית פרק א' וכמו שדקדק יפה הרב אלי" ז"ל דף ק"ז ע"ד, וכן מפורש להדיא בסידור רבינו הרש"ש ז"ל. ומ"ש ששישה בין השלכת שתיים הימניים להשלכת שתיים השמאליים שיעור הלוך ד' אמות, זה לא נתפרש להדיא בדברי רז"ל ובדברי הרש"ש ז"ל, אך הואיל ונתפרש שם שצריך לכיון בזה כונות בפ"ע, ובזה כונות בפ"ע, דהשלכת השתים תחלה בעוד שהשתים השמאליים עומד תלויים לצד פנים יש בזה ענין בפ"ע, ואנחנו אין אנחנו מכוונים בכונות האלו, לכך די לנו שנשהה הילוך ד' אמות, כדי לקיים בהוראה שית מעשה זו, וכמ"ש שכתב עתה לבדו וריוח תשימו בין עדר ובין עדר. ועיין בספר שלמי ציבור דף ל"ב ע"א שד"ס אול"ש ואול"ש שם דרך ישר לפני איש לצאת ד' דעתם ז"ל אף שיברך מקודם בעודו הטלית ביזו, והוא שתכף לברכה ילבשנו הטלית כולו דרך אחוריו על ראשו ועל גופו בבת אחת, דהשתא היו עובר לעשייתן ממש בלי שום פקפוק כלל, ואחר שלבש בדרך זה יעלה הכנפות על צווארו ויתעטף כעטיפת שמעלים כדי הילוך ד' אמות, ומנהג זה הוא נכון מצד עצמו בשאר מלבושיו.

ועיין בספר אור שלח ח"א פרק ז"א אות ח' שכתב: עד עטיפת הטלית גדול כך הוא, תחילה יעטוף בה ראשו וכל גופו, ולאחר מכן ירימנה ויכסה בה ראשו לבד, וישליך את הציציות לאחוריו לצד שמאל. ובהנחה שם את ח כתב: כן כתב הרב שלמי ציבור דף ל"ב ע"א, והוא כדי לצאת ידי חובת הנגלה שצריך לכסות כל גופו, ידיי חובת הקבלה שיכסה ראשו בלבד, וראה גם בהכ"ח בסימן ח' אות ג', ע"ש, וכן עיקר, ודלא כמ"ש בבן איש חי פרשת בראשית אות ה', שיכסה ראשו בלבד, ע"ש. ועיין בשו"ת וישב הים לראש הישיבה הגר"י הלל שליט"א (ח"ב סי' א') שאחר שהאריך טובא בענין סדר העטיפה כתב וז"ל: היות שלדעת הגאונים ג"כ קיום מצות לבישת הטלית הוא כאשר מכסה את רוב גופו עד החזה, לכן בעת שעושה סדר העטיפה שלאחר הברכה צריך להיות הטלית על ראשו ועל מקצת גופו עד החזה, דלא כפי שנוהגים עפי"י שני המנהגים הנפוצים, הן כהרב המגיה בשלמי ציבור, והן כהרב בן איש חי שבעת עטיפת הראש והשלכת הציציות לצד שמאל כל הטלית הוא מונח רק על הראש וסביב הצואר בלבד ואין גופו מכוסה בו כלל, דאין נבוא לקיים מצות ציצית מן המובחר כשיטת הגאונים המצריכים עטיפה גמורה כישמעאלים בעת ובעונה שלא מקיימים כלל מצות ציצית כיון שאין הטלית מכסה גם את הגוף, לכן כה יעשה בסדר העטיפה, בעת הברכה יאחז הטלית בידי ימינו ובסיים הברכה יניי הטלית על ראשו ויכסה בו גם את גופו עד החזה, ואז ישליך תחלה שני הכנפות הימניים על צד שמאל לאחוריו וישהה כשיעור הציצית ד' אמות, ושוב ישליך גם הכנפות השמאליים לצד אחוריו וישהה כנ"ל, ואין נכון לעשות שוב שום הכאות לאחור, ושוב יסיר העטיפה סביב הצואר וישאר מכוסה ראשו ורובו בטלית בכל משך זמן התפלה, ובכריכת הכנפות הימניים סביב הצואר אין צורך שיכסה גם את הראש החוטם דזה אינו לעיכובא אלא באבל רח"ל. ועיין בספר כף החיים סי' ח' אות ז' בסוף שכתב: ומנהג בית אל יכבד"י לאחר שמשעלים ב' ציציות השמאליים ג"כ לאחוריהם לצד שמאל מכים בד' ציציות ב"פ כנגד העורף לצד שמאל כנגד ב' הכאות הנזכרים בשער הכוזב דרוש ב' של הציצית ובסי' של הרש"ש ז"ל.

כתב בספר עוד יוסף חי פרשת בראשית אות יא: בספרי הקטן "בן איש חי", בפרשה זו אות ה' כתבתי: סדר העיטוף בטלית גדול, אשר יעשה תכף אחר הברכה, א"א צריך להיות, ותאזהר בו. ועתה אבהי להזהיר על דבר אחד בזה, והוא, כי כאשר יניח הטלית על ראשו, לא יוריד ראש הטלית על כל פנים שלו וכשישליך הכנפות לאחוריו יהיו הפנים מכוסים באופן שיהיה ראשו כרוך בטלית פנים ואחור ואין עיניו נראין, דאין זה נקרא עיטוף אלא כריכה, ואין זה דומה לעיטוף הישמעאלים שכתב ב"שער הכוונות" דף ד עמוד א, שהצריכו הגאונים להתעטף עטיפת הישמעאלים. על כן צריך, כשנייה הטלית על ראשו, לא יגיע ראש הטלית אלא עד המצח, באופן שיהיו עיניו גלויים ונראין גם אחר השלכת הכנפות לאחוריו, וזהו העיטוף הנכון שברכך עליו "להתעטף בציצית". ועין בגמרא דמועד קטן דף דך (עמוד א). "דאמר שמואל: כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה (פרוש: באבל), מחוי רב תנמן: עד גובי דיקא - גומות שלבחי למטה מפיו. וכתב שם: פריעת הראש בשבת - שצריך לגלות חטמו ושפמו וזקנו, שהיה מכוסה בימי אבלו, עיין שם. משמע, דעטיפת ישמעאלים היא, שתהיה עיניו גלויות, כאשר כתבנו. וכן ב"תרו"ר", ערך "עטף", כתב: טטיפת ישמעאלים, פרוש: מכסה שפמו, זקנו, חטמו; עיין שם.

ועיין בספר קצות השולחן בבדי השולחן אות י"ז שכתב: ופה מקום להעיר על מה שיש נוהגין לכסות כל הפנים עם הטלית בשעת העטיפה, ונראה שיצא להם זאת ממש"כ הפוסקים שיכסה ראשו עד פיו, ובשו"ע אדמו"ר סי' ח' לכסות הראש עם הפנים עד גומות שלבחי למטה מפיו, ומפרשים הכוונה להמשיך הטלית מעל ראשו עד הפנים לכסות כל חלק הפנים העליון והחוטום עד פיו, וכמדומה שבאיזה אחרון מפורש כן, ומנהג תמזה הוא דעטיפת הישמעאלים בודאי אינה באופן זה, שאם היו מכסין עיניהם לא היו מוצאין ידיהם ורגליהם בלכתם, והכוונה הפשוטה היא שישים הטלית על ראשו ואח"כ כשמשיך צד הימין על כתף שמאל להתעטף ימשיך צד הימין של הטלית על חלק התחתון של הפנים דהיינו זקנו וסנטרו וכליוני עד פיו, וזה הוא עטיפת הישמעאלים, וראי' ברורה לזה מיו"ד סי' שפ"ו שכתבו בזה"ל דהיינו שיכסה ראשו בטלית או בסדר ויחזיר קצתו על פיו ועל ראש החוטם עכ"ל, הרי מבואר דא"צ לכסות רק חלק התחתון של הפנים ועי' בטור וב"י שם, וזה פשוט, ופליאה שרבים נוהגין לכסות כל הפנים ואין מוחה בידם. ומש"כ אדמו"ר ז"ל בסידור שא"צ לכסות ראשו עד פיו, נגד מש"כ בשו"ע הנ"ל, י"ל משום דבשער הכוונות פ"ב כתב שיכסה בצד הימני של הטלית בב' הציציות שבו וישליכם לצד שמאל סביב גרונו על הכתף השמאלי לאחור, ודייק בס' פקודת אלעזר על שו"ע ממ"ש סביב גרונו שא"צ לכסות הפנים עד פיו, וכן במצת שמורים' כ' על סביב גרונם וצוארם.

ועיין עוד בפסקי הסידור שכתב: דאלו הנוהגין בשעת העטיפה להמשיך הטלית מעל ראשם על הפנים, ומכסין כל הפנים בטלית (ויש מהדרין להמשיך את הטלית מלמעלה

הרב אליהו ננס

כולל "אהבת שלום" י-ם

עד חצי הגוף) לבד מה שלא קיימו מצות עטיפה, דאין זה עטיפת הישמעאלים כלל הנה גם דרך לבישה לא הוי, ואין מקיימין בעטיפה כזו מצות ציצית, וממילא הוי אמירת פסוקי מה יקר הפסק בין הברכה להלבישה עיי"ש, ועטיפה כזו לכסות כל הפנים לא ראיתי אצל בני ארץ ישראל שידוע להם היטב עטיפת הישמעאלים כי עד היום נוהגין הישמעאלים בעטיפה, רק בני חו"ל שלא ראו מימיהם עטיפת הישמעאלים רובם ככולם אינם עושים כעטיפת הישמעאלים. ונשנו הדברים כאן (אע"פ שאין זה מענין הספר) כדי לפרסם הדברים יותר אולי יתנו לבם לתקן, ואיש את רעהו ילמדו לעשות העטיפה כהלכה כמ"ש אדמו"ר בסידור שכן הוא בכתבי האר"י ז"ל, וגם ע"פ הפשט שצריך לכסות עד פיו היינו צד הימין של הטלית שמשליכו על כתף שמאל יגביהנו שיכסה זקנו וסנטרו עד פיו, ולא להמשיך הטלית מול הראש על העינים והחוטם עד פיו (ואע"פ שבפרשה באו"ח סי' ח' כתב דהיינו שמכסים ראשם וירד טליתו עד הפה, דבריו צע"ג, והרי ביו"ד סי' שפ"ו מפורש עטיפת הישמעאלים שיכסה ראשו בטלית ויחזיר קצתו על פיו ועל ראש החוטם. הנה מבואר שהטלית מכסה פניו מלמטה למעלה תחלה פיו ואח"כ ראש החוטם, ואילו היו מושכין הטלית מלמעלה למטה היו מכסין תחלה את כל החוטם ואח"כ פיו, ומיהו אם מוריד הטלית מול ראשו רק עד פיו עדיין הוא בכלל לבישה שאפשר להביט בעינים מתחת לשפת הטלית) אבל המחמירין ומהדרין ומושכין הטלית מלמעלה עד למטה מן הפנים לא הוי לא עטיפה ולא לבישה ואכמ"ל. אולם שמעתי שכמה גדולים בחו"ל עושין כן וצע"ג.

ועיין בנימוקי אור"ח להגר"ק ממונקאטש זצ"ל סי' ח' סעי' ב' שכתב: והנה בעולם נהגו הרבה אנשים רבים וכן שלמים שמעטפין הטלית ומכסין פניהם עד פיהם לפניהם ויש מחמירים יותר לכסות עד החזה מלפניהם ואומרים כי זהו עטיפת ישמעאלים (ואנחנו לא נהגנו כן רק לכסות בטלית ראשו ולכרוך בשני קצות של הטלית על הצואר ועד פיו והד' ציצית לצד שמאל מאחוריו כמבואר שם בהאר"י"ל בכונתו), והנה אאזמור"ר הקדוש מהר"ש זי"ע מפה"ק תמה על מנהג רבים הנ"ל שמכסים פניהם ואומרים כי זהו עטיפת ישמעאלים והיתכן לומר כן כי אין הלכו הישמעאלים בכיסוי פניהם בחשך ילכו אם יכסו עד הפה מלמעלה למטה והעינים והחוטם והפנים מוכסות ואיך לא יפלו בפחתים ובורות וינגפו גופם, ואם יוליכם אחר כמו שמוליקין סומא שלא יפול כנ"ל הלא גם האחר יפול אם יתעטף כנ"ל, ובע"כ לומר שהאחר יהיה מאומה אחרת שאינם ישמעאלים בעטיפתם, וגם לא שמענו מעולם שיהיגו את הישמעאלים כמו הסומים (סגי נהור) דבר זה מביא לידי גיחוך. ועיין שם עוד שכתב: וגם עתה ואין באה"ק ושארי ערי תוגרמה הערבים הישמעאלים אשר מנהג אבותיהם בידיהם, וגם במלבושיהם, כנודע, ויעשו כן כשרוצה לייך במרוצה אז נוטל חלק א' מבגדו הרוחב העליון ומשליכו על כתפו וכורכו על צוארו, וכשהוא רפש וטיט ורוצה לרוץ אז גם החלק השני הוא מגביהו וכורכו על צוארו וזהו עטיפת ישמעאלים, כי אם יכסה פניו אז לא יראה אנה לייך כלל וכנ"ל. אמנם חזות קשה ראיתי בשו"ע הרב התניא ז"ל (בסי' זה) שכ' עטיפת ישמעאלים דהיינו לכסות ראש עם הפנים עד גומות שלבחי למטה מפיו עכ"ל, ובאמת אחרי המחילה ונשיקת עפר כפונת רגליו הקדושים זי"ע אין שום מקור למ"ש "לכסות הפנים" וכמו שהוכחנו וביארנו לעיל בראיות פשוטות וברורות בעה"י.

ועיין בשו"ת ארץ צבי סי' א' שכתב: דרך אגב הנינו להעיר ולהיכיר שהרבה אנשים אשר ראיתי מתעטפין בטלית משמשלשין הטלית לפניהם עד אמצע גופן ואח"כ כשמגביהין תחתית הטלית עד החזה מתכסין עיניהם לגמרי ואין זה כוונת הגאונים כמו שפורש בב"י ומג"א ורב ז"ל סי' ח' דעטיפה היינו לכסות הראש עם הפנים עד למטה מפיו עיין עליהם ותשכת, ופשוט ומוכרח כדברי הפוסקים אלו דהרי דעת הגאונים לייך כן מעוטף כל היום בטלית ואי אפשר שיהי' כוונתם באופן הנהוג דאין זה דרך לבישה כלל לכסות עיניו לגמרי ולא יראה כלל, ובתוס' נדה (ס':) כ' דציצית בעי הנאת לבישה ובאופן הנהוג לכסות כל אור עיניו אין בו הנאת לבישה כלל אדארבא צער הוא לייך כן תמיד, וגם כתבו הגאונים שכן מנהג עטיפת ישמעאלים ופשוט מאד דא"א שיהי' מנהג ישמעאלים לכסות לגמרי עיניהם כל היום וא"כ איך עוסקים במלאכתן ובודאי אין זה דרך לבישה כלל לישב כל היום בעינים סגורות והוא עיניו גדול שלא יוכל להשתמש באור עיניו כלל ואי"א שיהי' מנהג הישמעאלים כן. וכ"מ ברש"י שבת ס"ה ד"ה יצאות רעילות. אך באופן שכתבו הפוסקים הי"ל לכסות ראשו עד למטה מפיו וכה"ג יכול כ"א לייך כל היום בשוקים וברחובות ויראה למטה בסמוך לו מה שלפניו שלא יפול בא' הפחתים וגם יוכל לעסוק במלאכתו שפיר באין מפרעי קר שאינו ראוי ברחוק מעט וכה"ג שפיר הוי דרך לבישה וזה בדוק ומנוסה למי שמתעטף כך תמיד דוק ותשכת. הן אמת שכ' המג"א סי' ח' דאחר שמתעטף כנ"ל ישלשל הטלית עד החזה ויחזור ויסיירו וזה ע"פ סוד אחר גוף העיטוף שהוא ע"פ דין עיי"ש אבל עיקר העיטוף מדין הגאונים הוא עד פיו כמ"ש כל הפוסקים סי' [שוב ראיתי כי גם כוונת המג"א אינו כלל להמשיך עליונית תחתית אח"כ למטה מפיו אך כוונתו שיתעטף בתחתית הטלית שמאחוריו עד החזה ותחלה ימשיך חלק העליון של הטלית עד פיו, ותיכף אח"כ יראה לכרוך חלק התחתון של הטלית במקום החזה לא למעלה מזה וז"ב מאד. וידעתי כי הערביות בא"י הולכות מעוטפות כל פניהם אמנם הן מעוטפות בבגד דק מאד שאין מעכב הראי'. ועיין שם עוד בסימן ג' אות ג' שכתב: וכ"ק הרמה נתאמץ ליישב המנהג דכיוון דמתעטף עד למטה מן החזה הרי יש בכלל זה עיטוף עד למטה מפיו ויש בכלל זאתים מנה וכו' עכנדי"ק, וגם אני חפצי עוז ליישב מנהג ישראל והנני להביא קצת סמוכין לדברי קדשו שליט"א מהא דרש"י ריש סוכה דא"א לפסול מחיצות של ברזל בסוכה משום דירת קבע משום דיש בכלל קבע עראי, הנה דאע"ג דבמחיצות של ברזל יש חסרון דלא הוי דירת עראי מ"מ כיון דיש בכלל קבע עראי א"א לפסול בשביל שהוסיף וה"נ דכוותה.

אמנם דעת הגר"א הובא במעשה רב אות ט"ו: מברך לובש ומכסה ראשו בטלית וא"צ להתעטף כעטיפת ישמעאלים. ובהערה ב' כתב הטעם בשם לקוטי דינים וביאורים מהגרנ"ה הלוי: דדוקא באבל דגלי קרא ולא במקומות אחרים, ובציצית לא כתוב "עטוף" בקרא. רק "אשר תכסה" כדרך שבני אדם מתכסין. ועיין שם בהנחה ג' בשם הגר"מ שטרנבוך שיש ב' גירסאות: י"ג [ואין צריך לעטוף כעטיפת ישמעאלים], וי"ג "אין להתעטף כעטיפת ישמעאלים" דמשמעותו שכדאי לא להתעטף, והוא שכוונתו שאין להשליך הד' ציציות לפניו כמו שבאר... וי"מ שיש קפידא לא להתעטף כעטיפת ישמעאלים, שבזמנם שהיו בין הישמעאלים שנהגו בעטיפה קפידא להטעף שזהו דרך לבישה, אבל במקומותינו אין נוהגין בעטיפה, ואינו דרך לבישה דמחייזי כחוכא ואטלולא וכמבואר בתוס' מ"ק (כ"א ד"ה אלו), דרך לבישה שלא בעיטוף דוקא - ולכן אין לעטוף כעטיפת ישמעאלים. ועיין באורחות רבינו ח"א עמ' י"ז שכתבו כדמומה לו וכן אמר לי אחד מב"י שמרן החזו"א צווק"ל שכבר על הטלית הי' שכתב לו מתעטף בו ומכסה את ראשו בלבד ולא כעטיפת ישמעאלים. ועיין בהליכות שלמה פרק ג' הערה 33 שכתבו: ורבנו נהג להגביה הטלית גדול קצת מעל ראשו ותו לא. כדעת הגר"א ז"ל, כמש"כ בספר מעשה רב אות ט"ו: מכסה ראשו בטלית וא"צ [ס"א: ואין] להתעטף כעטיפת ישמעאלים.

ברכת להתעטף בציצית בפתח או בשוא

מ"ב סי' ח' ס"ק י': להתעטף בציצית בשוא תחת הב"ית ומקורו כתב בשער הציון, רוב אחרונים. מקור הדין, כתב בלבוש סי' ח' סעי' א': שמעתי יש מדקדקין ללא צורך, לפתוח הב"ית דבציצית, ואומרים להתעטף בציצית בפת"ח תחת הב"ית. וטעמם הוא שאם היתה הולכה באמצע הענין, היו אומרים בציצית בשו"א תחת הב"ית, כמו דבתיב [ויחזקאל ג.] ויחלי ויפתח בציצית ראשי, אבל כיון שהוא מלה שבסוף הברכה היא מוכרת אומרים בציצית בפת"ח. ואני אומר דטעות גמור הוא בידם, בין מצד דקדוק הלשון בין מצד הדין. אשר מצד דקדוק הלשון, הוא ידוע לכל מתחיל במלאכת הדקדוק שאין קפידא בדבר לקרות בשו"א או בפתח, כי כן מצינו הרבה פסוקים בסוף פסוק בדוגמת מלה זו וכיצא בו קצתם בפתח וקצתם בשו"א. כתיב [ישעיה ג' ה] ירהבו נער בזקן

הערות והארות

לבישת ט"ק בלא ברכה על סמך ברכה על הט"ג

בשרע סי ח סק"י: "אן **שמשיה במרחץ בדומה** בשורע סי ח סק"י: "אן לובש טלית קטן בעוד שאין ידיו נקיות ולבשנו בלא ברכה וכשיטול דיו ימשמש בציצית ויברך עליו או כשילבש טלית אחר יברך עליו ויכוון לפטור גם את זה ואי"צ למשמש בציצית של ראשון. ובמשגרב' ס"ק כ"ד כתב ויהי נהוג בזמנינו לברך על הט"ג לכוון לפטור בזה הט"ק וכן ואפי' אם יפסק זמן מרובה בין הט"ק לגדול. נסתפקתי להנהיגם לטבול במקוה קודם התפלה ולובשים ט"ק בביתם ואח"כ פושטים אותו וחוזרים ולובשים אחר הטבילה ולא מברכים סומכים על הברכה שמברכים מיד על הט"ג, ולטא' שגלמה הלבישה השניה ניפטרת מברכה מפני שסומכה ללבישת הט"ג אבל הלבישה הראשונה שלובש בביתו ומסויו היה היא בלא ברכה, ולא שייך לומר שברכה על הט"ג ויעיל בשביל לבישה שלובש בבוקר ואח"כ מסירה.

ולא דמי לאד דכתב הב"אוו"ל בסעיף י"ד בד"ה וי"א לבאר המנהג שאין מברכים אחר שלובשים שוב הטלית אחר המרחץ. דהתם אייירי שכבר בירך על הט"ק ואח"כ פשטו וזהו מועיל ברכה הראשונה גם על הלבישה השניה כיון דהיי המנשך לאראשונה בלא חשיב מרחץ להפסק כיון שמוכרח הוא ללבוש בגדיו שוב ע"ש עדדיף שיכוון, אמנם כ"ז שבירך על הט"ק או על הט"ג אבל בנידון דידן שלובש לבישה ראשונה ולא מברך שמוש שנסתמך על מה שיברך על הט"ג הרי לבישה זו דאי נפסקת ומה ויחברו עם הלבישה השניה והרי עדיין לא בירך על הט"ק נמצא שלובש ציצית בלא ברכה וצ"ע.

בענין מצות ראיית הציצית

סי ח סעיף י"א. עיקר מצות טלית קטן ללבושו על בגדיו כדי שתמיד יראה ויזכור המצוות. ובמשגב"כ שם כמה דכתיב וראיתם אותו וזכרתם וגו', מלישנא על הט"ק ואח"כ פשטו וזהו מועיל ברכה הראשונה גם על הלבישה השניה כיון דהיי המנשך לאראשונה בלא חשיב מרחץ להפסק כיון שמוכרח הוא ללבוש בגדיו שוב ע"ש עדדיף שיכוון, אמנם כ"ז שבירך על הט"ק או על הט"ג אבל בנידון דידן שלובש לבישה ראשונה ולא מברך שמוש שנסתמך על מה שיברך על הט"ג הרי לבישה זו דאי נפסקת ומה ויחברו עם הלבישה השניה והרי עדיין לא בירך על הט"ק נמצא שלובש ציצית בלא ברכה וצ"ע.

ואיתו בסמ"ק סי' כ"ח דכתב גבי מצוות התלויות בעין להסתכל בציצית דכתיב וראיתם אותו הרי דמנה מצות ראה כמצוה בפני עצמה, אמנם הרמב"ם בספר המצוות שורש השעני מנה חמשה עשין עשר מצות ציצית ולא מנה ראה אינו ועשן, ונתננו, והיה, גדילים תעשה לך, חמשי על ארבע כנפות סכות, הרי דלא מנה ראה. ואפשר שמראית הרמב"ם הוטרע' דהא דכתיב וראיתם אותו אינה מצות ראה בפני עצמה אלא תניית טעם למצוה כמו דאיאת שם בגמ' מ"ג ראה מביאה לידי זכירה זכירה מביאה לידי עשיה ע"י הראיה. ולכן פסק השורע' דצריך לראותו כדי שיוכל לזכור אבל באמת אינה מצוה בפני עצמה.

(ועוד אפשר לומר דנידון אם יש מצוה בריאה או לא תלוי במחלוקת רבנן ורש"י או דרשנין וראיתם אותו פרט לכסות לילה או לא, דלעיל לא דרש, ורש"י פטר כסות לילה דדרש וראיתם אותו, א"כ לר"ש אתא קרא למעט לילה ולא להוסיף עליו עוד עשה משא"כ לרבנן דרש' שמראיתם לרובה לנפיה להוסיף עשה ואי"כ כיון דפסקינן דהלכה כר"ש דכסת לילה פטור מציצית א"כ לא דרשנו וראיתם אותו לרבות עשה אלא למעט לילה ולכן אינה עשה בפני עצמה. אמנם אפ"ל דאע"ג דממעטין כסות לילה מ"מ משמטמעותא דקרא וראיתם משמע שיש מצוה על הראיה בלבד וצ"ע).

בדן תפירת חתיכת בגד בכנפי הטלית בחוטים צבועים לדעת חזק המהב
סי ט"ו ס"י: התפר חתיכת בגד בכנפי הטלית. וכן מה שנהיגה לתפור כביב הנקב שהציצית בו, אם הטלית של משי ותופרו בחוט משי לבן יש לחוש בדבר לדעת רש"י שלא תהא שום תפירה למטה מג' ולמעלה מקשר גדול וכו'.

ובמשנה ברורה [אות כ"ז] כתב: לבן – דאם הוא צבוע ג"כ אין לחוש כלל

שנמ' יקחנה לציצית, דאין אנו נוהגין לעשות ציצית צבועים, במש"כ סימן יצ"ב הרי השורע' לעיל סי' ט"ה כתב י"א שצריך למעט הציצית מצבע הטלית, והמדקדקים נוהגים כן, ורק הרמ"א כתב: שהאשכנזים נוהגים לעשות תמיד לבן, ואי"כ מה שכנת המהבך ותופרו בחוטי משי לבן, מאי אריא לבן, אפי' אם הוא בצבע אחר, אם יהיה בצבע הטלית, יהיה למיחש שיעשה מזה ציצית.

אליהו כהן – נהה יעקב

בדן דב' ציציות לפניו וב' לאחוריו

סימן ח סעיף ד בשורע' מחזיר שתי ציציות לפניו וכוונתו לאחוריו כדי שיהא מוטוב במצוות ובכ"י הביא מזה שח' דבעינן שתי כנפות לפניו וב' לאחוריו מנדרש ומיושרטלמ'. ובביאור הגר"א הוסיף מפסיקתא שהובא בליקוט עה"פ כל עצמותיו וכו' מאחוריו ומפלגי השתלתי ב' כנפות של טלית כשאין עומד בתפלה. וטעם דכן שיהא מוטוב במצוות כתב הר"י שהוא מדברי בעל העיטור שכתב בהלכות ציצית (תקל השלישי) ומחזיר שתי וכו' כדי שיהיה מוקף במצוות.

ונהה במעשה רב אות ל"ט, מביא שהגר"א בק"ש אחז ב' ציציות שלפניו. ויותר מזה כתוב בכתר ראש הלהות ציצית אות, ו' שלא לקח ד' ציצית בשעת ק"ש ולא נזכר אחת בגמ' ולא בשורע', אדרבה צריך שיהיה שתיים לפניו ושתיים לאחוריו דוקא. וזאת בדיעת הגר"א, כי מהמרדש והירושלמי מוכח דיש קפיידא דב' כנפות שיהא ב' לפניו וב' לאחוריו, ולאו דוקא כדי שיהא מוטוב במצוות, ואי"כ גם כשלושב כמה בגדים של ד' כנפות, ט"ק וט"ג, שי קפיידא בכל גדג וביאה ב' כנפות לפניו וב' לאחוריו אך שהוא כבר מוטוב במצוות ע"י בגד, או דגם להגר"א הטעם הוא ב' שיהא מוטוב במצוות, רק ס"ל דיש בטעם דה קפיידא לדינא שיהא ב' לפניו וב' לאחוריו, וכמו שצמנא נבי תנוכה שמחמת הטעם של שיהא מוטוב במצוות נקבע מיקומן דוקא בשגמאל ואם כן י"ל דגם להגר"א כפי שחזקו תנ"ח ומה שחזקו מדבריו שבאופן שיש כבר שני שמדליק רב תנוכה בשגמאל לפניה וכן כבר מוטוב במצוות. דליק השני בימין. י"ל דהוא דוקא שם שיש מעלה ועדיפות לימין, ובמקום שאין מזוזה, ימין הוא מקום ל"ת. ולכן שיש מזוזה והוא גם כבר מוטוב במצוות חוזר המוקם לימין, משא"כ בציצית גם במקום שהוא כבר מוטוב במצוות, אין לשנות.

אך י"ל דגם להגר"א אין זה מוכח דיש קפיידא במקום שהוא כבר מוטוב במצוות, ומה שלא כתב ציצית לאחוריו כפי שהיה היה כ"י, והוא כבר מוטוב במצוות. י"ל דהט"ק של הגר"א היה של שאר מינים ואי"כ אף שהוא מוטוב ע"י מצות דרבנן לא אי"ז מספיק לדאורייתא שיהא מוטוב במצוות ולכן לא לקח ד' כנפות על הט"ג.

יצחק זאב טוקר – רוממה

בדיקת הציצית במקום הנקב

הביאוו"ל בסי ח ד"ה יענין חידש שאפילו שצריך בדיקת הציציות בציצית שאל מברך עליה כמבואר במב"ב ס"ק ט"ז מפני שיש שן חזקה גרועה וכן אפשר לבחוריו אבל בדיקת מקום נקב הקשישה ר"ק רק בטלית שעליה מברך, ובפשטותו הוא מטעם ס'ס לדעת השורע' אין צריך לעיין אלא בטלית שמברך עליה ואפילו לדעת החולקים אבל במקום הנקב לדעת המ"א לא בעינן. ונראה להוסיף יותר דכל הדין בלדוק במקום הנקב הוא לדעת תנ"י ויסעיתו אבל דעת המ"א דאל בעינן והכא המחמיר דלא בשורע' הוא המ"א דבעינן לעיין בכל טלית וטלית ואליביה אין דין של בדיקת מקום הנקב לכן לא בעינן לבדוק באותו מקום.

בדן הפסק גדול בין מצוה למצוה ובמקום האחת

המ"ב הביא בס"ק כ"ח בסימן ד מה פוסקים והאם הפסקא דביבור בין טלית לטלית יהיה הפסק לגבי שצריך לברך פעם ב' ולא יוכל לסמוך על ברכה ראשונה, דעת השורע' שהוי הפסק, ויש אחורנים שכתבו דהוי כסעודה הפסק חוי הפסק, [הוא מתוס' חזקין לגבי שחיטת] ויש לתמונה מדוע לגבי הפסק גדול בשתיקה לכירע' הדין להניח ולברך הרי בסעודה לא מעיז כזה דין, ואי"כ נימא שהוא דין של היחס הדעת ומצינו אז, ולפני"ז צריך להניח ג"כ בסעודה מהפסק גדול שהוא מדין היחס הדעת ולא מעיז ג"כ הן שיהיה היחס דעת רק באמר הן לן שנסתלק מסעודה ממנח ולא סתם היחס דעת וצ"ע.

בענין סיום הברכה כחשבת באמריה לה לברכה אחרת

בסי ח מ"ב ס"ק מ"א כתב מי שבא לברך על ציצית והתחיל לברך ולקחורו ממנו יסיים להניח תפילין אם תפילין לפניו. ויש לשאול מסי' מ"ו מ"ב ס"ק ב' דמשמע שם אחר חשב כשאמר בא"י לברך זוקף כפופים ונזכר שצריך לברך מתיר אסורים יברך זוקף כפופים אע"פ שיפסיד ע"יז ברכת מתיר אסורים ומבואר שעיקר הברכה זוהי מחשבתו בזמן תחילת הברכה באמריה ה ואי"כ מדוע הכא יסיים להניח תפילין, ואולי דהכא כיוון שיהיה ברכתו לבטלה שם יותר חמור מאשר שיפסיד ברכה ויסיים על תפילין.

בדן מחשבת האשה בעת טויות הציצית

כתב הביאוו"ל בסי י"א ד"ה שיאמר לאשה שצריך לומר לאשה שתעשה לשמה בתחילת הטויות וכן האשה צריכה לחשוב לשמה ואם לא חשבה פסול. ולכאזו קשה מאי שנת מכל מחשבה דלשמה שספק אי מהני הובא במב"ב ס"ק ד' ו'. ויש לבאר הדקדן של מחשבת האשה הכא לא מפני שע"י המחשבה חל ע"י דין לשמה אלא מכא דחשיב הבה"ב. אבל מחשבתה עושה דלא יהיה לה אדעתיה דנפשה למישהו אחר דבלא כן אין מתייחס עשייתה למחשבת הבעלים אבל אם חשבה הדיבור של הבעלים הוא קבע את הדין לשמה כאן.

חילוק בטויות ענין לבין עני' עומד על גביו

בביאוו"ל סי' מ"ו ד"ה טוואן ענ"ה"ם מבואר בשם המהבכות יעקב שבטויות קטן ועומד על גביו צריך דווקא אם מזהירו בכל שעה שיעשה לשמה ולא יסיח דעת כלל אבל אם לא מזהירו תמיד לא מהני, ומה דכתב בביאוו"ל ששאר זה לגבי גוי (ד"ה וישראל) דלא מהני מה שמהזירו בכל שעה רק אם זה מעשה קטן שבתחילת העשיה אמר לו זה מספיק אבל במעשה גדול לא יתני אפילו מזהירו כל שעה. והחילוק נראה דהתם החשש שחישוב אדעתא דנפשיה ואי"כ במעשה מעט ומזהירו אז מהני אבל במעשה גדול בתחילה ישמע לישראל אבל אחי"כ יעשה לדעת נפשו משא"כ בקטן החסרון הוא שאין לו דעת רק ע"י שעומד ע"ג ומזהירו לחשוב ע"ז ולכך יתני שמהזירו בכל שעה.

משה יהושע בצאלא – נוה יעקב

הלובש בגד המחוייב מדרבנן ובגד המחוייב מדאורייתא אם יכול לברך על המחוייב מדרבנן ולפטור מחוייב מדאורייתא

סי' ט סעי' א': אין חייב בציצית מן התורה אלא בגד פשתני או של צמר רחלים אבל בגדי של שאר מינים אינן חייבין אלא מדרבנן, וי"א דכולהו חייבין מדאורייתא. והמשגב"ב ס"ק ג' הביא דאף דצריך לברך גם על מצוה שהיא דרבנן יש בזה כמה נפק"מ כמבואר שם עיי"ש.

ועיין להשתדלי זיתים שם ס"ק ב' שהביא בזה נפק"מ וז"ל: ומי שלובש טלית צמר וגם טלית משאר מינים, שצריך שהתהיה הברכה על הטלית צמר ושל שאר מינים באגב ולא בהיפך דלא אתי דרבנן ומפיס דאורייתא עכ"ל. ודבריו צ"ב דהרי כל הברכות דרבנן הם (חוץ מברכת המזון וברכת התורה) שתקנו בברכות על מצוות דאורייתא ודרבנן ואי"כ למה שלא יוציא בברכת שאר מינים את של צמר.

ודע שגם במקום שילבשו ב' בג"א אחד טלית מצמר (החייבת מדאורייתא) והשני טלית משאר מינים יוכל להוציא הלובש של שאר מינים את הלובש של צמר בברכותו מהטעם הנזכר כיון שהממיש ב' הלכות לברך הוא מדרבנן ולענין זו לא שנת אם חייב דאורייתא או מחוייב מדרבנן (וההנחה לזה לאפוקי מדעת האומר שבה"א לא יוציא אחד את חבריו ודבריו צ"ע).

ובדברי השתדלי זיתים שמעתי לומר מיידי"ה הרב יצחק קרואני נ"ר"ו שכדבריו כתב הפרמ"ג (נ"א סי' ח ס"ו) דאחד הלובש ב' טליתות אחד של משי ואחד של צמר אם לובש קודם של משי צריך לכוון בפירוש לפטור את הלובש ואתר מלשון שגמאל בטעמא מדברי הרמב"ם הביא הב"י לקמן ר"ו באדם שמונחים לפניו אתרוג וזית ומברך על האתרוג צריך לכוין בפירוש את הזית אם לאו לא יצא דאנו כדי שיש סייטור מן שאינו חושב את שהוא חושב וכן גרר אל דרך נהוג, וכך גם כ"ל בחב"י וב"ה חב"י עכ"ל, ופיזש דרד"ך דה"ה בב' טליתות שאינו פוטרם בדרך גררא אלא בפירוש (וע"ש שס"ל כך לעשרת לכתחילה כדברי הרשב"א מ"ה שהוה את דניהם) וכדבריו ס"ל ג"כ שיהא גמאל אלא שמהני כאשר מוכין מפורש על החשוב וכן אם ננקוט כצד הב' נוכל לומר עוד ככוונת השורע' שכתב שצריך לברך על צמר ולא איכפא משום דחזי' דבאגב לא מפיס דרבנן לשל דאורייתא (אלא בפירוש) משמע דיש עדיפות להחיל את הברכה על החשוב יותר ודוק.

אליה קרואני – בית וגן

אם יש לכסות ראשו בטלית בשעת התפלה

בסימן ח ס"ק ד' כתב המ"ב בשם הראי"ד' שהיה מכסה הטלית על התפילין של ראש, וכתב ע"ז ועיין ס"ס כ"ז דעל"פ לא יכסה לגמרי – והוא בס"ק מ"ה דקאי על דעת השורע' שתפילין ש"ר טוב להיותם גלויים ונראים דכתיב "וראו כל עמי הארץ", והוסיף המ"ב שם דטוב דאף הקשר יהיה מגולה ודיבעד המ"ב מנסה יצא – ואי"כ לפי"ז יש להעיר מימין ציצ"א ס"ק ו' דשם הביא אדם בשם הוה"ק שם הלכות ראשו וכו' בזמן התפלה, והביא שכתב הפמ"ג וז"ל והיינו בטלית של מצוה וכן הנהגין כהנים לכסות ראש עד עינים בטלית מצוה בשעת תפלת שמוע' ע"ל והוא כמבואר אלא בשם הראי"כ, ולאכורה להוסיף סותרים דהיינו פסק לכסות לגמרי ובסימן כ"ז ס"ק מ"ה פסק להיות תש"ר מגולין. ושוב ביהוש' בס"ד מדקדקו בשלונו דמעיקרא ליתא דהסימן צ"ח כתב בשעת תפלת י"ח להדיין דווקא שמוע' יכסה אף תש"ר והוא כמבואר דהיינו דמאן דקשר ענינו בשעת צלותיה שמוע' עליה מלאך המות ל"ע. וכן אמת בדבשאר התפלה יהיו תש"ר מגולין כפסק מרן בסימן כ"ז וכמבואר במב"ב שם.

אם יש לפרוס טלית של מצוה על רצפת אבנים ביה"כ

בסימן כ"א ס"ק ט"ה הביא המ"ב דתחלקו אי שרי לעשות תשמיש שאינו מגונה עם הטלית, וכתב שהפמ"ג הסכים דטלית של תפלה המיוחד לכך חמור הטלית כמו הציצית. ונהה יש לדון אי יש לפרוס טליתו על רצפת הבה"כס' ביה"כ בסדר העבודה דקדייל דאין ליפול על פניהם על רצפת אבנים כמבואר ברמ"א סו"ס קל"א שכתב דביוה"כ יציעו שם עשבים כדי להפסיק בין הקרקע וכן הנהגין. דגם במב"ב בסימן תרנ"א ס"ק י"ז הביא ד' זה וכתב ואי יוחי בטליתו יש לדקדק אם כוונתו להניח גדול שלובש בתפלה או שהוא לשון מושאל והיינו בגדו שניח בגדו ועליה ישתחוה. ועינין בכה"כ סימן קל"א אות ק"ז דרביא דין זה בשם הגא"ר וז"ל יקח כנף מטליתו ויעשה הפסק בין פניו לקרקע. ומריהיה לשון ראש דכוונתו לטלית גדול, ומסברה י"ל דלא חשיב תשמיש מגונה היות ונהגו לצורך מצוה ולכן התירו. וכן בחזו"ע ימים נוראים נמי ש"ג כתב "פירוס כנפי טליתו על הרצפה" ומשמע דהיינו היתה בגדול גדול.

אם יש לחוש אין כאשה שזאת נשמת אדם בה

בסימן כ"ד ס"ק ה' הביא המ"ב בדין לועג לרש דאף בקבר של קטן איכא לועג לרש אע"פ שפטור ממצוות שמע נשמת אדם גדול הוא אך באשה אין לועג לה היות ואין בה חיהיה פטורה ממצוות. יש לדקדק מדוע לא ניוחש ג"כ דשמת נשמת אדם הוא ומדבריו נראה דלא חוש וצ"ע.

מיכאל כהניאן – נוה יעקב

בדין חולצות וסוודרים של ימינו לחיובם בציצית

בב"י (סו"ט) מייית' ב' טעמים לפטור בגדים שיש להם ד' כנפות מלפנים ב' מלמעלה וב' מלמטה סמוך לארץ, א' משום דמיויר התם בסוגי בגדים שהם באים לבדב בלעמלא ולא להגן מחום וקור וס"ל דכיון דאין חושב אלא הבה להגן מקור וחום. ב' משום דאם יטיל ציציות הרי הם מאריכות בגדו ויפסקו הציציות והליכיתו וכו' והותרו לא חייבה דרך כזו, דדריכה דרכי נועם וכו'. ונהה בהתבונן במלבושים שלנו יש חולצות ומינים של סוודרים מסויימים שלהם ד' כנפות ובהם לכאז' לא הני טעמ' לפטור שהרי הם באים להגן מחום וקור ושפי' חייב כסות וכו' וכן הטעם השני של בה"ב.

ובדרכי משה (סק') פליג על הב"י בשני הסוגים [ועינין זו אפריס בהגהותיו,

ואליהו זוטא (סק"י"א) מ"ש בדבריו ויש להאריך בזה ואכ"מ] וס"ל טעמא אחרתא והוא ע"פ מ"ש הרוקח (סי' שס"א) דאיאת במדדש על הפסוק והמים להם חומה וכו' שהכריז גבריאל למים שאחריהם זהורו שעתידים להשליך כנף ציצית לאחוריהם ולכן ס"ל לאינשי דלא חייבה תורה אלא בכה"ג שב' ציציות בכנפות של אחוריהם וב' ציציות בכנפות שלפניו אבל באותם מלבושים שכל חד' כנפות לפניו ואי"ל להלבישן בענין אחר אין זה חייב בציצית ולפי"ז מובן שפיר טעם לפטור גם בנידו"ח בחולצות וכו' של ימינו.

אכן בדברי הרמ"מ מדקדק דא"י סיבה ודאית לפטור רק כך ס"ל לאינשי: וביותר שהפמ"ג הובא בביאוו"ל (ד"ה והוילן) וכן נראה הכרעת המ"ב (סקל"ו) והמג"א (סק"י"ג) וצ"ל צריך לעגל קרן אחת מנה דין' קרנות כי היכי דתהיו טלית בעלת ג' כנפות ותיפטר מצציית וכמו שהב"י הביא שריאה לזקני החכמים שכך היו עושים. ואי"כ הדקי"ל שאי"כ גם בחולצות ומיני סוודרים של ימינו בעלי ד' כנפות הנ"ל יצטרך עכ"פ לעגל קרן אחת. ועיין שו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סי' א').

ונלעז"ד ביאור טעם הפטור בזה עכ"פ בכדי ליישב מנהה העולם ולאו לאשוויי כ"ע כדבורים ע"ד תד"ח, וביותר שיש כמה מינים מהנ"ל שהם מצמר ומיודיע דבר שמעטו צמצר זה הוא העשוי מצמר רחלים ע"מ לכירע צמר רחלים חייב מן התורה והר"ל ספיקא דאורייתא, וגם אם זה משאר מינים [או אליבא דהחזו"א כבורות (פ"ר) דצמר רחלים החייב מן התורה הוא דווקא רחל בת רחל עד לעולם. ואי"כ צריך ראה שכן הוא בימינו]. עכ"פ חויבא דרבנן מיהא איכא להר"י' והרמב"ם. ובפרט להרמ"א (ריש סי' ט) שהביא שרי תוס' הרא"ש והסמ"ג שאף שאר מינים חייב מן התורה. דיתור צ"ב למה לא חשיב לזה. ונהה נראה אודות החולצות של ימינו הנה בזה כיון כדגד הכנפות תמיד הוא בסגירת הכפתורים ה"ז ממש כפסק השורע' (סי' י ס"ח) בבגד שקובעים בו אסטריגנ"א לעשות כסתומה אם הוא מחצוי ולמטה (שאין חשש של מראית העין) שפיר חשיב כסתומה. וברובו סתום אי"צ להטיל ציצית.

וגד קרסים המחשיבים לסתום מבואר במב"ב (סקס"ט) ובביאוו"ל (ד"ה לעשות] כל שנכפפים מאד "שאינו יכל להתירן אלא ע"י מעשה", ונרא"פ שגם כפתורים של אינם נפתחים ממליהם אכוול אף צריך מעשה ופועלה כדי לפותחן וד"ק. [ועיין פסקי תשובות סי' י הערה 48 שלא הבין כן במב"ב וצ"ע].

אין מ"מ בסוודרים המצויים היום לרוב שאינם סגורים תמיד והרבה מהם פתוחין תמיד. אכתי צ"ע והגם שיש כאלו שיש להם צווארון מ"מ אחתי צריך להטיל בו ציצית לכאז' דעל אף דמבואר בדרכי משה (בסו"ט) ו"זה בשורע' הרב (סעיף כ"ג) ו"א. ובאותו מלבושין שלנו שיש להם ב' קרנות לצד מטה, ולעד מעלה אין לו קרנות אלא מחובר עליות חתיכות בגד ומנעו לו ב' כתפי מאחוריו וקורין לו קולני"ר בשלשון אשכנז בזה ששט שהוא פטור דהרי לצד מעלה אין לו כנפות רק כנפות קולני"ר המונחין לו קצת מאחוריו ואין הן קרנות והואל אין השתי' קרנות שמהחור ומכאן כדגד הכנפות שלפניו וכו' עכ"ת. כל זה נכון באותן מלבושים שמחברים להם קולני"ר. [צאוורן] נפרד מבגד אחר, אך בצווארנים שלנו אין לפטור כפפסטות מזה הטעם כיון שגם אחר הקיפו"ל דאן מכון כגדג הכנפות שלמטה, וגם זה לא הו"א חל על ציצית. ובפרט שיש מינים מהנ"ל שהם ללא צווארון והם ממש ד' כנפות וצ"ע.

והנראה ביישוב מנהג העולם, דכל נידון הזה "והד"מ הוא, אבל בבגדים שהם באים לכבוד והם אורנים כמנהג העולם הם ב' למעלה וב' למטה, אכן נראה בנידו"ד שיש לחלק טובא מנהג"ל ובסוודרים הר"ל מלבד כל הענינים הנ"ל אשר כפסתי"א אחתי אין לה מספיק ציצית יר"ש לעלג עכ"פ כנף אחד. מ"מ נראה דהכא י"ש כלל לזונו בכלל החיוב מכוין דעל ב' הכנפות שלמטה לכאז' נראה דאין עליהם שם "כנף" כלל. ובדפסרי (תצא דג"ל) איאת אר"י וכן יעקב מנין שלא ילך באמצע בגדו של ד"ל כנפי שלבד. ומבואר דברד כנף הרי הוא קצה ושפה של הבגד, ואי"כ נראה דבמקום שיש היכי תמציי לסגור את שני צדי הבגד משפתו (כמו שהוא באמת בסוודרים ה"ה) שפיר מקפיע"ל משם "כנף" לא יחזי ונראה אלא הב' כנפות הלעילונים ולכן י"ח בציצית. ודוק.

כ"ז כתבתי רק בדרך אפשר ליישוב מנהגו של עולם אך למעשה שמעתי שפוסקי' דזרנו שליט"א נחלקים בזה ויש שמחמירין מאוד ובפרט בהעשוי מצמר וכו"ל.

רפאל א. הרוש – ביתר עילית

בענין גזל ציצית והזהירה לבעליה אחר קשיה

בשורע סי י"א ס"ו: אם עשאן מצמר גזול פסולין דכתיב ועשו להם משלחם. ובביאוו"ל דאין גזל גדל דכסותין תכוב. ויש לעיין בגזל ציצית או טלית וקשורן ואח"כ השיב הגדילה לבעליה אי יכול הבעלים לצאת בזה יד"ח או דעלין להתירן, ויש בזה כמה צדדי ספק. הנה ראשית יש לדון מצד מה שהיה פסול אצלו ועתה שמהזיר חייב היתה תעשה ולא מן העשוי, שבביאוו"ל ש"ד"ה מצמר נשאר בזה בצע"ה, אך בנהוג ידן יש עוד להתפסק בדשגמלא כמה שדירב הביאוו"ל הרי נשאר הבגד אצל הגזול ויש עד דאמרי' אלא"י מילתא ע"י הפיוס דכבר בשעת העשייה הוא שהה, אבל הכא הלא הבגד חוזר אל בעליו לא בעליו אלא הכ' כנפות הלעילונים ולכן י"ח בציצית. ודוק.
להם משלחם. או דנימא לאידך גיסא דכאן בשעת העלילה היה שלו והשתא נמי שלו, שפיר הוא ועשוי משלחם. וליכא לספוקי כלל בספקיא הביאוו"ל' כלומר האם דינם דעשוי משלחם קאי אבעלים דבעי' שיהיה בשעת העשיה והנ' הוא שלהם או דהוא דין כלפי העושה דבעי' שיהא שלו או של משלחו בשעה עושהו ובכ"ז לא מייחשב עשייה ואי"כ לא היה של העושה בשעת עשייה, ונראה אף הוא דין מייחשב עשייה להם ב' הבעלים בשעת העשיה לא יד רק שיהא שלהם אלא בעי אף שיהא בירושתם וזה לא היה ברשותו.

עוד יש לדון בזה דאפשר דהשתא דניחא ליה להבעלים ב' ציצית יחשב הגזלן לשלחמו למפרע, ושאל דעתה בסימא בקידושין ר"ב וכו' מ"כ ע"א דאי א"ל כלך אצל פיות דגלי דעתיה דנח"ל דתומתו תרומה, ומסקי' שם לדעת הרמ"ם פ"ד מתרומות ה"ג וטוע' ע"י ש"ל"א סל"א דתרומתו תרומה (אין דגלי דעתה שיהא פ"ד מעיקריא ושאל דעתה הנותן בקידושין שם) סמ"ק דגלי דעתיה דנח"ל כשלהו, ועיי"ש ש"ך שם סקכ"ה (ושאל בדברי הקה"י ב"מ סי' י"ח דמתיי' מוקאן וזה לבחב כתרומם במחשבת) ומהני למפרע כמבוי בבס"מ וברבד"א ומהר"י שו"ת (ושאל דעתה הנותן בקידושין שם) סמ"ק דגלי דעתיה דנח"ל כשלהו, ועיי"ש ש"ך שם סקכ"ה (ושאל בדברי הקה"י ב"מ סי' י"ח דמתיי' מוקאן וזה לבחב כתרומם במחשבת) ומהני למפרע כמבוי בבס"מ וברבד"א ומהר"י שו"ת (ואין לחלק ולומר דדניחא בצמאזה חובית אמרי' הכי דאין דחייב הוא להפריש שפיר מעיקרא נח"ל, אבל ציצית דאניה חובית לא, וכן אין לחלק דהתם הוא קיום מצוה והוא עדיין לא קיים המצוה רק הכשרה, דהרי בקצוה"ח סי' רס"ב סק"א הוכיח לנו נמי מסוגיא דעירובין ע"י והתם בעירובין לא מצוה חובית יהא ואף לא קיימא עממא אלא דאם רוצה לטעול עליו לערב עיי"ש] אף כי מ"ט"ז שם סקכ"ה שנקי' מעש"כ הר"מ דאפילו ביורד לשד"ח שלא ברשות כדי ליקח פירות לעצמו ואח"כ תרם תרומתו תרומה והלא בגזל לא אמרי' כלך אצל פיות, ותי' דאמרי' דכל מה שלקח לעצמו תרם ולא השאיר כלום וע"כ אין גזל מעיקרא דסופו היה דהיה מצוה מוכיח על תחילתו וכאילו לקט מתחילה לשם תרומה. ועיין בקצוה"ח שם שחממו לעיל דמ"מ האי לא חשיב מצוה אלא עליה דדניחא נמי לתרום על פירות חתמה, והשוהו אז למה דאמרי' דנח"ל לאינשי למיעבד מצוה במנהיגה היכא דלית ליה חס"כ. אמנם נראה פשוט דהט"ז הבין דאיירי בכרן שלבסוף תרם על של בעה"ב כדי ליקח פירות התרומה לעצמו, ובתחילתו קושטה לו דכיון דמעיקריא היה דעתו לגזולן שוב אי"כ לומר דנח"ל לבעה"ב ותי' דאמרי' דסופו הוכיח על תחילתו ושפיר נח"ל (וכי"כ בעוניו"ט סי' כ"ט סק"ח). ואי"כ יש לדון מעתה בענינו אי שייך ל' הוכיח סופו על תחילתו כאן שכל עשייתו היתה בגדולה וצ"ע.

עוד יש לדון בזה מפניס אחרות. אי שייך ביה דינא דאין אדם אוסר את שאינו שלו, דהלא מב"ב סי' כ"א סק"ה כ' דל"ש בציצית תנאי דאין בודל מתן דודאי שלם מעלם הוא עושה, משמע דלך שעושה שלם הוא אוסר בתשמיש ואי לאו חשיב שעשאו לשמה ואי"כ יש לדון בו דכאן דהוא אוסר התפאצ אי אדם אוסר דבר שאינו שלו. [ובל"ז נמי הלא לשמה הוא ע"י יחוד ואין אדם יכול ליחד תפאצ דחבירו לאיזה דבר כדאיאתא בב"ב ס"י ע"ב דשל גזלן אין מחשבה מנמאנת שאין זה חשבש שאוסר את שאינו שלו דאותו לא נטמאו מ"מ אינו יכול לעשות יחוד החפץ לענין מסויים שלא מדעת בעליה] ומצאנו דבארין לענין תשמישי קדושה ש"כ הא"כ לקמן סי' מ"ב סק"ג גבי כיס של תפילין שאם נגב וצר ביה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, והאילו ביותר הוא איסור דע"י מחשבה דהתם אף בעי' אם דאמנינא וגצ צר ביה, ואילו לענין ציצית משמע ולא לכל התאן בגדג ואין שיעניין

תמונתהעיר העתיקהבירושלים,המקום בו נולד הרמב"ם

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הרמב"ם,המורה נבוכים,המורה קדמונים,המורה פחדנים,המורה שפירא,המורה שפירא

הערות והארות המשך מעמ"כ"ו

ויע' בתוספות במנחות בפרק התכלת (דף מ"ב ע"ב ד"ה ואילו) ובמהרש"א שם.

ויעוין לב"ח שביאר בדעת הטור שס"ל כדעת התוספות ה"ל כמה שכתבו שאין מברכין כ"א על דבר הכה ומכין לזמן, והם לא ראו התוספתא ואילו הטור ראה את התוספתא ומכין סתם בני תפילין שלא ביאר שיברך שהחינו, אבל לגבי ציצית נקט שיברך כדברי התוספתא מחמת שעל ידה יזכר כל מצוות השם איכא שמחה בפעם ראשון שלובשן, ומשא"כ בתפילין ליכא שמחה והואל וצריכין גוף נקי ואיכא מורא ועונש, וה"ה גבי מוזהה ליכא שמחה טפי מכשאר מצוה.

וכל הראוה יתפלא שהרי בתוספתא להדיא מבואר שהדין שמברך שהחינו וגם בציצית ותפילין ומג"ל לטור חלקך בתוספתא כך.

ובגמ"א כתב חלקך בדעת הטור באופן אחר, דבלשון התוספתא והטור מבואר העושה ציצית לעצמו ודוקא בדעתו דזקא בעושה ציצית לעצמו מברך שהחינו אבל כשעושה לאחר איו מברך שהחינו ולפיכך גבי ציצית דשכ"ח שאדם עושה לעצמו שפיר כתב הטור הדעושה ציצית לעצמו מברך שהחינו, ומשא"כ בתפילין שאין גרילות שאדם עושה לעצמו אלא סופר עושה לפיכך לא נקט הטור גבי תפילין רק דינא.

ולפ"ד האר"ה אם הסופר כותב לעצמו תפילין שפיר מברך שהחינו ודומיא הדעושה ציצית לעצמו וכמ"ש הטור.

ולפספסא האר"ה לטון הטור יבוא על נכון שכתב "העושה ציצית לעצמו" והיינו שאר"ה כמשיכ"ה ב"י בשם מהר"י אבובב שברכת שהחינו כדעת בעל העיטור מדין בגד חדש ולא מדין עשיית המצוה, דאם כך היה לטור לדקדק בשלושנו ולומר הקונה טלית מברך שהחינו וכפי לשון הציצית" ואכן בט"ו העיר מלשון הטור שלא מבואר כמהר"י אבובב, ומשר"ה פסק דמש"ח הטור העושה ציצית בדוקא אין מדין בגד חדש שגם בהטלת ציצית בבגד אין ג"כ מתחייב בברכת שהחינו ודומיא הדעושה תפילין שבתוספתא. והוסיף הטי"ו דמש"ח שכן דוקא בציצית אלא בתפילין זה מחמת שלא צריך לכתוב בכל פעם גבי עשיית המצוה שמברך אלא נקט בציצית וה"ה בשאר ציציות המצוה. ואמנם על דברי הטי"ו ילע"ו מבדיקת חמץ כסי תל"ב שס"ל דברכת שהחינו רשות מחמת מ"ח.

ואחר כותבי ב"ה הג"ל מצאתי לחסדי דוד בפירושו על התוספתא שביאר את דברי התוספתא, דמה שאמרו העושה ציצית היינו מחמת שהוא בכלל הקונה כלים חדשים שהרי הציצית אוה חובת מנא לענין זו דהיינו שאם אין לו בגד תכנינו אתו וכן הציצית נמצא שבכל פעם שקונה לו טלית חדש הראוי לציצית צריך לברך זמן בשביל הטלית ולא בשביל המצוה גופה, דאם בשביל המצוה לא היה לו לברך כ"א בפעם הראשונה שזכה לקיים המצוה ותו לא כיון שזמן המצוה בכל יום ולא כמו מצוה הבאה ממעל כמו בשוכה ולולב שמועז מלקיים המצוה כיון שתלויה בזמן, ומ"מ צריך לברך שהחינו בכל פעם ופעם כשלושב טלית חדשה מחמת המצוה הטלית. ומשא"כ גבי תפילין שאין לו הגהה מלבד מ"מ על מצוה הטלית המצוה הלא מצוה לא להנאות ניתנה, לזה צריך לפרש דמש"ח בתוספתא לברך שהחינו א"ז כ"א באופן שלובשם בפעם הראשונה בחייו ושוב לא יברך שאין לה הפסק, ועיין לפרי תוואר ביו"ד סי' כ"ח סק"ד דהיינו שהבדל ה"ל בדניי בברכת שהחינו, והביא מהרמב"ם ה"ל לא משמע הכי דמברך על תפילין שהחינו מחמת הקנין כמו ציצית ומוזהה (וזה כדברי הערוך השולחן דלעיל ויעוין מש"ח להעיר בזה).

והנה ילע"ו בדבריו דלכאורה לשון התוספתא "העושה ציצית" כפשוטו הכוונה שמטיל ציצית בבגד ולא מחמת שהבגד חדש אלא אפילו שהוא שין ג"כ צריך לברך שהחינו, דמה"ש שעל עשיית המצוה אין מברך כ"א פעם ראשונה בחייו אבל מ"מ על מצוה הטלית ציצית בבגד לא כלהל שאלו ציצית מחייב שהחינו והו דומה לעשיית סוכה ולולב שאינו נמזח, ואפילו שאינו בא בגד חדש לזמן, ועוד דדוחק להעמיד את לשון התוספתא בשעצמות מדין בגד חדש ותפילין בפעם הראשונה בחייו והלא לשון אחד הוא, ובפרט שציצית מוטלת הוא "העושה תפילין" ולא "המניח תפילין", ועצ"ב (ויעוין שם שכתב שזה דוחק בדברי התוספתא).

והיה מקום לומר שהתוספתא לא קיימא להלכה מחמת שאפשר לומר שהתוספתא כ"ל שמברך שהחינו בגלל שמברך על עשיית המצוה כגון הטלת ציצית עשיית תפילין, ומשר"ה אפשר"ל שמברך שהחינו דסו"ס חן חשיבות לדבר, אבל לתלמודא דידן שאין מברכין על עשיית המצוה א"כ י"ל שלא צריך שהחינו, וכן נקט בארצות החיים למכל"ם. ואמנם כרמב"ם ה"ל לא מבואר רק דסו"ל שאין מברכין על עשיית המצוה של המצוה אבל ברכת שהחינו מברך עיר"ש.

הערה להעיר:

א' לגבי עניני ציצית אינו מברך על עשייתה כפי שנתבאר בתלמודא דידן ודלא כתוספתא. ב' לגבי ברכת שהחינו על עשיית ציצית וכד' יש מח בזה וסב"ל ד' לגבי עשיית מצוה פעם ראשונה בחייו לא נתבאר בשארע שחיוב בביבואר"ה הביא פלגותא בזה וסב"ל ד' ובביבוא"ל נוקט לגבי שני מקרים חלק ג' סי' פ', וביאר דאנ"ש נמשלשון השרע' משמע דבכל זמנו מברך שהחינו עצמו. ה' באופן שקנה טלית חדשה מברך עליה שהחינו לכרע' מדין בגדים חדשים.

ואמנם לענין טלית חדשה לא מצינו שנהוג לברך על טלית קטן רק על טלית גדול וכן כפי מה שמבואר בשרע' בסי ר"ג סי' א' דבעינן בגד שיהיה חשוב לו ולפיכך נכנסו קנה שהוא בגד קטן אין לו חשבון כ"ז ע"ה. וכן פסק באר"ה א"ח חלק ג' סי' פ', וביאר דאנ"ש נמשלשון השרע' משמע דבכל זמנו מברך שהחינו על הנתת בגד חשוב כון פסקן בחדש לאלפים ובכן איש חי פורשת בראשית ובכך החיים סי' כ"ב סק"ה.

אברהם בר ששת – רוממה

מברך ברכת ציצית אם אינו לובשו והברכה חלה על מעשה הלבישה וע"כ פשוט שצריך שתהיה סמוכה לשעת הברכה.

נוסח הברכה על ט"ק

ולענין נוסח הברכה על הטלית קטן כתב המחבר שם בסעי' ו' שיברך גם על הטלית קטן "להתעטף בציצית", ואילו הרמ"א שם פסק שעל הטלית קטן מברך "על מצוה ציצית" וכן נוהגין אצל אר"ה לשנות. ועיר"ש במשנ"ב שכתב דהיינו בטלית קטן שאין מתעטפין בו אבל אם נתעטף בו יכול לברך דעל להתעטף, וכן נהג הגר"א [מעשה רב]. אמנם אחרוני זמננו כתבו דאף אם מתעטף בטלית קטן יברך "על מצוה ציצית", והטעם ראיתי בס' תשובות והנהגות (להג"מ שטרנבוך) דבטלית קטן כעין שלנו אף שמתעטף בו אין דרך לבישתו ע"י עיטוף ולא חשיב עיטוף, ומביא שם בשם הראצות החיים (סי' ק"ח) וז"ל: אין להקשות א"כ יברך להתעטף, י"ל בשלמא טלית גדול עיקרו לעטפית הראש נעשה ואין חסר רק עטפית שמעטלים לה מועיל העטיפה של שעת הברכה אבל טלית קטן עיקרו לכסות הגוף ומה יועיל מה שמכסה הראש דרך עראי ע"ל. ולכן מסיק דאף אם מתעטף לטלית קטן יברך על מצוה ציצית.

כוונה לפטור הט"ק

לאחר שקי"ל שאם מברך על הט"ק בסמוך לט"ג לא יברך על הטלית קטן אלא על הטלית גדול. יש לדון האם כשמברך על הטלית גדול צריך שיכוון בדעתו גם על הטלית קטן. וכמה דיעות נאמרו בנידון הפוסקים.

דהנה המחבר כתב בסעי' י' ויכוון לפטור גם את זה [דהיינו כשמברך על הטלית גדול יכוון לפטור גם את הטלית קטן] ואין צריך למשמש בציצית אלא קטן, ואף שיש פוסקים שהוסיפו שצריך ג"כ למשמש בציצית של הטלית קטן, בשעת הברכה. ובכן איש חי כתב דמאחר ובכוונה תליא מילתא ויש לחוש שמא ישכח מכלכון לפטור את הטלית קטן, ע"כ מן הכונן שירגיל את עצמו לומר קודם ברכת הטלית גדול "הריני מכוון לפטור בברכה זו גם את הטלית קטן שעלי".

ובס' לקט הקמח החדש (שם אות ל"ט) הביא דהאשל אברהם (להגה"ק שמשאטטאט) שכתב על עצמו שזמן גילוי דעת שלוולם תחול הברכה אף על הט"ק, ובזה סגי שאינו צריך לכוון בכל יום.

ברם בביה"ל לקמן (בסעי' י"ד ד"ה אם היה דעתו) משמע שאין צריך כלל לכוון בהדיא לפטור את הטלית קטן, דמייירי התם לענין מי שמברך על טלית קטן ובזה רוצה לפטור את הטלית גדול כגון שמתפלל בביתו ואינו מפסיק בנתינים בשיחה וכדו' וקאמר עלה בביה"ל וז"ל: לכאורה אפילו לא היה דעתו לה פפירוש, כיון דרגיל לבלוש אותו בכל יום הוה כאילו היה דעתו לה עיי"ש, ולכאורה בנידון דידן כ"ש דאינו צריך ל

אחד בעצמו יבקר ע"ל, סתם המ"ב ולא ביאר טעמו של דבר מ"ש ברכת שהחיינו מברכת המצוות כגון ברכת להתעטף זיכול א' לברך בשביל כולם. ועוד דידן זה שיכול א' לברך ולהוציא את כלום הוא אפי' בקבאין (ובשעה) כ' שדון (זה פשוט), והטעם מנבאר בלביאור הגר"א (סק"ב) ש' דכ' דיותר נכון שאחד יבקר ויוציא את האחרים וכן הוא בכל ברכת המצוות או הנהנין אם עשרה עושים מצוה אחת או אוכלים כאחת יותר טוב שאחד יבקר ויוציא את האחרים משום ברוב עם ע"ש (ואנ"ס שלמעשה אין המנהג כן משום של מכוונים היטב דצריך כונת שומע לצאת ומשמיע להוציא ולא בקיאין בזה) וא"כ מעתה צריך להבין מ"ש שהחיינו משאר הברכות, וחזיתי לפמ"ג שהוכיח זאת מהרמב"ם (פ"א מברכות ה') דכ' דהעושה מצוה לאחרים אינו מברך שהחיינו, וטעמו דאין ערבות על ברכת שהחיינו אלא על ברכת המצוות כמבואר במ"ב שם [וע"ע בענין זה בארוכה בהל"ה סי' תרמ"א ד"ה לעצמו, שהעלה אדם עשה ע"פ צווייו מברך שהחיינו וי"ל דהתם הברכה על עשיית הסוכה והלא עשה משא"כ כשברכה היא על שמחת חבירו וד"ק] אך זה צ"ע דמשמע מלשון הפמ"ג דמיייר שכולם קנו סולתים חדשים א' כולם נתיחייבו כאחת ולמה לא יוציא א' את כולם ד"ה, והנראה לישב דהנה יסוד ברכת שהחיינו על ט"ג אינו על המצוה כמבואר במ"ב כ' סי' כיון דאינו בא עצמו לברכת שהחיינו ע"י שיבקר על פרי או בגד חדש), אלא יסוד הברכה דלא גרע מכלים חדשים.

ובמ"ב (סי' רכ"ה סק"ו) ז' דברכת שהחיינו הוא ברכת רשות דלא א' מברך בה מעצמו עשה ע"פ צווייו מברך שהחיינו וי"ל דהתם הברכה על עשיית דבכלים חדשים וכיוצ"א אין אחרה זו דהכל תלוי לפי שמחת הלב כמבואר בשו"ע ובמ"ב (ס"ס רכ"ג) דחיוב הברכה תלוי בעני ובעשיי ובסוג הכלים ובשמחת הלב ע"ש. ומעתה י"ל דכמה אנשים שקנו סולתים חדשים אין שמחתם שווה דיש קונה סולת על כל כמה שנים ויש קונה אחר עשר שנים ויותר, ואין שמחתם שווה ומעתה אין ברכת שהחיינו של כ"א שוה לחבירו דיש שמח יותר ויש שמח פחות וגו"כ לא שייך להוציא את כולם כאחת, ויתכן דמה"ט נמי אין דין ערבות בזה דאדם לא יכול להוציא את חבירו בשמחתו כשם שבברכת הראה א"א להוציא את חבירו (וי"ל) מברכת הגומל דמועיל להוציא את חבירו ועיין ברעק"א בגיליון השו"ע סי' ר"ט וע"פ מיושב ואמ"ל (ותכן שלמד דא"כ הפמ"ג מדברי הרמב"ם ע"י שיבקר על פרי או בגד חדש), לא יבא בכך ויחבירו חייב נמי באותו ברכת שהחיינו האם יוכל להוציאו והאריך בזה בטו"ט במנחת שלמה) והציתי הדברים קמיה מו"ר הגר"ח קריינבסקי שליט"א וקולסהי אבל א"ל שיש מנוכה בענין זה בדברי המ"ב.

שר"י בספר שיח הלכה שם בשם הגרשו"א זצ"ל חילוק על דרך זה דיש לחלק בין ברכת שהחיינו על מירות חדשים זיכול להוציא חבירו דהברכה היא על הזמן, משה"כ כלים דחדשים שהיוה על השמחה דאין שמחתם שווה, ואל תתנה ע"ז שיבקר השמח מכולם ויפטור את שתחתיו, ד"ל לא פלוג א"א דאין גרד בעצם הברכה שא"ל להוציא אין זה חילוק מי המבקר, ומיהו אכתי' י"ל דאין מ"ש שמקדש בליל ב' של ר"ה דחדש שהחיינו ומכיון לפטור בו פרי חדש או בברכת השופר ביום כ' שמכיון לפטור בו בגד חדש, כנפסק בשו"ע (סי' ר"ב ס"ב וז), והקו בתרתי, חדא, דהיברכות חלוקים דיש ברבה על היום ויש ברבה על ימים בראה או אכילת פרי"ת, ועוד דאין יכול המקדש להוציא בברכת שהחיינו את בני ביתו על הפרי"ת וצ"י ל"ל דשמה אה"י בני הבית לא יוצאים שהחיינו על הפרי חדש אלא רק על חובת היום ולדלים אין להם הפסק, [ואפי' את"ל דעיקר שהחיינו הוא על קדושת היום דהא ס"ס באין לו רשאי לברך שהחיינו, כנפסק בשו"ע (שם ס"ג) מ"מ ס"ס] הוא נפטר בהם גם על הפרי] וע"כ צ"ל דיסוד ברכת שהחיינו על הפרי"ת ועל קדושת היום הוא דחידוש הברכה הוא על מה שקיימנו והגיענו להו"ז, משא"כ בגד חדש שברכהה הוא על השמחה בעצם הדבר, וא"כ לפי"ז בעי דוקא לכוין לפטור בו פרי"ת ולא כלים ובגדים חדשים, ולפאך באנו בהנה למחלוקת המעלה והרמ"א (הל' ר"ה שם) דהשו"ע נקט מציה פ"ה, והרמ"א כ' ליבש בגד חדש, ובמ"ב (סק"ד) כ' שכן תעשה המטה בהדלקת נר וכן הבעל תוקע ביום כ' שילבש בגד חדש, ומסתימת המ"ב לא ינראה שיש שוה במחלוקת אלא בזה אחד כיון מילתא דשכיחא טפי, וחזיתי באחרונים יעוין בפסק"ת (תפוחי לסי רכ"ה) דהביא משה"ל ועוד דבכל מקרה של ספק יכול לכוין לפטור הספק ע"י ברכת שהחיינו שמברך בלא"ה שהחיינו דאי אצ"פ שהוא מותר ומינן ואין, וכל כיון בליל ר"ה ובקעתיו ביום כ' יכול לכתחילה לעשות כן, וכך י' להוכיח מהמ"ב גבי תפילין חדשים שיכוין על פרי"ת וכן מדויק בדרכי"א סי' תרמ"א.

ועכ"פ י"ז מועיל למקדש ולא לאחרים דלא יוצאים בברכתו על בגד חדש, ולדג שיבקר דעיקר על הבגד א"י הפסק דל"ה ואלהיך בברך עיניך במחש' (ד"ה) לכל יחשוב דעיקר הברכה הוא על הפרי"ת ולא היה הפסק, ואמנם בענין זה לא מרן הגר"א"ל שטיינמן שליט"א דאין לחוש להפסק דכיון שזקוק לאמיארו זו לצאת ד"ה הקדושת אין זה נחשב להפסק, (דמי לאמיתא גביל לתרום אחר המצוות דל"ה חקיקת כנפסק בשו"ע סי' קס"ו י"ל שיש שהוא צורך אכילה) אבל מרן לדידיה חושש ומקפיד לעשות זו מתירוש חדש ומברך עליו שהחיינו בליל ב' דר"ה לכתחילה ואי"ו הפסק בין שכן לא מקומו [ול"ה למש"כ המ"ב כ' ד"ה סק"ד דמצוה מן המובחר כדלע על השן, ואינו אוכל ענבים כל ימות הקיץ לצאת ידי ספק הנוכר במ"ב סי' רכ"ה ס"ק ט"ז ע"ש].

מונה בבלשית ציצית

כ' השו"ע (סי' ח ס"ח) יכיון בהתעטף בלבוש הקב"ה להתעטף בן כבדשנזכר כל מצוותיו לעשותם, וכן הגמ"ס דהו מלבוש הכונה השחור לבין בלשית לקיים מצות ציצית וכו' הב"ח דהכונה בציצית לעיכובא, ודחה המ"ב בשם הפמ"ג דלאו רק לכתחילה, ובדעיבד אם רק קוין לקיים מ"ה יצא עכ"ז, ובבה"ל (סי' ד' ד"ה יו"א) נראה שד"ה, והעלה חידוש גדול להלכת ד"ה ועיין בב"ח ובפנמ"ג (סי' ח וסי' תרכ"ה) דמשמע מדברי דמצות ציצית וסוכה הכונה בהם לעיכובא ולפ"ז אם קראוהו לתורה ולקוח סולתו או סולת הקהל שאז זמנו בהלו ומסמנתא אינו מכיון אז לבשיתו לקיים המ"ע של ציצית ממילא עובר בזה על המ"ע אם לא כשכמוין לשם מצוה עכ"ל, עומ"ד דכשולבש סולת ולא מכיון לשם מצוה הרי הוא כלובש בגד ד' כנפות סולת הוה הטיל בו ציצית דמכנס סול' הו"נ שטכס מכוין ה"ה מנסתל מ"ע בכל רגע ורגע. איביא דמלשון הבה"ל משמע דאך חסרון הכונה לכויר כל מצוותיו מכרכת כמו שהביא מהמ"ב לענין ציצית וסוכה, אמנם ממה שהביא דברי הפמ"ג וכן משכ"י דהכונה בהם לעיכובא כן, באמנ המצוה נראה שהמנוחה מצייתא המ"ב דחיסרון כונה לצאת ד"ה מצות ציצית, דהא דעת הפמ"ג דבדיעבד אם כיוון לצאת המצוה לבד איש (כמו שהביא בסי' ח) וג"מ לדינא במי שלובש ט"ק בבורק ולא כיון לשם מצוה וגם בברכה על הט"ל לא כיון לפטורו י' לו חשש ביטול מ"ע כל רגע ורגע וצ"ע.

ומיהו לכאז יש לסמוך על החי"א, והביא המ"ב (שם סק"י) דבמילי דעשיה כגון כאל מצה או חלה בשופר ונטל לכוין אצ"פ ס"ל כיון לצאת יצא שהרי ממוש או עושה כדי לצאת אצ"פ שלא מכיון יצא, אם לא שיש תלעות שששיה הראשונה לא היתה לשם מצוה כד"ה ומעתה י"ל דר"ה לבישת ציצית חשיב כעשיה דהרי משהו המצוה בלשית על ד"ה, ודוח"ל דט"ק כבר נחשב לחלק מהמלבושים אין כאן אצ"פ עשיה מיוחדת, ומה"ל לא ניח"ל למ"ב בהא, דז"א דהא המ"ב איירי ב"ט שנטל בשביל לעלות לתורה, ועוד אהי תיבות תחורף דחממאם אבל בקי' איוליו המצוה לא היה לובש וישמא י"ל דמציא מודה המ"ב דכשולבש בגד מיוחד לשם מצוה אה"ר"י מועיל עצם הלבשה, להחשיבו כמעשה אלא כשקועה לתורה בחיסון כל מעשיו מוכיחין דלא לובשו בשביל המצוה אלא שכן הצורה שעוליים לתורה בקריא קאמזינא וז' ונטעם והכרז במ"ס ט"ז) ומטיילין בו ציצית, ובגד זה לבשו לעצמם לא רק עבור המצוה אך כיון שיש בו ד' כנפות הצריכו להטיל בו ציצית וגו"ב, ושור"י במנחת"י (ח"א סי' א) שהאריך בזה לענין אכילה ושינה בסוכה בלא כונה האה נחשב כמי שאוכל מחוץ לסוכה דלינא זאת לענינו דכשם שבטלית חשיב כמי שלא הטיל ה"ה בסוכה, מיהו גם בסוכה יל"ד שיועיל ממוש שעשיה, דעושה מעשה שנכנס לסוכה, ועל עצם חידושו של המ"ב, במנ"ח (מ שצ"ח) מנבאר להדיא שלא דכדבריו ועצ"ב למעשה.

הכנסת ע קיטל בצי"ח

כ' המ"ב (סי' כ"א ס"ק ז') סולתית של מצוה המיוחדת רק להתפלל בהן אין נכון שיכנס בהן לבית הכסא אך להשתין בהם מותר, גם ההולכים ביוה"כ ליפנות ולמלושים בקיטל צריך שיפשוט הקיטל כיון שגבד זה מיוחד רק להתפלל עכ"ל.

לכאז משכ"י המ"ב דהלבוש קיטל והו"ל ליפנות צריך לפשוטו אין כוונתו שהולך להשתין דלא ייהיה קיטל' תמור מט"ג דיהיה אסור אך להשתין בו, ועוד דקטיל' קייל טפי' שיש נוהגים לאלוה עמו בליל המסד משא"י ט"ג דהוא מיוחד רק לתפילה, ושור"י מובא כן בשם מט"א סי' תרי"ו ס"י"ב, מיהו י"ל דהאם מה שמותר להשתין ע"פ ט"ג היינו דוקא במקום המיועד רק למ"ר אין במקום העושה י' כל לעשיית צרכיו וג"מ אם קלטיל וי"ל' ממוש חשדא והרבה מאד נוהרים בכך.

דיש לסמוך על הברכה שיאמרו על הט"ג אבל כ"ז כשאינו פושטו קודם שיבקר על הט"ג, ולכן מחויב לברך עליו לבד ולפ"ז גם מחויבים להקפיד שהיה כשעור וכדיו כזי שלא יהא שאלה מחמת הסיבות המנויות במ"ב.

חיים טשורן - מודיעין עילית

בענין המנהג לעשות עטרה לסלית

כתב המ"ב (סי' ח סק"ב) מהמ"א בשם השל"ה, נהגו לעשות עטרה מחתיכת משי לסימן שאותן ציצית שלפניו יהיו לעולם לפניו כמ"ש דח"ל קרש שזכה בצפון היה לעולם בצפון, ובכתבי הארי"י כ' שלא היה הארי"י מקפיד ע"ז עכ"ל.

בהך מנהגא צ"ע כמ"כ הערות, א) ראשית מהו טעמם וסבתתם של השל"ה והמג"א לדמות לסלית לקרשי המשכן הלא אין שום דמיון בין סלית לקרשים, דחז"י הצציית הם רק תשמשיי קדושה כמבואר בשו"ע לק' (סי' כ"א) דכשנפסלו יכול לזרוק לאשפה, מפני שהיא מצוה שא"ה בגופה קדושה, ושהטעם בקבועים בטלית אסור להשתליכם כדעתם ביוון, ומ"מ א"ר לרמ"א א"צ גניהה רק למקדקים, וכ"ז לענין החוטים אבל לענין הסלית שבלה לכרע מותר להשתמש עמו תשמיש שאינו מגונה (ואף קודם שנפסל הביא המ"ב לענין כ"ז מחלוקת הפוסקים האם מותר להשתמש בשם תשמיש שאינו מגונה, ומ"מ ט"ק לכרע ישר) משא"כ קרשי המשכן הם הך הקדושה ויש בהם מעילה, ועוד צריך להבין אז בטלית אין מעלה על ב' הכנפות של המצוה יותר מהכנפות של מטה דהלא בנפסק אחד מהכנפות סלית פסולה, וכל שם סלית עליו הוא רק דביאכ"ד כנפות, ועוד דבקרשים ליום מעלתם יש טעם למה קרש שבצפון זכה לעולם בצפון, ועוד דהקרשים שסביב קדש הקדשים שליט"א דהיינו וקדושתם יותר מהקרשים שסביב אהל עמוד.

ושמה מה"ט הארי"י לא היה מקפיד ע"ז, ויותר נראה טעם זה מלתלות טעמו בדברי הלבוש והלחם חמדות (הביאו במחש"ש) שקרא תגר על מנהג העטרה משום שעי"ז נראה שעיקרו נעשה לכיסוי הראש פדוסר מצציית, וכתב מהמח"ש דעפ"י המג"א הולל אין מקום להצטנן דלעולם טעם העטרה הוא לסמן שאותן שלפניו יהיו לעולם לפניו, ועי"כ צ"ל בדעת המג"א דהאריה מהקרשים הוא רק כמך בעלמא דמצניו מושג דזה דבדר שזכה להיות בצפון לעולם הוא בצפון, ויסתב חשבויות בטלית שנעתי ממוך הגר"א"ל שטיינמן שליט"א הוא מפני שהראש מק"ל על כל האברים, כנב"א, ובמ"ב (ב' ס"ק ז) דכשהוא רוחץ וסך ראש תחילה, מפני שהראש חשוב מכולם, ולכן מקום הסלית שעל הראש חשיב טפי, ודעה נוספת חשיבתי הראש הוא כפי שאומרים קודם התחת תפילין על ראש האדם דגז המה שהנשמה שבמחיא וכתב המ"ב (שם סק"ב) בשם הב"ח דצריך שיהא הסלית על ראשו מתחילת התפילה עד סופה, וכ' עוד בשם הארי"י דהיה מכסה את התפילין בטלית, ובמני לא מלמלתו גדולה יותר מהחלק שלמטה.

ב. והנה מעתה צריך לבאר שיטת הארי"י למה באמת לא הקפיד ע"ז. ואפי' את"ל דאין דמיון לקרשים מ"מ לפי משרש"ת למה לא נחוש לה"ל הלא כתב א"ה מפיסד בכך מיד, ולטעם הלא"ה לא נראה דכשם כמבואר במנ"א, וביותר י"ע למש"כ בספר הכוונות שהאר"י היה מכסה הסלית על התפילין של ראש וכו') במנהגי הארי"י (דף ד) והוא לפי שהתפילין כנגד אוויר בית הבית נהאשטו שרשם כמנימות העולמות, דשע"ל הצציית שארין כנגד העולמות הצייציות ולכן מה"ט צריך להניחו ט"ג קדם לתפילין, ועיין עוד בהל"ה דיש אה"י בני הבית לא יוצאים שהחיינו על הפרי חדש אלא רק על חובת היום ולדלים אין להם הפסק, [ואפי' את"ל דעיקר שהחיינו הוא על קדושת היום דהא ס"ס באין לו רשאי לברך שהחיינו, כנפסק בשו"ע (שם ס"ג) מ"מ ס"ס] הוא נפטר בהם גם על הפרי] וע"כ צ"ל דיסוד ברכת שהחיינו על הפרי"ת ועל קדושת היום הוא דחידוש הברכה הוא על מה שקיימנו והגיענו להו"ז, משא"כ בגד חדש שברכהה הוא על השמחה בעצם הדבר, וא"כ לפי"ז בעי דוקא לכוין לפטור בו פרי"ת ולא כלים ובגדים חדשים, ולפאך באנו בהנה למחלוקת המעלה והרמ"א (הל' ר"ה שם) דהשו"ע נקט מציה פ"ה, והרמ"א כ' ליבש בגד חדש, ובמ"ב (סק"ד) כ' שכן תעשה המטה בהדלקת נר וכן הבעל תוקע ביום כ' שילבש בגד חדש, ומסתימת המ"ב לא ינראה שיש שוה במחלוקת אלא בזה אחד כיון מילתא דשכיחא טפי, וחזיתי באחרונים יעוין בפסק"ת (תפוחיה לסי רכ"ה) דהביא משה"ל ועוד דבכל מקרה של ספק יכול לכוין לפטור הספק ע"י ברכת שהחיינו שמברך בלא"ה שהחיינו דאי אצ"פ שהוא מותר ומינן ואין, וכל כיון בליל ר"ה ובקעתיו ביום כ' יכול לכתחילה לעשות כן, וכך י' להוכיח מהמ"ב גבי תפילין חדשים שיכוין על פרי"ת וכן מדויק בדרכי"א סי' תרמ"א.

ועכ"פ י"ז מועיל למקדש ולא לאחרים דלא יוצאים בברכתו על בגד חדש, ולדג שיבקר דעיקר על הבגד א"י הפסק דל"ה ואלהיך בברך עיניך במחש' (ד"ה) לכל יחשוב דעיקר הברכה הוא על הפרי"ת ולא היה הפסק, ואמנם בענין זה לא מרן הגר"א"ל שטיינמן שליט"א דאין לחוש להפסק דכיון שזקוק לאמיארו זו לצאת ד"ה הקדושת אין זה נחשב להפסק, (דמי לאמיתא גביל לתרום אחר המצוות דל"ה חקיקת כנפסק בשו"ע סי' קס"ו י"ל שיש שהוא צורך אכילה) אבל מרן לדידיה חושש ומקפיד לעשות זו מתירוש חדש ומברך עליו שהחיינו בליל ב' דר"ה לכתחילה ואי"ו הפסק בין שכן לא מקומו [ול"ה למש"כ המ"ב כ' ד"ה סק"ד דמצוה מן המובחר כדלע על השן, ואינו אוכל ענבים כל ימות הקיץ לצאת ידי ספק הנוכר במ"ב סי' רכ"ה ס"ק ט"ז ע"ש].

ג. ומיהו אדרבי מחמ"ש בביאור הגי ככתבי הארי"י יל"ע מה באמת דעות רובי המציא האם צריך להקפיד שהציצית של דא ימיו יהיו לעולם בימיו וכן שמהל בשל שמהל, ולאוי לפום טעמו דהקרשים שבצפון לעולם בצפון ה"נ הצציית שבימיו לעולם בימיו, ועוד דאצ"פ שיש עטרה כלפי חוץ כבר נראה מקפידת על קמיומו וזה כ"א במקומה, אמנם למבואר במנחת"י כדלע, וכן נראה השל"ה אין הקפיד ע"ז, ושור"י בספר שיח הלכה בשם הגרש"א"ל זצ"ל דכונן ליותר, בהך ייתכן דאחר שכבר נעשה יש בו נוי למצוה ולמקדש בקדוש וכו', וכן גם מטעם זה ליותר כדלע כ"א [וג"מ אם יש להעיר על כך מעלם שהחיינו ימין בשמאל, ואמנם מסתברת שאם יש לו עטרה ונתחלה על דמקדשה על כך שלמטה דודאי יש לעלוור על כך דאם יש לו עטרה משמע דמקדשה על כך וצ"ב, ומיהו במ"ב (סי' ק"ל א') הביא דעת הארי"י דהלך אם נקטר לעמלה ויוציא' זיכול להפוך הסלית א"כ לפי"ז אין להעיר על כך וי"ל, עוד כ"מ לענין ט"ק וכפי שיחאור].

ד. עוד י"ל א"כ כ"ז שייך גם ב"ט"ק והנה לענין החלחיל החלק שלפניו אם החלק שלאחריו לא י"ל מצוי ברוב הט"ק, אך מצוי מתחלף ימין בשמאל, והנה אם טעם הקפידת הוא מחמת הצציית לכאז אין חילוק ביניהם, אבל אם הטעם משום הבגד יש חילוק ביניהם דט"ק לבוש הדיטו הוא ומותר ליכנס עמו לבית הכסא כמבואר במ"ב (ס"ס ר"ס) א', משא"כ ט"ג מציא תפילה, ובפנמ"ג כ' דחמדי מן הצציית, (מ"מ לעשות מט"ג ט"ק מציא בתשרי בית יעקב מפני שיוציאם בט"ק ד"ח צציית) ולאוי נראה דאם יש כ' שיעור עטיפה וכשי' המ"ב (סי' ט"ז סק"ג) אמה מלפניו אמה מלאחרי, יש להחמיר בלא"ה של שהוא ט"ק שטבחיך עליו ויוצאון בל"ה וכן משמעו מדברי ערוך השלח (שם ס"ו) שכ' דיש מקפידים שאותם שלפניו לא יהיו לעולם לאחריו שטכס לפניו יש יותר חשיבות, ולכאז טעם זה שייך אף ובע"כ מפורר שישם (סי' כ"ז) עורר שנכון לסדר לו להטאיויו הפוך משום מלביש חלוקו הפוך וכ' המ"ב לעיל (סי' ב' סק"ג) דיש לדיקדק בכך ואפ"פ שהוא תחת המלבושים ע"ש אם לא שמתחילה עפעים לובש כן עפעים לובש כן בדעת הארי"י, ומרן הגר"א"ל א"צ שבט"ק אין לחוש כלל לפי שיעקר הקפידה הוא משום חשיבותה הראש.

ה. עוד יש להחמיר במסיר הצציית מוטלים בטלית אחרת או באותו ליתא (כגון שחוסר לכתוב יוד כ" המ"ב ס"ס כ') דמציא צציית ואח"כ כוכבן ע"ש) האם צריך להקפיד על מקומם, והנה לכאז אם הקפייד משום הסלית לא משום הצציית א"כ אין להקפיד במסליל שנינים, אבל אם החשיבות הוא בצציית לכאז לא שנה, ואמיה בפסק"י בשם פ"ר חרות ויהם ובשם הגרש"א"ל דאין להקפיד על כך לפי שנופסק מ"טויו ועושה בהם מצוה חדשה דו"ק, [ויש' להביא דריאה על כך כ' ממשיך המ"ב סי' י"ז סק"ג) דאם נפסקו אחר שלובשו צריך לפשוטו ולעשות בו צציית כשחורף ולובשו ע"ש].

בענין להוציא בברכת שהחיינו על סלית גדול

כתב המ"ב (סי' ח סק"י) דהא הפמ"ג וד"ל כמה אנשים קנו סולתים חדשים ועשו בהם ציצית ולא ברכו שהחיינו דמברכין בעיקור ראשון כמבואר בסי' כ"ב, נהי דאדתי יכול לברך להתעטף בשביל כולם אבל ברכת שהחיינו כל

והנראה באופן ברור בעד"ה, להתייחס לענין זה על פי יסוד מוסד, בשינוי מציאות הבתי כסא מזמנם לזמנינו, דכבר נודע ספקיו של מרן החזו"א [בגמ"י על פרסות דף כ"ו ע"א בדה"ה הני בית הכסא דידין] אם יש לבתי הכסא בזמנינו דין בית הכסא, או שדומים הם לבית הכסא דפרסאי, וכן נראה בברכות כ"ו ע"א דכסתומים דמו, ואין דינם כבית הכסא כלל, וכמו שפסק מרן בטו"ע סימן פ"י סעיף ד', וד"ל בית הכסא שהוא בחפירה, ופי' בירחוק ארבע אמות מן הגומא והוא עשוי במדרון, בענין שהרעי מתגלגל ונופל מיד למרחוק, וכן המי גרלים יורדין מיד לגומא, כסתום דמי, ומותר לקרות בו, אם כן בו ריח רע, וגם אין משתינו בו חוץ לגומא, עכ"ל, והחזו"ר שם האריך בכמה צדדים לכאן ולכאן, אי הגם שבבית הכסא דידן הצואה שווה מטע עד שטוספים אותה, אבל גם בבית הכסא דפרסאי, לא ימלט שוואי נדבק לכלוך גם בדפנות המדרון, אלא ודאי שכיזן שלא מיועד ומיוחד מקום זה ללכלוך, להיות שם באופן קבוע, א"כ אפילו שיש שם קצת לכלוך לא גרע, ואי"ה הוא בבית הכסא דידן שזה רק זמן מועט, ומיד מורק ושוטף במים, ואינו מיוחד לשלוות שם בקביעות, והוספין החזו"ר שם בראיות ודחיות ושקלא וטריא, ולבסוף כתב שלמעשה יסוד זה הדבר נדבק כספא אם בית הכסא דידן הוי דינו כבית הכסא או לא, עיי"ש באריכות.

ואל שכבר בא חכם מורינו ורבינו הגדול רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל בספרו אור לציון חלק א' סימן א', והוכיח בעליל שלרדיון נהי כסדר הנוהגים כדעת מרן, הדבר פשוט דליכא לספקוי ביה כלל, כי ברור שלדעת מרן ליכא דין בית הכסא בזמנינו, רק מקום האסלה בלבד, שהרי מרן פסק בסיומן פ"א סעיף א', בשו"ע דליכא יוסף שם, שאם יש מחיצות כנגד הצואה, אפילו אדם נגבות עשרה פסחים, כבר אין כאן דין של צואה ובית הכסא, ומותר לקרות כנגד המחיצה אם אין ריח רע, וא"כ בזמנינו ודאי שהאסלש עצמה משמשת כמחיצה לצואה, ורק מקום האסלה נידון כבית הכסא, והוספין האור לציון שאפילו לדעת הרבה מהאחרונים שהביא המשנה ברורה שם בס"ק ה', שהחמירו מחד מרן, ופסקו שלא מהני מחיצות, ואז דוקא בזמנם שלא היה מקום גידול בתוך בית הכסא לצואה, אלא היו נפנים על קרקע בית הכסא, אז ממילא לא מהני המחיצות מסבים, אבל בימינו שיש מחיצות ובית קיבול מיוחד לצואה, פאשר שידו האחרונים נמי להקל, ועכ"פ בדעת מרן הדברים ברורים, ועיי"ש באריכות.

ואנן נימא בדעת מרן הרי"ח הטוב נמי הכי בהתייחס למה שכתב בבן איש חי שנה ראשונה פרשת בא סעיף כ"ה, ובזאת לא כל לשונא באריכות, וממנו נלמד את גדרי הדין דנידונינו, ואח"כ נסיק לדינא בכל נידון דידן, וד"ל שם: בית הכסא כשמוקף מחיצות, ויש לו פתח, ועשוי בחפירה, שהרעי יורד לתוך החפירה, ונופל למטה שפייל המדרון, אף על פי שעושים השתנה על קרקע בית הכסא, מותר לקרות כנגד אותו בית הכסא, אם הפתח סגור, ולכן צריך להזהר שלא להוציא הילדים על קרקע בית הכסא, מפני הפחד שפסחדים לישב על פי החפירה, דאם כן הוי ליב בבית הכסא וכן ב' חפירה, דאז אפילו יש בו מחיצות והפתח סגור, אסור לקרות כנגדו, כי נידון כל הבית הכסא כדיון פהר של רע, נם פסחדים חלילה יניחו חלה גרף של רעי בתוך בית הכסא, שיעשו צרכיהם בו, אם כי ליהוה לפעמיים שהגומא נתחללה צואה מחמת שנפל בה אבן גדולה ונסתמה, ואז הצואה מגעת עד שפת החפירה בשטח קרקע בית הכסא, דאז לקרות כנגד אותו בית הכסא עד שיתקבל אותו, אם לפעמים יש כאן מנותח בסוף שפת החפירה אחורי ושיבתו של אדם, וזו על הרוב מונה עליה צואה, מחמת היושבים שאינם יושבים היטב, צריך שיימונו על זה זאת שלא יניחו כן, דאם כן אין קורין כנגד אותו בית הכסא, אפילו הפתח סגור, עכ"ל, והנה הבא"ח מיייר בענין בית הכסא דפרסאי, ובכל אופן תהיך רק כנגד אותו בית הכסא, אם הפתח סגור, והיינו משום שרצה להתייר שם משתינין על קרקע בית הכסא, וכן בחפירה כמו בבית הכסא דפרסאי, שגם משתינין בחפירה, וכמו שכתב מרן בשו"ע ומבואר לעיל, אלא הבא"ח איייר שנסתינין על קרקע בית הכסא, ולכן אסור רק בתוך המחיצות, אבל מחוץ למחיצות מותר, וזו לא כמו בצרכים גדולים שאם עושים על קרקע בית הכסא, אז אסור לקרות כנגד אפילו מחוץ למחיצות והפתח סגור, כי כל הבית כסא נידון כולו כגרף של רע, וכמו שכתב אחר, כך נדעו דבזה כרוב האחרונים שמחמירים ודלא כמרון וכנ"ל, אבל אם כן משתינין על קרקע בית הכסא, אז מתיר כנגד אותו בית הכסא, המחיצות אם הפתח סגור, אבל פשוט שאם לא משתינין על קרקע בית הכסא, אז דאי דינו שמותר אפילו בתוכו, וכמו בבית הכסא דפרסאי, וכל מה שכתב הבא"ח שמותר רק בחוץ אם הפתח סגור, וזה רק משום משתינין על קרקע, וכמבואר להדיא בדבריו.

והנה נלמד דברי הבא"ח בבלי המקרים שחשש בהם, חזיון להדיא שכל מה שדן בהם בית הכסא זה משום שלמעשה מצוי שמונה שם צואה, וכמו שכתב במקרה של נסתם באבן, או במקרה האחרון של יושבים היטיב על האבן, וכתב שדן וברכות כדביו, להוכיח באופן ברור שכלבד על פי הפסא, אלא גם פי הסוד, בזמנינו ואז, ודאי שצריך להוציא הצציית, כמבואר שם שפיר, ועיקר יסוד דבריו הוא, שבעצם גם בצציית של סלית קטן איכא מצות וריאות, אותו, וזה בגד הסלית הוא שצריך להיות בפנים ומכוסה לדעת הארי"ר"א, וא"כ במשך כל הדורות שהיו לובשים את הסלית קטן על החלוק הפנימי, ועליו היו לובשים דעד חלוק ענין ארוך, וזה בגד עליו הנוכר בבית"ל, ואז ממילא הסלית קטן היתה מכוסה כולה שם צציית, אלא שכיזן שהרבגד הארי"ר"ה היה היה פתוח ברובו, מלבד חגורה סוגרת באמצעו, ממילא היה אפשרות שפיר יצאית במשך היום מצות וריאות, וכן ב' היה אפשרות בנקל להסתכל בצציית כל הזמן על פי הדות כדן הענינו, ולא מלבד שבעת הילוך או כשיושבים אז היו יכולים הצציית ליראות ולהתגלות להדיא ממש, אבל על כל פנים בימינו נזו שנסתנו סודי בראשית בצורת הלבוש, ואם יכניס האדם צצייתו בלבוש המכנסים שלא לא שייך כל כך בקל מקום ובכל נוי להוציא ולגלות הצציית ולראותם, א"כ מכטל מצות וריאותם אותו, ולאו שפיר עבד, ואדברא הארי"ר"ל שבער הכוונות שם כותב להדיא שמועה להסתכל בצציית כדעת, ושה העולה גדולה שלא יכוא האדם ל"ה חסא על ידי זה, ונתבאר כל הענין הזה שם ביושב הים באורך כפלי כפלים באר היטיב, ועל כל פנים דאי שזה אינו כוון שעל פי הקבלה יש בדוקא ענין להעלים ולהכניא את הצציית דסלית קטן שכל ריאו' לכל ימצאו, וכפי שהאריך שם בראיות ברורות כשמש עיי"ש, וכן פסק וסבר לה נמי זקן המקובלים בדור האחרון חכם יצחק כדור זצ"ל, וכפי שהאריך במכתבו למרן שליט"א, ונתפרסם המכתב בגיליון אלה"ב דהלכתה זה.

והשתה לפי היסוד הזה, מובן שפיר דברי הבא"ח ה"ל, וליכא מניה שום קושיה כ' מנהיגיו הצציית בחוץ, אלא אדברא מוכח משם שבעצם לבישת הסלית קטן היא רק מתחת לבגד העליון וכו"ל, וממילא שפיר איכא הכי תימצא לקיים ביה וריאותם אותו, ואדברא אני הקטן לומד מדברי הבא"ח האלו עוד ריאה למרן שליט"א, שגם הרי"ח הטוב בדואי סבר לה לא צריך על פי הסוד דוקא להעלים ולהכניא הצציית, כי משמע מהבא"ח להדיא, מה שאל כתב שאם הוא נכנס לבית הכסא שאז הוא צריך להוריד את הבגד העליון, ואז יכסה הצציית, שאז היה משמע שבעצם כל המקפידים שלא לגלות הצציית, ורק בבית הכסא מוכרחים לגלותם, כי לא נכנסים שם בבגד עליון, אבל הבא"ח לא כתב כך אלא כל נידונו הוא משום בית הכסא, ואז הביא מקרה וד"ל, ואם נכנס לבית הכסא ואין עליו בגד עליון וכו', והיינו שיכול להוציא אפילו סתם במשך היום שאין עליו בגד עליון וממילא הצציית מגולות, אלא שיהיה שאם נכנס לבית הכסא כדן בלי הבגד העליון אז יכסה הצציית, וא"כ נמצא דעת הרי"ח הטוב שאין דין כזה על פי הסוד דוקא להעלים הצציית, וכו"ל, ויכא יראו ולא יתגלו בכל עת וכל שעה, וכן חזיון להדיא בדבריו ברב פעלים חלק ג' סימן א', ובעוד יוסף ח' פרשת בראשית סעיף י', שמדבר שם לענין אם אדם רוצה לפשוט בגדו העליון בעת מלאכות, ואז יראו ויתגלו הצציית לעיני כל סביביו, כמו יעשה אם יש גויים לידו, וידעו שהם יתלוצצו על המצוה ויהיה בזיון מצוה, והאריך שם באיזה אופנים אף לעשות, וריאות בעליל שכל נידיון שלובש בגד עליון מלמילא הצציית מגולות, אלא שיהיה שאם נכנס לבית הכסא כדן בלי הבגד העליון אז יכסה הצציית, וא"כ נמצא דעת הרי"ח הטוב שאין דין כזה על פי הסוד דוקא להעלים הצציית, וכו"ל, ויכא יראו ולא יתגלו בכל עת וכל שעה, וכן חזיון להדיא בדבריו ברב פעלים חלק ג' סימן א', ובעוד יוסף ח' פרשת בראשית סעיף י', שמדבר שם לענין אם אדם רוצה לפשוט בגדו העליון בעת מלאכות, ואז יראו ויתגלו הצציית לעיני כל סביביו, כמו יעשה אם יש גויים לידו, וידעו שהם יתלוצצו על המצוה ויהיה בזיון מצוה, והאריך שם באיזה אופנים אף לעשות, וריאות בעליל שכל נידיון שלובש בגד עליון מלמילא הצציית מגולות, אלא שיהיה שאם נכנס לבית הכסא כדן בלי הבגד העליון אז יכסה הצציית, וא"כ נמצא דעת הרי"ח הטוב שאין דין כזה על פי הסוד דוקא להעלים הצציית, וכו"ל, ויכא יראו ולא יתגלו בכל עת וכל שעה, וכן חזיון להדיא בדבריו ברב פעלים חלק ג' סימן א', ובעוד יוסף ח' פרשת בראשית סעיף י', שמדבר שם לענין אם אדם רוצה לפשוט בגדו העליון בעת מלאכות, ואז יראו ויתגלו הצציית לעיני כל סביביו, כמו יעשה אם יש גויים לידו, וידעו שהם יתלוצצו על המ

כשלא אשים מחלה, אלא רק על כשאשים וארפא. ורש"י עה"ת כתב שזוהו מדרשו, ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם [מכל המחלה ששם במצרים], כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל דברים שמחזירים אותך לידי חולי, ע"כ. אכן נקט רש"י שלפשוטו "רופאך" קאי על שלא אשים מחלה, אבל נקט זה רבני חולה המתאר שצריך להשמר שלא "יחזור" לחליו, דכל כמה שעתידי לחזור לחליו, אין רפואתו שלימה. ואי"כ עדיין לא מצוי בזה שנתפרש רפואה על בריא הנצל מחולי: וגם ביופארה הכלי יקר שם "אני מזהירך שלא תבוא לידי מחלה לפי שאני ה' רופאך, וכל רופא דרכו להזהיר את אוהוביו שישמרו את נפשם מן הדברים המסכנים החולאים וכי כך אני מלמדך להועיל בדברים השומרים הבריות שלא תבוא לידי מחלה, לפי שאני ה' רופאך מזהירך בדרך תלך". וכן כתב הרמב"ן (בהקתי כ"ו, י"א) "והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו", מ"מ י"ל דרק כך דרך האדם הרופא להזהיר הבראיים כיצד לא יחלו, אבל לא כתב שבכך נקרא ש"רפא". אותם, שנוכל לפרש לשון "רפאנו" הצילנו מחליים.

אבל דכדבי 'הגרח"ק שליט"א מבואר בצדה לדרך מאמר א' פרק ל"ה ל"ו שכתב: הברכה השמינית רפאנו ה', מסוכה לגואל ישראל, לפי שמשגאלנו השם מאויבנו ומקורותיו, מה חסר לו, שיהיה שלם באבריו ושיהיה על המזג השוה בענין "שלא יחלה", עכ"ל. וכן מצוינו בתוס' כתובות נ"ע א' ומאי אסותיה פר"ת שלא ישכנו, אבל אין נראה לפרש לאחר שנשכו וכו'. מפורש להצלה מנשיכה קרויה "אסותיה" רפואתו. וכך כתב בתורת חיים שבועות ט"ו ע"ב בגמ' אסור להתפאר בד"ת, דהא דאריב"ל גופיה בעיורבין נ"ד ע"ח שא בכל גופי יעסוק בתורה שנאמר ולכל בשרו מרפא, איירי דלהגן, ר"חש"י דקאמר היינו שהוא חושש שמא יבוא לידי כאב, לכך יעסוק בתורה ותגין עליו שלא יבוא לידי כאב, אדילו מי שכבר חש [כאב] בכל גופו, כמעט דלא אפשר ליה לעסוק בתורה, והא דמייתי ראיא מדכתבי וכל בשרו מרפא, ורפאות תהי לשרך, דבר המגין נמי רפואה קרי לה, דכתבי כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך, ופשוט דקרא משמרו שישמרו ממוחלת מצרים ויגין עליו, וקרי ליה רפואה, עכ"ל. ובשרש"י אורח"ס יו, א' רופא כל בשר, ע"ש שהנקבים שבראו בו להציא פסולת ממאכלו, כי אם יתעפש בכסן ימות, והוצאתו היא רפואה, עכ"ל. והיא הנה מחולי כשלא חלה, ונקראת אסותיה.

אלא דצ"ע מתוס' ר"ה ט"ז ע"א ד"ה כמאן מצלין אקצירי שיתרפאו [רפאנו, כר' יוס', וא"ת לרבנן נמי מי לא מצלין רפאנו, ואור"ת דשלא יחלה דהיי לא מצלין אלא לר' יוס', אבל שיתרפא מצלין אליבא דכרע', דמתי יחלו נגזר, מתי יתרפאו לא נגזר. והשתא מצלין אקצירי שיתרפאו [רפאנו, לדברי הכל], ואמריעי היינו רבנן שלא יחלו [קיום פורקן וכו' למרנן ורבנן וכו' ויתפרקון וישתונבן מן וכו' כל מרעין בישין, לר' יוסין] לכאר מפורש בדבריהם דרפאנו אי"ז תפלה שאין יחלו.

וי"ל דהכי כוונתם, דרפאנו שפיר יש להתפלל גם לרבנן שאין להתפלל שלא יחלו, כי רפאנו יכול להתפרש גם על החולים בלבד שיתרפאו. ולכן קושיית הגמ' אינה אלא על דמצלין להדיא על רבנן שלא יחלו. אבל אה"נ דר' יוסי ופשוט להתפלל שלא יחלו, גם זה נכלל ברפאנו.

ח. בגליון 9, אות ח: אסור לכסות צואה באיסור"ה, להתיך ק"ש וברכה. והקשה ה"דולה ומשקרי" אמאי לא אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנן, דהא התכלית וההנאה היא לקיים מצוות ק"ש וברכה ואין לו הנאה אחרת חוץ מהז.

וי"ל דסו"ס כיון שלצורך קיום המצוה שהוא רוצה לקיים, זקוק הוא לאיזה חפצא שיעורילו לכסות בו הצואה, כשנחלס החפצא דאיסור"ה וישתמש בו, במשתדלי לא והנה ממנו. הא למשל זה דומה, לעולה על סולם האסור בהנאה להגיע לשופר או לולב כדי שיוכל לקיים בו מצותו, דאע"פ שאין לו הנאה אחרת אלא רק לקיים המצוה, מ"מ פשיטא דלא שייך בזה מללה", משום שאיסור"ה אינו בעצם החפצא של הקיום מצוה, אלא היא מועילה לו בהכשר שנגזמן תהליקו על ידי שיוכל לקיים המצוה, וכמכ"י כשנדגמן שלצורך ק"ש זקוק לכסות הצואה, חשיבא הנאה ואסור מאיסור"ה.

יצחק ליסיצין – כולל בית שלום קרית ספר

ישר כוחכם על שהכנסתם את דברי בנושא תפלת הדרך לקרית ספר, אך רציתי להוסיף ק נקודות בהקשר לדברים שהובאו (במזדור מכתבים ותגובות בגליון 15).

א. נפלה טעות בסוף והודפס בגליונכם ובספר חוט שני הובא בשם הגר"ח"ק שליט"א במקום בשם הגר"ח"ק שליט"א (ומה שהוצרכתי לכתוב זאת ולא התספקתי בציון הספר חוט שני כדי לאשמועינן דרך אורחא שאין זה דברי הגר"ח"ק אלא בשמנו, ואכמלה"ב) ואומנם הוא דגם בגרונ"ק סובר כן להלכה וכפי שנומאם בדבריו שם לעיל.

ב. בנוגע לסברא שהודרכו באות ב' שאפשר לברך בגלל סכנת התאונות

אז דרכים העיר ר"ז אמרי"ל שליט"א מציאות ימיו רוב ככל התאונות הם ברכבים פרטיים ולא באוטובוסים ואם אכן נפגש אוטובוס ברכב אז הרכב ניזוק ולא האוטובוס, ואי"כ סברא זו אינה שייכת כמעט לנוסע באוטובוס לקרית ספר.

ג. כל דבריו אינם רק בידון האם לומר תפלת הדרך בשם אלא גם היכן לומר את הברכה, דאם אכן נכונים הצדדים שהבאנו אי"כ צריך להזהר לאמרה דוקא תוך פרסה ראשונה, דאחר שעבר שיעור פרסה להריב ראשונים כבר אין יכול לברך (ויש ח"א שפסקו שע"כ בדרך ללא שו"מ אף שלא קיימ"ל הכי, ויתכן דבנידון דידן זה יצטרף לצדדים שלא לברך וצ"ע)

ומרחק זה הוא תוך מס' דקות ועי"כ אין להשוות סתם את הברכה ואחר שיצא כ-72 אמה מן העיר כבר יכול לברך.

משא אהרן ארלנגר – מודיעין עילית

הגיע לידי חוברת אליבא דהלכתא טבת תשס"ח והובא שם מכתבו של מייזדענר אי"ה הפומן בענין דעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א על תכנית הנביאים והמגילות.

לצערו הרב דעה זו שייכת לכת שנגררה אחרי המסכילים לפני כמאה שנה שהטילו פסקות במסורת אחת העדות המפארות ביותר בעם ישראל.

לפני כמה שנים הודפס פירושו של הרב יהודה אל-בוטני מרביני ירושלים (לפני כ-500 שנה) המפרשים המוזכרים במלאכת שלמה על סדר תורתו על הרמב"ם האבהו, ובו הוא מאשר את מסורת ההקילה על תתר ארם צובא ששירושם – ושירי' אברהם בן הרמב"ם ורבי דוד חנו הביאו הכתר אתם ממצרים.

הבה ונראה מה מוצב מול מסורת מפורזת זו:

סדר הנביאים המיוחס להגר"א משושב ביהרר לפי כל קנה מידה, ואחת החמורות מכל היא שחילקו את ספר מלכים במקום החלוקה הנוצרית בהפסק "פרשה פתוחה" בעקבות חידוש "פרשה זו" בתנ"ך אמסטרדם תת"י-ת"א.

הנוחם שם לוקה בטעוית פשוטות בניגוד לכל הספרים למסורה ולמנחת שי. וחז"י לייחס טעוית אלו להגר"א. ואכן כבר הדחירו על זה רבני ווילנא תיפק לפטירת הגר"א שליט"א שלא חילס דברים אלו בלי ביהור גמור שהדברים אינם יצא מחמת ידיו וטוממנים.

לצערו, עלינו להמליץ את הפסוק כי שתיים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים הלא הוא בן אשר אבי המסורה, להצוב להם בארות, בארות נשברים אשר לא יכילו המים.

בשם הגר"ש אלישיב ש שמעונו סותרות, אבל ידוע שהוא התיך לכתוב לפי כתר ארם צובא של בן אשר.

התיקון למגילות המכונה תיקון ברדיטשוב גם הוא משושב ביותר כך שאי אפשר לסמוך עליו.

למעשה אין איש שמשתמש בו, ה"תיקונים" שנעשו כאילו ע"פ ברדיטשוב נאלצו לשנות משם בהרבה מקומות ועדיין לא איפיקר מחולשה. לא מדובר בשינוי הנוסח המקודש והמקובל בעם ישראל, אלא בהחלטה על קבלת נוסח מקדש שהרמב"ם ממך עליו את שתי ידיו כמסורת עדה מפוארת בישראל.

דעת הגאון הרב יוסף שלום אלישיב שליט"א בענין זה הוא שאי אפשר

להכריע, כיון שאין מסורת רצופה על תכנית נביאים, אבל הוא מעולם לא שלל את נוסח בן אשר.

הגר"ש אלישיב אמר לי בהדיא כיון שנמצאו נ"ך ישינים כתובים ע"פ בן אשר זהו בכלל לכתוב כמו שכתבו עד עכשיו וכך שמעתי לאחרונה גם מהמקורבים.

אלהיו לויך – ירושלים

[*הערת המערכת: שלא בראצונינו נכנסנו במפלומה זו, אלא שמן היושר היה להביא דעת הצד השני ע"כ הדפסנו מכתב זה אך אין בדעתינו להתייחס עוד למכתבים שגיעו למערכת בנידון זה, בפרט שאין כאן מקומו.*]

בגליון 46 הובא שו"ת הגר"מ שטרנבוך, ובו צידד לפ"ד מרנן החזו"א והאבי עזרי שלימד קבלה אינו טעון ברכה"ת לפניו, ומותר ללמוד בט' באב, וכמוכן מדבריהם שאינו בכלל תלמוד תורה.

וניתי ספר וינחזי: ונווכח שכל כוונת רבותינו היתה שבלא הקדמת "לחם ובשר" אינו לימד ע"מ לעשות [וראה תשובת מהרז"ו לזה בהקדמת ע"ח], ואולי אין בו מעלת ד"ת כנגד כולם אך דאי הוא חלק מת"ת, וכבר דפו בזה בקובץ ישורון חלק יד שהוקדש לע"ז מרן זללה"ה.

ושם כביעתא כמותאח שאל עלתה סיראב בלב רבותינו ממשיכי דרך אדונו הגר"א, שמעת הגיעו לימי בינה היה עיקר לימודו בח"ן, אלא שמנהגם בסתר, וכל באי ביתם המה ראו עיוני האריות במסתרים.

וגם אני עני זיתי לחזות כוכ"פ בלילות ש"ק חורף שנת תשנמ"ו את מרן זללה"ה שקוע בלימוד הקדוש בספד"צ [מחלון ביתו הישן שהיה בק"ן], וכן שמעתי מהגר"א וינטרוב שהיה מגלה טפח ומכסה אלפיים ורק פ"א יצא ממחיצתו בשיתת הצמצום אחר טסיתת הגר"ח פרידלנדר, וגם עליה ניחם טובא כדיוע.

- תלמיד – בני ברק
- הערות על הל' ציצית
- באם לובש הט"ק הפוך (הפנימי לחוץ) האם זה קשה לשכחזה? והגר"ח"ק שליט"א השיב לי יתכן.
- טעה ולבש הט"ק הפוך (הפנימי לחוץ) ורוצה להפכו חזרה האם חייב לברך שכן כשהפוך נשאל על הט"ק השיב לי: לא.
- ראיתי שכתב בשם החזו"א זצוק"ל שלא היה ממשמש התפילין בק"ש כלומר "וקשרתם" אם זה אמת או נכון? והגר"ח"ק שליט"א השיב לי כי לא היה לו כת.
- במ"ב ס"י ח" ס"ק כ': ובכתבים איתא דט"ק תחת בגדיו, וכ' המ"א דעכ"פ צריך שיהיו "ציצית מבחוץ". מה הכוונה "ציצית" מבחוץ – האם זה רק חוט או אפילו קשר? והגר"ח"ק שליט"א השיב לי גם קשר.
- יעקב וינר – קרית ספר

בנוסח לקבה"ה קודם טו"ת שכתב בעיז"ח

בספר עוד יוסף חי להגאון הגדול רבינו יוסף חיים זצוק"ל בפרשת בראשית כתב לומר נוסח לשם ייחוד קודם לבשית טלית ע"ד הסוד וכן בתפילין כתב נוסח לשם ייחוד שם בפרשת וירא ע"ד הסוד. וראיתי להמון העם ואף בתוכם אנשים שלימים ראי ד' שקוראים הנוסח שכתב הגאון הר"ל עם כל הכוונות עז"ה ומתפללים בכוונה זו – וטעות בידם שהרי לא יצאו אלא בדיעבד וכבר כתב במשנה ברורה ס"ו ח' סק"ט ובסי' כ"ו סקט"ו ובשאר אחרונים שלכתחילה יכוון קודם טעוית טלית שע"י מצוה זו נזכור המצוות לעשותם, והוא מהרש"ה בסי' ח', וכן בתפילין לכתחילה יכוון על הדויע כנגד הלכ ועל הראש כנגד המוח דכ' שנוכר נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על ייחודו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו ויכוון לשעבד להקב"ה הנשמה שהיא חלק אלהו וגם הלכ שיהיה עיקר התאווות והמשחשבות והוא מהשו"ע בסי' כ"ה, וגם הגאון ר' יוסף חיים כתב בספרו בן איש יו בהלכה הראשונה בספרו בפרשת בראשית ה"א וכן בפ' וירא ה"א הכוונה הנ"ל.

והטעם שר' יוסף חיים לא הכניס בן בלשם ייחוד הוא ברור ופשוט שהכוונה שכתבה המ"ח והבא"ח היא כתובה להדיא בתורה וזהו מצות ישראל ובשביל לא א"צ לנסח כלל לשם ייחוד דיויל קרי בי רב הוא דבטלית כתיב וראיתם אותו וזכרתם וכו' ובתפילין כתיב והיה לך לאות וכו' למען תהיה וכו' וכמבואר כ"ז בב"ח ס' ח' והעתיקו האחרונים הנ"ל.

ישר כח גדול האיקות שבלמוד שנגרם בן גליון העלון שלמה רבי

א. ס' ח' הלכות ציצית, הנה יש שמקפידין שלא ללבוש הט"ק על הגוף, ולכן מקפידין ללבוש רק על גופי' כדי שהט"ק לא יגע בגוף, ושמעתי מכמה לומדים דאין שום מקור לזה ואין שום ענין שהט"ק לא יהיה על הגוף.

אך באמת מצאתי לזה מקור נפלא במר"ק סי' כ"א עמש"ח הרמ"א שם דיש שכתבו לא לשכב בטלית שיש בו ציצית ע"כ, וכתב ע"ז במ"א דכתבתי האר"י ז"ל כ' ע"פ סוד שיש לשכב בלילה עם ט"ק, והביא לזה ראיא גם מזדו המלך ע"ה שכתבננס לבית המרחץ ראה את עצמו ערום בלי המצות כינון ששהירא דהו' זכ"ל דכשלי לא היה בבית המרחץ היה לו ט"ק על הזמן גם בלילה ע"כ מהאר"י, וכתב ע"ז המ"א לדחות ראייתו, והאירינו בזה כל האחרונים בפילפולים אמנ"מ.

אבל המה"ל הקשה על ראיא זו, דאין ראיא מדת המלך ע"ה דנראה שלא היה פושט בגדיו כשישן ולא נכנס למיטה בלילה, ואי"כ ודאי לא שכב על מיטתו ערום כי מיד היה עוסק בתורה ופשיטא דמאן דקפדי שלא לשכב בציצית על מיטתו מיייר בשוכב ערום דמשום ביזוי המצוה נגע בע"ש.

הרי לנו מקור נפלא לזה שלא ללבוש הט"ק על הגוף, אידחתן דכוונת המר"ק הוא משום החוטין שלא יהיו נוגעין בערוה, אבל כשרק הבגד עצמו נגע בגופו החוטין נמצאין בחוץ אין בזה פקידא עם לדידה יוצ"ע.

ב. ס' במ"ב סק"ד כתב דאפי' מי שפשט טליתו לכנס לבית הכסא אינו חוזר ומברך, ואינו דומה למה שהסכימו הפוסקים בסי' כ"ה דאם פטש התפילין כדי לכנס לבית הכסא דחזרו ומברך [ג"י מ"ב שם סקמ"ז וביאוה"ל שם], דשאני התם דבית הכסא אסור בתפילין משא"כ בטלית דמדמיא אינו אסור ע"כ.

ולפ"ז נראה דאם כתוב על הטלית הברכה או פסוקים כמו שמצוי קצת, דצריך לפשוט הטלית קודם שוכנס לבית הכסא, דצריך לחזור ולברך דהא אסור לכנס עם הטלית לבית הכסא. אמנם ישנן דשאני בתפילין דאסור ליכנס אסור לבית הכסא ומה"ל דאפי' מנעצם משא"כ בטלית זו דכתבו עליה פסוקים היו כמו אריא דרביעא עליה יוצ"ע.

ג. הנה מצוי לפעמים דבליה לובשין ט"ק אחר ממה שהיה לו ביום, וכגון שגם הל"ח הזה הוא גם כסות יום, ובבוקר מתפילין לט"ק אחר, דלכאוי היה ראוי לברך עליו כשנהיה בוקר, אבל דבעדו ישן היה אנוס מלבדן עליו, ולכן אחי"כ שגמברך על הט"ק השני ראוי לכיון לפטור בברכה זו גם את הט"ק שלבש אותו בלילה, ד"י"א שהברכה מועילה גם למפרע, עי' בסי' תרנ"א ס"ב בביאור הגר"א דס"ל ז"ל וכוהבו בשעה"צ שם סקל"ב, ובשע"ת ס' תרע"ז סק"ג, ותשר רע"א מה"ת ס' י"ג, ובס' מקריא קודש סוכות ח"ג ס' יתכן בההיר קודש שם שם, וביד"ז ס' י"ג במ"א וגר"כ שם.

וכן ברמ"א ס' קט"ט ס' א"כ כתב דמי ששכח והניגים משקין לתוך פיו בלא ברכה דיכול לבלוע ואח"כ לברך עליהם ברכה ראשונה, וביאר הגמ"ב שם סק"ד דדמי קצת לעובר לעשייתן משום שנוכר בעודו בפיו אלא שלא היה יכול לברך אז, לכן לא נפטר מהברכה ע"ש, וממילא גם הכא לא נפטר מלבדן על הט"ק של הלילה [ועי' ביותר מהז במ"ב ס' קס"ז סקמ"ח ובשעה"צ סקמ"ו, וכ"ש כאן].

ד. ס' י"ח במ"ב סק"ד כתב דבדעתני ציבור כשלושין טלית במנחה יסיר את הטלית כשיחזילו ברכו כדי שלא יראה כאילו סובר דלילה זמן ציצית ומקורו מהב"ח ע"ש, וצ"ע דאדברה אמאי לא ימשיך ללבוש הטלית כדי לחוש לדעת הרא"ש והגר"א דכסות יום ולילה חייבין בציצית גם בלילה, וגם בן דין מ"ן צ"ע דמנ"ל לב"ח לומר בדעת הרמב"ם דאסור ללבוש הטלית בלילה משום החשש שיאמרו למה זמן ציצית, והיכן מציון זו. וראיתי: במ"א שדימה ד"ז להא דס"ל ס' ס"ד דכתבו שם לענין תפילין דאם היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו התמה דיניה ידו עליהם,

והטעם לזה ביאר המ"א שם משום הדוראה יסבור שמותר להניח תפילין בלילה ע"ש.

וצ"ע דהא שם באמת שי אסור להניח תפילין בלילה שמא ישכחם ויישן בהם כמ"ש שם אבל בציצית לא מציון כן, ועי' באג"מ ח"יד ח"ב סי' קל"ז שהעיר בזה.

ומ"מ נראה דמשכ"י הב"ח לפשוט הטלית לפני ברכו היינו דוקא בט"ג אבל לא בט"ק, דרק ט"ג שלובשין אותו רק בתפילות אז ניכר יותר שאין לובשים אותו אלא לשם מצוה בלבד, ובזה יש לחוש שסאם לא יפצטנו בלילה יאמרו דלילה זמן ציצית, אבל בט"ק שבין כך לובשים אותו כל היום וכבר נראה חלק מכל בגדיו אין לחשוש לזה, וכן נוהגים שאין פושטין הט"ק כשנהיה לילה, אך יתכן דאם ילבשנו גם כשהולך לישון ומחליף כל בגדיו לבגדי לילה ומשאיר עליו רק הט"ק מחזי יותר שסובר דלילה זמן ה. ס' י"ט פמ"ב סק"ה כתב דמוכרי בגדים שלובשין ומכוונים אפרת דחיבי לקוים כמנו מציצתי ואם לובש כדי להעביר המכס אפרת דחיבי בציצית דתמו מבי כלאים, וביאור החילוק נראה מדברי המכס משא"כ מי כלל ללבוש הט"ק והיו מעדיפים להניחם באיזה שק וכד', אלא שאין להם אפשרות לסחוב איתם הרבה בגדים בידיים, לכן לובשין הבגדים על גופן, והרי גופו מבי קולב עם בגדים, ומשו"ה פטורין מציצית, משא"כ מי שלובש כדי להעביר המכס, הרי יש לו ענין ללבוש לשם לבשה כדי לינצל מהמכס שחישבו שכל הבגדים הם בגדיו הרגילים ומשו"ה חייב בציצית.

והנה מקור דברי המ"ב כאן דמוכרי בגדים פטורים מציצית, הם מהתוס' בנדה כ"ה נראה, וככלנן שם הטעם כמאן דבעינן הנאת לבשה ע"ש, וכן הובא לעיל ס' י' ס"יא בביאוה"ל ד"י"א דבגד שהוא עשוי לקור וחום אינו חייב בציצית ע"ש, וכבר תמורו רביס דא"כ היאך אנו מקיימים מצות ציצית בימי הקיץ הלוהטים, והרי אין בזה שום הנאת לבשה, ובאמת כבר עמד ע"ז הקוב"ש ח"ב סי' כ"א ולא יישב ע"ש, ושאלתי למרן הגרי"ש אלישיב שליט"א והשיב דנהנין מעצם קיום המצוה עכ"ז, [ובספר שיהיה דקיסא ראייתו שכתב דהגר"ש אלישיב שליט"א לא רצה לקבל תירוץ זה, ושלקן חזר בו, ואי שלא עמד טוב מן שאמר].

ומצאתי שכבר עמד בזה בס' מנחת שלמה ח"ב עמ' י"ח, וכתב דע"כ דנקטינן קול דכחתוס' עיי"ש, ובעמ' י"ט שם כתב דכיון שכבר נהגו ללבוש תמיד בגד של ציצית כבר נתפר כדז להיות מכלבוש רגיל של כל האדם רגיל ללבושו אף אם אין לו מזה שום הנאה, ומשום כך גם מותר לצאת בו בשבת להרי"ז, וכיון שלובשו כד"ר מלבוש חשיב נמי כנהנה, אע"פ שהגורם לכ"ז הוא הנאת המצוה ע"ש, והיינו כדברי הגרש"ח הנ"ל. ושלחתי להקושיא גם לגר"ב פוברסקי שליט"א, והשיב במכתב דכוונת התוס' הוא רק דאם לבשית הבגד הוא רק מפני שאין לו מקום אחר להניח הבגד ולכך מלבישו על גופו וכגונא דמוכרי סכות, זה לא מיקרי לבשה ובה דתמו התוס' דפטור מציצית, משא"כ מי שלובש הבגד מפני שרוצה ללבושו, אפי' אם רוצה ללבושו רק כדי שיוכל לקיים מצות ציצית, מ"מ דאי מיקרי לבשה וחייב בציצית עכ"ז, וכן השיבו לי גם מרנן הגר"א"ל שטיינמן והגר"ח גריינימן שליט"א.

ולע"ז נראה דכ"ז נכלל במשכ"י המ"ב דאם לובשים כדי להעביר המכס שפיר חייבין בציצית וכמשנ"ת.

והנה שמעתי אומרים דא' הטעמים שהחזו"א זצ"ל לא לבש ט"ק של צמר, היינו משום דחשש דבימים הלהותים של הקיץ לא יהיה לו הנאת לבשה, ולכך שפיר ב"ח כותנה. והכל יצפה פיהם, דשאלתי לכמה מגדולי תלמידיו [הגר"ח גריינימן, הגר"ח קנייבסקי, והגר"נ קרליץ] וכולם אמרו לי לדואי שזה לא היה טעמו של החזו"א, וטעמו היה מפני שסבר דהלכה כמ"ד כל המינים חייבים בציצית מן התורה.

אפרים צאלער – בני ברק

לכבוד המערכת של הגליון הנפלא אליבא דהלכתא.

הנה בגליון מס' 42 במזדור לאמתה של הלכה כתב מורנו הגאון הגדול הגר"ימ הלל שליט"א לברר דעת רבינו הרמ"ל שאם היה מעשרה המושב אפילו צ"ע לחולץ לפי שהה לא איבד את המצוה, והביא ראיות מוכיחות משער הכוונות ובאתי בזה רק להעיר מלשון המשנ"ב בסי' א' סק"ט שכתב בא"י וטוב יותר שיאמרו את התיקון בביהכ"נס משיאמורו בחדר הסמוך לו דביהכ"נס קדיש טפי וגם שיהיו מעשרה ראשונים עכ"ל. ולפי דעתי הקלושנה נראה מדבריו דצריך לישאר שם כדי שיהיה לו מעלת עשרה ראשונים דאל"ה יכנסו לשם לזמן מועט להיות מעשרה הראשונים ששוב יאמרו התיקון בחדר הסמוך לו (שהרי מסתמא היה להם סיבה כשהו שמחמתה אמורו בחדר הקטן), ושמאי יש לדחות שאם כבר נכנסו אי"כ כבד לצאת ומאוד מאד השאטח לשמוע חוות דעתו הגדולה בזה, ואסיים בברכת הדיוט שתזכו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה.

אברהם לוי – ירושלים

[*הערת המערכת: כנראה שלא הגיע ליד כותב המכתב הצילונות הנוספים של "אליבא דהלכתא" ויפנה נא למערכת ונמצאים לן.*]

לכבוד מערכת אליבא דהלכתא.

במזדור הוראת הלכה בגליון 46, חודש טבת הובא השאלה באם המחליף חוצלה וכדו' אם צריך לעשותו תחת כיסוי וכו'. והתשובה הייתה מתוך שו"ע הרב דאם כיון ש צגיעות צריך בזה תחת כיסוי. וכתבו למלמד זכות על אלו שלא עושים כן מכיון שכל נהג הצניעות תלוי לפי המקום והזמן והמנהג ולא שכתב המשנ"ב באנפלאות.

ומאד התפלאיתי על לימוד זכות הזו, שהרי כל עיקר הסיבה בצגיעות בזה כתב השו"ע בסעי' ב' אל יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני, כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו. והשו"ל הק (שגער האותיות צגיעות) האריך לכאר ענין הצגיעות וכתב שתמיד צריך למדוד איך היה מתנהג לפני גדולים. וכתב איך היתו נוהג לפני משה רבינו ועו' זקנים איך הית מתנהג כן או לא. ואי"כ אם נתבונן שהשכינה נכנסה שאנחנו נמצאים לפני מנה"ה הקב"ה, וזה הסיבה שגם בחושך צריך להתנהג בצגיעות וגם בביהכ"ס וכו'.

והמקום וזמן והמנהג דהיי לא נמדד לפי אנשים שאין להם בושה של ריאת שמים וזהו הבושה האמיתית כמ"ש בדע"ת להגר"צ ר"י זצ"ל בפרשת יתרו ע"ש. והבושה כלפי השני אי"ז אלא גאווה, ועיקר הבושה הוא מעצמו לפני הקב"ה.

ומה שאנחנו רואים היום אנשים שמסתובבים ככה אי"ז מיראת שמים ואם משה רבינו היה נמצא לידי ואפילו גדול בדוריו לא היה הולכים כן לפניכם, אלא זה קלות מצבם וכו' ומכיו שמוסר התבוננותו בבושה האמיתית ולא מצאנו בדוריו שום ת"ח אמיתי בעדיות הנפש מתוך צגיעות פנימי שיותבנס ככה אפילו שזה חם מאד. (ואפילו הגא"מ שמיקל באורך השו"ל דלא כמשנ"ב ואיך שהוא בעצמו נהג אי"ז עד כדי כך בגילוי בשרו).

ויש עצה פשוטה מאד איך להחליף חוצלה או ללבוש פיגימה בלי לגלות בשר, ע"י שישים החולצה שהוא רוצה ללבוש על הבגד הלבבוש של

מכסה אותו, ואז שולף החולצה החוצלה הלבבושה, וכן הוא נשאר מכוסה אפילו כשאנו מתחת השמירה, וכן כשלובש מכנסים. והכל תלוי בהרגל מהבית ואיך שראו אצל ההורים שהקפידו בזה מתוך בושה וצגיעות הפנימי.

והארכתי בזה בספרי תפארת הבית שיצא לאור בעזרהש"ית בקרוב, כי כ"ז הוא מיסודי הבית כדי שישרה השכינה בתוך ביתו, כי מקום הצגיעות שם משכן הקדושה (יערות דבש ח"א).

ואע"פ שנאמר שהלכות הללו זה רק מ"ד"א ומעלה לאדם (עי' באג"מ) אעפ"כ נאה ויאה לכל יהודי ירא שמים ובפרט בן תורה שעוסק בתורת אלקים אמת שיתבונן בשויתו' ה' לגדי' תמיד להורגיש קצת שהוא נמצא בכל עלות לפני הקב"ה, ויתנהג בהתאם לזה כמו שהיה מתנהג לפני מלך בשר ודם מפני כבודו ית' שהוא מלא כל הארץ כבודו.

משה עזריאל ויפלד – קרית ספר

בגליון האחרון הובאה תשובה ארוכה מהגר"מ הלל שליט"א בענין תניתת המיטה להוכיח שראשו למזרח, וכתב בן גם בדעת הגר"א ז"ל. הנני להעיר בזה כמה דברים:

א. במשכ"כ דאין להוכיח דעתו ממה שציין הגר"א מקור לדברי השו"ע, ולא הזכיר שיטת הזוה"ק חדולק, כי ידוע שהגר"א בשו"ע רק מציין את המקורות ואין הכרח דס"ל כן להלכה ולא תמיד נחית לדינא, עכ"ד. יש להעיר דהחזו"א כתב בקובץ אגרות (ח"ג סי' כ"ח) דהגר"א בביאור הגר"א אינו מסתפק בביאור מקור של השו"ע אלא נכנס תמיד לקבוע מסמורות בהכרעת ההלכה ומגלה תמיד דעתו ז"ל במקום שנוטה מדברי השו"ע וכו' ומעולם לא עבר בשתיקה וכו' עיי"ש שיש יוצא מן הכלל במקום שאין הדבר מוכרע או בהידור מצוה, עיי"ש. והנה בנושא שלנו דאם שיטת הזוה"ק ברורה שהיא למזרח, היה צריך להעיר על כך, ועי"כ דלא ס"ל כן.

ב. עוד משכ"כ להוכיח מביאורי אגדות הגר"א בברכות שציין את דברי הזוה"ק דמוכח מזה דהכוונה שראש המיטה למזרח [וכדה

עוד יוסף חי

בירור וליבון במשנתו של מרן ה"בן איש חי"

בדין טלית פחות מכשיעור ובדין חצי שיעור במצות עשה

וכן יש לעורר על מה שכתב בשו"ת תורה לשמה סימן קל"ז גבי אתרוג פחות מכשיעור, דכיון דלא חיזי לאיצטרופי, אין מצוה בנטילתו מדין חצי שיעור במצוות עשה ע"ש. ולכאורה נראה נמי גבי אתרוג פחות מכשיעור שאינו שייך לדין חצי שיעור במצוות, דכל דאינו כביצה אין עליו שם פרי והתורה אמרה "פרי עץ הדר", דאין שיעור האתרוג מדין שיעורי המצוות אלא משום שם פרי וכמש"כ התוס' בסוכה דף ל' ע"א בד"ה משום. וכ"כ האחרונים גבי אתרוג שהיה בו שיעור ונצטמק ועתה אין בו שיעור, דכשר לברכה, כיון שכבר היה גמר פרי ושם פרי עליו, ועיין בהגהות רע"א בגליון השו"ע סימן תרמ"ט ס"ו, ובפמ"ג סימן תרמ"ח מ"ז ס"ק י"ט, ובבית השואבה בדינים הפוסלים באתרוג אות צ', ובחזו"א או"ח סימן קמ"ב סק"ב, וכ"כ החיי' אדם כלל קנ"א סעיף ט"ז דאתרוג פחות מכביצה לא חשיב פרי, אולם כתב דגם בנצטמק פסול משום דאינו הדר וע"ע בנשמת אדם שם, וכן פסק בבאיור הלכה סימן תרמ"ח סעיף כ"ב. ועוד הביא הביאור הלכה בשם החתם סופר שאף לדעת הצ"ח שבזמנינו נתקטנו הביצים ובשאר שיעורי המצוות צריך לשער בשיעור גדול יותר מביצה של היום, מ"מ לענין אתרוג שתלאו הכתוב בשיעור פרי, הרי אם הביצה נשתנתה גם גודל האתרוג נשתנה ועל כן די בשיעור ביצה של זמנינו ע"ש.

הן אמת דהגרצ"פ פרנק ז"ל בספר מקראי קודש סוכה חלק ב' סימן כ"ט הביא דהמב"ט בקרית ספר פ"ז מהלכות לולב ובשו"ת חוות יאיר סימן קצ"ב ובכפות תמרים סוכה דף ל"ה ע"א כתבו דשיעור האתרוג הוא מדין שיעורי המצוות ע"ש. וע"ע בספר כשרות ד' המינים דף ט' יו"א. [ויל"ע מלשון הכפות תמרים ואכמ"ל]. ולשיטתם י"ל דגם באתרוג שייך דין חצי שיעור לולי דלא חיזי לאיצטרופי. וע"ע בשו"ת תורה לשמה סימן קפ"ג שנקט בפשיטות שאתרוג שנצטמק וכבר אין בו שיעור, פסול. וחיידש עוד שגם אתרוג שיש בו שיעור בצמצום ועתיד להתחסר, אזלינן בתר סופו, וכבר מעכשיו הוא פסול.

וכן יש לעורר עמש"כ בשו"ת תורה לשמה סימן קל"ז גבי אדם שיש לו חדר קטן שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות שפטור מן המזוזה, דלא אמרינן עכ"פ יניח מזוזה מדין חצי שיעור, יען דהכא ליכא האי טעמא דחזי לאיצטרופי. שאם תאמר אפשר שיוסיף עליו ויגדלנו וישלמנו, הנה צריך להסיר המזוזה שקבע ויחזור ויקבענה מחדש משום תעשה ולא מן העשוי, ונמצא בעת שקבע המזוזה לא הוה אפשר שישלים השיעור בקביעות זו, והרי זה דומה ממש לאתרוג קטן ע"ש. ולכאורה גם בלא טעמא דלא חיזי לאיצטרופי, אין לזה שייכות לדין חצי שיעור, דכל דאין בחדר ד' אמות חסר בו שם בית, וכתבי' על מזוזות ביתך וכדאיתא בסוכה דף ג' ע"ב, ואינו חיסרון בשיעור אלא חיסרון בשם בית.

והנה להערה זו התעוררתי זה כבר כמה שנים והעלתיה עלי ספר בשו"ת דברי שלום להגמ"ז ז"ל או"ח ח"ה בהערות בסוה"ס סימן ד'. ועתה מצאתי סיוע לזה באחרונים שכתבו כעין זה גבי חצי שיעור באיסורין, ידיעויין בפמ"ג בסוף הפתיחה לה' שבת שכתב גבי מעביר פחות מד' אמות ברה"ה, דכל שהעביר פחות מד' אמות, אין שם מלאכה עליה כלל ולאוי מידי עביד, ולכן היתר גמור הוא, ולא דמי לקוצר חצי גרגרות דעשה המלאכה בחצי שיעור. וכ"כ המנ"ח סוף מצוה קי". וכ"כ בשו"ת בית יצחק או"ח סימן י' סק"י דד' אמות חשוב כרשותו ויותר מד' אמות חשיב כמעביר מרשות לרשות, ומעתה בפחות מד' אמות לא הוי שום הוצאה שהכל ברשות אחד. אך יעו"ש ס"ק י"א מה שהביא משו"ת הרימ"ע סו"ס ל".ו. ועיין עוד בשו"ת הוד יוסף סימן מ"ח ז"ל וראיתי, וד"ה והנה, וד"ה אמנם.

חצי שיעור במצות עשה

ג. והנה בעיקר דין חצי שיעור במצות עשה, יעויין בגמ' חולין דף קל"ג ע"ב גבי מצוות נתינת זרוע לחיים וקיבה לכהן, דכל שהכהן שותף בבהמה עם הישראל, אין צריך ליתן לכהן, ונחלקו בגמ' אם הכהן שותף רק בראש ולא בשאר הבהמה, דדעת רב הונא שהישראל פטור רק מנתינת הלחי אך חייב לתת זרוע וקיבה, ודעת חייא בר רב שפטור מכל המתנות. ופסק השו"ע יור"ד סימן ס"א סכ"ו כדעת רב הונא שפטור רק מנתינת הלחי. והמנחת חינוך בקובץ המנחה מצוה תק"ו כתב בדעת הריטב"א ב"מ דף צ"ד ע"ב דנתינת זרוע לחיים וקיבה הכל מצוה אחת היא. ולפי זה תמה המנ"ח על מה דקיי"ל דאם הכהן שותף בראש נפטר מנתינת הלחיים וחייב ליתן את הזרוע והקיבה, ולכאורה כיון שהכל מצוה אחת היא, אם נתן רק שתי מתנות לא קיים מצוה זו וצ"ע ע"ש.

ובשו"ת הוד יוסף סימן מ"ח כתב ליישב, דאף דהכל מצוה אחת, מכל מקום חייב ליתן שתי המתנות מדין חצי שיעור במצות עשה. אך פקפק בזה דהנה הטעם דאמרינן חצי שיעור אסור מן התורה מפורש בגמרא דיומא דף ע"ד ע"א, דהיינו משום דחזי לאיצטרופי, וכאן הזרוע והקיבה לכהן לא חיזי לאיצטרופי כיון שכבר נזבחה הבהמה, ומעת זביחה נפטר הראש מחמת שותפות הכהן או הגוי. ואם נאמר גם כאן י"ל חזי לאיצטרופי אי הוה מסתלק הכהן מן הראש, מ"מ יש לפקפק בזה, והוא די"ל דלא אמרינן חזי לאיצטרופי אלא בדבר שבידו לעשותו, וכאן תלוי בדעת אחרים עד שיתרצה הכהן להסתלק ויקנה אותה הישראל ודילמא לא יקבל, וצ"ע. ועו"ש מה שכתב עוד לדון בזה.

שיטות הפוסקים בשיעור בגד המחויב בציצית

א. שו"ע סימן ט"ז ס"א. שיעור טלית שחייב בציצית שיתכסה בה באורך וברוחב ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומרו. הג"ה. ואז חייב בציצית דוקא כשהגדול לובשו פעמים עראי ויוצא בו לשוק.

מקור דין זה בגמ' מנחות דף מ' ע"ב, תניא טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו והגדול יוצא בה דרך עראי, חייבת בציצית. אין הקטן מתכסה בו ראשו ורובו, אע"פ שהגדול יוצא בה עראי פטורה. והרמב"ם בפ"ג מהלכות ציצית ה"א כתב, ותהיה מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומרו ולילך עמו. וכתב הראב"ד, יפה אמר שלא בכל קטן משערין אלא בזה שיכול לילך לבדו, שהרי אמרו והגדול יוצא בו עראי, אלאמא דלא בכל קטן משערין ע"כ. והטור כתב, שיעור טלית להתחייב בציצית כל שקטן בן תשע שנים יכול לכסות בה ראשו ורובו, וגדול אינו מתבייש לצאת בה באקראי לשוק. אין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו, אע"פ שהגדול יוצא בה באקראי לשוק פטורה. ובשו"ת הרדב"ז ח"ה ב' אלפים קי"ו כתב שהרמב"ם והטור פליגי, דהטור כתב קטן בן תשע שנים, והרמב"ם כתב קטן המתהלך לבדו בשוק, והיינו בן חמש שנים שאז הולך לבדו בשוק ואין צריך אחר לשומרו ע"ש. וכן יוצא מדברי החינוך מצוה שפ"ו שהרמב"ם והטור פליגי שהרי כתב, ויהיה שיעורו גדול כדי שיוכל להתכסות בו ראשו ורובו של קטן המתהלך בשוק לבד מבלי שומר. ולפי הדומה שזמן זה הוא כבר שית כבר שבע ע"ש. הרי שפירש שיעור מתהלך לבדו בשוק פחות מבן תשע שנים. אלא שהרדב"ז כתב שהוא בן חמש שנים והחינוך כתב שהוא כבן שש שבע שנים. וכן הביא הב"ח ס"א מדברי הסמ"ק סימן ל"א שקטן דאמרינן בגמ' היינו קטן שהגיע לחינוך. וביאר הב"ח דהיינו בן שש וכן שבע. והוא כדברי החינוך בבאיור דברי הרמב"ם. אולם הב"י עמד בזה דלכאורה דברי הטור שלא כהרמב"ם, וכתב ליישב דאפשר שהטור מפרש דברי הרמב"ם קטן המתהלך לבדו בשוק עם טליתו, ואינו צריך אחר לשומרו שלא יאבד הטלית וכדמשמע מדברי הסמ"ג עשין כ"ו. וסובר הטור דכל שהוא פחות מבן תשע צריך לשמרו שלא יאבד הטלית. נמצאנו למדים שלוש שיטות בפוסקים בגיל הקטן, א' הרדב"ז בדעת הרמב"ם קטן בגיל חמש. ב' החינוך בדעת הרמב"ם קטן בגיל שש ושבע. וכ"כ הב"ח ב"ב בדעת הממ"ק. ג' דעת הטור קטן בגיל תשע שנים, וכתב הב"י דאפשר שכן דעת הרמב"ם. וכ"כ האחרונים בדעת השו"ע.

עוד נחלקו הפוסקים בהא דאמרינן בגמ' ראשו ורובו של קטן, דבשו"ת הרדב"ז כתב דאין פירושו ראשו ורוב גופו, אלא ראשו ומקצת גופו עד שיהיה מתכסה רובו עם ראשו. ובסוף דבריו צדד בזה. אולם בשו"ת לב חיים ח"א סימן צ"ט ובארצות החיים המא"ל סק"ד כתבו לדייק מלשון רבינו ירוחם בספר אדם נתיב י"ט ח"ג והחינוך דבעינן רוב גופו חוץ מראשו. אולם החזו"א סימן ג' ס"ק ל"א ד"ה ועיקר, כתב דאין הכרע מלשון הר"י והטור.

בשיעור הבגד במידות, מצאנו כמה שיטות בפוסקים:

א. השלמי ציבור דיני ציצית ותפילין ס"ב בהערות המגיה הביא מדברי כמה פוסקים דשיעור הבגד הוא אמה על אמה, ושכ"כ בס' פרי הארץ סו"ס א', ובני חייא סימן ט"ו, ובית דוד סימן ח', ובפרי אדמה פ"ג מה' ציצית ע"ש. וכ"כ בלב חיים ח"א סו"ס צ"ט ובהשטמות שם, שכן שיערו הפוסקים הקדמונים. (ועיין להלן דעת עצמו).

ב. בשו"ת לב חיים שם כתב שצריך בגד בשיעור אמה וחצי אורך על אמה וחצי רוחב.

ג. בבן איש חי שנה ראשונה פרשת לך לך ס"י"ב כתב שהוא מורה לדינא שצריך שיהיה בגד אמה וחצי אורך על אמה רוחב. ועמש"כ במנחה עירם. וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סימן ו'.

ד. דעת הגר"ז בסידור שיהיה אורך הבגד אמה מלפניו ואמה מאחוריו. והמ"ב סק"ד כתב שכן מנהג אנשי מעשה, ועכ"פ לא יפחות מאמה וחצי. והחזו"א סימן ג' ס"ק ל"א כתב דמעיקר הדין סגי באמה על אמה, אך הוזהרנו על יראת הוראה לכן אנו נוהגים לעשות אמה מלפניו ואמה מלאחוריו ורוחבו אמה. וישנן עוד שיטות בפוסקים עיין בלב חיים שם ובכף החיים סק"ב.

טלית פחות מכשיעור האם יש מצוה בלבישתה

ב. בשו"ת תורה לשמה סימן ב' נשאל באדם שיש לו טלית קטן פחות מכשיעור ואינו יכול להשיג טלית יותר גדול אם צריך ללבושו. והשיב בדגמי' יומא דף ע"ד מבואר דטעמא דאסור חצי שיעור משום דחזי לאיצטרופי, ומזה נראה דה"ה במצות אין חצי שיעור חשוב כלום אלא היכא דחזי לאיצטרופי, ובנידון זה דטלית לא שייך האי טעמא דחזי לאיצטרופי ע"ש.

ודבריו צריכים ביאור, דנראה דנידון דטלית קטן לא שייך כלל לדין חצי שיעור במצוות אפילו בלא טעמא דלא חיזי לאיצטרופי, דטלית פחות מכשיעור לא חשיב "כסותו" וכמש"כ הב"י על אתר בשם הנימוקי יוסף במנחות דף מ', וכן כתב הדרכי משה סימן ח' סק"ג בדגד פחות מכשיעור לא חשיב בגד, וכיון דלא חשיב כסות ובגד, לא שייך בו דין חצי שיעור, דחסרונו הוא בשם כסות ולא בשיעור גרידא. ולא דמי לאכילת מצה פחות מכזית, דשפיר חשיב אכילת מצה ורק שחסר בשיעור אכילה.

הרה"ג שלום טוויל

בעמח"ס "פסקי בן איש חי"

ולכאורה יש לומר, דהנה האחרונים חקרו בביאור הא דחזי לאיצטרופי, אם הא דחזי לאיצטרופי הוא סיבת האיסור, או דאינו אלא סימן והוכחה דכיון דחזי לאיצטרופי על כרחק יש בו איסור, דאם לא כן לא היה אסור אף שיעור שלם. ונ"מ לענין מה שחקרו האחרונים באוכל חצי שיעור ביום כיפור בסוף היום שאין שהות לאכול כשיעור, שאם הוא סיבה, הא הכא לא חיזי לאיצטרופי. אבל אם אינו אלא סימן, לא בעינן שיהא ראוי להצטרף בפועל. ועיין בקוב"ש חולין אות מ"ה, וקה"י פסחים סימן כ"א, ובשערי שלום ה' בב"ח סימן פ"ז הלכה ג' ד'. ולפי זה לצד שחזי לאיצטרופי הוא רק סימן לדבר, אם הכהן שותף רק בראש, חייב הישראל לתת חלק הזרוע והקיבה מדין חצי שיעור במצות עשה, ואף שאין שייך כאן חזי לאיצטרופי. אולם רבינו ז"ל סבירא ליה דבעינן שיהיה חזי לאיצטרופי בפועל, ולכן כתב בנידון מתנות כהונה דלא חשיב חזי לאיצטרופי. וכן נראה מדבריו בשו"ת תורה לשמה סימן ב' גבי טלית פחות מכשיעור, ובסימן קל"ז גבי אתרוג פחות מכשיעור, וגבי בית פחות מד' אמות וכן מבואר בשו"ת רב פעלים ח"ג או"ח סימן ל"ב שדן גבי אדם שהרופא הזהירו שלא יאכל כזית מצה ולא ישתה יין של ארבע כוסות בליל פסח, אך קצת יכול לאכול ולשתות, האם יש לו חיוב לאכול קצת מצה פחות מכזית ולשתות קצת יין. והעלה דשפיר חייב לאכול ולשתות דהוא חיזי לאיצטרופי, דהא המצה היא מצויה לפניו, וגברא מצי למיכל ורק הרופא מזהירו שלא לאכול, ואם לא יחוש לדברי הרופא הרי זה אפשר שיאכל וישלים כזית. ועוד אפשר שגם הרופא אם רואוה באותה לילה דפסח בשעה שאוכל המצה, יחזור מדעתו ויתן לו רשות להשלים כזית ע"ש. הא קמ דס"ל דבעינן שיהיה חזי לאיצטרופי בפועל. ועיין עוד בפסקי בן איש חי' ה' בשר בחלב סימן פ"ז ה"ג דעת רבינו ז"ל גבי בישול בשר בחלב פחות מכזית, ובמש"כ בשערי שלום שם.

והנה בשו"ת תורה לשמה סימן קל"ו כתב, דיש לדמות דין ח"ש במצוות עשה, לאדם קטן בשנים שעדיין לא בא לכלל שנים של חיוב לא מדאורייתא ולא מדרבנן, ועכ"ז ודאי כל מ"ע שהוא מקיים יש לו קבלת שכר עליהם, והנה הוא עולה מפסטר וגם עונין אמנ אחר כל ברכותיו, אע"ג דאינו מצטרף לעשרה ואינו מחוייב עדיין בכל המצוות האלו, עכ"ז יש לו שכר על המצוות שעשה בערך מה. וא"כ ה"ה באתרוג הקטן אע"ג דהנטולו לא קיים מ"ע מן התורה, עכ"ז יש קצת מצוה בנטילתו ומקבל שכר. ולפ"ז יש קצת מצוה וקבלת שכר בזה, וכ"ש הוא דהא הכא בקטן שעושה מצוה ליכא טעמא דחזי לאיצטרופי באותה שעה שעושה המצוה ועכ"ז יש לו שכר במעשיו ע"ש.

ולכאורה יש לומר, דשאני קטן המקיים מצוות, דהוא מקיים את המצוות בשלמותן, ורק שאינו מחויב בדבר, והוי כעין אינו מצווה ועושה. ועיין במנחת חינוך מצוה י"ז (אות י"ד בנ"מ) שכתב דקטן בן מצוות ניהו רק דהתורה לא הזהירה אותו. ובשו"ת אגרות משה יור"ד ח"ב סימן ח' הסתפק בקטן שקיים מצוה אם יש לו שכר כמצוה ועושה, או רק כמי שאינו מצווה ועושה. [ועיין בפמ"ג פתיחה כוללת ח"ב אות ג', ובקה"י סוכה סימן ב' סק"ב ויבמות סימן כ"ו, ובמ"ש בשו"ת דברי שלום או"ח ח"ב דף ש"ג]. ומכל מקום הוא עושה מעשה מצוה גמור ושפיר אפשר שיקבל שכר. משא"כ באדם גדול המקיים מצוה בחצי שיעור, אפשר דאינו חשיב מצוה כלל דאין זה מה שציותה התורה, וממילא אין על זה שכר כלל. ועיין עוד מש"כ רבינו ז"ל בדין חצי שיעור במצות עשה בספר ידי חיים קונטרס תורה לשמה סימן כ"ז, ובמזכרות שונות דף קפ"ח ודף קצ"ג, ובס' עטרת תפארת פלאות רבות קפ"ו והובא באוצרות חיים - מצוות דף קנ"ה, ובסוד ישירים ח"א סימן ג'.

האם יש מצות חינוך בטלית פחות מכשיעור

ד. השו"ע סימן י"ז ס"ג כתב, קטן היודע להתעטף אביו צריך ליקח לו ציצית כדי לחנכו. והמ"ב סק"ט כתב, ושיעור טליתו של קטן, כתב הפמ"ג בסימן ט"ז ובדרך החיים שהוא כדי להתעטף בו ראשו ורובו שלו, ומשערין בקטן עצמו שמתעטף בו לפי גדלו ולפי קטנו, ואם יש בו זה השיעור אז צריך אביו להטיל בו ציצית ולברך עמו, ואם אין בו זה השיעור אין מברכין עליו ע"ש. ובשו"ת אגרות משה יור"ד ח"ג סימן נ"ב או"ב כתב להעיר דלכאורה הדבר תלוי במחלוקת המ"א והאחרונים שהביא המ"ב בסימן תרנ"ח ס"ק כ"ח, דהמ"א סובר שביום הראשון לא יוצא הקטן בלולב שאול, והמ"ב הביא אחרונים דס"ל דיוצא האב בחיוב חינוך בלולב שאול. ולפ"ז למ"א לא יצא במצות חינוך דציצית כשליכא השיעור לקטן, ולאחרונים שהביא המ"ב אף שליכא השיעור כיון שעכ"פ מתחנך בזה מקיים בזה האב מצות חינוך ע"ש.

ונראה דאפשר דלכ"ע בעינן שיעור טלית כדינו כדי לקיים בזה מצות חינוך, והא דכתבו כמה אחרונים דיוצא קטן ידי חובתו בלולב שאול, היינו משום דבלולב שאול אין חיסרון ב"מעשה" המצוה אלא רק ב"קיום" המצוה, וס"ל דקטן לא נצטווה ב"קיום" המצוות אלא רק בעשיית "מעשה" המצוות. משא"כ ציצית פחות מכשיעור דלא חשיב כסות, אין עליו דין ציצית כלל וחסר ב"מעשה" המצוה. והדבר דומה לאב הנותן לבנו לימון הדומה ממש לאתרוג למצות ד' מינים או נותן לבנו תפילין ללא פרשיות וכדו', דאף דהקטן לא מכיר את פסולם ומתרגל בזה לקיום המצוות, מ"מ כיון דחסר ב"מעשה" המצוות אינו יוצא ידי חובתו, דחז"ל תקנו שהקטן יעשה מעשה מצוות כדי שיתרגל בקיומם, ועמש"כ בדברי שלום או"ח ח"ב דף ש"ע.

הגליון והלימוד בשבוע זה פרשת "ויירא", תאריך כ"א- כ"ז טבת ה'תשס"ח

יעמוד לעילוי נשמתם של המרוחמים שיום פטירתם חל בשבוע זה

המרוחם

אברהם בן אלטון הררי ז"ל

נלב"ע כ"ז טבת ה'תשכ"ב

המרוחם

מוהר"ר פריץ בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס

נלב"ע כ"ב טבת ה'תשנ"ו

תהא נפשם צרורה בצרור החיים

בגיליון זה:

מראות ממסיבת מלוה מלכה ו' טבת ה'תשס"ח לנכוד סיום חלק א' של משנ"ב, ופתיחת עשרה סניפים חדשים

לרשת הכוללים אליבא דהלכתא

עם משאותיהם של מדרן ורבנן

מדרן הגאון רבי מיכל יהודה לפקוביץ שליט"א מדרן הגאון רבי שמואל אויערבאך שליט"א

הגאון רבי ברוך מרדכי אזורחי שליט"א הגאון רבי יעקב הלל שליט"א

רשת נוללי ערב
אליבא דהלכתא
שנתיי ישיבת חברת אהבת שלום

רמת בית שמש - בבית הכנסת "משכן רפאל" רח' נחל שורק 20

בית וון - בבית הכנסת "מנחם אברכים" רח' חיד"א 21

רמת שלמה - בבית הכנסת "אהל יוסף" רח' הרב זולטיס 8

ברכפלד - בבית המדרש חזון איש רח' רשב"י 21

הגיליון הבא יעסוק בהשלמות הענינים בסימונים כ"ה - מ"ה

כתובת למשלוח הערות והארות: ת"ד 50526 ירושלים.

פקס: 02-5370088

סעודת מלוה מלכה במעמד גדולי ישראל שליט"א

לכבוד סיום חלק ראשון של משנה ברורה ופתיחת עשרה סניפים חדשים לרשת הכוללים אליבא דהלכתא

משאו של מרן ראש הישיבה הגאון הגדול רבי מיכל יהודה לפקוביץ שליט"א

מה שהגמרא אומרת שצריך תפילה ובקשת רחמים, כל נחשוב כי צריך לחפש נוסחאות מיוחדות של תפילה לזה, הן בין כך אומרים אנו פעמיים ביום אהבה רבה אהבתנו, או אהבת עולם. ומה מבקשים אנו: אהבה רבה אהבתנו, חמלה גדולה חמלת עלינו... ביטויים שמשתמשים לחולה על ערש דוויו... אבינו מלכנו... בעבור אבותינו...

אם רק נקשים למה שאנחנו אומרים באהבה רבה, צריך שתהא זו תפילה בלב נשבר על הצלחה בתורה... הגאון רבי אהרן קוטלר מפרש האמור בתפילה "בעבור אבותינו שבטחו בך", וכי מה ענין מעלת הבטחון בעת בקשת ההצלחה בתורה. ומפרש בספרו שכדי להגיע לשלמות בתורה צריך האדם להיות במנוחת הנפש ששום דבר לא יטריד אותו. ומי שיש לו בטחון מושלם בדקב"ה, הוא זה שיכול להגיע לכך שבזמן הלימוד שום דבר לא יטריד אותו. וזהו "בעבור אבותינו שבטחו בך", והגיעו למעלת הבטחון כזאת, שנסתלקו לגמרי מן העולם הזה והגיעו לחדרי חדרים של לימוד התורה.

משכני אחרין נרצוה - הביאני המלך חדריו. לחנך את הבית שיישמע בו קול התורה. ולחנך את בני הבית בסעודות שבת, כשיושבים על יד השולחן שישתתפו כולם בניגון הזמירות, ולא זו בלבד, אלא ללמוד ולבאר הביטויים הנפלאים שבזמירות, ומי הם המחברים של הזמירות הללו, ובדרך כלל המחברים הם מעדות הספרדים אשר זמירותיהם מביאים את השמים ממש אל תוך הבית. מה נפלאים המה הפיוטים של רבי אברהם אבן עזרא, ושל רבי אלעזר אזכרי בעל ספר חרדים אשר יוצאים ממש מעולם הזה לעולם הבא. ככה צריכים לחנך את הבית.

וצריכים גם כן לחנך את בני הבית ללימוד תורה מתוך הדחק. וכמו שהגמרא אומרת בעירובין (כ"א ע"ב): דרש רבא, מאי דכתיב "לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים נשיכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים שם אתן את דודי לך", לכה דודי נצא השדה - אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהן גול ועריות ושבעות שזא ושבעות שקר. נצא השדה - בא ואראך תלמידי חכמים שעוסקין בתורה מתוך הדחק. והרי שבקשת ישראל מהקב"ה היא על לימוד התורה, אבל לימוד התורה סתם לא מספיק, אלא צריך להיות שיושבים ועסקים בתורה בתוך הדחק. וזה דבר שצריך ללמוד בבית ולחנך לכך, שיש אפשרות ללמוד תורה גם מתוך הדחק.

אני הגבר שלמדתי תורה בוילנא אצל הרבי שלי זכר צדיק לברכה, אי אפשר לתאר את הרעב והקור שסבלנו. פעם נכנסו להגאון ראש הגולה רבי חיים עוזר זצ"ל, ואמרנו שאין לנו מה לאכול, אמר לנו בזה הלשון: "קינדערלאך, שיינע בעלי בתים האט דאס אויכט נישט!". ותרגומו: ילדים, בעלי בתים חשובים גם להם אין להם. היו מחלקים את הלחם במשקל, ואיפה היו לוקחים את הלחם? שכרו שם סבל והיה מקבל פתקאות מתושבי וילנא, ועל פי הפתקאות היו הולכים למאפיות ונותנים להם שחור שאחור אכילתו היה הלב בוער. ובימי ראשון בדרך כלל לא היה להם, כי היה הפסק של האפייה. אי אפשר לתאר איך שלמדנו. ושם ברוך ה' קיבלנו תורה מהרבי הקדוש, שאני תלמידו, בעל "חידושי רבי שלמה" זכר צדיק וקדוש לברכה. כך למדנו תורה בעניות ודלות. תה, היו נותנים במשך השבוע קוביות של סוכר. בחורף היה קר מאוד בחדרים, והיינו מתלוננים על הקור הגדול, ורבי חיים עוזר זצ"ל ביקש שיביאו לנו אבני תנור, שבהם אפשר להסיק את התנור. אבל התנורים היו שבורים, אז במקום לסבול מקור סבלנו מכאבי ראש, וכך ישבנו ולמדנו. היה חלון בין חדרי השינה לאולם הישיבה, והיו נכנסים בלילה דרך החלון להתחמם, כי לא יכולנו לסבול את הקור הגדול. וכך למדנו תורה. ובישיבות גדולות אחרות לא היה מקום היכן להכניס את הבחורים, וגם די אוכל לא היה, ורבים מהם היו נופלים באמצע הלימוד בלי כוחות, ואף על פי כן למדו.

וכאן בארץ בכל הישבות לא חסר כלום הן בחדר האוכל והן בחדרי השיבה. וברוך ה' שאפשר ללמוד בשקט מתוך שובע, ללמוד ולהתגדל, רק שצריכים רצון. ובימינו יש השפעות מההתדרדרות שברחוב, מההתדרדרות הצניעות ברחוב ובעם, דבר הבא מהשפעת הגויים ומשפיע גם על תלמידי הישיבה. כי האוויר של רעל משפיע גם כן על גיבורים, גם על אלו שיושבים בבית. הרעל הגדול של פריצות בעולם, הרעל הגדול הוא כאוויר המזרעל בגנים, וזה מדרדר רח"ל ח"ו גם אותנו. ולכן עלינו להכניס יראת שמים טהורה. לא חכמה של יראה, אלא יראת שמים טהורה ממש. שהיראת שמים תשפיע גם על הבית, אצל הרבנית שתקפיד על הצניעות, ותחדיר את ההילוך של יראת שמים, מבלי לסלף את היראת שמים. כשמתסכלים על הספר של רבי רפאל ברוך מוילנא על השולחן ערוך, רואים מה זה יראת שמים טהורה, רואים שם כשלומדים את הסעיף הראשון שבשולחן ערוך, ודברי הרמ"א שם המביא את דברי הרמב"ם על יראת שמים. לומדים אנו שלא לסלף יראת שמים מהסעיף הראשון של השו"ע.

דיברנו על חינוך הבית, ואולי יש להוסיף מה שאנחנו אומרים בנוסח התפילה של שבת ויו"ט: בתחילה כתוב: "קדשנו במצוותיך ואחר כך כתוב: ותן חלקנו בתורתך", כפי הנוסח עולה שתחילה צריך לקדש את עצמו על ידי קיום המצוות, ואחרי כן "ותן חלקנו בתורתך". כי בלי קדושת קיום המצוות לא שייך שיהיה לו חלק בלימוד התורה. לזה אנחנו צריכים לחנך, לחנך שברכת המזון יהיה בקול, שהילדים גם כן יברכו אחרי האב. ועל האמא להתפלל על הילדים בשעת הדלקת הנרות, שיהיו בנים טובים, ולדייק בתפילה שיהיה לו חבר טוב שיוכל לקבל ממנו דברים טובים, ולהתרחק מחבר רע שאינו רציני. ושמעתי בשם החזון איש שמה שהאמא מתפללת בזמן הדלקת הנרות בשבת, לאו דווקא בזמן ההדלקה, אלא בזמן קיום של מצוה, אם מבקשים את הקב"ה יש לזה ערך אחר, רק תופסים את מצוות הדלקת נר שבת, אבל הוא הדין לזמן עשיית כל מצוה אחרת. אני רוצה לסיים במה שלמדנו בסוף ההפטרה של השבת. "והייתי להם לאלוקים והם יהיו לי לעם" שהקב"ה יקיים במהרה את הגאולה השלמה, שנוכל לומר שהקב"ה הוא האלוקים שלנו אלוקי אברהם יצחק ויעקב, שאותו האלוקים שהיה לאבותינו יש לנו, ונהיה לו לעם, ונזכה לגאולה שלמה אמן.

על התכנסות זו של מוצאי שבת קודש פרושת ויגש יש לברך בלשון המשנה באבות בריש פרק שיש: "ברוך שבחר בהם ובמשנתם". שנתעורר מייסד מוסדות התורה שעל יד ישיבת אהבת שלום הגאון רבי יעקב הלל שליט"א, העומד בראש ההתכנסות, שהוא המייסד כל המוסדות, והוא המפרנס כל הכוללים בכל אתר ואתר. בפרשת השבוע למדנו: "ואת יהודה שלח לפניו להורות לפניו גשנה", ומביא רש"י דברי המדרש: "לתקן לו בית תלמוד שמושם תצא הוראה". והנה אמרו חז"ל כי מעולם לא פסקה ישיבה מהאבות. ללמדנו, שקיומם של כלל ישראל הוא רק על ידי לימוד התורה בישראל. שזה המקיים את כלל ישראל ואת כל הבריאה כולה. חוש מיוחד יש לעדת הספרדים שמגדוליהם פשטה הלכה בכלל ישראל. הרי"ף והרמב"ם מגדולי הפוסקים, וכן הרא"ש, הטור והבית יוסף, ואף שהרא"ש עצמו היה מאשכנז, עכ"ז עיקר תורתו היא מזמן בריחתו לספרד, ונמנה עם פוסקי ספרד. והרי שכל התורה כולה שכלל ישראל מפרנסים את עצמם בהלכה ברורה ותורה מפורשת מחידושי הראשונים, הכל הוא מעדת הספרדים.

ומהי הזכות שיש להם. והתשובה היא: "בשבעים נפש" (דברים י, כב). כתוב בפסוק נפש ולא נפשות. אבל אצל עשו כתוב (בראשית ל"ו, ו) "נפשות". אצל כלל ישראל אין נפשות אלא נפש אחת, לב אחד ועם אחד ודעה אחת. אותו יסוד "השלום" שיש בכלל ישראל, זה המקיים את כלל ישראל. זו הסיבה שכל התורה שבידנו היא מעדה זאת שהיו עדה אחת מתוקנת ומאוחדת ביחד.

ידוע שמרן הגאון הסבא קדישא רבי רפאל ברוך מוילנא זצ"ל לא היה הולך לישון עד שהיה מתפלל על כל צאצאיו, להזכיר את שמם שיגדלו בתורה ויראה ובמידות טובות, ושיוכו להמשיך את הדורות הקדושים מחדש. ב"ה שתפילותיו נתקבלו ברצון וכל צאצאיו מורבים תורה בישראל בישיבות. וגם הגאון רבי יעקב הלל הוא ובניו מומשיכים בדרכו להרבות תורה בישראל על ידי "אהבת שלום".

הגמרא בגדה (דף ע' ע"א) אומרת: מה יעשה אדם ויחכם? ירבה בישיבה וימנע בסחורה. אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. והרי אנו לומדים כאן בגמרא שלימוד התורה לא קשור עם כשרון טוב, ולא קשור עם "ירבה בישיבה". אלא צריך לזכור ש"ה' יתן חכמה", שהיא באה כמתנה מהקב"ה.

התורה הקדושה הקב"ה השתעשע עמה (שבת פ"ט ע"א), ואיסתכל באורייתא וברא עלמא (זהר חלק ב' דף קס"א ע"א), וממנה כל הבריאה שלמטה ושלמעלה בלי יוצא מן הכלל, שנבראה כולה על פי יסודות התורה. הרמב"ן בהקדמה לפירוש התורה אומר: כל הנאמר בנבואה מומעשה מרכבה ומעשה בראשית והמקובל בהם לחכמים תולדות עם ארבע הכתות שבתחתונים כח המחצבים וכח צמח האדמה ונפש התנועה והנפש המדברת בכלם נאמר למשה רבינו בריאתם וכחותם ומהותם ומעשיהם ואפיסת הנפסדים מהם והכל נכתב בתורה בפירוש או ברמז, עכ"ל. הרי שכל מה שנעשה בבריאה מתחילתה ועד סופה הכל כבר מרומז בתורה הקדושה. וזו היא התורה שיש בידנו שהיא "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים" (איוב י"א, ט). האם יש לנו היכולת לדעת ולהבין מהי תורת ה' שהשתעשע עמה הקב"ה. ולכן אמרו "הרבה עשו ולא עלתה בידם". כי כדי שתהיה הצלחה אמיתית בתורה, צריך שהאדם הלימוד יתהפך לגמרי לאחר. לאחר ב"לשמה", ביראת שמים. שהגוף שהוא ארנק לנשמה יהפוך לנשמה עצמה. ורק אז הוא יכול להצליח.

הרבה עשו ולא עלתה בידם. יבקש רחמים. ומהי בקשת רחמים? שה' יתן לו מתנה. לא על הכשרון. וממשיכה הגמרא שם במשל: "נתני ר' חייא משל למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו ומשגר לאוהביו ממה שלפניו". את המשל עצמו צריך טוב טוב לדעת. לכל אחד ואחד הניחו מנה וגם למלך הניחו מנה. ומה כתוב, "משגר לאוהבו ממה שלפניו!"

"מאי קא משמע לן? דהא בלא הא לא סגיא!" מסקנת הגמרא שצריך להרבות בישיבה, כי אם ירבה אולי יגיע על ידי ההתמודדה וההשקעה לידי כך שיעלה את הנשמה למציאות אחרת, וממילא ירוויח שמגיע לו לקבל את התורה במתנה. וזה כי ה' יתן חכמה... "יתן" לשון מתנה.

אומר רש"י שם: "לאוהביו משגר ממה שלפניו - כך חכמה שהיא לאוהביו של מקום, נתנה להם מפיו ולא מאוצר אחר". היוצא מזה, שכל אחד שיושב ולומד צריך לדעת מהו הרב שלו, מי יושב על ידו. הקב"ה בעצמו. "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה".

"ולא מאוצר אחר", אומר רש"י. אין אוצר אחר. וה' יתן לו, כי לבד הוא לא יכול להשיג. זהו מה שצריך להיות שיחנך גם כן את הבנים שלו. כל אחד ואחד הן מעדת הספרדים והן מעדת האשכנזים, לחנך את הבית את הבנים. ואך מחנכים אותם על ידי שיישמע לימוד התורה בבית. שיישמע הלימוד שלומד מתוך שמחה, וכמו שאמרו חז"ל (שבת דף ל' ע"ב) שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, וגם על לימוד התורה אמרו חז"ל (אבות ו, ו) שזה צריך להיות מתוך שמחה. וכשיש לימוד תורה מתוך שמחה, אז נהפך כל הבית ממש למעמד הר סיני. וממילא בזה נעשה החינוך הגדול ביותר, שיישמע קול התורה בבית.

משאו של מרן הגאון הגדול רבי שמואל אויערבאך שליט"א

ראש ישיבת "מעלות התורה"

היה חי אחד מן השבטים, ורק אחר שמת לוי התחיל השעבוד בפועל, כי שוב לא היה מי שיעמוד בפרץ וימשוך אותם לבית המדרש.

ברוך ה' שזוכים אנו לראות מראה כזה שפותח את העיניים, שזכה ידידנו הגאון רבי יעקב הלל שליט"א זוכה ומזכה, ומגלגלים זכות על ידי זכאי. וכבר הזכרנו מעלת החזקת הכוללים שאין לך דבר גדול מזה, בכל הדורות, ובודאי בדור הזה, אשר אין לנו שיור אלא התורה הזאת כפשוטו ממש. והקים את הכוללים של אליבא דהלכתא, ותלמוד תורה כנגד כולם. ונותנים לאברכים בעין יפה ובהרחבה, במתיקות וחביבות, בודאי שזו זכות עצומה, ואין צריך להאריך בזה. בלי שום ספק שכל אברך יודע מעלת התורה, ידועים דברי המדרש (שמות רבה ל"ד, ב') שמפני מה בכל הכלים כתיב "ועשית" ובארון הברית כתיב "ועשו", וביארו שם שהתורה היא לכולם, וכדי שיוכו כולם בתורה. ועוד אמרו במדרש (תנא דבי אליהו רבה ו): הביאני המלך חדריו כשם שיש להקב"ה חדרי חדרים בתורתו כך יש להם לתלמידי חכמים לכל אחד ואחד חדרי חדרים, עכ"ל.

ובאמת שלכל אחד ואחד חלק משלו בתורה, ובפרט לאור דברי רבינו הגאון שכל אחד ואחד מישראל נרמז בתורה בפרטות. הרי שלכל אחד החלק שלו בתורה. לכל אחד הטעם שלו והמתיקות שלו בתורה, וברוחניות אין אומרים בכלל מאתיים מנה, אלא אף אם יש אדם שהוא גדול מחברו עשרת מונים בתורתו, עדיין יש לכל אחד את החלק המיוחד שלו בתורה. וכל אחד זוכה כפי הכנת נפשו בתורה.

אשרינו שזכינו לכינוס גדול כזה לכבוד התורה, זה מרהיב את הלב ומחזק, וגם אני מרגיש חיזוק מזה.

יתן ה' לכל אחד ואחד להשקיע באהבה ובשמחה כל כוחות נפשו, להתעלות בתורה, להרגיש הכי מאושר וכמו שאמרו (משנה למלך) עה"פ ה' עמך גיבור החיל, שכל הלומד תורה התורה מחזקת אותו, וכמים הפנים לפנים, התורה פונה אליו ומחזקת אותו שימשיך, וכל אחד תמיד בשמחה ובאהבה, וכך יתפשט אור התורה בעולם, שהיא הכול וכל חפצין לא ישוו בה. וגם התורה שבעל פה שעליה נכנסו לברית. ועל גודל מעלת התורה וחכמיהא אמרו שאסתכל באורייתא וברא עלמא, ואמרו שנמלך עם פיות של חכמי התורה. וצריכים להתחזק יותר ויותר, להצליח בתורה בתשוקת התורה בנעימות ובהנהגה, וכל אחד ישאף ליותר ויותר שכל השאיפות יהיו בתורה ועבודת ה', אז ודאי נזכה שתתקרב הגאולה השלמה ומלאה הארץ דעה את ה'.

מה נורא המקום הזה, יראה גדולה אוחות בי אל מול אימת הציבור, בני תורה ראשי ישיבות וזקני הדור. איני יכול לסרב לידידנו הגאון המפורסם בתורתו ויראתו רבי יעקב הלל שליט"א ה' יאריך ימיו, ולכן אומר אך דברים קצרים.

"תלמוד תורה כנגד כולם". חיזוק התורה וקיום התורה. בכל יום יש לנו פירוש מחודש למילים "אין לנו שיור אלא התורה הזאת", כי רק זה מה שנשאר לנו. בכל יום מתחדשים נסיבות אחרות, אבל מה שנשאר לנו זה רק התורה. ולכן החזקת התורה הוא דבר הכולל את כל היהדות.

וכשאומרים אין לנו שיור אלא התורה הזאת, צריכים להודות שברוך ה' את התורה יש לנו. הגאון מבאר שעמוד התורה נפגם בביאורו לכתוב: "מלכה ושריה בגוים אין תורה", "כי מציין תצא תורה ודבר ה' מירושלים". אמנם הרבה נפגם אבל מה שנשתתיר הלוואי והלוואי שנזכה.

רגיל אני לחזור על דברי החתם סופר בפרשה זו: הנה בריש הפרשה (בראשית מ"ו, כ"ח) אומר רש"י: למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד, שהתחילו לשעבדם. עכ"ל. וידועה הקושיה שהרי השעבוד לא התחיל כל עוד היו השבטים בני יעקב בחיים, ולוי האריך ימים יותר מכל האחים ורק אחר מותו התחיל השיעבוד. ולמה אמרו שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל. וביאר החתם סופר דבחיייו של יעקב אבינו שהוא בחיר האבות עמוד התורה, הרי בכל מקום שהוא שם, הרי בכח התורה שהיתה בו השפיע מתיקות ונועם התורה, אהבת התורה ורוממות התורה. וכל צאצאיו במצרים היו מושפעים ממנו לטובה ולא הרגישו כלל שהם נמצאים במצרים שהיא ערוות הארץ. ובאותו זמן כאילו לא היו במצרים, כי הרגישו נעימות ומתיקות התורה. ואף ניסיון לא עמד בפניהם, וכלשון האור החיים הקד' (דברים כ"ו י"א): שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם, עכ"ל. ובפועל לא היה להם שום שייכות למצרים, ולא עמדו בפני כל ניסיון. אלא שמיד אחר פטירת יעקב החלו להמשך אחר מצרים. אמנם שכל עוד היה אחד מן השבטים, שבטי יה, חי ביניהם היו עומדים בפרץ למשכם לבית המדרש להשאיר במצב התורה מנותקים ממצרים. מצב זה, מבאר החתם סופר, שבו יש ניסיון וצריך להוכיח בתוכחות כדי שלא יעזבו דברי אלוקים חיים וימשכו אחר תועבות מצרים, הריהו כבר נסתמו עיניהם ולבם של ישראל. ובאמת שעבוד בפועל לא היה כל עוד

משאו של הגאון הגדול רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א

ראש ישיבת "עטרת ישראל"

רבה ע"ח, י"ג): הילדים רכים - זה משה ואהרן. ויש מי שאומר שזה שלמה המלך. הצאן עלות עלי - זה מהמן ומאדריינוס.

ומה הפשט בדברי המדרש? מה הוא מספר כאן?! מה זה הילדים רכים?! האם יש כאן משה ואהרן?! הן משה ואהרן עוד לא נולדו. ושלמה המלך בוודאי שלא.

אלא שיעקב אבינו אומר: אני צריך לגדל את משה ואהרן מעכשיו. כבר עכשיו אני צריך לדאוג למה שיהיה אז. הם עוד רכים, אני מרגיש שהם עדיין לא גדלו. ואפילו עשו הבין את זה.

מורי ורבותי, אנחנו יושבים כאן, אנו זוכים לשבת יחד עם אברכים שמקדישים את כל ימיהם לתורה. ולא זו בלבד אלא שהגאון הרב הלל מטפח אצלם את הלימוד אליבא דהלכתא, ושמענו שיש הקפדה שהלימוד הזה יהיה בעמקות, בעיון הראוי. על כל אחד ואחד לדעת כשהוא יושב ללמוד את הגמרא, כשהוא יושב ליד הסטנדר, שמוטל עליו לטפח בקרבו אדם גדול שיאיר בשמי ישראל.

כמה נפלאים הכוללים האלה, כמה נפלאים אלה שזוכים לקיים את הכוללים.

אני מכיר אישית ואני רוצה לפרט, אני יודע שהם אינם אוהבים את זה. הרב רפאל הררי זוכה לדברים כאלה... הוא כבר מזמן זוכה לדברים כאלה... והרב רבי אברהם שמואל גרוס שאני מכיר אותו אישית. תלמיד חכם מופלג, ועכשיו אני רואה איך נעשה שותף בדבר כזה יחד עם רבי רפאל. שהקב"ה יברך אותם, ויברך את ראש המוסדות, ויברך את כל אחד ואחד שיושב ולומד שיוזכה לעשות רצונו של מקום. ורצונו של מקום הוא שכל אחד ואחד יהיה גדול בתורה וביראת שמים.

מזל טוב לכם.

ברשות ראש המוסדות וראש הכוללים של אליבא דהלכתא הגאון רבי יעקב הלל, ראשי הישיבות והרבנים....

מורי ורבותי בעזרת ה' לא נאריך, אך גם בשביל שלא להאריך צריכים סייעתא דשמיא.

בגמרא (מגילה דף ע"א) הקשו על הפסוק: "לכלם נתן לאיש חליפות שמלות ולבנימן נתן חמש חליפות", ואמרו שם: "אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו. דאמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר אחיו, נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים".

וביארנו הדבר: "אמר רבי בנימן בר יפת רמז רמז לו שעתיד בן לצאת ממנו שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות שנאמר ומרדכי יצא בלבוש מלכות תכלת וגו'". רוצים לבשר לו בשורה טובה. גם זה דבר גדול.

רוצים להגיד לו: בנימין, כך נמצא מלך!

כשהאחים ראו את השמלות על בנימין הם הבינו שיש בו מלכות, מלכות העתידה שתצא אחר כך אל הפועל בשיאה. אבל על בנימין לדעת שהוא צריך לעבוד מעכשיו על מלכות כדי שיוזכה ויצא ממנו מרדכי הצדיק.

ובעת שהאחים ראו את הדבר הזה, גם כן רצו שיהיה בהם מאותה מלכות שיש אצל בנימין. זה קנאת סופרים. אין זה פרס הניתן למישהו והאחרים מקנאים בו, אלא קנאת סופרים, על מלכות הטמונה בבנימין.

זה הפשט בדברי הגמרא. צריך לעיין היטב בדברי הגאון בביאור הגמרא, אך לא כאן המקום. הפשט בדברי הגמרא הוא שנתנו לבנימין חמש חליפות להראות לו שיצא ממנו מרדכי הצדיק, וזו אחריות. ועל בנימין לעמוד על כך.

כשיעקב אבינו נפטר מעשו, הוא אמר לו: "הילדים רכים והצאן עלות עלי". אומרים חז"ל (בראשית

משאו של הגאון המקובל רבי יעקב הלל שליט"א

ראש ישיבת חברת אהבת שלום ונשיא המוסדות

ברשות מרגן ורבנן גדולי הדור כל אחד כפי כבודו ומעלתו. מודה אני לכל גדולי ישראל שבאו הערב, לכבוד בני התורה עמלי תורה, אני מודה להם מעומק הלב על הטרחה הגדולה על המסירות נפש הגדולה שבאו הנה לחזקנו ולברך אותנו. ברשותם אומר דברים קצרים. אנסה מעט להעביר את רגשותי העמוקים, ואת תקוותי וציפייתי לעתיד בסייעתא דשמיא. ראשית מוכרח אני להודות, שפעם ראשונה היא זו לי שאני רואה את כל חכמי ורבני הישיבה תחת קורת גג אחת. רגיל אני לראותם קבוצה אחת כאן וקבוצה אחת שם, כל קבוצה במקומה הטוב. אבל לראות את כולם בקיבוץ גדול כזה, לראות את הריבוי הגדול של האברכים לא פיללתי ולא חשבתי ולא חלמתי. אמנם ידעתי גם ידעתי את מספר כולם גם יחד, אך הדבר מרגש מאוד, משמח ומחזק לראות את כולם כאחד במעמד גדול כזה. ומתייחסים אנו לכל אחד ואחד מהמתכנסים כאן בפרטיות.

רושם ימי החנוכה שעברו עלינו לטובה עדיין חרות בלבנו על כל העניינים העולים ממנו. ובפרט בעניין השמן והאור, הוא פך השמן הטהור בחותמו של כהן גדול הרומז אל לימוד התורה בקדושה ובטהרה, והאור עולה מן המנורה הטהורה ומאיר לדורות. ומה אנו שואבים את העידוד לגדל אברכים בני תורה שיתעלו מעלה מעלה וישגשגו בלימודם.

הרבה מדברים בדורנו על ענין "נר לאחד - נר למאה", ואף אנחנו מדברים ועוסקים בזה להאיר בכמות. אבל בל נשכח את ה"נר לאחד", בל נשכח שצריך לגדל את היחידים, את המיוחדים שיש בכוחם לגדול בתורה ולהיות לגדולי תורה ולעמודי הוראה. את אלו שהם יהיו הנרות שיאירו הלאה, את היחידים הללו עלינו לגדל ולטפח, ועליהם עלינו לשים את הדגש, כי מאלו תצא תורה לישראל. ומהיחידים האלו נגיע לכל אותם מאות ואלפים שעלינו לקרב תחת כנפי השכינה.

חז"ל אומרים (בראשית רבה י', ו'): אמר רבי סימון אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל. ואם על כל עשב ועשב כך, בודאי שכל אחד מאתנו הוא בבחינה כזאת.

וזה עיקר מטרתנו במפעל כביר זה להראות לכל אברך ואברך, שירגיש וידע שיש מי שאכפת לו ממנו, שיש מי שדואג לו ורוצה לעזור בעדו, שאינו עומד לבדו, אלא יש מי שעומד לצדו וחפץ בהצלחתו. וה"מ"י הזה אינו יחיד כלשהו, כי אין מדובר כאן בהצלחה של שום יחיד שהוא, אלא בראש ובראשונה יש

את כל המחזיקים בעדנו שנוכל הלאה להגדיל תורה ולהאדירה, הם אלה המאפשרים לנו להרחיב גבולי הישיבה ולהרבות ספסלים בבית המדרש ולהשתדל ככל האפשר שבני התורה האברכים יוכלו ללמוד מתוך הרחבת הדעת. הגאון ראש הישיבה רבי מיכל יהודה לפקוביץ שליט"א דיבר מקודם על מעלת לימוד התורה מתוך הדחק. בוודאי שתמיד אנחנו בתוך הדחק, הדבר ברור, כי הרבה דוחקא יש. גם מצד הניסיונות, וגם שהפרנסה אין בה אף פעם די. אבל על כל פנים אנו משתדלים ככל האפשר,

ידיד הישיבה רבי אברהם שמואל גראס שליט"א

מורי ורבותי ברשות ראש הישיבה החשוב הגאון הרב שליט"א, אין מסרבין לגדול, ולכן אומר כמה מילים. נודמן היום מעמד של פתיחת עשרה כוללים חדשים, והרי זה מספר גדול לאין שיעור. רציתי להסביר מאין בא הכוח והיכולת וההשגה לפתוח עשרה כוללים חדשים בבת אחת. וכיצד יש לאותם אברכים כר נרחב ומצע טוב להתקדם ולהמשיך עם המסורת הנפלאה של אהבת שלום.

על סמלה של הישיבה כתוב "ישיבת חברת אהבת שלום". מהי חברת אהבת שלום?

מהי חברה בכלל?

אנו עומדים כיום בחודש טבת, יחד עם הרב הררי, ששיננו יחד יש לנו בחודש טבת יארצייט על הורינו. המקובלים כותבים שצירוף הוויה של חודש טבת עולה מן הפסוק "גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו".

ננסה להסביר כמה ששאלנו: מהי חברה? חברה היא קבוצה המאוחדת בדיבוק חברים. אנו יודעים שיש דיבוק חברים, ויש פלפול חברים. כדי להגיע לפלפול חברים אמיתי צריך שיהיה גם דיבוק חברים. ודיבוק חברים הוא כאשר לכל החברים יש שאיפה אחת ומטרה אחת, וכאשר השאיפה והמטרה אחת הם אז יכול לצאת מזה פלפול אמיתי, פלפול שמוליד מסקנות אמיתיות אליבא דהלכתא.

כדי להביא למסקנה אמיתית, להלכה טהורה, צריך שתהא מסגרת טהורה. הטהרה שיש ב"אהבת שלום" נובעת ממקורות טהורים של ראות ה' ואמונה בה'.

בפרשת ויחי כתוב "וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה, ויט שכמו לסבול". והשאלה מפורסמת, אם טובה היא המנוחה, מדוע אם כן הטו שכמו לסבול. ובאמת שאצל ראש הישיבה רואים את הדבר הזה בפועל. כידוע לכולם המצב הקשה ששורר בארץ, וגזירת הקיצוצים המעיבה על כל מוסדות התורה. וכאן בבת אחת נפתחים עשרה כוללים חדשים, נוסף על כל הקיימים. וכל זה ללא כל תמיכה ממשרדי הממשלה השונים, אלא הכול מכספים נקיים וטהורים. ומהיכן באה יכולת זו, רק מתוך המנוחה האמיתית של בטחון בה', מכאן באה היכולת לחולל דבר נפלא שכזה ולהגדיל תורה בצורה כזאת. נדע נא שזו רק ההתחלה. ראש הישיבה שליט"א נתקל עכשיו במציאות של כל מה שעשה ופעל, אבל באמת שזו רק ההתחלה. וענין הכוללים הללו מתאים מאוד לפסוק הנ"ל. כי הכול בא בטהרה אמיתית, כל היחידים גם יחד המתאספים לכדי חבורה אחת ולומדים תורה בדיבוק חברים אמיתי בטהרה, וזהו המשמעות של "גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו".

יעזור ה' שנוכח שתהיה לנו שייכות גם הלאה עם העבודה החשובה של "אהבת שלום", ושראש הישיבה בבריות גופא ונהורא מעליא ימשיך בעבודתו החשובה. ומודים אנו לכל האברכים בשם כל ישראל, על השקעתם העצומה בתורה ובעבודה ובטהרה, יעזור להם ה' ויעלו מעלה מעלה כל יחיד ויחיד בפרט עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

מרן הגרמ"י לפקוביץ בסוד שיח עם הגר"ד לנדאו

הגר"ש אויערבאך במשאו, נראים: הגר"ח"פ שינברג, הגר"צ פינקל, הגר"י הלל, הגר"י עדס

הגר"ח"פ שינברג עם הגר"ש אויערבאך

מרן הגרמ"י לפקוביץ במשאו, נראים: הגר"י הלל, ידיד הישיבה הר"ר רפאל הררי, רבי ברוך סולוביצקי

הגר"ש אויערבאך עם הגר"צ פינקל

הרבנים הגאונים: רבי אברהם אוזנר, רבי גבריאל טולידאנו, רבי אברהם עמאר, רבי אברהם סאלים

מרן הגרמ"י לפקוביץ עם הגר"ח"פ שינברג

הגר"ש אויערבאך בסוד שיח עם הגר"י הלל

רבי אהרן יוסף בריזל עם ראש כוללי אליבא דהלכתא הרה"ג יוסף הלל

הגר"ש כהן בסוד שיח עם הגר"י עדס

הגר"י הלל עם הרה"ג רבי מנשה שוע מחו"ר בית ההוראה

הגר"ש אויערבאך במשאו, נראים: הגר"י עדס, הגר"י הלל

הגר"ד לנדאו, הגר"מ זילבר, והגר"ש קוק

הגה"צ רבי דוב יפה עם הגר"י הלל

מרן הגרמ"י לפקוביץ במשאו, נראים: ידיד הישיבה הר"ר רפאל הררי, הגר"י הלל, הגר"מ אורחי

הרב אברהם ביטון בסיום המסכת שנלמדה על ידי אברכי כולל "תורת רפאל" ברפאל

הגה"צ רבי דוב יפה עם הגר"ש קוק

הגר"י עדס, בסוד שיח עם הגר"י הלל